

ZAENKRAT SO V IZDELAVI SAMO NAČRTI

SENČNE IN SONČNE STRANI ZAMISLI O RAZVOJU TURIZMA NA MATAJURJU

Prebivalci Matajurja zahtevajo, da se vzporedno s turističnimi gradijo tudi komunalne naprave in obnovijo hiše - Kaj sodijo v Špetru in v Tolminu - Ponovitev Kanina v manjšem obsegu

Turistični razvoj Matajurja je že nekaj časa predmet razprav in tudi dejela je v svojem razvojnem načrtu namenila temu turistično prihodnost, hribu, ki se razprostira nad nadiškimi dolinami. S tem ciljem so že pred leti nametili na hribu dve vlečnici, ki sta v času velikega vzpona zimskega turizma privabljali smučarje predvsem iz bližnje okolice.

oda Matajur, postavljen na mejo med Italijo in Jugoslavijo, u-tegne postati turistični kraj, ki bi v skromnejšem obsegu želet posnemati Kanin, kjer bodo — kot vemo — s povezavo dveh sistemov žičnic ustvarili prvo mednarodno smučišče med Italijo in Jugoslavijo.

O tej možnosti so se pogovarjali turistični delavci iz Špetra in Tolmina. Pregledali so terene in u-gotovili, da bi bila takšna povezava celo zelo priporočljiva, zakaj snežna odeja je na jugoslovanski strani, ki je severna stran Matajurja, debelejša in tudi več časa traja. Uresničitev takšne zamisli pa nima samo gospodarskih, ampak tudi politične cilje in se povsem sklada z dobrosedskimi odnosi in željami po sodelovanju.

Italijanska stran je zamisel pri-uresničevati na nepravem u-Tisti, ki so pobudili to zamisel, se niso ozirali na domačine. Sploh se jim ni zdelo vredno, da bi jih vprašali za mnenje, da bi kot lastniki zemlje, kjer bodo zgradili ceste, žičnice in poslopja, povedali svoje. Ne menec se zanje so izdelali načrt, ob tem pa trdijo, da ljudje nima jo razlogov, da protestirajo. Toda razlogi so in domačini povsem upravičeno to tudi javno povedo. Takole je svojčas pravil župnik v Matajurju Pasquale Gujon:

Gujon: šli so mimo nas

«Mi ne vemo nič, nam niso nič povedali, kaj nameravajo narediti na Matajurju. Zato smo se uprli takšnemu načinu in smo to povedali v peticiji, ki so jo podpisali vsi nad 18 let starci prebivalci. Podpisali bi jo tudi prebivalci drugih vasi, ki imajo zemljo na Matajurju. Saj vidite, kako si v sedanji krizi vsakdo želi imeti ped zemlje, da bi kaj predel. Na Matajurju pa so senežeti, je paša,» je povedal župnik Gujon. Dodal je, da je dejela namenila za izgradnjo dveh sedežnic in drugih objektov, kakih nista

Chiuch: živinoreja propada

Giuseppe Chiuch, predsednik gorske skupnosti nadiških dolin, doma iz Šent Lenarda v Benečiji, gleda na izgradnjo zimskega rekreacijskega centra na Matajurju z drugega zornega kota. Po njegovem mnenju prebivalci Matajurja slabo skrbijo za živinorejo, ker zanje ta kmetijska panoga ne predstavlja življenske nujne. Po njegovih trditvah senožeti niso pokošene, v hlevih pa redijo vsega skupaj 28 odraslih goved in devet telic. Povečini se domačini preživljajo s pokojnjinami.

«Sicer pa sploh ni res, da hočemo delati mimo domačinov. Lani smo ustanovili zadružno sestavlje no samo iz domačinov, ki je upravljala žičnici. Zasluzili so 25 milijonov lir, ki so si jih pridržali. Na takšen način si je zagotovilo zasluzek 8 do 10 ljudi, je pojasnjeval predsednik gorske skupnosti. Povedal je, da načrt za razširitev centra z izgradnjo dveh sedežnic še ni izdelan. Sicer pa razvijanje zimskega športa ni edini namen, ampak je predvidena sanacija hiš, razvijanje kmečkega turizma.

«Lastniki terenov, kjer bomo zgradili napravo, bodo imeli prednost pri zaposlitvi», je še povedal predsednik Chiuch.

Tosolini: birokratski pristop

Arhitekt Walter Tosolini, ki je kot strokovnjak gorske skupnosti zadolžen za izdelavo načrtov in za upoštevanje dejelnega načrta za proizvodne naložbe (PIP), je dejal, da je ta načrt kot mozaik, ki ga sestavlja toliko manjših načrtov za posamezne sektorje: za razvoj kmetijstva, za obnovo vasi itd.

«Izdelati moramo podrobni načrt, v katerem bo izgradnja žičnic potekala vzporedno s sanacijo vasi Matajurja,» je dejal Tosolini. Po njegovem mnenju so z birokratskim pristopom k izdelavi načrtov zares pozabili vprašati za mnenje zemljiške lastnike in prebivalstvo neposredno zainteresiranega kraja.

Rejec: sedaj ko je Kanin «shodil»...

Zamisel o izgradnji zimsko-sportnega središča na Matajurju je že precej stara. Porodila se je

tajra lepi tereni z obilico snega, ki traja do pol leta. Do liviških vasi so speljane asfaltne ceste, tereni pa so takšni, da omogočajo vse alpske discipline (smuk, velesalam in slalom), pa še teke povrh. Na Matajurju naj bi smučali enodnevni izletniki, na Kaninu pa bi gojili stacionarni turizem.

Vse kaže, da bodo v razdobju do leta 1985 pripravili vso potrebitno dokumentacijo. Letos je v izdelavi analiza terena.

Lucijan Rejec je povedal, da je pobuda za skupno načrtovanje smučišč prišla pred tremi leti z italijanske strani. Od takrat dalje je bilo več sestankov, na katerih je bila z obeh strani izražena želja po povezavi žičnic in je bil s tem v zvezi dosežen dogovor o sodelovanju.

Kakor je dejal Lucijan Rejec, vsebuje načrt več ciljev. Predvsem gre za politični interes, ki narekuje povezovanje ob meji, potem pa gre tudi za gospodarske koristi in še za možnosti deviznega zaslужka, kadar bodo žičnice stekle.

Sredstva za načrtovanje bodo zagotovljena v srednjeročnem načrtu, z deli pa bi začeli postopno začenši na Livku, od koder bi smučarske naprave gradili vedno bolj proti zapadu, kjer so smučišča najlepša.

Skupno smučišče na Matajurju

Iz razgovorov z župnikom Gujonom, ki v prostem času meri padavine, torej tudi sneg, in ki je bil v mladih letih sam smučar, smo izvedeli, da je sneg na italijanski strani, ki je južno pobočje Matajurja, pogostoma južen, ker ga takšnega naredijo tople zračne gmote, ki prihajajo od morja in udarjajo naravnost ob Matajur. Ponocni sneg zmrzne in se na njem naredi skorja, ki za smuko ni primerna.

Na jugoslovanski strani je snežna odeja debelejša, manj izpostavljena soncu, zato ostaja naistem pobočju pršič. Tudi snežna plast je debelejša, zadržuje pa se do pomlad.

Kakor vse kaže, bo po vzgledu Kanina tudi Matajur postal skupno smučišče. Tudi za Matajur že sedaj razmišljajo, da bodo na kraju, kjer se bodo žičnice stikale, odprli takšen mejni prehod, kot je predviden na Prevali na Kaninu.

Zaenkrat so to le dobre zamisli, zakaj denarja za njihovo uresničitev zaenkrat ni dovolj. Potreben je za druge, nujnejše stvari. Toda zamisel je vendarle tu in tudi nekaj temeljnih kamnov so že položili.

(gv)

Primorski obisknik,

24.9.1982

skimi odnosi in željami po sodobovanju.

Italijanska stran je zamisel priurešnicevati na nepravem. Tisti, ki so pobudili to zamisel, se niso ozirali na domačine. Sploh se jim ni zdelo vredno, da bi jih vprašali za mnenje, da bi kot lastniki zemlje, kjer bodo zgradili ceste, žičnice in poslopje, povedali svoje. Ne menec se zanje so izdelali načrtne, ob tem pa trdijo, da ljudje nima jo razlogov, da protestirajo. To da razlogi so in domačini povsem upravičeno to tudi javno povedo. Takole je svojčas nrvil župnik v Matajurju Pasquale Gujon:

Gujon: šli so mimo nas

«Mi ne vemo nič, nam niso nič povedali, kaj nameravajo narediti na Matajurju. Zato smo se upri takšnemu načinu in smo to povedali v peticiji, ki so jo podpisali vsi nad 18 let starci prebivalci. Podpisali bi jo tudi prebivalci drugih vasi, ki imajo zemljo na Matajurju. Saj vidite, kako si v sedanji krizi vsakdo želi imeti ped zemlje, da bi kaj predelal. Na Matajurju pa so senozeti, je paša,» je povedal župnik Gujon. Dodal je, da je dežela namenila za izgradnjo dveh sedežnic in drugih objektov kakšnih šest milijard lir, sploh pa ne misli, da bi popravila vas Matajur, ki raz pada.

Domačini so imeli z dosedanjim turizmom slabe izkušnje. Posebno Tržačani, ki hodijo tja ob nedeljah, poberejo vse, kar vidijo: koštanji, zelje in celo drva. Lansko leto je skupina mladih Tržačanov začala tri srednje kope sena in povzročila lastniku kakšnih 300 tisoč lir škode. Izletniki ne kažejo nobenega spoštovanja do narave in hodijo vsevprek, tako da vodi na Matajur več stez. Na takšen način uničujejo travnate ruše, ustvarjajo žlebove v zemlji, ki jih dejavnica poglablja. S takšnim malomarnim odnosom do narave so napravili že veliko škode in jo bodo še več, če bodo izletniki kazali takšno brezbržnost do naravnih lepot.

Sicer pa gre, kot je dejal župnik Gujon, še za eno plat vprašanja. O njej je govoril tudi na furlanskem radiu v Vidmu, ki ga je povabil, da bi skupno z župnikom Božom Zuanello pojasnil stališče prebivalstva. Domačini ne bodo postali lastniki naprav, nič ne bodo mogli odločati o njih, ampak bodo le hlapci na svoji zemlji. «Tiste, ki ženejo idejo o razvoju turizma na Matajurju, sem primerjal s kukavico, ki zleže jajca v tuje gnezdo, potem pa njen mladenič izrine druge ptiče iz gnezda,» je se rekel Gujon, da bi bolj nazorno povedal, kaj misli o vprašanju.

Sestanek v Matajurju

Na podlagi peticije, ki je imela dokajšnjo odmevnost v videmski pokrajini, so prejšnji teden v Matajurju sklicali sestanek domačinov, na katerem so župan občine Sovoduje, predsednik gorske skupnosti, deželni zastopnik in arhitekt povedali, v kakšni fazi je izdelava načrtov in kaj je še potrebno, da jih dokončajo. Priznali so, da so pogresili, ker domačinom niso osvetlili svojih predlogov, da so s tem povzročili njihov odpornost. Zlasti so morali pritegniti njihovemu nezadovoljstvu, ker toliko let po izgradnji turistične ceste do Pologa za razlaščeno zemljo niso še prejeli odškodnine. Zastopniki oblasti so domačinom marsikaj obljubili. Predvsem so zagotovili, da bodo poskrbeli za sanacijo poslopij, za izgradnjo komunalnih naprav, skratka za tisti del splošnih

kega turizma.

«Lastniki terenov, kjer bomo zgradili napravo, bodo imeli prednost pri zaposlitvi», je še povedal predsednik Chiuch.

črtu, z deli pa bi začeli postopno začenši na Livku, od koder bi smučarske naprave gradili vedno bolj proti zapadu, kjer so smučišča najlepša.

Potreben je za vse stvari. Toda zamisel je vendarle tu in tudi nekaj temeljnih kamnov so že položili.

(gv)

Tosolini: birokratski pristop

Arhitekt Walter Tosolini, ki je kot strokovnjak gorske skupnosti zadolžen za izdelavo načrtov in za upoštevanje deželnega načrta za proizvodne naložbe (PIP), je dejal, da je ta načrt kot mozaik, ki ga sestavlja toliko manjših načrtov za posamezne sektorje: za razvoj kmetijstva, za obnovo vasi itd.

«Izdelati moramo podrobni načrt, v katerem bo izgradnja žičnic potekala vzporedno s sanacijo vasi Matajur,» je dejal Tosolini. Po njegovem mnenju so z birokratskim pristopom k izdelavi načrtov zares pozabili vprašati za mnenje zemljische lastnike in prebivalstvo neposredno zainteresiranega kraja.

Rejec: sedaj ko je Kanin «shodil»...

Zamisel o izgradnji zimsko-sportnega središča na Matajurju je že precej stara. Porodila se je nekoliko v času, ko so kobariški ljubitelji smučanja zgradili na Livku prve žičnice. O tem nam je predsednik projektnega sveta za izgradnjo žičnic na Matajurju Lucijan Rejec, sicer direktor podjetja AET Tolmin (Iskra), povedal, da se je o Matajurju za-

nin «shodil». Že dolgo je znano, da so na severnih pobočjih Ma-

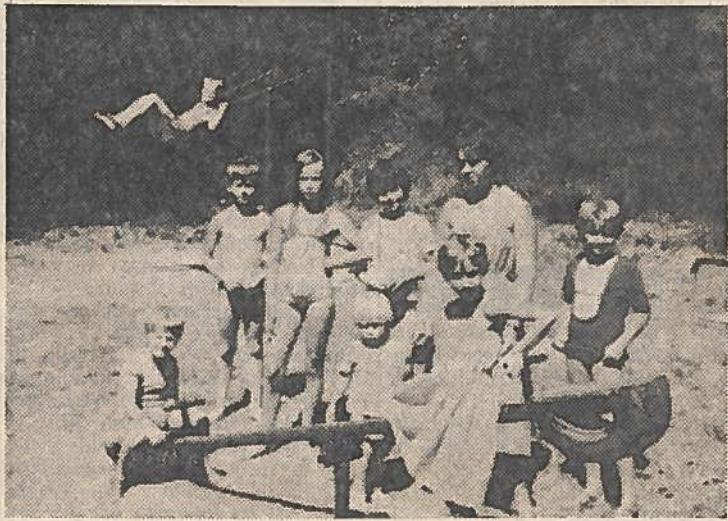
Pivovski občnik,

24.9.1982

Otroci iz Beneške Slovenije na počitnicah v Ankaranu

Objavljamo, čeprav z zamudo, posnetka našega sodelavca v koloniji v Ankaranu, kjer je v veselju preživiljalo letošnje počitnice lepo število otrok iz Beneške Slovenije

Prirodosloviški seminar, 24. 8. 1982

Knjiga o Reziji in njenih prebivalcih

Potem ko so doslej pisali publikacije o Reziji v glavnem tuji, je tokrat knjigo «Dolina Rezije in njeni prebivalci» napisal pristni Rezijan, Aldo Madotto Čakarin. Knjigo, ki ima 160 strani, krasijo mnoge črnobele fotografije, na barvastih platnicah pa je lep razgled Ravence, s Kaninom v ozadju. Knjiga ima enajst poglavij, začenja pa se s kratkim uvodom, najprej v italijansčini, nato v rezijansčini s pesniškim posvetilom rezijanski zemlji. Posamezna poglavja, z dobrim poznavanjem snovi, obravnavajo zgošcene orise krajev in zgodovinske dogodke do potresov leta 1976, ki so predstavljali za to ljudstvo pravo katastrofo in tragedijo. Druga za drugo so naničane kulturne tradicije in navade Rezjanov, v zaključku pa je dodana vrsta informacij in podatkov o zanimivostih, dogodkih, osebnostih, s kratko navedbo bodočih možnosti za razvoj Rezije.

Madotto v svojem delu, ob upoštevanju rodni zemlji le občudovanja in ljubezni, zlasti do kulturnih tradicij tega ljudstva, ampak je tudi neusahljiv vir poznanstev, podatkov, datumov, spominov, dogodkov. Vse to prispeva k barvitosti in plastičnosti opisov tega dela sveta, ki naj bi bil tajinstven in zato nerazumljiv, vendar pa v njem živi skupnost s samoniklimi značilnostmi. S posebnim užitkom beremo podatke zgodovinskega značaja, ki so tem bolj dragoceni, ker so bili doslej še neobjavljeni in dajejo Madottovi knjigi vrednost verodostojnega pričevanja. Naj omenimo samo izobčenje prebivalcev vasi V Bili, katere so kasneje oprostili zaradi »recimo«, nizke storilnosti. Tu pa je tudi leto priključitve k Italiji in plebiscita.

Zakaj se je zgodilo, da so bili v Reziji tudi pristaši Avstrije? «... bali so se, da

ne bodo imeli več pravice se izseljevali na ozemlje Avstroogrške, kamor so odhajali Rezijani v velikem številu kot krošnjarji, brušači, potujoci steklarji, prodajalci sadja, tkalin, železnine ali pa tudi kot navadni delavci ...»

Madotto v svojem delu, ob upoštevanju stvarnih težav, navaja tudi možnosti za razvoj te doline, čeprav niso raveno rožnate, slo-nijo pa predvsem na razvetosti Rezijanov samih in na načrtih javnih upraviteljev. Zaključek knjige pa je tak: »Rezijani sičer živijo na neugodnem in zaostalem področju ter nosijo tudi vse posledice tega dejstva. Imajo pa vsekakor pravico, da preživijo, se razvijajo in ohranijo svoje narodnostne značilnosti ter dragocene kulturno bogastvo.«

S to dvotorjevo trditvijo se moramo vsekakor strinjati, knjigo samo pa je vredno brati.

Primorski časnik, 26.3.1982

V Kanalski dolini z lastnimi močmi

O tem, kako se Slovenci v Kanalski dolini borijo za svoj narodnostni obstoj in razvoj, smo se pogovarjali s profesorjem Salvatorjem Venosijem

Slovenci v Kanalski dolini živijo v dveh občinah, v trbiški in naborješki, veliko jih živi tudi v Trbižu in v Naborjetu. Profesor Salvatore Venosi, vi ste eden izmed buditeljev slovenske narodnosti skupnosti v Kanalski dolini. Kakšen je trenutni položaj Slovencev v teh krajih in kakšne so perspektive razvoja slovenske skupnosti?

»Ja, trenutni položaj Slovencev ni posebno dober. Mi poskušamo na najboljši način urejevati tisto kar imamo. Mladini poskušamo nuditi najosnovnejšo izobrazbo. Poskušamo tudi, kolikor je v danih pogojih mogoče, organizirati koncerte in takšne priredite, ki bi ljudem lahko povedale kaj pomembrega. Potem poskušamo organizirati tečaj slovenskega jezika. Imamo tudi folkloro v Ukravah in glasbeno šolo...«

Kakšen pa je obisk?

»Obisk je približno vedno enak. Na tečaj se jih vpše štirideset, tečaj pa obiskuje od trideset do dvaintrideset otrok.«

To ste povedali o dejavnosti Slovencev v Kanalski dolini. Kakšni pa so na primer odnosi s Slovenci v tržaški in goriški pokrajini, pa tudi s Slovenci v videmski pokrajini? Kakšni so odnosi s Slovenci, ki živijo v matični domovini?

»Vi veste, da smo precej daleč od Slovencev v Benečiji, Gorici in Trstu. Do Trsta je skoraj 200 kilometrov. Zato pa smo toliko bolj navezani na Gorenjsko in na koroške Slovence, z njimi se tudi bolje razumemo. Z njimi imamo veliko skupnega. Tudi nareče, na primer.«

Mogoče tudi kakšne stike?

»Tudi nekaj stikov imamo, saj oni gostujejo pri nas, mi pa pri njih. Na primer z Gorenjsko, iz jeseniške občine, dobivamo strokovno pomoč: za glasbeno solo, za folkloro. Mislim da je to kar v redu in nam zelo pomaga.«

Kakšne pa so po vašem mnenju perspektive razvoja Slovencev v tem delu videmske pokrajine, saj vemo da Slovenci tu sploh nimajo pravic?

»Naš razvoj je težak, poln ovir. A vendar je bilo od vsega začetka med ljudmi veliko navdušenja. Seveda ni bilo standstotne udeležbe vseh Slovencev, aktiwnih je mogoče okrog osemdeset odstotkov. Prav zato moramo še naprej delati in se boriti za naše narodnostne pravice.«

Na koncu pa še vprašanje o zakonu o celoviti zaščiti Slovencev v Italiji...

Nov opornik razvoju

Za kmetijsko zadrugo Ta Rožna dolyna in za celotno skupnost doline Rezije je bila pretekla sobota izrednega pomena. Pod vnožjem Kanina in ostalih strmih vrhov, ki obkrožajo Rezijo, v vasi Solbica so odprli sodobni živinorejski center, ki v sklopu širšega načrta za gospodarski razvoj doline predstavlja prvi konkretni korak v uresničevanju družbeno-gospodarskega preporoda ter samozavestnega ovrednotenja lastnih kulturnih in narodnostnih korenin. Nova struktura, ki je grajena v prijetnem gorskem slogu, vključuje hlev za 50 glav goveda in ostala gospodarska poslopja ter je opremljena z najmodernejšo tehnologijo za sušenje in spravo sena, vzdrževanje higiente in primerne stopnje vlage in temperature ter za izkorisčanje odpadkov. Investicija, ki jo je s prispevkami in krediti krila deželna uprava Furlanije-Julijске krajine, znaša skoraj 500 milijonov lir.

»Mislim, da si ta zakon lahko le sami priborimo. Prizadevati si moramo, da ohranimo naš jezik, našo kulturo. Mislim, da zakon sam zase ne bo veliko opravil, če ne bomo sami imeli življenske sile za osveščanje sebe in naših rojakov.«

ANDREJ ŠUMENJAK

Razprava o razvoju gorske skupnosti Nadiških dolin

ŠPETER SLOVENOV — Gorska skupnost Nadiških dolin je na skupščini sklepalna o nekaterih upravnih pristojnostih v zvezi z javnimi razpisi in razpravljalna o izrednih programih dela v obdobju 1979 do 1982.

Posebno živahna je bila razprava o predlogu upravnega odbora, naj bi občinam namenili okrog 630 milijonov lir kot prispevek za stroške za šolske prevoze in za zemljišča za industrijske in ljudske stanovanjske gradnje.

Inž. Fabio Bonini za skupino neodvisnih in odvetnik Giovanni Battocletti za komunistično skupino sta bila kritična bodisi do zamud, s katerimi se izvajajo ti izredni posegi, kot do dejstva, da ne obstaja splošni načrt, ki bi jih usklajeval. Inž. Bonini je posebej podčrtal, da se vse premalo skrbi posveča ustanavljanju novih de lovnih mest, medtem ko je Battocletti opozoril na pomanjkljivo načrtovanje, zmešnjavo pri določanju posegov in pri izbiri natančno določenih prednostnih nalog. Nadalje je oznanil, da ni bilo nikakršnega posega v prid ovrednotenja krajevne kulture in pobud, ki so na tem področju že obstajale, kot tudi ne zavzetosti, da bi uresničili konzorcijsko urejeno službo za zbiranje odpadkov. Opozoril je tudi na pomanjkanje pobud, s katerimi bi lahko na krajevni ravni uresničevali gospodarska določila osimskih sporazumov.

Na istem zasedanju je skupščina sprejela resolucijo, s katero je obsodila izraelski vojaški posug v Libanonu in izrazila željo, da bi bile končno spoštovane neodtuljive pravice palestinskega in libanonskega ljudstva. Na seji so tudi izrazili ogorčenje nad umorom palermskega prefekta, generala Dalla Chiese.

*Priuornski obvezek,
26.8.1982*

POGOVOR Z RENATOM QUAGLIO, ROJAKOM IZ REZIJE

«Rezijani pripadamo slovenskemu narodu in moramo zato pisati po slovensko»

Čuti se pesnik, a ukvarja se s kmetijsko politiko - Zapustil je župnijo v Villi Santini in odšel delat v livarno v Videm

Prvič sem ga srečal pred dve letoma na Ravanci, kjer je tekla razprava o načinu pisanja rezijanščine. Shoda se je udeležilo lepo število poklicanov, ki so tja prišli z vseh vetrov prijedovavati in učit. Tja je prišel tudi on. Oglasil se je med zadnjimi.

«Meni se vidi, da marsikateri dosedanji razpravljalci nima razčiščenega osnovnega pojma. Ne ve, ali pa noče vedeti, kdo smo. In vendar je prav od naše istovetnosti odvisna naša odločitev, kako bomo pisali rezijanščino. Jaz vratim, da pripadamo slovenskemu narodu in da moramo zato pisati po slovensko. Ne samo to. Potruditi se moramo, da bomo spet rabili lepe slovenske besede, ki jih mladina pozablja.»

Renato Quaglia, ki je takole govoril, je bil prepričljiv za ljudi, ker je bil tudi sam prepričan v to, kar je govoril. Ni uporabil polovičnih trditev, ni govoril zavito, da bi si pridebil naklonjenost poslušalcov, da bi sintetiziral in na tej osnovi ustvaril neko enotnost. Nič tega. Povedal je svoje, pa če je bilo komu prav ali ne.

Prejšnji dan sem ga obiskal na njegovem domu v Vidmu. Rekel je: «Tisti splet v Reziji ne bo rešil vprašanja, zaradi katerega so ga sklicali. Lahko je bil za koga, morda tudi zame, rnilost, da je stopil na oder in se po-kazal, toda z vsebinske plati nismo napravili nobenega napredka. Prikazovanje naše istovetnosti v razvijajoče kulture našega udstva potrebuje vse drugačnih spodbud, predvsem na preučenih in temeljih gospodarskih posegov, ki naj pokažejo neposredne učinke.»

Kdo je Renato Quaglia, človek, ko sem ga drugič videl v Kulturni hiši v Reziji februarja letos, kjer je prebral svojo pesem na prizreditvi s tistem lcpim naslovom iz pesmi Silvane Paletti: «Rezija ma, ti si makoj ma» (Rezija moja, ti si samo moja)? Kdo je ta tiki človek asketske zunanjosti, odločen v stališčih, toda mehak po duši? Kdo je človek, ki me je sprejel v dnevni sobi napolnjeni s slikami, knjigami in gramofonskimi ploščami, kjer se je v podtonu slišala klasična glasba? Kaj vse se skriva pod njegovim zunanjim naslovom podpredsednika Deželnega združenja zvez kmetovalcev, demokratične stanovske organizacije?

«Kaj te osrečuje, kam te srce vleče?» sem dregnil naravnost v srž njegove notranjosti, da bi dobil enostaven odgovor. Od samega začetka sva vzpostavila neposreden in pristen stik.

«Kje naj začнем, ali naj posežem daleč v preteklost, ali pa naj se omejam na zadnje čase?» je vprašal bolj samega sebe kot me-

ne, zlekjen v naslonjač, očitno utrujen od dolgega delovnega dne in od pogajanj na kmetijskem nadzorništvu v Vidmu o zadnjih navodilih Evropske gospodarske skupnosti o kmetijski politiki.

Renato ima sedaj 41 let in je očeta izgubil med vojno, ko so ga nacisti odpeljali v neinsko koncentracijsko taborišče. Mama je poslala otroke v zavod in jih preživila z zasluzkom kot gospodinjska pomočnica v Genovi in v drugih italijanskih mestih. Fant je dejansko živel ob starem očetu. Njegova življenska pot je tako svojska, da mu je ni para v nasi deželi.

«Preden si se zaposlil pri zadružni zvezi, kaj si delal, si bil profesor ali kaj, sem silil vanj, da bi predrl njegov oklep in da bi razjasnil dvome, kam naj ga postavim, ker sem o njem pre malo vedel, kar pa sem vedel, mi je dajalo izkrivljeno ali vsaj nepopolno podobo o njem.»

«Pred tem sem delal pri Mesageru Venetu,» je odgovoril.

«Torej, moj kolega,» sem z zavoljstvom ugotovil.

«Ne, raznašal sem časopise,» je dejal posmehljivo.

«A, tako,» sem se začudil.

«Da, še pred tem pa sem bil zavarovalni uslužbenec, se poprij liverski delavec v tovarni, vanjo pa sem prišel z univerze...»

V spominu je prehodil etape svojega življenja od rane mladosti dalje, etape bistrega fanta, ki je preživel nemirna šestdeseta leta, kot jih ni preživel nikč v naši deželi, in malo kdo ali celo nikče v Italiji. Njegov iskataljski duh ga je vcdil iz metafizike v najbolj trdi vsakdan. Iz duhovnika je postal mezdni delavec. Izpred oltarja in s prižnico se je preselil v livarno, na najtežje delovno mesto. Vse to z enim samim namenom: zavestno izpiti čašo življenja do dna, postati bogat na spoznanjih in izkušnjah, doseči notranjo pomiritev in s tem težko dosegljivo bogastvo.

Niso ga k takšnim izbiram go-nile razmere, pač pa ga je na to pot pripeljala notranja potreba, kaj ji je moral zadostiti, če je hotel biti spravljen sam s seboj in če je hotel dokončno spoznati, kje je v tem nemirnem in protislovnem svetu njegovo pravo mesto.

Po opravljenem semenišču v Vidmu in šoli v Veroni, kjer so ga usposobili za duhovniški poklic v Južni Ameriki, je šel za tri leta maševat v Villi Santino v Karniju.

«Kako, ali te dobro razumem, bil si župnik, si maševal, skraka... sem ponavljal za njim, kot da svojim usesom ne morem verjeti, koga imam pred seboj.» Da, da, prav tako je bilo, je

odgovoril z nasmeškom, ki ga je na njegovem suhljem obrazu izvalo moje začudenje.

«Moral bi oditi v Južno Ameriko, vendar sem v družbi svojih kolegov prav večkrat začenjal preučevati družbene procese in sem misel na potovanje na zeleni kontinent opustil. Pač pa sem s štipendijo odšel v Belgijo, kjer sem diplomiral iz sociologije. Po vrnitvi so me poslali poučevat v Pontafelj, kjer so se mi po treh mesecih zahvalili in me odslojili, če da sem preveč napreden. Za šest mesetev sem odšel k patru Turolu v ekumeničko središče v Bergamo.»

50, vendar jih, z izjemo dveh, treh, nisem še objavil. Ne čutim se še za takšen korak. Poleg tega nisem poklicni pesnik. Pišem, kadar imam navdih. To pa se lahko zgodi enkrat na leto. Takrat napišem 10 – 12 pesmi v petih, šestih dneh,» je povedal, k temu pa dodal, da je lansko leto izdal dvojezično knjigo o Reziji in v njej objavil veliko koristnih podatkov gospodarskega, zgodovinskega, zemljepisnega in socio-šolskega značaja.

GORAZD VESEL

(Nadaljevanje v soboto)

R. delevnik
30.9.82
(continuo, 07/10/82)

«In twoje politične udejstvovanje?» sem ga vprašal, da bi pogovor skrenil na drugi tir.

«Če naj po pravici povem, nisem bil nikoli politik ali partizanski zagnanec. Bil sem ekstraparlamentarec, član stranke Lotta continua in sem v njej delal do njenega razpusta. Potem sem prestopil v socialistično stranko, kjer mislim, da ne potrebujemo pridig o socializmu, ampak njegovo uresničevanje z dejANJI,» je pojasnil. Sicer pa njegova pesniška duša ne prenese utesnjevanj. Angažirana politična opredelitev in začevanje neke ideje do skrajnosti bi mu iznčili fantazijo in ustvarjalnost duha.

Po svojem bistvu je Quaglia pesnik, tudi njegova glasna razmišljanka so polna pesniških prispevov ni izrazov. Povedal sem mu, da sem ga poslušal na rezijanskem dnevu in ga popolnoma razumel, razumel ne le zaradi jezik, ampak tudi zaradi sporočila, ki so ga vsebovale njegove pesmi.

«Dosej sem jih napisal kakšnih

Z manifestom «Dolo parkje od Rezije» so se za dolino začeli novi časi

Ustanovitev zadruge «Ta rožina dolina» ima za namen obnovo živinoreje in pridelovanje tipiziranega sira - Jezik v Reziji lahko reši samo trdno, na tradicijah obnovljeno gospodarstvo

(Nadaljevanje
iz četrtekove številke)

Mnogostranost interesov Renata Quaglia se začenja oblikovati veliko časa pred tistim prelomnim letom, ki je bilo leto 1982. Najbrž so se njegove notranje stiske pojavile že takrat, ko je spoznal razkorak med evangelijsko in vsakodnevno resnico. V katoliški srenji ni bil edini, ki je znašel v precepu. Bil pa dan izmed redkih v Furlaniji, ki je spoznal, da je mogoč boj za pravičnost samo z jasno izbiro, s tem, da se postavi na stran interesov preprostih ljudi. To spoznanje je kot vulkan udarilo iz njega ob potresu.

«Potres ni podrl samo hiš, ampak je imel sposobnost obrniti tudi zavest. Ko se je v Reziji vse zrušilo, sem bil sposoben videti in slišati to, za kar sem bil poprej slep in nem. Potres je bil zame kot zrcalo, v katerem sem prepoznal samega sebe in ves moj rojstni kraj. Zavedel sem se, da so moje korenine v Reziji in da lahko samo takšno spoznanje osmisli moje življenje,» mi je pripovedal. Prejšnja leta se je udejstvoval v ekstraparlamentarnih skupinah in iskal življenjski model, ki bi ga ogrevala človeška toplina.

V družbi razpaseno lakomno potanje po gmočnih dobrinah mu bilo tuje, celo sovražil ga je, saj ni dajalo nobenega zadovoljstva, polnilo ga je s praznino, ga teralo v obup.

«Po potresu sem se vrnil v Rezijo, toda drugače kot pred leti, ko sem odhajal tja na počitnice ali na obiske, ko sem tja prihajal kot tujec, ki ni čutil več pristnega življenjskega utripa svojih ljudi,» je Quaglia nadaljeval svoje razmišljanje in se povrnil k osnovni temi, ki jo je razvijal

v vsem svojem pogovoru.

«Po potresu sem prisluhnil besedam mojih ljudi in začel opazovati njihov način življenja. Polastila se me je neizmerna želja, da poženem korenine globoko v to zemljo in začnem dihati z mojimi ljudmi. Tako sem odkril njihovo neizmerno bogastvo doumel sem življenjsko filozofijo starejših in njihove nauke, ki so zame bili eksistenčnega pomena.» Quaglia, je ta življenjski preobrat opisal v pesmi Ta zadnja mlaka Sartawa — Zadnji Sartow izvir (Sart je ime hriba v Reziji).

«Spoznal sem,» je nadaljeval,

da ljudje samo zahtevajo in da

da če vedpo samo dajes, se nekoga

dne znajdeš praznih rok. Takrat

je najteže, takrat je proces isto-

vetnosti v zagati. Iz takšne za-

gate mi je pomagal Sartow iz

vir, ki pravi, da ne smem obu-

pati. Tudi Sartow izvir je šibek, kot da bo zdaj usahnil, pa nikoli ne usahne. Zato, pravi izvir pesniku, se nikar ne boj, ker se boš pri meni lahko vedno od-jejal. To je osnovni element, ki me je nemirljivo in do kraja pri-vezal na Rezijo.» Quaglia pravi, da ni šel po potresu v Rezijo iskat svojega osebnega zadoščenja, ugleda, javnega uvejavljanja. Nič vsega tega. Z Rezijo je vzpostavil zaupno zvezo, ki mu je dala moč, da se je z veliko iloto obnovitve porušene doline. Tja je odšel kot animator, nabit z energijo in voljo, da spre- meni stvari in odnose. V Solvici je ustanovil odbor za obnovo, ki se je imenoval odbor za boj; Nje gova prvenstvena naloga je bita preprečiti uveljavitev modela ob- nove Rezije, ki so ga izdelali na vrhu in ki ni upošteval ne gos- podarskih, ne zgodovinskih ne kul- turnih danosti. Načrtovalcem ni bilo do tega, da bi preprečili od- hajanje domaćinov. »Montažne hiše so postavili na najbolj plodno zemljo. Nepopravljivo so bili udarjeni s slepoto. Odbor za boj je nastopal z javnim v rezijanski pisanim in v rdeči barvi tiskanim manifestom, prvinim mani- festom odločne in napredne na- ravnosti z naslovom «Dolo parkje od Rezije» (Dol parkje od Rezije). «Če hočemo živeti na svoji zemljji, jo moramo braniti.»

Ker z vrha vslil načrt ni ustrezal interesom doline in ker s samo demagogijo ne bi napravili nič koristnega, so se lotili izdelave krajevinam razmeram pri- lagojenega krajstva. Ustanovili so zadrugo «Ta rožina dolina» v Sol- vici, zbirali domaćine na sestankih in jim pojasnjevali predlog, da bi vso zemljo v nekdani občini Solvica združili. Izvedli so temeljite analize lastninskoposest- ničkih odnosov in naleteli na u- goden sprejem pri ljudeh, tako da se je število zadržnikov v petih, šestih mesecih od začetnega števila 16 povzpelo na 70.

Kaj je ta zadruga pravzaprav dosež?

Kot je povedal Quaglia, so na- črtovali obnovo starih oblik kme- tijstva, ki so še v petdesetih in šestdesetih letih dajale domaćinom možnost preživljavanja. Obnoviti so hoteli senožeti, urediti pa- ſnike, ovrednotiti gozdove in zgra- diti hlev, da bi imeli govedo, po- zneje pa sir za prodajo na tržišču. Strokovnjaki so izdelali po- samezne faze uresničevanja tega načrta, pri čemer so se poslužili solidarnostnih vrispevkov, ki so jih prejeli od furlanskih emigran- tov in od bolonjske kuhije.

V tem delu pogovora nisem imel več pred seboj zaslanjanega pesni- ka, ki je brskal po svojih čustvih, ampak pragmatika (socializma ne bomo gradili s pridigami, mi je rekel malo poprej), ki je uspel v svojih namenih zato, ker je srce in dušo vložil v prizadevanja za obnovo svoje doline.

«Denarne pomočje smo izbolj- šali komasirana zemljišča in jih posejali s travo. Poškušali smo tu- di z zelenjavjo, vendar smo spo- znali, da bi te prislo v poštev kdaj kasneje. Sedaj je potrebno obnoviti živiporejo, ker se živijo ge- generacije, ki jim je bila zemlja vir za preživljvanje. Pognjali smo travnike in začeli s košnjo. Zgra- dili smo hlev za 52 krav, ki smo ga odprli cred nekaj tedni,» je po- jasneval načrt, ki naj pricomore k gospodarskemu dvigu. Za dose- go tega cilja so se lotili tudi urejevanja gozdnih poti. Ne mora- da zato, da bi se z avtom peljali na visokogorsko ravnico Pusti gozd, ampak zato, da bi se doma-

čini na nov način sprijaznili z gozdom, spoznali njegove koristi in začeli izkoriscati njegovo bo- gastvo.

«S pomočjo teh cest se bomo lotili urejevanja visokogorskih pa- ſnikov, tistih, do katerih stroj ne more, da bi se lotili reje drob- nice, zlasti kož, ki jih je v pre- teklosti v velikem številu redila vsaka rezijanska družina,» je pri- povedoval Renato, pri tem pa ni iz njega govorila samo njegova sociološka znanost, ampak tudi prista rezijanska, lahko bi rekel celo malce ponosna naravā, po- osna na vse, kar so postorili in kar še bodo.

«Ljudi moramo stroškovno pri- privati za nove palogs, zemljo moramo urediti in zgraditi objekte. Financiranje vsega tega je zad- ne opravilo, ki mi povrča naj- manjše skrbi,» je optimistično pri- stavil.

«Moramo biti preudarni in se ravnat po načelu dobrega gos- podarjenja. Ko smo pripravili pa- ſnike in senožeti, skrbno vzredili ži- vino, začeli z molnjo krav v hle- vih in kož na planini, bomo iz mleka obeh čred izdelovali tini- zirani rezijanski sir in ga proda- jali. S tem bomo sklenili proizvo- dno verigo,» je opisoval ambiciz- ni in delno že uresničeni načrt.

Na tem mestu se je zaustavil in se spomnil na teme, obdelane na začetku pogovora.

«Gospodarska osnova je pogoji za preporod kulturnega življenja v Reziji. Branili se bomo samo s samostojnim gospodarstvom, z raz- vijanjem tistih proizvodnih oblik, ki so porodile našo kulturo. Ne smemo ostajati na folklorni ravnini, ustvarjalno moramo oblikovati naš kulturni utrip. V prejšnjih časih je nastajal v intimnem stiku lju- di z naravo. Obnoviti moramo ta stik in ga tako ovrednotiti, da bo- mo prekosili razdrobitev, tra- dicionalne glasbe itd. in naše no- tranje potrebe prilagoditi novim časom, ki starih ne bodo pozabili ali jih zatajili. Vidiš, zakaj dvo- dim v uspeh takšne konference o pisaju rezijansčine, kakršno so priredili lani. Rešitev ni v pisa- nju, ampak v obnavljanju stika med ljudmi in z vsem, kar jih ob- daja, v sposobnosti pogovarjanja, v iskanju slovenskih izrazov za nove odnose in stvari, da se nam ne bo potrebno izrazov sposojati pri Furlanah ali pri Anglezih. Sta- rim besedam moramo nanizati no- ve besede, ki jih v našem duhu oblikuje življenski vsakdan.» Ta ko logično in tako preprosto je te- povedal, da sem ga moral opo- riti na njegov poziv na «črkarski pravdi», da bi morali spet začeti uporabljati tiste lepe slovenske be- sede v rezijanskem narečju, ki jih pri mladini vse pogosteje nadomeščajo italijanske spakedranke.

Tule se je najin pogovor iztekel. Še sedaj se spomnim, kako je med naju padel molk. On me je gledal iz svojih modrih oči, ja- pa sem mu prikimaval in ponav- ljal, pa ne vem zakaj: ja, ja... In ton mojega glasu je ol- vsakem »ejajux postajal nižji...«

Ni bilo več kaj dodati, niti kaj vprašati, če ne po sliki. Da je objavimo — ne za tiste, ki so spo- sobni človeka spoznati po opisu njegove notranjosti — ampak za one, ki jih je naša, na sliki te- melječa civilizacija tako spreme- nila, da je postala podoba nujna spremjevalka njihove zaznav- nosti.

«Malo sem se slikal, mi ni do te- ga,» je govoril in brskal po skrom- nem slikovnem gradivu. Medtem pa se je iz kuhinje, skupno s kla- sično glasbo, pričel širiti vonj po- pravkar pripravljeni večerji, znak da je skrajni čas za slovo.

GORAZD VESEL

Renato Quaglia

Pričevski skrivnik,

2.10.1982

PD, 7.10.82

BENEŠKI DNEVNIK

KPI o Matajurju

SPETER — Na zadnji seji KPI Nadiških dolin je bil govor o turističnem načrtu za razvoj Matajurja. Sestanka sta se udeležila tudi deželni svetovalec Eligio Simsig in pokrajinski svetovalec Paolo Petricig. Vsi udeleženci so pohvalili akcijo prebivalcev Matajurja, ki so se zavzeli za svoje interese in so odločno zahtevali, da se tudi njihovo mnenje upošteva v kakršnemkoli načrtu za razvoj tega področja. Komunisti menijo kot natolcevanje izjave KD, češ da kulturno društvo «Studencia», duhovniki in slovenski tisk niso izrazili podpore ljudem, temveč so izkorisčali njihovo nesoglasje. Obsodili so tudi gorsko skupnost, delovanje katere poteka, ne da bi bile z njim seznanjene družbene, produktivne in upravne sile, kljub velikim naložbam, ki jih novi zakon za obnovo in razvoj predvideva. Tak način upravljanja je prišel do izraza tudi v tem primeru.

KPI Nadiških dolin zahteva, da se upoštevajo želje in predlogi ljudi in poudarja, da morajo biti Matajur in sosednje vasi središče vsakega načrta predvsem glede naložb za turistični razvoj in za obnovo stanovanjskih poslopij. «Prizadevati se je treba tudi za varstvo okolja, ki je bilo zadnje čase močno prizadeto,» je bilo poudarjeno. Komunisti menijo, da bi bila gradnja ceste preko prehoda Hlevica zelo koristna za Marsin, Matajur in za Nadiške doline sploh. V zvezi s tem je bila podprtana tudi potreba po večjem sodelovanju s sosednjim občino Tolmin glede skupnih naporov za razvoj Matajurja. Sestanek so sklenili z razpravo o smučarskih napravah na Matajurju. Svetovalci KPI zahtevajo več podatkov o upravljanju naprav, ekonomičnosti in o davčnih bremenih, ki jih bodo morale nositi javne ustanove.

Kaj pravijo Marsinci

MARSIN — Na tem mestu smo že večkrat pisali o stališčih prebivalcev Matajurja glede načrta za turistični in športni razvoj tega področja. Kaj menijo o tem pa Marsinci, ki živijo na drugi strani hriba?

Marsin je sestavljen iz zaselkov Juretic, Marsin, Pocere, Obale, Na Bardu in Jerep, ki se združujejo v dve vasi: Gornji in Spodnji Marsin. Obe vasi imata cerkev z župniščem. Ker trenutno ni župnika, prihaja sem duhovnik iz Laz. Osnovno šolo obiskuje sedem otrok in samo dva hodita v vrtec. Tudi v Marsinu je izseljevanje močno spremenilo demografsko sliko, saj so se ljudje takoj po drugi svetovni vojni razpeli po vsem svetu.

Razvojni načrt za Matajur zadeva tudi Gornji Marsin, kjer se je skozi stoletja razvila sezonska paša in to prav za vrhom Matajurja, v dolinici »Za babo«. Tukaj, po sledenju starih planincev, je doktor Renato Qualizza, preuredil staro stavbo, ki je tako postala za ljubitelje planin zanimiva turistična točka. Ohranilo se je tudi staro ime: Marsinska planina. Po ustavoviti konzorcija se je paša še bolj razvila in danes predstavlja najpomembnejšo dejavnost v marsinskem gospodarstvu. V živinoreji so se Marsinci odločili za molznice, toda v vasi ni nobene mlekarne in mleko morajo vsak dan odpeljati v Ažlo. Živinoreja je izredno razvita tudi v Črnom Vruhu in Podbonesec se lahko pohvali z največjim številom govedi med vsemi sosednjimi občinami.

«Marsin še ni turistično središče,» pravi Luciano Zorza, bivši občinski svetovalec, duša zadruge in živinorejske dejavnosti in ki nadaljuje delo očeta Gilda. Tukaj se sliši samo odnev polemik, ki razburajo duhove na drugi strani Matajurja. Prevladuje mnenje, da morajo Matajurci sami najti pot iz težav. Zanima pa jih načrt gradnje ceste, ki naj bi, preko prehoda Hlevica, povezala Marsin z Matajurjem in ki bi imela velik pomen v razvoju gospodarstva tega področja. Seveda bi bilo treba urediti tudi ceste, ki peljejo v dolino. Marsin se ne sme zapirati, nasprotno, mora se aktivno vključiti v družbeno življenje in tako ščititi tudi svoje interese. V dolini pa je treba poskrbeti za nova delovna mesta z razvojem male industrije in obrtništva.

**OBISK SLOVENSKIH
IN HRVAŠKIH
PRAVNIKOV
V BENEČIJI**

Konec preteklega meseca je obiskalo Beneško Slovenijo okoli sto slovenskih in hrvaških pravnikov, in to iz Maribora, Ljubljane in Reke. Organizator tega obiska sta bili Društvi pravnikov v gospodarstvu iz Maribora in Ljubljane, namen obiska pa je bil pobliže spoznati ta del slovenske zemlje in se na mestu samem seznaniti s problemi naših ljudi.

Obiskovalce je sprejel predstavnik slovenskega društva «Pravnik» iz Trsta dr. France Škerlj, v Čedadu pa prof. Černo. Razumljivo je, da so njegova pojasnila ter oris položaja slovenskega življa v teh krajih, ki so bila tako prepričljiva, da ni bilo potrebno nobeno vprašanje, imela velik vtis na obiskovalce, posebno tiste iz Hrvaške, ki jim vse, kar se tu dogaja, ni tako blizu.

Po ogledu nekaterih zanimosti tako v Vidmu kot Čedadu in po prejšnjem polaganju vencev na grobove internirancev iz Gonarsa

in Visca, so se obiskovalci vrnili domov polni novih vtisov in zadovoljni, da so se na mestu samem seznanili s težavami naših ljudi v Beneški Sloveniji in Italiji sploh. Odločeno je bilo, da bo ta organizacija prek svoje zveze organizirala nov obisk posvečen samo ogledu Beneške Slovenije.

-žj-

Gospodarstvo,

8.10.1982

*Marenič
Kvaternik
S391.01.P*

Ošnjakova knjiga «Pod Matajurjem» izšla tudi v italijanskem prevodu

Za prevod poskrbel Walter Zamparutti - Knjiga govori o udeležbi beneških Slovencev v NOB in opisuje svojo rojstno vas Ošnje

Leta 1968 je izšla v slovenščini knjiga Jožka Ošnjaka «Pod Matajurjem». Sedaj se knjigi lahko približa širsi krog bralecov, saj je pred kratkim izšel tudi italijanski prevod (zani je poskrbel Walter Zamparutti) z naslovom «Il Matajur e la sua gente». Knjiga je opremljena s slikami in zemljevidi. Okvir dela, ki je pretežno avtobiografsko, spominja leta in predvsem osvobodilna vojna. Knjiga je zanimiva ne le zaradi, ker jo je napisal eden od najbolj izpostavljenih Benečanov v tistem obdobju, temveč tudi zaradi, ker je Ošnjak dejansko bil »na drugi strani«, v primerjavi s tistimi, ki so do sedaj govorili in pisali.

Jožko Ošnjak se je rodil in živel v Ošnjem (Sv. Lenart). Med vojno, se je kot podčastnik alpincev italijanske vojske, opredelil za slovenske partizane. Veliko naporov je vložil tudi v to, da bi se čim več mladih vojakov takoj odločilo in da bi ljude razumeli in sprejeli tako izbiro.

Jožko, kot lahko potrdi vsakdo, ki ga je že takrat poznal, se je udeležil osvobodilne vojne z globokim prepričanjem, s pogumom in odločnostjo. Tak se nam kaže tudi v svojih spominih.

Zgodovinska dejstva so vsem znana, čeprav skozi filter političnega tolmačenja. Ko je padel fašizem tudi na območju, ki je leta 1918 bilo priključeno Italiji, da ne govorimo o tistih vredelih, ki so prešli pod Italijo po okupaciji, je bilo že nekaj časa izredno aktivno slovensko partizansko gibanje. Nekatere partizanske enote so se že večkrat pojavile v Benečiji.

Po 8. septembrлу 1943. leta, ko se je Italija vdala »zaveznikom«, katerim je leta 1940 napovedala vojno, so se skupine mladih in italijanskih vojakov, rojenih v Nadiških in Terskih dolinah ter v Reziji, priključile slovenskemu partizanskemu gibanju in ustavilile, pod vodstvom izkušenih jugoslovanskih častnikov, svoje enote.

Enote so bile poimenovane po krajinah, na katerih so bile ustavljene. Priključene »Brisko beneškemu odredu« IX. korpusa, so bile v veliki mjeri združene v »Beneški bataljons. Podpredstnik »Beneškega bataljona«, Jožko Ošnjak, podrobno opisuje v svoji knjigi uspehe in neuspehe, zmag in poraze teh enot, ki so se aktivno vključile v razplet vojaških dogodkov, manj pa v zapletene politične dogodke tistih let, v katere so bile vpletene velesile. Ste-

grajskim dogovorom med zmagovalci, ki so ustanovili razmejitočno črto med okupatorjevimi silami. Jožko in njegovi so morali iti čez črto, ki je leta 1915 označevalo mejo, medtem ko so v Nadiških dolinah sprožili pravo gonjo proti partizanom in Slovencem. Podpirali so jo zaveznički, ki so želeli premakniti mejo cimboli proti vzhodni.

Mirovna pogodba leta 1947 je nekako rešila vprašanje meje, ki so ga potem do Ošnjakega sporazuma večkrat postavili.

Že leta 1945 so bili partizani Beneške čete obtoženi ne le zaradi dvomljivih akcij, ki jih tudi Ošnjak obsoja v svoji knjigi, temveč tudi zaradi njihove narodnosti opredelitev. Na zatožni klopi so sedeli zaradi »izdaje«, ker so bili vključeni v tujo, čeprav zavezniško, vojsko.

Vrnimo se k knjigi, ki jo toplo priporočamo bralcem. Gre za vričevanja človeka, kakor že rečeno, ki je na svoji koži preživel izbire, bitke in dogodke tistega

časa. Avtor sam pravi, da ni nepristranski (in kako bi mogel?) in da ni njegov cilj podati celotno analizo in sodbo o dogodkih. V svoji knjigi vabi tudi ostale borce, naj napišejo svoje spomine. Na tej osnovi bo potem zgodovinar poskrbel za celotno sliko tistega obdobja, od leta 1943 do leta 1945, ki je bilo takoj dramatično in je imelo toliko sledic.

Za preprostega bralca bo še najbolj zanimiv prvi del knjige, kjer Ošnjak predstavlja svojo vas Ošnje. Ijudi in njihovo življenje, stik otrok kmečkih družin s šolo in mladih z vojaškim življenjem in v vojno. Zanimale ga bodo tudi anekdoti, slike in opisi dogodkov, ki so jih bralec ali njegovi sorodniki gotovo doživel.

Dругi del knjige pa bo nabudil razpravo in zanimanje »enih in drugih«, ki so stali na nasprotnih bregovih in ki so odgovorni za tisto zgodovinsko nastrotje, ki se je ustvarilo v Nadiških dolinah.

PAVEL PETRIČIČ

vilo pripadnikov in vojcev (OFT) ter tistih, ki so jih podpirali, je bilo odrivno od poteka vojne. Na vsak način je slovensko partizansko gibanje obstajalo, to potrjuje zgodovina, čeprav so nekateri različena mnjenja. Območje, kjer živijo Slovenci, je bilo, čeprav ne istočasno, pod nadzorstvom partizanov. Nemci, Kozaki in fošisti so prodri sami, če so napeli vse svoje sile in navalili z izrednim nasiljem.

Po osvoboditvi so slovenske enote bile takoj v srediscu med narodne pozornosti. Nedvomno so »oprne« osvobodile to območje (sai je glo za domačine!). Problem je bil rešen že julija leta 1945 z ben-

(avtrabava)

591.01.8

Primerški
dnevnik
9.10.1982

P.D., 19.10.82

Svetovanski šolarji na Matajurju

Svetovanski šolarji se vračajo z vrha Matajurja

Združenje staršev svetovanske osnovne šole »O. Župančič« je v nedeljo organiziralo izlet na Matajur. Vodja izleta je bil znani tržaški planinec prof. Pino Ruđež. Izpred svetovanske cerkve smo se odpeljali v zgodnjih južnih urah. Po krajsi vožnji se je avtobus z veselo družbo staršev in otrok začel vzpenjati po strmi, a izredno razgledni cesti iz Sovodenj mimo Čepletišč, skozi Mašere do vasi Matajur. Tam smo se udeležili slovenske maše in tako imeli prvi stik s predstavniki tamkajšnje manjštine. Po maši nas je župnik Gujon seznanil s problematiko tistih krajev: zmanjšanje števila prebivalstva zaradi izseljevanja, težki življenjski pogoji, pomanjkanje zadovoljivih ekonomskeh struktur, ki bi nudile možnosti zaposlitve. Aktualni problem je tudi predvidevanje razlastitev precejsnega ozemlja na Matajurju v smučarske namene. Domačini so skoraj v celoti proti tem razlastitvam, ki bi povzročila izredno skodo naravnim lepotam Matajurja in ne bi prinesle skoraj nobenega dobička krajevnemu prebivalstvu.

Po tem krajišču razgovoru smo se prisrčno posloni od o. Gujona in z avtobus m nadaljevali pot do planinske koče pod Matajurjem. Vreme je bilo sicer precej nestalno, a naši otroci so se pogumno lotili strmine in prenoveurni hoji stečno prispevali na vrh Matajurja (1640 m). Tam so se vsi vpisali v spominsko knjigo in se razgledali po okoliških nižnah, vrhovi Kanina, Krna in celotnega Triglavskega pogorja na ga bili zastri v zgornjem morju oblikov.

Z vrha Matajurja so naši otroci lahko gledali Sosko dolino z modro Sočo, vas Vrsno, rojstni kraj Simona Gregorčiča, vso Benečijo in del furlanske nižine.

Z vrha nas je vodič Pino vodil po markirani stezi skozi lepo, toda že zapuščeno planino proti vasi Mersin. Po vsem Matajurju smo stalno srečavali lovce in v pogovoru smo zvedeli, da je vsa lovška družina občine Podbonec, okoli 100 lovcov, danes na lovu po tem širokem območju. Med potjo nas je zalobil dež, kar pa ni zaustavilo pozumne hoje naših mladih planincev. Srečno smo vsi prisopuhali do koče Matajur, kjer nam je prijazni oskrbnik Renato Mašera pripravil okusno pašašuto.

Popoldanski program je predvideval še ogled Trinkovega doma in groba v vasi Trčmun, a nas je vreme prisilito, da smo se spravili v res zanimivo Lundarsko jamo blizu Podbonesca. To jamo so poznali že v daljin v preteklosti: znanstvenik: so v njej odkrili ostanke jamskega medveda in predmete iz predzgodovinske dobe. Jama je služila tudi v zgodnjem srednjem veku kot zavtišče ubežnikom in kot bivališče samotarskim redovnikom. V vhodni jamski votlini je tudi precej star umetniško izdeian oltar notranjosti jame pa se vije po dolgih rovih, ki jih je izdolbla voda. Mali izletniki so prehodili približno 300 metrov te jame, ki je sicer dolga skoraj 2400 metrov. Po obisku jame smo se odpeljali domov.

VILJEM ČERNO, PREDSEDNIK TO ZA VIDEMSKO POKRAJINO

Poudarjene težnje po izključevanju beneških Slovencev iz globalne zaščite

Politična usmeritev pri sredinsko-konservativnih silah, ki obravnavajo problem slovenske narodnosti skupnosti v videmski pokrajini, se je spremenila v toliko, da je prešla od popolnega nepriznanja do sprejetja elementov, po katerih se beneški Slovenci razlikujejo od Furlanov. Prizna se neki odnos do slovenskega vprašanja, toda ostaja nespremenjena obravnava stvarnega življenja in vprašanj Slovencev v Benečiji, Reziji in Kanalski dolini. Torej večinski politični dejavniki in drugi konservativni krogi ohranljajo nasprotovanje do priznavanja nacionalne osebnosti Slovencev v videmski pokrajini. Oporekajo pojmovanje narodnostne manjšine in ne priznavajo naši skupnosti kolktivne subjektivne pravice.

Pri tem razvijajo teze KD, PRI in drugih sil, na podlagi katerih uvrščajo Slovence v videmski pokrajini med večje število jezikovo-etičnih skupin, med seboj ločenih na razne govorice, od praslovanskih, slovenskih, romansko-

slovenskih in mešanih jezikovnih skupin, ki se med seboj razlikujejo in ne razumejo. Odrekajo nam torej enako ravnanje kot Slovencem v Trstu in Gorici, ki so priznana manjšinska skupnost. Uveljavlja se stališče, da so Slovenci v videmski pokrajini le posebne kulturne in etnične skupine, ki pa se razglašajo zveste italijanstvu in se odrekajo zakonski zaščiti. Kot dokaz teh trditev prinašajo večkrat na dan zbrane podpise za znani referendum proti narodnostni identifikaciji.

Vse to pomeni, da prihaja na dan politična orientacija, ki stremini za sprejem nekega posebnega kulturnega obeležja, ki pdsveča večjo pozornost neki ekološki zaščiti teritorija, ne teži pa k ovrednotenju družbenopolitičnih specifika manjšine. Ta politična situacija dejansko ne dopušča pravega vzdušja in ne ustvarja klime vrednotenja, temveč poživilja tiste sile, ki so vedno želele izbrisati tudi narečno kulturo in zgodovinska pričevanja, v katerih je jasno zapisana slovenska identiteta. Vrednoti se neka superiornost ali prezir do nezaželenega sosedstva s skupnostjo na enakopravnem položaju, kar opravičuje tudi neko inkompatibilnost do vratne ljudske kulture, ki jo Benečani realno čutijo kot sestavino napredka in demokratičnih vrednot. Zato te nam nenaklonjene sile minimizirajo obseg slovenskega vprašanja in dajejo podparek raznolikostim krajevnega značaja. Te sile skrbijo za ohranjanje obstoječih razmer in nasprotujejo novim pogojem, ki bi dali možnost vsestranskega razvoja našim dolinam.

Take politične izbire imajo določen vpliv na nekatere šolske, kulturne in tudi upravne dejavnike, ki se izmikajo svojim odgovornostim in ne priznavajo pravic naši skupnosti. Ti krogi nasprotujejo tudi izvedbi narečnega natečaja »Moja vas« v šolskih prostorih med rednim poukom in s tem preprečujejo, da bi se osvetil problem rodne kulture.

V Benečiji je danes prisotna težnja vključiti Slovence iz videm-

ske pokrajine v okvirni zakon za krajevne kulture in narečja. S takim ravnanjem bi izvajali grobo diskriminacijo in razdelili Slovence v Italiji na več zemljepisnih kategorij. Pri tem se ne upoštevajo posebnosti naših zahtev, ki jih redno in znanstveno postavljajo slovenske organizacije. Krščanska demokracija predlaga za nas neko didaktično eksperimentacijo, v okviru katere bi se poučevala tudi slovenština, ne glede na to, da že šolski pooblaščeni odloki predvidevajo večjezično izobrazbo. V šolskih programih je predvidena in zaželena tudi izobrazba v krajevnem narečju, torej skrb za ohranjanje slovenske kulture in jezika, čeprav ti programi nimajo ne pravne ne operativne veljave v šolah v Benečiji. Ker ustava sama po sebi ne zagotavlja nobenih konkretnih pravic, Slovenci v videmski pokrajini, kot nepriznana manjšina, ne uživajo nobenega narodnostnega varstva. Prizna se jim le neka folkloristična posebnost, ki je različna od doline do doline in ne upošteva eventualnih potreb in zahtev prebivalstva. KD, ki ima v našem prostoru zelo močan vpliv, manipulira izbire in nadzoruje politično dinamiko, ker se zaveda, da nihče noče biti na slabšem samozato, ker pripada manjšini. Ta stranka ne sprejema objektivne in zgodovinske resnice temveč zagovarja svoja stališča po subjektivni psihološki in tudi politični izbiri narodnosti.

Sedanje stanje je še vedno pogojeno od zgodovine in protislojivij, ki omejujejo politično demokracijo. Stiki z naprednimi strankami in z demokratičnimi dejavniki, ki so nam naklonjeni, so desegli vzpodbudno in zadovoljivo stopnjo razvoja, čeprav je še vedno premalo otipljivih znakov, da bi se položaj premaknil iz mrtve točke. Te napredne sile res upoštevajo izraze naše narodnostine identitet, vendar ne utegnejo bistveno vplivati, da se v tem trenutku pravice Slovencev v videmski pokrajini izenačijo s pravicami Slovencev na Goriškem in Tržaškem.

PD, 15.10.87

Danes v Vidmu razprava o deželnem razvojnem načrtu

VIDEM — Videmski pokrajinski svet bo na današnjem izrednem zasedanju obravnaval vprašanje pokrajinskega programa za uskladitev deželnega razvojnega načrta 1983-85. Po vrsti posvetovanj, o katerih je tisk že obsirno poročal, je pokrajina predstavila končno vsebino svojih predlogov. Gre za pomemben program, ki teži k racionalizaciji posegov in investicij, s posebnim poudarkom premagovanju ozemeljskih neravnovesij, industriji, obrtništvu, kmetijstvu, turizmu, zaščiti okolja in prometnim zvezam. Temeljna točka razprave pa bo bržko-ne vprašanje administrativne decentralizacije, ki jo predvideva deželni zakon št. 7. Razpravljalci bodo tudi o novem zakonu za obnovo in razvoj Furlanije, ki predvideva za 3 tisoč milijard lir investicij. Zakon, ki ga bodo v kratkem odobrili tudi v senatu, predvideva izdatek 200 milijard lir za razvoj gorskih področij, v isti namen pa bodo verjetno potrošili še 500 milijard lir iz splošne sklada za obnovo potresnega področja. Dodatnih 300 milijard lir je namenjen za razvoj kritnih območij in potresnega področja.

Ostre polemike zaradi zakona o nabiranju gob

ŠPETER — Pod pokroviteljstvom občine Špeter Slovenov in gorske skupnosti je bila v špetrski občinski dvorani razstava gob. Razstavljenih je bilo več kot 170 vrst, ki so jih strokovnjaki Furlanskega mikološkega centra razvrstili v skupine. Animator pobude je bil dr. Renato Qualizza, odbornik občine, ki je s skupino prostovoljev poskrbel za nabiranje in pripravo razstave. Kljub slabemu vremenu je pobuda doživela velik uspeh tudi zaradi deželnega zakona, ki je letos stopil v veljavo in ki omejuje nabiranje. Ljubitelji gob morajo odslej imeti izkaznico in zanojo plačati 20 tisoč lir mesečno oziroma 10.000 lir letno, če so domačini. Lahko pa jih naberejo do 2 kilograma.

O zakonu, ki je zbudil ostre polemike tudi v Nadiških dolinah, saj so na sejah gorske skupnosti dolgo razpravljali, preden so odobrili pravilnik, je spregovoril dr. Bianchi, strokovnjak Furlanskega mikološkega centra, na okrogli mizi, ki so jo organizirali v okviru razstave. Poudaril je, da je zakonodajalec pazil na posamezne aspekte tega vprašanja, ne pa na celotni problem. Opozoril je tudi na vlogo, ki jo imajo gobe v ekološkem ravnotežju in pozval nabiralce naj ne uničujejo neznanih ali strupenih vrst. Nato je podpredsednik gorske skupnosti Salvagno predstavil Vrtnarsko združenje in njegovega predsednika Andrea Visentinija iz Ažle. K združenju, ki je pred kratkim dobilo status zadruge, je pristopilo že več kmetovalcev, ki se tako lahko udeležijo razstavi in prodaji ter ščitijo svoje pridelke. Lani so prvič organizirali prodajo, je bilo prodanih 250 štotov kostanja. Letos bodo kupci imeli na izbiro tudi jabolke, krompir in lešnike. Poudarjeno je bilo, da ima prodaja gotovo trgovski značaj, istočasno pa želijo organizatorji opraviti tudi »izobraževalno« vlogo, predvsem v zvezi s turisti, ki prihajajo v Nadiške doline ob praznikih.

PIACCIAE

sett./ottobre 82

Un progetto di sviluppo

Per la Val di Resia

Un vivace e interessante convegno si è tenuto il pomeriggio dell'11 settembre alla Casa di Cultura di Prato di Resia, sul tema "Val di Resia — Progetto integrato di sviluppo". Non è stata una fredda passerella di personaggi di grido ma un ricco dibattito permeato da un intenso spirto/volontà di vivere e di valorizzare la propria identità etnico-culturale.

Un progetto di sviluppo il più possibile aderente al territorio, al modo di vivere delle genti, e in cui sia la gente stessa protagonista dello sviluppo, è stata l'idea centrale del convegno, esposta in termini estremamente chuanari dalla relazione di Renato Quaglia, presidente della cooperativa agricola "Ta Rozina Dolina". La forza del suo intervento che ha magnetizzato l'attenzione dell'assemblea, è stato sì il linguaggio ricco e poetico, ma soprattutto la forza della realtà, la forza delle cose già realizzate. In mattinata, infatti, era stata inaugurata la nuova stalla sociale di Stolvizza, primo grosso traguardo della cooperativa agricola, frutto non di una potenza economica bensì della volontà della popolazione. Continuare in questa direzione è l'intenzione del progetto di sviluppo, progetto in cui tutti gli interventi mirano al recupero e alla valorizzazione di tutte le risorse dell'ambiente: innanzitutto lo sviluppo delle attività agricole, della zootecnia, mediante il recupero degli stavoli in cui sia effettuata anche la vendita diretta dei prodotti, con il conseguente innesco di un turismo che si inserisca nell'immenso patrimonio ambientale della vallata; la diffusione della coltura dei piccoli frutti, attività che può diventare tutt'altro che marginale (le esperienze del Trentino e del Piemonte insegnano); lo sfruttamento del bosco (oltre 5.000 Ha) e il potenziamento delle attività ad esso collegate; lo sviluppo di attività artigianali, il tutto gestito il più possibile nella forma cooperativa, fino ad arrivare a trasformare il villaggio intero in azienda economica ed il tutto sempre gestito in prima persona dalla gente del posto, perché, si è detto, "...la terra appartiene a chi la vive tutto l'anno".

Chiaro è il rifiuto di altri tipi di sviluppo i cui esempi si possono osservare nelle vicinanze (Sella Nevea, Zoncolan) incui è ben evidente il contrasto sia ambientale (grandi parallelepipedi di cemento armato hanno distrutto le vere

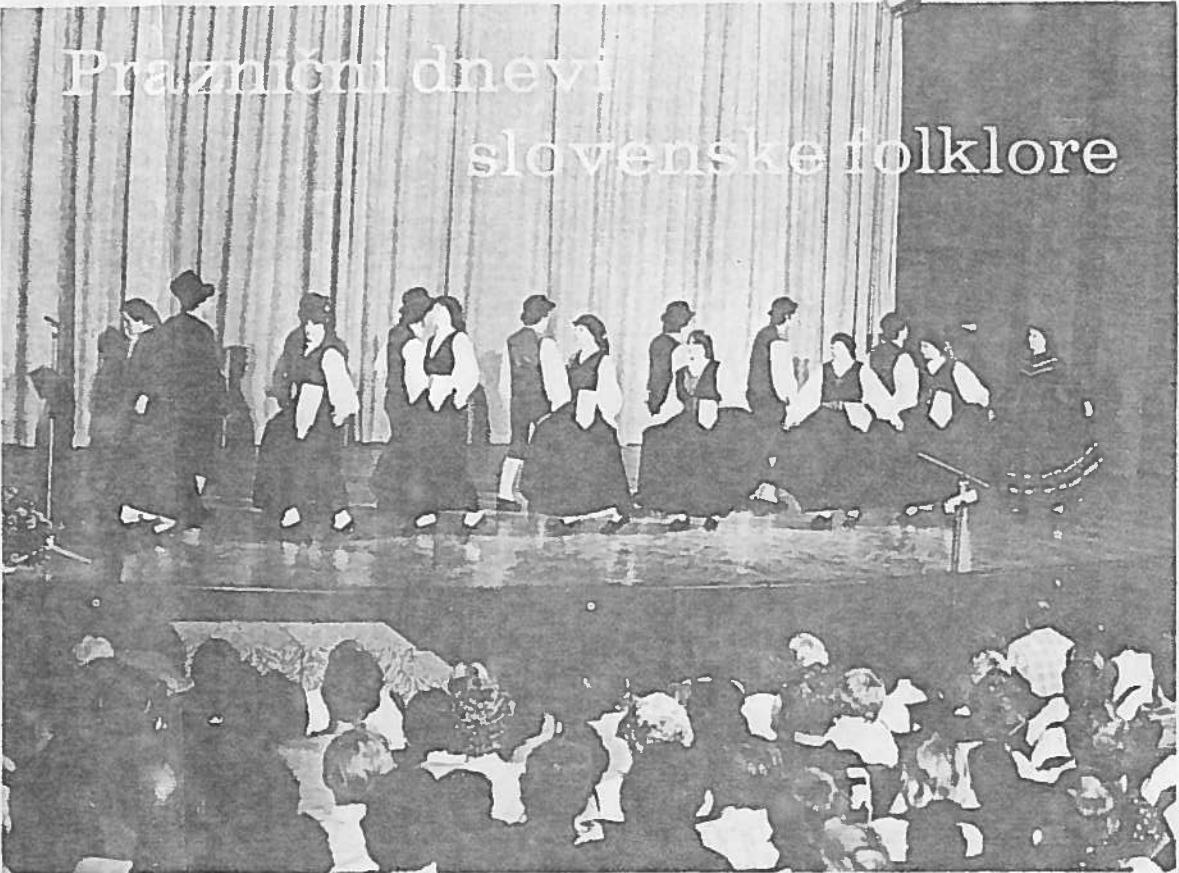
bellezze del luogo) sia nei rapporti fra l'utente e l'ambiente (il cittadino viene unicamente a scaricare le proprie tensioni e frustrazioni accumulate nella metropoli), sia economico (capitali venuti da fuori i cui profitti sono pure destinati altrove).

Lo sviluppo integrato, l'economia del villaggio inserita in una fitta rete di piccole economie non è, d'altronde, una novità assoluta. Tale tipo di sviluppo è estraneo si all'occidente industrializzato, ma esiste e con esempi già consolidati nel resto del mondo, soprattutto nei Paesi in via di sviluppo, e a questo proposito sono state riportate delle esperienze veramente interessanti che danno fiducia alle possibilità di realizzazione di uno sviluppo integrato nel proprio contesto sociale e culturale in particolare nelle zone rimaste lungamente trascurate dal capitale.

Eran pure presenti i politici, un po' di tutti i colori, amici della Val di Resia (si è detto), ma soprattutto alcuni di loro, si sono sentiti un po' spaesati in un contesto tale, ed i loro interventi d'obbligo, freddi e dai toni burocratici, costituiti per lo più da promesse di contributi (ora si demonizza tutto con l'aspersorio della 546 bis) sono passati in secondo piano rispetto al calore delle esperienze e delle proposte.

E' stato un convegno ricco e informale dal quale si può trarre una conclusione concreta: in montagna si può vivere perché ci sono risorse spesso trascurate (l'esempio dell'acquisto della malga di Ligosullo da parte della società Genagricola ci può far meditare sulla redditività della montagna); il tipo di sviluppo non deve essere alieno dal contesto socio-culturale ma in esso si devono inserire, si è detto, anche "...spazio e tempo, spazi aperti e tempo libero"; e, infine, è risultato evidente che il vero protagonista dello sviluppo è la volontà delle genti di montagna, la volontà di continuare a vivere (e non a sopravvivere) delle risorse della loro montagna, con la loro cultura ed in modo pienamente umano.

Bepo Vanone

Folklorna skupina „Val Resia“

Namen Prazničnih dni slovenske folklore je večstranski: prireditve naj bi bile uvod v kulturni del turistične sezone na naši obali; s svojo intimnejšo vsebino naj bi pritegnile domačine, hkrati pa naj bi bile pregled dosežkov naših folklornih skupin ali vseh, ki se ukvarjajo kakorkoli z ljudsko umetnostjo. Če so Praznični dnevi slovenske folklore bili doslej po vsebinski strani uspešni, pa ne moremo reči tega za njihov zunanjji okvir: okolje naše portoroške obale. To doslej z njimi še ni zaživel, prazničnega vzdušja ob njih še nikoli ni pokazalo, niti se ni kdovkaj potrudilo ustvariti ga.

Obstoječa mala skupina organizatorjev bo tam lahko le malo naredila, če ne bodo tisti, ki krojijo turistično življenje na obali, spredeli, da so jim take prireditve potrebne kot sol.

Letošnji Praznični dnevi slovenske folklore so bili programsko nekoliko okrnjeni, ker je odpadla predvidena etnološka razstava jedil in posodja slovenskega istrskega območja. Uvedel jih je večer slovenskih ljudskih pesmi na Prvomajskem trgu, ki so ga izpolnili pevci iz Dramelj in

okolice ter z Bizeljskega, pa pevki Rožalija Ofič in Slavica Krstič. Obe moški skupini sta peli v triglasju, ki je značilno za večino slovenskega ozemlja, le skupina z Bizeljskega je nekatere pela štiriglasno in v „stopničasti“ intonaciji, tako da so vsako naslednjo kitico začeli višje. Izreden sprejem sta doživel obe pevki; ljudje so z veliko zbranostjo poslušali stare pripovedne in obredne pesmi. Večera so se udeležili večinoma domačini in slovenski gostje. To se je pokazalo predvsem pri zadnji pesmi Pozimi pa rožice ne cveto, ki jo je s pevci vred navdušeno prepevalo vse navzoče občinstvo.

Drugi večer v Fiesi, pred domom velenjskih rudarjev, je bil sicer namenjen srečanju vseh nastopajočih, vendar so ti še prej del svojega programa prikazali gostom počitniškega doma.

Tretji večer je imel naslov Pesem danavnjega trenutka in je želel predstaviti sedanje ustvarjalnost, ki ima za osnovo in izhodišče ljudsko izročilo. Nastopali so instrumentalisti in revka skupine Istra nova iz Kopra ter brata Chinese iz Rezije. Istra nova je v zanimivih priredbah in

ljudskimi instrumenti vseh vrst, tudi z istrskimi sopelami, predstavila ljudsko glasbeno izročilo Istre, in sicer slovensko, italijansko in hrvaško. Odziv navdušenega občinstva je dokazal, da je njihova pot pravilna. Presenetljivo izpovednost pesmi Rina Chinesa slovenska publika že pozná, na tem večeru se mu je z dvema lastnima pesmimi pridružil brat Žven. Kot zanimivost naj omenimo, da je na Prazničnih dnevih pred dvema letoma nastopila tudi njuna mati, ki je izvrstna pevka in pravljica.

Zadnji, četrti večer, je bil posvečen ljudskemu plesu; prireditve je bila znotraj pred polnim avditorijem. Nastopile so štiri skupine: folklorna skupina „Tine Rožanc“ iz Ljubljane z notranjskimi, prekmurškimi in gorenjskimi plesi, folklorna skupina „Tonček Breznar“ iz Zg. Korene s štajerskimi plesi in pesmimi, folklorna skupina „Ivan Navratil“ z belokranjskimi plesi in folklorna skupina „Val Resia“ iz Rezije z domačimi plesi. Največ neposrednosti in pravega ljud-

Brata Chinese iz Rezije

skega plesnega razpoloženja je pokazal skupina iz Zg. Korene, vsi njihovi gibčeprov na videz okorni, so izpričeval življensko radoživost in pristnost. Folklorna skupina „Tine Rožanc“ je seved izstopala po plesnosti, odrski uglašenost in kulturi, v kateri pa je bilo več zunanje ga bleska kot pravega doživljanja. To n slabost samo folklorne skupine „Tine Rožanc“, ampak vseh skupin, ki strem po tehnični popolnosti in katerih član izhajajo predvsem iz mestnega okolja

Dobro so zaplesali in zapeli tudi Belokranjci, še posebno so se odrezali izvedbo metliškega kola, ki bi bilo zarad izključne pevske spremljave za vsako skupino trd oreh. Razočarali pa so na Rezijani, od katerih smo pričakovali naj več. Njihova izvedba domačih plesov je bila izumetničena, bleda, brez življenja in daleč od izročila, ki je prav v Reziji še vedno živo.

Vsi sodelujoči so v okviru Prazničnih dni slovenske folklore nastopali še po hotelih in v Dekanih, vendar so njihov nastopi marsikdaj ostali brez pravega odmeva niti organizacijsko niso bili dobro pripravljeni. Praznični dnevi slovenske folklore so vsebinsko bogata in lepa prireditve, vprašanje pa je, koliko si jo na naši obali resnično žele. Če si jo, moraje zanj narediti več kot doslej.

Slavica Krstič

A TAIPANA, PER LA PRIMA VOLTA, INCONTRO DI POPOLAZIONE E DI EX COMBATTENTI DELLA LIBERTÀ'

Una lapide scoperta sulla facciata del municipio

A Taipana domenica 19 settembre è stata scoperta una lapide affissa sulla facciata del Municipio, in memoria dei Caduti nella guerra di liberazione e nella deportazione nei lager nazisti, ma anche in onore della popolazione che sorresse i combattenti della libertà e che nel settembre '44 accolse gli scampati all'offensiva tedesca contro la Zona Libera del Friuli Orientale. Un migliaio di ex partigiani garibaldini ed osovali con 25 bandiere delle sezioni dell'ANPI si sono dati convegno sulla piazza del paese assieme alla popolazione e ai Sindaci della zona.

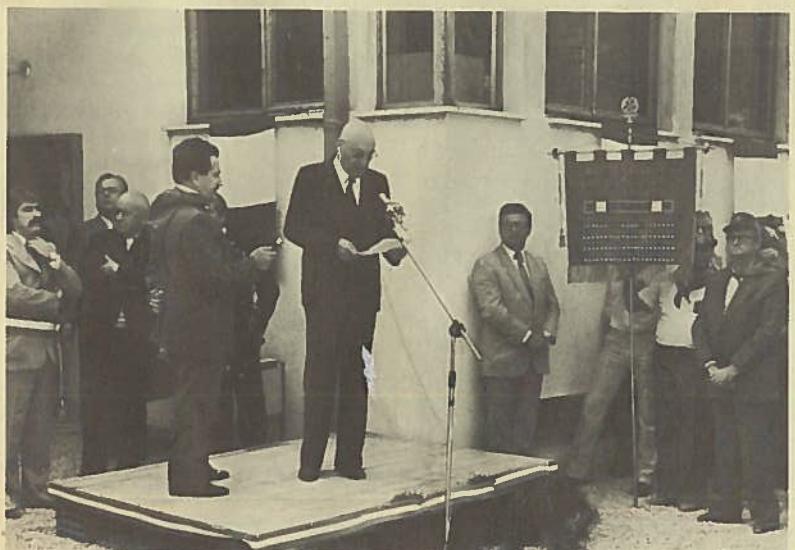
Dopo la Messa celebrata da Don Totis, il corteo, con gonfaloni comunali, bandiere, autorità, rappresentanze militari del presidio di Tarcento ed ex combattenti, si è portato davanti alla sede municipale dove si è svolta la cerimonia.

Dopo il saluto rivolto a tutti i pre-

Nelle foto, in alto: la cerimonia dell'inaugurazione della lapide, bilingue, in memoria dei Caduti. In basso, parla il Presidente del Consiglio della Regione Autonoma Friuli-Venezia Giulia, Mauro Colli. (Foto Claudio Vincenti)

senti dal presidente provinciale dell'ANPI Federico Vincenti e dopo lo scoprimento e la benedizione della lapide e il cordiale benvenuto del Sindaco di Taipana, Balloch che ha comunicato anche l'adesione del Sottosegretario della Difesa on. Scavacricchi e del Presidente della Giunta Regionale avv. Comelli, ha parlato l'Assessore alla Cultura Elio

**A quota 1.170 sull'Appennino
A SAN FERMO DI VO
UN CIPPO IN ONORE
DELLA M.O. EZIO LU**

st Domenica pomeriggio, 29 agosto, in Pi una giornata di splendido sole, Arri- ci go Boldrini « Bulow » è intervenuto m alla manifestazione che si è svolta ci a San Fermo di Vobbio, a 1170 me- co tri sul confine appenninico tra le fir province di Alessandria e di Geno- so va, per lo scoprimento di un monu- tamento in onore del partigiano Ezio co Lucarno, caduto a 18 anni, il 27 no- de vembre 1944, decorato di Medaglia po d'Oro al Valor Militare.

Ha Attorno ai familiari di « Cialacche » rivo si sono ritrovati partigiani, giovani, de autorità, sindaci, rappresentanti di chienti, partiti, associazioni ma soprattutto le popolazioni che nella zona tur dettero un contributo determinante gic alla guerra di Liberazione.

Il monumento è stato scoperto dal- la sorella del Caduto, Vincenza Lu- carno. La sezione ANPI di Genova Staglieno, promotrice dell'iniziativa ha ringraziato tutti coloro che hanno contribuito alla manifestazione; da Giorgio Gimelli che ha dettato l'epi- grafe incisa sul monumento, ai par- tigiani Giuseppe Garella e Cesare Tonelli di Carrara che hanno offerto il marmo, da don Pietro Lupo, parroco di Vallenzone che lo ha bene- detto alla Presidenza dell'Azienda Municipalizzata Trasporti (il padre del Caduto era stato un dipendente dell'Azienda); dal Comando dei Vi- gili del Fuoco di Genova (e in par- non rinasca il torbido antisemitismo condannato definitivamente dalla storia. Erano inoltre presenti il mag- giore Giovanni Laghezza, comandan- te del 28° Gruppo di Artiglieria « Livorno » che guidava una qualifi- cata rappresentanza militare di ufficiali, sottufficiali e soldati, e per l'Arma dei C.C., il cap. Paschetto, il magistrato dott. Pispisa, pretore di Tarcento e il dott. Carlo Volpe della presidenza onoraria dell'ANPI.

**PATRIA
INDIPENDENTE**

17.10.1982

Navdušujoča «Beneška večera» za naše izseljence v Švici

Kulture skupine iz Beneške Slovenije so nastopile v Zürichu in v Luganu

ZÜRICH, LUGANO — Če so beneški večeri, ki jih v krajih, kjer živi večje število Benečanov prirejajo krajevne sekcije Zveze beneških izseljencev, predvsem privlačni za izseljence in njihove družine, so prav gotovo zanimivi tudi za tiste Benečane, ki pridejo za kratek čas v goste.

Tudi Benečani namreč, zlasti mlajši in tisti, ki jih je dramatično vprašanje emigracije samo opazil, ne poznajo stvarnosti beneških izseljencev in izseljenišva na splošno. Istočasno pa Benečani, ki so že zelo dolgo zdoma, ne morejo slediti donajanjem po rodnih dolinah.

To so nujne uvodne premise tudi za kratek zapis o nedavnem gostovanju Beneške folklorne skupine, ansambla Beneških fantov in mladega pevsko-glasbenega duja Claudio in Fabrizia v Dietlikonu pri Zürichu in v Maragi pri Luganu.

Sobotni večer za zbirsko področje in nedeljsko za lugansko sta bili povsem drugače zasnovani, glede pač na različne potrebe in zahteve tamkajšnjih društev. V občinski dvorani v Dietlikonu so pripravili slovesnejši večer, kar je vostala že vsakoletna tradicija Zveze beneških izseljencev. Tradicionalno je tudi sodelovanje z Zvezo Slovencov, ki so zaposleni v Švici. V kulturnem programu je to sodelovanje vršilo

do izraza z nastopom moškega veskega sestava «Soča» iz Schaufusna, občinstvo pa je pozdravil tudi generalni konzul SFRJ v Zürichu Gustav Kranjc.

V imenu prirediteljev na so govorili predsednik krajevne sekcije Zveze Danilo Chiäcq, predsednik Zveze beneških izseljencev Ferruccio Clavora in pa odgovorni urednik Novega Matajurja Izidor Pre dan. Govorili so seveda predvsem o vprašanjih, s katerimi se morajo spoprijemati izseljenici iz dneva v dan in pa o možnostih povratka v Benečijo. O tem so se predvsem pogovarjali odborniki Zveze, ki so se sestali s krajevnimi odbori, s katerimi so prealedovali konkretne možnosti za eventualne povratke domov in pa razne zakonske predpise in morebitne olaišave.

Nedeljski popoldan na je boli sproščen: v prostorijah zavoda «Collegio Don Bosco» v Marogai sta namreč »dobra luganska sekcija Zveze beneških izseljencev in «Fogolar furlan» priredila praznik koštanja. V kulturnem sporedu je voleg že omenjenih beneških skupin nastopil še mešani pevski zbor furlanskega društva, v katerem sereda pojejo tudi Benečani.

Program, ki so ga izvajale beneške skupine v Švici, je težko zajeti pod isti klobuk, pa čeprav je bil v zasnovi vedno »beneški«. Ansambel Beneških fantov je namreč igral zabavno narodno glasbo za ples. mlada Claudio je igrala na kitaro ljudske pesmi in tudi pela, Fabrizio pa je igral na harmoniko. Še najbolji zaokrožen je bil nastop Beneške folklorne skupine, ki v kratkem spletu beneških pesmi in plesov skuša prikazati kako so nekdaj v Benečiji peli in plesali ob raznih veseljih priložnosti. (bip)

Priuontki
durovnik,
20.10.1982

Beneškim Slovencem je treba omogočiti da bodo sami nosilci svojega razvoja

Podatki zadnjega popisa potrdili padec števila slovenskih prebivalcev - Nadaljevati z načrti iz Passariana - Vzpodbuden primer zadruge Emigrant - Potreba po novem načinu skupnega dela in prizadevanj

CEDAD — Objava prvih statističnih podatkov 13. splošnega ljudskega števja ponuja prizico za nekatere ugotovitve o pravilanosti beneških Slovencev. Dovršenost številku pušča kar malo prostora za okolišenje, začelo se je kritično obdobje že dolgo trajajočega procesa nazadovanja, razgradnje in fizičnega krčenja slovenske narodne manjšine v videmski pokrajini.

Po ne odgovornosti so nanzane in nima smisla, da bi razglašljali o rezulativih, ki so sprožili postopek odstranjevanja «sravnitve prisotnosti tujcev». Že zdavnaj smo argumentirano dokazali, da nazadovanje območij, na katerih živijo Slovenci v videmski pokrajini, ni le posledica širšega procesa splošnega nazadovanja hribovitih predelov, temveč v dobrini rezultat zavestnih političnih izbir. V programskih načrtih najdemo prej sredstvo za odpravo naše skupnosti, kot pa konkretno upanje na njen preporod in bodoči razvoj.

Maja 1980 je Slovenski raziskovalni institut v Passarianu pripravil simpozij, na katerem je bila začrtana celovita strategija za alternativen model razvoja, ki mora mimo temeljiti na etnični podlagi. Njen cilj je bil, da Slovenci videmske pokrajine ponovno pridobijo zaupanje v lastne sile, jim vrne določjanstvo in jih seznaniti.

Isti za razvoj lastnih potencialnih možnosti. Enega osnovnih elementov takega preporoda je predstavljalo načrtovanje vrnitve dolocenega števila mladih ljudi iz emigracije. Načrtno je k temu že 1970. leta pristopila Zveza slovenskih emigrantov FJK, posebno močan pa je bil povratek vo vetrovih 1967., tako da je takrat ta povoj postal celo bistven in sestavni del popotresne obnove. Mnogo je bilo takrat narejenega — predvsem znotraj slovenskega gibanja — za ustvarjanje širokega kroga javnega mnenja, ki bi bil naklonjen takim usmeritvam.

Danes smo v takem položaju, da je nujno potrebno nadaljevati načrti, ki smo jo začrtali v Passarianu, predvsem zato, ker je tisto, kar smo tam zastavili — vitezom vseh zainteresiranih k razvoju, ker so prav oni protagonisti —

danes pri nas našlo prvo konkretno uresničitev. Gre za ustanovitev zadruge Emigrant, ki ima danes 31 članov, od katerih jih devet še živi v tujini in ki so vsi pripravljeni nepošredno, v orvi osebi aktivno sodelovati pri razvoju naše skupnosti. Zadruga Emigrant je tako kupila teren v občini Špeter Slovenov in nedavno je njen občinski svet odobril načrt lotzacije. Na tem območju se bo lahko nas tanilo do 150 oseb, od katerih bodo mnoge lahko izrabljene ugodnosti za končno štev. 63. Druga faza, ki je že v teku, zadeva materialno izvedbo infrastrukturnih del, izgradnjo stanovalnih itd., v skupni vrednosti okrog 1500 milijonov lir. Izvajanje del so v celoti prevzeli občinki — člani zadruge, ki so se organizirali v konzorci in med katrimi se bodo mnogi prav zato vrnili iz tujine. Investicijska sredstva so bila brez vsake pomoči zbrana z delom in žrtvami samih članov. To va je očiten dokaz, da je, da nes s pravilno zastavljenim problemom razvoja še vedno mogoče nitegniti na najvišje sile naše skupnosti. Prav to dejstvo je bilo v zadnjih šestih letih vozabljeno ali zanemarjeno, tako da je bil prepusten prostor takemu upravljanju, ki je ščitilo zasebne interese in prihajalo od zgornjih.

Občina je torej nujnost, da vodi ni organi slovenskega gibanja v videmski pokrajini ponovno pridobijo svojo polno učinkovitost in se čim prej prilegnejo soocati ob iskanju politične smeri in vodstva, ki sta trenutno popolnoma odsočna. K temu iskanju pa je treba — ne glede na politične opredelitev — dejavno pritegniti vse tiste demokratične sile, ki so vripravljene poštne in lojalno sodelovati v skupno korist.

*Primerški
Občnik,
21.10.1982*

Podatki popisov prebivalstva

OBČINE	LETA			
	1951	1961	1971	1981
Dreka	1.392	1.128	599	359
Grmek	1.737	1.645	929	760
Podbonesac	3.735	3.306	2.237	1.831
Sv. Lenart	2.283	2.077	1.375	1.220
Špeter Slovenov	3.088	2.842	2.331	2.066
Sovodnje	2.077	1.741	1.226	1.017
Srednje	1.883	1.554	952	730
Bardo	2.228	1.910	1.140	950
Prapotno	2.036	1.536	1.190	1.065
Rezija	3.350	2.820	1.805	1.520
Tipana	2.841	2.258	1.251	951
Torreano	3.404	2.918	2.352	2.258
SKUPAJ	30.054	25.745	17.387	14.727

(Podatki ISTAT, obdelava SLORI Čedad)

Prebivalstvo zavrača načrte za Matajur

MATAJUR — V preteklih dneh je bilo na Matajurju srečanje, na katere je podpredsednik zadruge Matajur, ki skrbi za smučarske naprave, predstavljal delovanje zadruge, cilje, ki si jih je zastavila in vlogo, ki naj bi jo imela pri ustvarjanju novih delovnih mest.

V razpravi, ki je sledila, je bila poudarjena pozitivna vloga zadruge, saj lahko zaposluje od 5 do 7 oseb štiri mesece na leto in to je trenutno edina turistična pobuda, ki prinaša nekaj koristi domačinom. Vsi so soglašali, da morajo žičnice na Matajurju obravljati ves teden in ne samo ob sobotah, nedeljah in ponedeljkih. Treba bi bilo organizirati «bele tedne», smučarske tečaje za otroke in podobne pobude, da bi bilo zagotovljeno stalno število turistov na smučiščih. Na tak način bi se močnejše razvila tudi gostinska dejavnost.

Komu bo služila razširitev sedanjih

smučarskih naprav, če obratujejo sedaj žičnice samo štiri dni telesko zaradi nizkega števila smučarjev? Morebitni deficit, ki bi ga tak načrt ustvaril, bosta morali kriti gorska skupnost in Avtonomna letoviščarska ustanova, saj služijo te športne naprave celotni skupnosti. Še enkrat torej je bil zavrnjen turistični načrt za Matajur (PIP). Žičnice, ki sedaj delujejo, zadoščajo, je bilo rečeno, čeprav bi jih bilo treba izboljšati in razširiti, upoštevajoč seveda naravno okolje in soglašanjem lastnikov zemljišč. Treba je namreč povedati, da še ni bila poravnana škoda, ki je bila storjena pred desetimi leti, ko so pravili sedanja smučišča. Prebivalci Matajurja niso načelno proti kakšnemukoli turizmu. Odločno zavračajo vse načrte, ki ne upoštevajo okolja in interesov domačinov in se zavzemajo za turizem «človek po mieri».

REZIJANI LASTAVICE IN NJIH GNEZDO REZIJA

Jutri, v petek, ob 18. uri v sežanski Kosovelovi knjižnici

Mnogi pravzaprav malo vedo o ljudeh in krajih, kjer v težkih razmerah še danes žive Slovenci. Prav zaradi tega so se v Kosovelovi knjižnici odločili pripraviti večer o Reziji in ljudem približati te kraje. V knjižnico bodo povabili dr. Milka Matičetovega, ki že od leta 1975 vodi Inštitut za slovensko narodopisje pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti v Ljubljani. Dr. Milko Matičetov je že v gimnazijskih letih začel zbirati slovensko ljudsko slovstvo, med študijem na padovski univerzi pa se je že poglabil in proučeval tovrstno slovstvo. Potem ko je maja meseca leta 1945 v vrstah NOV prišel v Trst, je preživel nekaj tednov tudi v Sežani (s prop. odsekom 1. tankovske brigade). Jeseni 1945 je nastopil službo v Etnografskem muzeju v Ljubljani, spomladi 1952 pa v na novo ustanovljenem Inštitutu za slovensko narodopisje.

Prve Matičetove znanstvene objave narodopisnega značaja segajo v leto 1940, ko se je oglašal v slovenskem in italijanskem revialnem tisku. Odtlej se mu je nabrala dolga vrsta spisov, ki so izšli tako v strokovnih glasilih, kakor tudi samostojno v obliki brošur in knjig, bodisi doma na tuji v tujini. Že od nekdaj enako spremno piše v italijanskem, kot v slovenskem jeziku, kar mu je posebno prav prišlo pri predstavljanju narodopisnih odkritij iz Rezije. V italijanščini piše zlasti takrat, kadar želi, da bi bila nje gova sporočila dosegljiva v prvi vrsti samim Rezjanom, ki jim je knjižna slovenščina žal bolj tuja.

Vseslovenskemu kulturnemu prostoru namenjena dela npr. Rožice (1972) in Zverinice iz Rezije (1973) ali razne knjižice za najmlajše, ki so izšle predvsem pri Mladinski knjigi v zbirkah «Čebelica», ali med risankami, pa so seveda zasnovane v knjižni slovenščini.

Objave Matičetova, posvečene Reziji, presegajo število 60. Večina teh bo prikazana na razstavi, ki bo urejena tako, da znanstvenemu odkritju Rezije (na prelomu 18./19. stoletja), sledijo najvidnejši prispevki o Reziji od prve polovice prejšnjega stoletja do danes.

V zadnjem času se pojavljajo tudi sociološka vprašanja, vprašanje obnove po potresu prizadetega gospodarstva, zajezitve izseljevanja itd. Vsaj v odsevih bo to prikazano na razstavi, ki jo bo pomagal postaviti sam Milko Matičetov po lastnih zapisih in iz zbirk Inštituta za slovensko narodopisje in njegovih sekcij, posebej slovstvene in narodopisne. Leta je bila v času prvega raziskovalnega obiska Rezije s strani ljubljanskih in rimskih narodopiscev (1962) še samostojen Glasbeno narodopisni inštitut.

Razstava bo v knjižnici na ogled do 2. novembra.

Pripravljali
obisk, 21.10.82

»Rezijani lastovice in njih gnezdo Rezija«

V Kosovelovi knjižnici v Sežani bo drevi večer, posvečen Reziji

(am) — Mnogi pravzaprav malo vedo o krajih, kjer v težkih razmerah še danes živijo Slovenci. Prav zato se v Kosovelovi knjižnici v Sežani odločili, da pripravijo večer o Reziji.

V knjižnico bodo povabili dr. Milka Matičetova, ki že od leta 1975 vodi Inštitut za slovensko narodopisje pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti v Ljubljani. Dr. Milko Matičetov je že v gimnazjskih letih začel zbirati slovensko ljudsko slovstvo, med študijem na univerzi v Padovi pa je študiral to literaturo. Ko je maja leta 1945 v vrstah IV. armade prišel v Trst, je nekaj tednov preživel tudi v Sežani. Jeseni tega leta je nastopil službo v Etnografskem muzeju v Ljubljani, spomladi leta 1952 pa v novo ustanovljenem Inštitutu za slovensko narodopisje, ki mu je zvest še danes.

Prva Matičetove narodopisne znanstvene objave segajo v leto 1940, ko se je oglašal v slovenskem in italijanskem revialnem tisku. Odtlej se mu je nabrała dolga vrsta spisov, ki so izšli tako v strokovnih glasilih kot tudi samostojno v brošurah in knjigah doma in v tujini. Dr. Milko Matičetov že od nekdaj enako spremno piše v italijanskem kot v slovenskem jeziku, kar mu je prišlo še posebej prav pri predstavljanju narodopisnih odkritij iz Rezije. V italijansčini piše, kadar želi, da bi bila njegova spo-

ročila dosegljiva v prvi vrsti Rezijanom, ki jim knjižna slovenština postaja žal vse bolj tuja. Vseslovenskemu kulturnemu prostoru pa so namenjena dela kot npr. Rožice (1972) in Zvernice iz Rezije (1973) ali razne knjižice za najmlajše, ki so izšle predvsem pri Mladinski knjigi v zbirkah Čebelica, ali med risankami. To so seveda zasnovane v knjižni slovenščini.

Matičetovih objav posvečenih Reziji je več kot šestdeset. Večina teh bo predstavljenih na razstavi, ki bo urejena tako, da znanstvenca in odkritju Rezije (na prelomu 18. in 19. tol.) sledijo najvidnejši prispevki o Reziji od prve polovice prejšnjega stoletja do danes, vendar ne v časovnem zaporedju, temveč v osnovnih skupinah: jezik, pripovedništvo, pesem, ples, glasba,

itd. — V zadnjem času se pojavljajo tudi sociološka vprašanja, kot npr. obnova od potresa prizadetega gospodarstva, zaježitev izseljevanja, itd.

To bo prikazano tudi na razstavi, ki jo bo pomagal pripraviti dr. Milko Matičetov po lastnih zapisih in iz zbirk Inštituta za slovensko narodopisje in njegovih sekcij, posebej slovstvene in narodopisne. Ta je bila med prvim raziskovalnim obiskom Rezije ljubljanskih in rimskih narodopiscev (1962. leta) še samostojen Glasbeno narodopisni inštitut. Pod njegovim okriljem je nastal dvajsetminutni študijski film Deveta dežela Rezija, ki ga bodo na razstavi prikazali po predavanju dr. Milka Matičetova.

Prirodne varice
22.10.1982

01.03	70,-	95,-
187,-	373,-	573,-
29,-	29,-	29,-
42,73	42,73	4,-
76,-	76,-	76,-
3,29	2,29	3,29
75,-		175,-
21,00	21,-	21,-
14,-	380,-	380,-
10,-	64,45	65,5,-
5	138,30	140,50
94	75,50	75,26
37	8,00	5,90

JUGO
RIJE

PIVEVAČI TOV.
JADRAN SEVERNA EVROPA
JADRAN BEVERNA AMERIKA
JADRAN BRDNIK ZALIV
JADRAN SUDNA AMERIKA
JADRAN SREDNJA ORAJSKA
JADRAN JUŽNA AMERIKA
ZAPADNA OLAJ
JUŽNA VZHOD
JUŽNA ARABSKO PERZ
JADRAN SREDNJI VZHOD
JADRAN SUDNI VZHOD
JADRAN LR ATALISK
10-DNEVNI KONTAJNER
15-DNEVNI RO-RO SET
15-DNEVNI KONTAJNER
PERZIJSKI ZALIV

V PROSTI PLOVEVI DRUGOBOT
PREV 107 TOYORA V VSEJ L

74. BRZI IN SODUŠNIH LA

Interes

PRIMOŽIČ IN ČERNO O KRIVICAH SLOVENCEM

Na nedavni seji glavnega odbora Slovenske kulturno-gospodarske zveze v Trstu je o položaju na Gorškem poročal Mirko Primožič, predsednik teritorialnega odbora za goriško pokrajinu.

V oceni splošnega političnega položaja in odnosa oblasti do Slovencev v Gorici je Primožič ugotovil, da se po daljšem obdobju velike odprtosti spet pojavljajo znaki zapiranja, zanikanja že uveljavljenih pravic do uporabe slovenščine in celo do javnih poskusov omejevanja naše gospodarske prisotnosti na goriškem območju. Tudi prej zelo razvijano sodelovanje med obema Goricama je bilo v tem obdobju precej okrnjeno. Primožič pa je tudi podčrtal, da v času hude protislovenske gonje na Tržaškem, se kaj takega ni ponovil v Gorici, kjer je posebno mladina dokazala, da ne bo nasedala več nacionalističnim parolam.

Pri sestavi novih odborov na pokrajini in občini je SKGZ pozdravila prisotnost slovenskih svetovalcev, vendar si želi, da bi se ta prisotnost bolj poznala v odnosu do slovenske narodnostenne skupnosti. Otvoritev Kulturnega doma se je že izkazala kot pomembna pridobitev za krepitev naših dejavnosti, obenem pa naj bi dom postal trden povezovalni element z italijanskimi sodržavljenimi. Pri tem bo še vedno odločilnega pomena pomoč prijateljskih političnih strank, ki pa tudi v trenutku težkega gospodarskega stanja na Goriškem ne smejo odlagati uresničevanja obveznosti in možnih rešitev v korist Slovencev na Goriškem.

Viljem Černo, predsedniku TO za videmsko pokrajinu, je negativno ocenil odnos, ki ga imajo večinski politični dejavniki do Slovencev v Benečiji, Kanalski dolini in Reziji, saj jim še vedno osporavajo priznanje pojma narodnostenne manjštine in zato tudi osnovnih pravic. Odrekajo jim namreč enako ravnanje kot so ga deležni Slovenci v Trstu ali Gorici, češ da gre le za skupino s kulturnimi in etničnimi posebnostmi, ki ne potrebuje zakonske zaščite.

Te, nam nenaklonjene sile, je dejal Černo, minimizirajo obseg slovenskega vprašanja in poudarjajo le raznolikosti krajevnega značaja. Da bi ohranili obstoječe razmere nasprotujejo uveljavljanju novih pogojev, ki bi omogočili vsestranski družbenogospodarski razvoj naših dolin.

Tako stanje ima svoje negativne posledice tudi na drugih področjih, na katerih prihaja do načrtnega oviranja slovenskih kulturnih in pedagoških dejavnosti.

LEP IZLET V BENEŠKO SLOVENIJO

Hranilica in posojilnica na Opčinah je tudi letos organizirala za svoje člane običajni izlet, in sicer tokrat v Beneško Slovenijo. Štirje avtobusi so preko Čedada prepeljali izletnike v Terčmun na grob pesnika in narodnjaka Ivana Trinka. Pokopališče v Trinkovi rojstni vasi je na gričku ob cerkvi. Tu je župnik Božo Zuanella pričakal Opence in jih seznanil z življenjem v teh slovenskih vaseh. Povedal je, kako število vaščanov upada, mnogi zapuščajo domače vasi in odhajajo «s trebuhom za kruhom» drugam v Italijo ali pa v

tujino; tudi rojstev je malo. Iz vseh okoliških vasi je samo 12 šoloobveznih otrok, ki jih peljejo z avtobusom v šolo, seveda italijansko, v Sovodnje.

Naslednja postaja je bila koča pod Matajurjem, 1320 metrov visoko, kjer je bil pripravljen za izletnike prigrizek. Openci so lahko uživali ob krasnem razgledu: modro morje, vsa furlanska nižina, gore, vasice in zaselki posejani ob pobočjih gričkov, vse to se je razprostiralo pod njimi.

Nato zopet spust v nižino, nazaj proti Čedadu, in sicer na obisk v slovensko zadružno sirarno v bližini Špetra Slovenov. Vodja te je izletnikom razkazal obrat, razložil potek izdelave sira, nato pa jim ponudil sir in vino. Mnogi so tudi kupili kolesa pristnega sira, da ga ponesejo domov. Končno je bilo treba pohititi na kosilo v trg San Daniele del Friuli, saj je bilo že pozno. Dobremu kosilu v veliki restavraciji je sledil srečolov z lepimi zadetki, katerega dobiček so namenili beneškim Slovencem. Po postanku v bližini Vidma so se avtobusi končno podali proti Opčinam.

Ves čas vožnje od Čedada do Matajurja in nazaj sta prof. Pavel Merku in domačinka Živa Gruden razlagala nekdanje in sedanje življenje naših rojakov, ki jim država ni bila in jim ni naklonjena.

Lep sončen dan in dobra organizacija izleta sta naredila svoje: izletniki so se vrnili domov povsem zadovoljni.

GOSPODARSTVO

22.10.1982

Skrb za širjenje rabe slovenščine

ČEDAD — V četrtek, 14. oktobra, je bila v Čedadu seja odbora za šolstvo SKGZ videmske pokrajine. V uvodnem poročilu so predstavili delovanje Zavoda za slovensko izobraževanje in drugih združenj, ki skrbijo za širjenje rabe slovenskega jezika. Člani odbora so sprejeli predloge zavoda, ki je organiziral celo vrsto tečajev slovenščine tako za otroke kot za odrasle. V tem okviru je letos priredil v Čedadu tudi ciklus predavanj o književnosti in zgodovini Slovencev ter o slovenski slovničici. Zavod je bil pooblaščen za nakup potrebnih diktatičnih pripomočkov.

Vsi prisotni so obsodili dejstvo, da je dežela letos odrekla finančna sredstva za izvedbo tečaja za prevajalce in tolmače. Morda ga bodo nadomestili s tečajem slovenščine za podjetnike, v nasprotnem primeru pa ga bo, zasebno priredil Pavod za slovensko izobraževanje v Špetru Slovenov. Ustavili so se tudi ob vprašanju dijakov, ki obiskujejo slovenske šole v Gorici in ki so jim že zagotovili ustrezni prevoz in bivanje v slovenskem diaškem domu. Nato je zavod predstavil seznam delegatov slovenskih kulturnih drustev za občni zbor SKGZ. Sledila je razprava o oblikah finančne pomoči in o pobudah, ki jih bo treba organizirati za dijake in študente, ki se zanimajo za študij slovenskega jezika. Odgovornost je prevzel zavod, ki bo prirejal srečanja z dijaki, jih usmerjal in jim pomagal pri izbiri poklica na osnovi potreb po strokovnjakih v Benečiji. V ta namen bodo v kratkem sklicali sejo, na katero bodo povabili tudi člane odbora za gospodarstvo SKGZ. Odbor za šolstvo se bo ponovno sestal čez mesec dni in razpravljal o problemih vrtcev.

Prebivalci Mažerol se dejavno zanimajo za rešitev odprtih vprašanj svoje vasi

Premalo posluha za ustrezniji prevoz dijakov - Zastoji v popotresni obnovi - Slovenci imajo občutek zapostavljenosti

ČEDAD — Otroci iz Mažerol, ki hodijo v nižjo srednjo šolo v Čedad, morajo vstajati pred 6. uro, vračajo pa se ob 14. torej po osmih urah. Veliko časa preživijo na cesti: zjutraj debelo uro pred začetkom pouka, popoldne pa čakajoč na avtobus. In to kljub temu, da Mažerole niso na koncu sveta, saj se od Čeda oddaljene le 12 kilometrov, za kar bi zadostovalo pol ure vožnje. Toda avtobusno podjetje Rosina nudi samo to možnost, ker prevaža delavce v tovarno in zato morajo avtobusi odpeljati zgodaj. Podjetja ne

zanimata, če morajo zaradi takega ur

nika otroci iz Tamra vstati že ob pol šestih. Ali ni mogoče ukrépati? Občina razpolaga s šolskim avtobusom, ki vozi otroke v vrtec in verjetno bi ga lahko izkorisčali tudi za dijake. V Mažerolah trdijo, da

so ljudje iz hribovskih predelov za postavljeni: gledajo jih kot «drugacne», kot »esclas« in zato ravna

z njimi kot se jim zljubi. Je to resnica? Nekatere družine so ravnatelju v svetu zavoda v Rubignaccu

poslale pismo z zahtevo, da se tudi šolske oblasti zavzemajo za probleme teh dijakov. V začetku šolskega leta se je pojavila še ena protestna akcija, ker so šolske oblasti nameravale zmanjšati število osebj na tukajšnji osnovni šoli na eno samo učiteljico, ki naj bi poučevala v vseh petih razredih. Čeprav obiskuje šolo samo 10 otrok ni mogoče v takih pogojih zagotoviti dobrega po-

uka. Otroci, ki živijo v slovenski vasi, morajo vložiti veliko naporov, da dosežejo dobre uspehe v šoli, v kateri pouk poteka v italijansčini. Po stavki so poslali v Mažerole še eno učiteljico, ki je zadolžena za popoldanski pouk.

Poleti so v Mažerolah ljudje protistrali tudi zaradi ceste, ki je bila ponekod podobna pravemu potoku. Dela so napredovala počasi, podjetje, ki je za njih zadolženo, jih je prekinjalo, na občini se za to ni nihče zmenil in nezadovoljstvo ljudi je raslo, dokler ni izbruhnil protest. Sedaj na cesti redno delajo.

Lidio Macorig pravi, da je časopis La Stampa iz Turina po potresu zbral 10 milijonov lir za prebivalce Mažarol. Nihče ne ve, pod katerim soncem je ta denar skopnel. Toda Mažarolci se ne vdajo: »Organizirali bomo zborovanje in razjasnili, če imamo iste pravice kot ostali Italijani, ali ne«. Opozarja tudi na vrnsto nedoslednosti v popotresni obnovi. Ljudje niso bili informirani, ki so zakon št. 17 dopolnili z novim, ki je objavljal popolno popravilo stanovanj. Občina je najbolj šibke pustila brez skrbstva in torej brez novih prispevkov. V Mažerolah so mnogo hiš že obnovili, ponekod so dela še v teku, malo pa je bilo storjenega na mestih, kjer so porušili majhajoča se poslopja in ki so podvržena »podrobnostnemu načrtu«. Nove so infrastrukture, ceste, kanalizacija in podobno, ni pa še jasno,

kdaj in kako bo uresničena celotna obnova. Nekatere družine še vedno živijo v barakah, druge pri sorodnikih, tretje so se odpstile v tujino. »Nekaj smo le dosegli,« nadaljuje Macorig, »saj imajo tudi na občini malo več posluha za naše probleme. Svetovalci manjšine, med njimi predvsem doktor Flebus, so načeli to vprašanje na občini in iščelo stik z nami. Tudi alpinci hočejo prispevati k obnovi. Vse bomo povabili na zborovanje, ki ga name ravamo organizirati v kratkem. Tako bodo gotovo prišli tudi parlamentarci.«

Mažerolci vseskozi poudarjajo vprašanje »rivalstva« z dolino. Tam spodaj živijo Furlani, tukaj Slovenci, saj je Torreano ena od večjicnih občin videmske pokrajine. »Ta tekmovalnost se vleče iz roda v rod in tisk je gotovo veliko prispeval, da se je uveljavila negativna podoba o našem načaju. Res je, da govorimo slovensko narečje, da ga poznajo tudi otroci, toda je to naša zasebna stvar, naše bogastvo.«

Mažerole so se močno spremenile. Danes stejejo približno 300 prebivalcev, medtem ko je v preteklosti živel v zaselkih Mažerole in Tamore ter v odročnih naselbinah preko 1000 ljudi. Tudi tukaj je izseljevanje močno spremenilo demografsko sliko. V rojstno vas se vračajo le redki, večina se je odločila za mesta in vasi v dolini. Izseljenici bi se gotovo

Priu...
gnez...
23.10.1982

Prve izkušnje so uspešne

»Predavanje o odnosih med spoloma je na nas dijake napravilo močan vtis. Ne le da smo se zavedli mnogih nepremišljenih dejanj, ki jih mladi počnemo, ker smo pač mladi, v njih smo našli tudi celo kopico nasvetov, predvsem pa možnosti za razmišlanje, kakšni naj bodo pristni, zdravi in sproščeni odnosi med fanti in dekleti — tudi v šoli, oziroma razredu. Konec koncev tako razčiščeni odnosi lahko peljejo le k večjemu zaupanju in v končni fazi k boljšemu uspehu. Čeprav so nekatere teme, kot denimo tiste, ki se nanašajo na družino, otroke, njihovo vzgojo, za nas še zelo oddaljene, je povsem prav, da že sedaj o njih kaj zvemo, saj pridejo težave še vse prehitro.«

Tako so zapisale v pismu (objavili smo le njegove povzetke) tri učenke 3. razreda ekonomske šole, ki so se udeležile predavanj na temo »Humanizacija odnosov med spoloma«. Pristavile so še, da je zanimanje za predavanje veliko, da so skrbno pripravljena in da predavatelji odgovorijo na marsikatero postavljeni vprašanje. Teh pa ni malo.

Do ciklusa sedmih predavanj (pravni vidiki družinskih odnosov, družina danes in v prihodnosti, starševstvo, adolescent in družina, kako kvalitetni so naši odnosi, odnos med zaljubljenoščjo in ljubezni in mladostnik in spolnost) je prišlo na pobudo svetovalnih služb v srednjih šolah. Želja, ki je pobudnike vodila pri tem, je bila, da se tako imenovana »predzakonska posvetovanja«, ki so običajno skrčena na nekaj pogovorov — največkrat površnih in nemalokrat opravljenih tudi zgolj zato, ker jih predpisuje zakon — veliko bolj učinkovita, če so raztegnjena na daljše obdobje.

Se več. Mladi ljudje so prav dandanašnji veliko bolj zavzeti zanje, veliko bolj se ukvarjajo

sami seboj, oni si na marsikatero vprašanje ne znajo prav odgovoriti. Če pa že »najdejo« odgovore, je vprašanje, koliko so taki odgovori dobrí, jih usmerjajo na pravo pot. Na žalost se dandanašnji tudi v osnovni celici družbe — družini — posvečamo premalo tem vprašanjem. Torej je v tem primeru družbena pomoč še kako dobrodošla.

Predavanja o humanizaciji odnosov med spoloma potekajo »izvenšolsko«, v okviru svobodnih dejavnosti. Predavanja — bolje rečeno pogovore — vodijo psihologji, pedagogi in socialni delavci, organizira pa jih Center

za socialno delo občine Nova Gorica. Prvi odmevi nanje so med mladimi ugodni, mlađi čutijo potrebo po njih in ko so na sporedje, je predavalnica vedno nabito polna.

Kaže torej, da je pobuda novogorških pobudnikov padla na plodna tla in da kljub začetku že dosega potrebno zanimanje med mladimi. Kazalo bi nekatere stvari še domisliti, izboljšati, predvsem pa jih razširiti na čimširši krog mladih. Naj ne bi ostajale samo na srednjih šolah, kjer so se začele, razširila naj bi se tudi med delavsko in kmečko mladino.

Večer Rezije v Sežani

Negotovosti o usodi dislociranega delovnega obrata Iskre v Rutu je, kot kaže, vendarle konec. Centralni delavski svet novogorške Iskre Avto električne je namreč prejšnji teden sprejel sklep, da delovna organizacija takoj začne s preurejanjem stavbe rutarske osnovne šole v proizvodne prostore.

Kot je znano, bi morali obrat v Rutu zgraditi takoj po potresu. Iskra je takrat dobila v ta namen denar iz sklada za odpravo posledic potresa, vendar doslej niso napravili več kot načrtov. Seveda je Rutarje, ki so računali na delo doma, to precej jezilo, izvršni svet tolminske občine pa je celo zahteval, da Iskra denar vrne. Čeprav z zamudo, je odločitev Iskre vendarle na mestu. V začetku bo dobilo v obratu zaposlitve 20 do 30 Rutarjev, kasneje morda še več, saj se mnogi, ki so se odselili, zanimajo za vrnitev domov. Ureditve obrata bo stala približno 8,5 milijona dinarjev, dela pa bodo predvidoma končana že prihodnje leto.

Po mnogih zapletih pa se tudi

Trentačjem obeta delo v obratu Iskre v Soči. Nosilec naložbe je Iskrin tozd Vžigalne tuljave iz Bovca, ki bo gradbena in obrtniška dela končal do konca leta. Prihodnje leto pa naj bi del proizvodnje preselili v Sočo. Tu bo v začetku delalo 15 delavcev, kasneje pa 30 do 40.

Omenimo naj še, da bo izvršni svet tolminske občine v četrtek obravnaval pobudo skupine občanov iz Knežkih Raven, ki predlagajo, da bi v njihovem kraju zgradili manjšo obratovalnico lesne stroke. Predlog je podpisalo 10 ljudi. Večina jih ima izkušnje z delom v lesarstvu, radi bi delali doma in menijo, da bi to prispevalo k razvoju kraja. Svojo »ponudbo« so naslovili na več delovnih organizacij.

Vsekakor imajo na Tolminskem precej izkušenj z dislociranimi delovnimi obrati. Dosej so se pokazali za uspešne. Z zapošlovanjem v njih so zavrli odselejanje s podeželja, pomagali k razvoju le-tega, pa tudi gospodarski rezultati so spodbudni.

DAVORIN KORON

Primorske novice, 26.10.1982

BENEŠKI DNEVNIK

MLADI HARMONIKARJI NASTOPILI V GORICI

ČEDAD — Znana skupina Birtičevih mladih harmonikarjev iz Benečije je v petek, 19. novembra, gostovala s celovečernim koncertom v Slovenskem dijaškem domu «Simon Gregorčič» v Gorici. Tokrat jih je bilo le 16 in sicer: Massimo Cher, Rosa Romanin, Alessandro Sigura, Stefania Battioia, Eddi Mauro, Sabina Trinco, Ivan Del Medico, Andrea Sturam, Lidia Siega, Cristian Momo, Marilena Siega, Alessandra Rufini, Arianna Battioia, Federico Soster, Margherita Romanin in Romano Paludgnach.

Nekateri med temi zelo mladimi državljanji še niso dopolnili osme pomadi in se jih je komaj video izza instrumenta. Dogodek je bil takoli pomembnejši še zato, ker so najmlajši beneški «umetniki» izvajali glasbeno - kulturni spored svojim sovrstnikom, gojencem dijaškega doma, med katerimi so številni šolarji iz Benečije in se dobro poznajo še od doma.

V zavodu smo srečali dve sestriči — dijakinji iz Benečije, Sabino in Gerlindo iz rodbine Tedoldi v Tipanski občini. Gerlindo smo takoj ob prihodu izbrali za napovedovalko naše prireditve. Svojo vlogo je izvajala brezhibno. Povezovala je spored z naravno sproščenostjo, priplačnim nasmeškom, z bogato dina-

miko in brez vsakršnih zapet'jajev. Na repertoarju je bila v glavnem narodno - zabavna glasba iz Benečije, iz Slovenije in nekaj iz prijateljske Furlanije. Nastopajočim so bili poslušalci zelo hvaležni za prijetno razvedrilo tega večera, ki jim ga je blagohotno podaril mladi rod iz Beneške Slovenije. Ploskanja je bilo že o mnogo ob vsaki točki, a najbolj je bil «auditorij» navdušen, ko so Birtičevi starejši učenci (recimo dvanaestletni) divje pasli svoje prste po tipkah. Posebej velja omeniti, da je Sabina Trinco iz Gorenjega Ruónca uvrstila v spred celo lastno skladbico z imenom «Hiša mojá» in je doživela dober sprejem.

Zametno božajoče je delovalo na ušesa prisotnih orkestralno izvajanje znanih ljudskih pesmi «Na planincah», «Prevozke so stazice» v priredbi Antona Birtiča, furlanske narodne «O ce biel cisciel a Udin» v priredbi Pedrettija ter Birtičeve skladbe «Pomlad». Z elegantno okretnostjo je steklo pred poslušalci 25 točk glasbene prireditve, ne da bi se zavedali, kdaj je potekel čas.

To lepo kulturno srečanje v znamenitem Slovenskem dijaškem domu «Simon Gregorčič» v Gorici je v srcih izvajalcev in poslušalcev zapustilo globok vtis trdnega bratstva med pripadniki najmlajšega rodu Slovencev vseh treh pokrajin naše dežele Furlanije - Julijske krajine.

Beneški Slovenci smo iskreno hvaljeni vsem, ki so prispevali svoj trud za odličen uspeh prireditve. Še posebno zahvala izrekamo upravi in celotnemu službenemu osebju doma.

Na mlajšemu rodu beneških harmonikarjev, letosnji nepozabni novembrski koncert v Gorici, nalaga novih dolžnosti in primaša svežih moći za nadaljnjo učenje tega tako lepega, na splošno praktičnega ljudskega instrumenta Benečije.

ANTON BIRTIČ - MEČANA

PD, 28.10.82

BENEŠKI DNEVNIK

V Čedadu ciklus predavanj o slovenski zgodovini in književnosti

ČEDAD — V torek, 19. oktobra, je bilo na sedežu društva Ivan Trinko v Čedadu prvo predavanje iz ciklusa predavanj o slovenski zgodovini in književnosti ki ga prireja Zavod za slovensko izobraževanje. Zavod ki organizira v Beneciji in v Čedadu celo vrsto pobud za učenje slovenskega jezika, namerava s strokovnimi referati nuditi popolnejo sliko o kulturi Slovencev. Vsa predavanja bodo potekala v slovenščini in so torej namenjena predvsem slušateljem nadaljevalnih tečajev slovenščine.

V torek je nastopil s svojim referatom Milan Pahor, ki je odgovoren za oddelek za zgodovino in etnografijo pri Narodni in študijski knjižnici v Trstu. V okviru sedmih predavanj bo prikazal glavne etape zgodovine slovenskega naroda. V prvem je predstavljal tisto obdobje, ki gre od presečanja narodov do kmečkih puntov. Govor je bil torek o selitvah slovanskih plemen v vzhodni Evropi, o nastanku slovenskega naroda, o njegovem prehodu iz plemenskega v fevdalni sestav in o kmečkih puntih.

Naslednje predavanje bo posvečeno slovenski književnosti. Govorila bo Živa Gruden ravnateljica čedadiskega Zavoda za slovensko izobraževanje, na temo «Od začetkov do protestantizma».

Večer Rezije v Sežani

V Kosovelovi knjižnici so na prireditvi »Rezijani, lastovice in njih gnezdo Rezija« predstavili Rezijo Kraševcem

(zb) — Največja dvorana Kosovelove knjižnice v Sežani je bila premajhna za domačine in goste in najmlajše, ki sta jih privabila prejšnji petek ravnateljica Lučka Čehovin in »častni Rezijan«, Krašavec dr. Milko Matičetov, na večer, posvečen Reziji.

»Dotur od pravox iz Slovenske akademije znanosti in umetnosti, ali preprosto Milko, znanec vseh Rezijanov in beročih in na ljubljansko televizijo navezanih Slovencev, je dopnil svoje več kot štiridesetletno raziskovanje najzahodnejšega in najbolj prvinskega predela slovenskega naravnega prostora s podrobnim registrom razseljenih Rezijanov. Razkropljene rezijanske družine, svojevrstno intergrirane širom Slovenije in Evrope in ne povsem asimilirane, so bile nekdaj dragocena opora rezijanskim brusačem, ki so se

kot lastovice vračale pod Kaninovo senco (pod »Tjanynowo sinco«).

Potres 1976. je podrl zidove in pretresel temelje njihovih domov — ni jih pa izkoreninil kot prometejsko vitalno skupnost. Sodobni organizatorji, kakršen je Renato Quaglia, gospodarstvenik z rozojansko pesniško dušo, orjejo globoke brazde za novo rast. Povezanost s »svojo zemljo« nam je posredovala v Sežani pesnica Silvana Paletti iz svoje dvesto pesmi obsegajoče srčne govorice (»serčni romonenj«) — potem ko smo sledili 1962. leta posnetemu dokumentarnemu filmu »Deveta dežela — Rezija«.

Zaželeno je, da bi koprska knjižnica približala Rezijo ljudem z Obale, podobno kot je sežanska knjižnica povezala Kraševce z Rezijani in z njihovo dediščino, s pomočjo razstave publikacij o Reziji.

29.10.1982 Pravne novice

LEPA POBUDA SEŽANSKIH KULTURNIH DELAVCEV

Razstava o Reziji v Sežani v knjižnici Srečko Kosovel

Kot je bilo že sporočeno, je bila v sežanski knjižnici v petek otvoritev razstave z naslovom «Rezijani, lastovice in njih gnezdo Rezija». Razstavo je v celoti pripravil in pomagal postaviti dr. Milko Matičetov, predstojnik Inštituta za slovensko etnografijo. V petih vitrinah je na ogled najpomembnejša objavljena literatura in sicer iz 18. in 19. stoletja, med katero je posebno zanimivo prvo pričevanje o Reziji iz leta 1806. Sledijo najpomembnejši dokumenti iz dvajsetega stoletja, poseben oddelok zavzemajo zapisane pravljice in uglasbena dela ali »vižice«.

Razstava je bogato opremljena tudi s slikovnim gradivom in fotografijami krajev kot so Učeja, Osojane, Korito, Ravanca... Popestrena je tudi z nekaj stariimi predmeti. Vsekakor je iz celotne razstave moč razbrati prizadevanje, da si obiskovalec ustvari podobo o teh, večini ljudem manj znanih krajev in ljudeh, ki tam živijo, pa tudi o bogati kulturi, ki se prenaša iz roda v rod, da-siravno v težkih pogojih.

Otvoritve razstave se je udeležilo veliko ljudi, kar je postal že običaj, za vse prireditve, ki jih prireja Kosovelova knjižnica.

Presenetljivo je bilo, da je bil med mnogimi obiskovalci z onstran meje tudi profesor etnologije s tržaške univerze Gian Paolo Gri, ki je na razstavo pripeljal tudi nekaj študentov.

Prav tako so se večera udeležili predstavniki iz Rezije, med katerimi naj omenimo avtorja zadnje knjige o Reziji Alda Mardotta, ki je prinesel s seboj tudi nekaj knjig, ki so jih obiskoval-

ci lahko kupili. Posebno topel sprejem pa je doživel rezijanska pesnica Silvana Palletti, ki je pozdravila prisotne v svojem na-rečju in izrazila veliko zadovoljstvo, da je knjižnica pripravila razstavo o njeni deželi. Ob koncu pa je še povedala eno svojih najnovejših pesmi. Zanimanje je vzbudilo predavanje dr. Milka Matičetovega, ki je pri nas najboljši poznavalec Rezije. Zlasti pa je bil za doživetje Rezije zanimiv dokumentarni film, ki ga je v študijske namene posnela pred leti ekipa naših in italijanskih etnologov v Reziji. Film je pokazal Jilij Strajnar in obenem povedal, da je prvič prikazan javnosti, ker je bil posnet izključno v študijske namene.

Film prikazuje kraje, ljudi in njihovo delo ter običaje in kulturo. Tako je, kdor je bil na otvoritvi, resnično doživel Rezijo in spoznal deželo, kjer že stoletja žive naši Slovenci in se ohranja slovenski jezik, čeprav brez slovenskih šol, a z močnim narodnim ponosom.

Razstavo je knjižnica pripravila skupaj s Krajevno skupnostjo Sežana, in njen predsednik Dar-ko Cotič je ob otvoritvi v po-zdravnem nagovoru izrazil zado-voljstvo nad dejavnostjo Kosove-love knjižnice in tudi v bodoče obljudil podporo njenemu pomem-bnemu delu.

Razstava bo na ogled do 8. no-vembra.

31.10.1982
Primerški dnevnik,

Čedajski občinski svet o jugoslovanskih ukrepih

Želja, da bi se maloobmejni promet ohranil na dosedanjih ravni - Poudarek na pomenu dobrega sosedstva ob odprtih meji

ČEDAD — Čedajski občinski svet je pretekli petek soglasno izglasoval resolucijo v kateri je, «ob upoštevanju težkega deviznega in finančnega mednarodnega stanja, ki je privedlo do zadnjih ukrepov, izraženo upanje, da bi jugoslovanske oblasti ponovno vzpostavile redne gospodarske odnose, ki jih predvidevata videmski in osimski sporazum, da bi tudi naša meja, kot že v preteklosti, ostala najbolj odprta v Evropi.» Resolucijo je obrazložil načelnik svetovalske skupine KPI odv. Giovanni Battocletti, ki je omenil težave, ki so zaradi zadnjih ukrepov nastale v Trstu in v Gorici ter poudaril, da so te težave, čeprav v manjši meri, zaznavne tudi na Čedajskem, kjer so, kot povsod dru-

god, zabeležili znaten padec maloobmejnega prometa. Odv. Battocletti je zato poudaril, da je treba poseti na pristojnih mestih, da pride do izjem na obmejnem območju, da se tako lahko ponovno vzpostavijo menjave, predvidene po mednarodnih sporazumih.

Čedajski župan Pascolini je dejal, da občinski odbor osvaja ta stališča in je poudaril pomen prostega prehajanja čez mejo, ki ga dokazuje že samo dejstvo, da je teh prehodov letno od 50 do 60 milijonov. Dejal je, da bo posegel pri deželnih upravi, da bi po diplomatskih in institucionalnih potekih prišlo do obnovitve stanja, ki je tako zelo koristilo odličnim dobrososedskim odnosom.»

V razpravo so posegli svetovalci vseh strank. Demokristjan Galasso je ob tej priložnosti izrekel vrsto kritik na gospodarsko stanje v Italiji. Pasta (PSI) je poudaril, da so bili jugoslovanski ukrepi potrebni, glede na «velike zunanje pritiske», načelnik skupine KD Namor se je zaustavljal pri nujnosti, da se ponovno vzpostavi stanje, kakršno je bilo pred temi ukrepi. Iacolitti (PSI) je dejal, da jugoslovanski ukrepi niso imeli namena, da omejijo promet ob meji, načelnik skupine PSI se je zaustavljal pri negativnih posledicah Reaganove ekonomske politike na svetovno gospodarstvo, Roncalli (KD) pa se je kot zadnji ponovno zavzel za celovito ohranitev ekonomskega dela videmskoga sporazuma. Ob koncu razprave so, kot rečeno, resolucijo soglasno odobrili.

*Pascolini
duernik,
2. 11. 1982*

Novo kulturno društvo v Nadiških dolinah

ŠPETER — V Nadiških dolinah so v preteklih dneh ustanovili novo kulturno društvo z imenom «Arengo», ki spominja na zgodovinski «parlament» sosesk teh dolin. Krožek združuje pretečno socialistično in socialdemokratsko usmerjene domačine. Kaže, da bo novo društvo v kratkem navezalo stike z drugimi slovenskimi organizacijami, ki že delujejo v videmski pokrajini in bo torej svoje doprinesla k dinamičnemu razvoju tiste skupnosti. Predsednik nove organizacije je špertskega učitelja Giancarlo Venturini, v odboru pa je tudi podžupan Claudio Adami.

BENEŠKI DNEVNIK

KPI o gospodarskem položaju v Nadiških dolinah

Zaskrbljenost zaradi strogih omejevalnih ukrepov v Jugoslaviji

ŠPETER — V Špetru Slovenov so se pred nedavnim sestali predstavniki vseh sekcij KPI iz Nadiških dolin, da bi razpravljali o najak tualnejših in perečih vprašanjih.

Pokrajinski odbornik Paolo Petricig je uvodoma spregovoril o gospodarskih in političnih posledicah strogih omejevalnih ukrepov, ki jih je podvzela jugoslovanska vlada, še posej v zvezi s prehodi čez mejo za jugoslovenske državljane. Razvnela se je razprava, ki označuje zaskrbljenost nadiških komunistov zaradi neugodnih posledic, ki jih ukrepi utegnijo imeti na razvoj gospodarskega sodelovanja na tem območju in na nadaljnjih pobudah.

Omejitve zadevajo tudi maloobmerno promet. Ovirajo predvsem trgovino, kulturne izmenjave in stike med obmejnimi prebivalstvom in ustanovami. Sekcije KPI zato odločno podpirajo vse pobude, ki zahtevajo spremembo strogih omejevalnih ukrepov jugoslovenske vlade, da bi meja, v duhu osimskeh sporazumov, resnično postala sredstvo za razvoj in medsebojno razumevanje in sodelovanje.

V ta namen nadiški komunisti predlagajo, da bi takoj odpravili restrikcije v zvezi z prehodi meje vsaj za prebivalstvo, ki sodi

v okvir videmskih sporazumov. KPI se zato obvezuje, da bo to vprašanje sprožila v izvoljenih skupščinah in na bližnjih sestankih z Zvezo tolminskih komunistov.

V nadaljevanju zasedanja so predstavniki sekcij obravnavali gospodarski položaj, ki ga je orisal član deželnega odbora KPI Giuseppe Blasetig. Najbolj prizadeti sta območji Čedad in Manzaia, kjer beležijo nadvse zaskrbljujoč padec delovne sile v tovarnah, perspektive, zlasti za mlade in žene, pa niso nič kaj rožnate, da se že poraja nevarnost brezposelnosti in emigracijo. Po odobritvi zakona o obnovi in razvoju (546 bis), po katerem so naši deželi dodelili 3.000 milijard lir, postaja vprašanje utrditve gospodarstva v Nadiških dolinah še bolj aktualno. Pokrajina in dežela sta že predstavili razne razvojne načrte. Na krajevni ravni — razen v občinah, kjer krščanska demokracija nima večine — pa še naprej nočajo povedati, kako nameravajo uporabiti dodeljena sredstva. Gorska skupnost še vedno nima svojega razvojnega načrta, vodstvo pa z raznimi pretvezami še naprej zavrača možnost, da bi se predstavniki opozicije seznanili s predlogi in načrti. Komunisti so se zato dogovorili, da bodo tako v občinskih svetih kot

v skupščini gorske skupnosti sprožili vrsto pobud za uresničitev razvojnega načrta, ki naj temelji: 1. na deželnem razvojnem načrtu, 2. na investicijah, ki jih predvideva zakon 546 bis o obnovi in razvoju gorskih, potresnih in obmejnih območij, 3. na osimskem sporazumu, 4. na členih zakona o globalni zaščiti Slovencev, ki zadavajo gospodarska vprašanja.

Katere posege je treba najprej uresničiti? Predstavniki sekcij KPI so soglašali, da je treba najprej spodbuditi zaposlovanje. Potrebno je pridobiti nova delovna mesta in produktivna podjetja, tudi v luči dosedanjih uspešnih poskusov. KPI obenem ugotavlja, da občine se naprej nimajo predvidenih področij in struktur za obrtniške in industrijske ustanove. Tega se morajo krajevni upravitelji dobro zavestati. Samo jamstvo delovnega mesta v industriji in obrtništvu utegne spodbuditi vse ostale dejavnosti: kmetijstvo, turizem, trgovinstvo in druge.

Prezreti ne gre niti stanovanjskega vprašanja. KPI se ogreva za resno politiko, ki naj upošteva zahteve mladih rodov. Razne pobude zadružniškega značaja povsem ustrezajo temu načelu in jih zato KPI podpira. Enako bi jih moralna podpirati tudi deželna uprava.

*Priuorski dnevnik,
3. 11. 1982*

O problemih slovenskih delavcev

Vključevanje mladih delavcev v organizacije je bila tema nedeljske javne razprave v domu Alberta Sirka v Križu, ki jo je priredil mladinski odsek kulturnega društva. Vesna v počastitev spomina prerano umrlega sindikalnega aktivista Patricija Košute. Razprava je nacela mnoga vprašanja vključevanja slovenskih delavcev v manjšinske organizacije, v organizacije delavcev, opozorila na nekatere pomanjkljivosti v obravnavanju

problemov Slovencev, ki delajo v tovarnah.

»Arengo« v Nadiških dolinah

V Nadiških dolinah so v preteklih dneh ustanovili novo kulturno društvo z imenom »Arengo«, ki spominja na zgodovinski parlament sošesk teh dolin. Krožek združuje pretežno socialistično in socialdemokratsko usmerjene domačine. Kaže, da bo društvo v kratkem navezalo stike z drugimi slovenskimi organizacijami, ki že delujejo v višem pokrajini in bo po svoje pripomoglo k dinamičnemu razvoju te skupnosti.

Pu, 5. 11. 1982

BENEŠKI DNEVNIK

POLOŽAJ V BENEČIJI PREDMET POGOVOROV NA VIDEMSKI UNIVERZI

Rektor prof. Gusmani pokazal veliko zanimanje za probleme Beneških Slovencev

VIDEM — Pred nedavним se je delegacija predstavnikov slovenskih organizacij videmske pokrajine, ki jo je vodil profesor Viljem Černo sestala z rektorjem videmske univerze profesorjem Robertom Gusmanijem. V središču pozornosti so bila socioekonomsko in kulturna vprašanja Benečije ter možnosti, ki jih imajo Slovenci videmske pokrajine, da ohranijo in razvijejo svojo jezikovno bogastvo.

Slovenska delegacija je orisala pobude kulturnih društev in lokalnega tiska, ki skušajo povecati zanimanje do bogate jezikovne in kulturne dediščine Beneških Slovencev. Poudarili so tudi, da bo to bogastvo brez ustrezne zakonske zaščite in učinkovitih posegov na socioekonomskem področju popolnoma propadlo. Nato je bil govor o širokem ljudskem gibanju, ki je privedlo do ustanovitve univerze v Vidmu. Furlanska univerza naj bi delovala ne le kot znanstveno središče, temveč tudi kot pobudnih kulturnih in znanstvenih dejavnosti na osnovi značilnosti in potreb teritorija.

Profesor Gusmani, ki je pokazal veliko zanimanje in tudi poznanje problemov Beneške Slovenije, je izrazil svojo pripravljenost za konkretno obliko sodelovanja na znanstveni in operativni ravni med slovensko skupnostjo in raznimi oddelki fakultete za tuje jezike in književnosti, fakultete agronomije in inženirske fakultete. Opredelili so tudi področja, kjer bi lahko univerza z ustreznimi pobudami in nadomestljivimi strokovnimi sredstvi sodelovala: preporod kmetijstva in živinoreje, zaščita okolja, vprašanja planiranja in urbanistike, odprtje izpopolnjevalnih tečajev za dvojezični pouk in pouk slovenskega narečja.

Primož
duermi K.,
6.11.1982

Furlani o razvoju svojega jezika in kulture

VIDEM — Na vprašanje, kdo izmed vas govoriti furlansko, je pritrđilno odgovorila približno tretjina otrok neke videmske osnovne šole. Na vprašanje, ali doma oče in mati govorita med seboj v furlanščini, jih je pritrđilno odgovorilo dvakrat toliko. Ta primer je videmski župan Candolini včeraj povedal komisiji za ustavna vprašanja poslanske zbornice, ki v Vidmu preučuje razne aspekte furlanske jezikovne skupnosti v zvezi s pripravami na izdelavo okvirnega zakona za zaščito jezikovnih skupnosti v Italiji. Candolini je s tem odgovoril na vprašanje, zakaj so potrebna posebna zakonska določila, da se prepreči izumiranje furlanskega jezika in kulture; negova izvajanja so izpolnili drugi: tako je predsednik videmske pokrajine Englaro dejal, da nihče ne ogroža furlanskega jezika in kulture, vendar je ta kultura v nevarnosti. Nevarnost je vsepovsod, v pomanjkanju konkretno rabe jezikov, v pomanjkanju sredstev obveščanja, v pomanjkanju poučevanja v šolah. In tako se število Furlanov, ki obvladajo svojo govorico, iz dneva v dan manjša.

Prav v zadnjem času se odločno postavlja potreba po zaščitnih določilih; zanimivo je — je včeraj med drugim dejal predsednik deželnega odbora Comelli — da je ta furlanska zavest začela rasti po dolgih letih zatisja prav med ba-

rakami na potresnem področju in da tu ne gre za ideje, ki bi rusile enotnost dežele, kajti v Furlaniji — Julijski krajini, deželi ob meji, te razlike le še poudarajo njeno pomembno vlogo.

Vprašanje je, kakšna naj bodo zaščitna določila, kaj naj vsebujejo. Morda bi jih tu strnili v pet osnovnih točk, ki so se med včerajnjimi številnimi posegi stalno prepletale: vprašanje rabe jezika, o katerem so mnenja deljena, saj nekateri zahtevajo popolno dvojezičnost, drugi pa celo odločno nasprotujejo kakršnikoli obliki dvojezičnosti; vprašanje vloge dežele in krajevnih uprav, to je pristojnosti, ki naj jih ima deželni svet in analog, ki naj bi jih imele občine; vprašanje pouka v šolah, od otroških vrtcev do univerze, kjer je sededa mišljeno pouk jezika, zgodovine in kulture Furlanov; vprašanje krajevnih imen, o katerih je večina mnenja, da je treba poleg italijskega nавesti tudi furlanski naziv, nekateri pa so se celo zavzeli za izključno furlanski naziv; vprašanje sredstev javnega obveščanja, predvsem televizijskih oddaj v furlanščini.

Včeraj je poslanska komisija zaslišala predstavnike deželne vlade, političnih skupin v deželnem svetu, krajevnih uprav, šolskih sindikatov, treh škofij in nekaterih furlanskih kulturnih organizacij. Iz razprave je prišla na dan soglasna zahte-

va po odobritvi zaščitnih določil. Vendar pa obstajajo razlike pri vprašanju, kakšna naj bodo ta določila. Predvsem gre tu za osnovno vprašanje, ali naj bodo ta določila izrecno vezana na 6. člen ustanove, kot na primer zahtevajo komunisti (stališče KPI je včeraj obrazložil deželnih svetovalec Battello), ali pa naj ta okvirni zakon vsebuje le nekatera splošna načela brez izrecnega sklicevanja na ustanovo. Pa to ni edina razlika: kdo bo imel pravico odločati o teritoriju, na katerem živi jezikovna skupnost? Bo ta teritorij določen že s tem zakonom, ali bodo to nalogu prepustili občinam na osnovi zahteve prebivalstva, kar zahtevajo demokristjani, ki so tudi včeraj ponovili, da «ne gre nikomur nič vsiljevati». Na ta in na druga vprašanja bo morala odgovoriti komisija in odgovor, kot kaže, ne bo lahek.

Ob koncu pa še vprašanje, zakaj je govor o Furlanih in ne o Slovencih. To vprašanje si namreč marsikdo upravičeno zastavlja. Dajejo je, da o štirih zakonskih osnutkih o zaščiti slovenske manjšine v Italiji razpravlja senatna komisija za ustavna vprašanja, ki je prav tako napovedala prihod v Furlanijo — Julijsko krajino za avdicijo o potrebah Slovencev. V poslanski zbornici zato o vprašanju slovenske manjšine ni govorja. Včeraj so sicer prišli na dan nekateri osamljeni poskusi, predvsem iz vrst neofašistov, da

bi Slovence v videmski pokrajini upošteli kot nekaj povsem ločenega od ostalih Slovencev, vendar so bili ti poskusi odbiti: že sam predsednik videmske pokrajine Englaro, ki je zopet spregovoril o tem, da bo treba pač preučiti, če je jenih Nadiških dolin »staroslovanski ali neoslovanski«, je dejal, da se bo s tem ukvarjal senat. Ločitev globalne zaščite Slovencev od ukrepov za razvoj furlanskega jezika in kulture sta poudarila tudi predsednik deželnega odbora Comelli in deželnih svetovalec Štoka, s to ločitvijo soglaša komunisti in socialisti pa tudi član poslanske komisije, demokristjan Bressani, ki je v nedeljski številki videmskega dnevnika napisal, da se z organskimi dolčili za zaščito »slovenskih manjšin« ukvarja senat. Vprašanje je dolčno pojasnil sam predsednik poslanske komisije, Južni Tirolec Riz, ki je včeraj dejal, da njegova komisija ni pristojna za obravnavanje vprašanj Slovencev v videmski, gorški in tržaški pokrajini. »Z vprašanjem zaščite Slovencev se ukvarja senat in v našem dvozborničnem sistemu velja ustaljena praksa, da ena zbornica ne more obravnavati vprašanja, ki ga že obravnavata druga. Mi torej o Slovencih ne govorimo in mislim, da je bolje tako, kajti sicer bi se problemi slovenske manjšine utopili v problematiki vseh jezikovnih skupnosti v Italiji,« je še poudaril Riz.

BOJAN BREZIGAR

KONČANA AVDICIJA POSLANSKE KOMISIJE ZA USTAVNA VPRAŠANJA

Pomemben korak k priznanju jezikovnih pravic Furlanom

Pouk furlanskega jezika in kulture, dostop do sredstev javnega obveščanja in uvedba krajevnih imen v furlanščini osnovne zahteve

VIDEM — Korak naprej k priznanju Furlanov kot jezikovne skupnosti ter sprejetju ukrepov, ki bodo omogočili razvoj furlanskega jezika in kulture. Tako bi lahko ocenili avdicijo poslanske komisije za ustavna vprašanja, ki razpravlja o okvirnem zakonu za zaščito jezikovnih skupin v Italiji. Avdicija se je končala včeraj, ko so poslanci zaslišali predstavnike furlanskega filološkega društva, mednarodnega združenja za zaščito ogroženih jezikov in kultur AIDLKM ter videmske univerze. Pomen avdicije je obrazložil sam predsednik parlamentarne komisije, južnotirolski poslanec Riz, ki je dejal, da mora zakonodajalec poslušati potrebe prebivalstva, preden sede za mizo in piše zakone.

Sicer pa je Riz poudaril, da je komisija preučila vprašanje furanskega jezika in kulture iz vseh zornih koton. O zaključkih ni govoril, kajti zaključke bo moral sprejeti komisija, potem ko bo zaslišala še predstavnike drugih jezikovnih skupnosti (prihodnji teden bo podobna avdicija na Sardiniji) in strokovnjake, ki se ukvarjajo z manjšinsko problematiko v Italiji. Pač pa so posamezni člani komisije v sklepnih izjavah pokazali precej optimizma, da bo do odobritve

zakona prišlo v kratkem in da bo ta zakon ustrezal osnovnim zahtevam, ki so bile postavljene v teh dveh dneh videmskega zasedanja. Kjub razlikam, ki seveda obstajajo med posameznimi političnimi skupinami, je namreč mogoče govoriti o širokem soglasju glede nujnosti po odobritvi okvirnega zakona za zaščito vseh jezikovnih skupnosti v Italiji in glede potrebe, da se v ta okvir vključi tudi furlanska jezikovna skupnost. Na včerajšnji avdiciji pa so prišle do izraza nekatere zahteve, ki so nedvomno temeljnega značaja in bodo torej po vsej verjetnosti eno izmed vodil' pri oblikovanju končnega zakonskega besedila.

Tako je predsednik furlanskega filološkega društva, deželni odbornik Alfeo Mizzau navedel tri osnovne točke, ki bi jih moral vsebovati okvirni zakon: pouk furanskega jezika in kulture v solah, pristop k sredstvu množičnega obveščanja in toponomastika. Kar zadeva vprašanje pouka furlanskega jezika je tudi filološko društvo predlagalo, naj bi do takega pouka prišlo »na zahtevo« neposredno zainteresiranih. Postopek bi moral predvideti predlog šolskih voljenih organov, ki ga nato potrdi občinski svet. S potrdit-

vijo občinskega sveta bi bil sklep dokončen. S tem vprašanjem je tesno povezano vprašanje kvalifikacije šolnikov. Glede pristopa k sredstvu množičnega obveščanja je Mizzau dejal, da bi morali zagotoviti v organih državne radiotelevizijske službe določeno število novinarjev z znanjem furlanskega jezika, glede toponomastike pa priznanje pravice do furlanskih krajevnih imen.

Zanimiv je bil tudi poseg rektorja videmske univerze Roberta Gusmani, ki je predlagal ustanovitev posebnega oddelka za furlanski jezik in kulturo, ki bi predvsem zbiral gradivo o tej problematiki, skrbel za objavljanje tega gradiva in skrbel za usposabljanje šolskih kadrov. Ze'o zavzet je bil poseg predstavnika AIDLKM Adriana Ceschie, ki je članom komisije izročil osnutek peticije za zaščito furlanskega jezika in kulture, ki jo je podpisalo več kot 40 tisoč Furlanov; obrazložil je ta zakonski osnutek, ki vsebuje vrsto zelo konkretnih zaščitnih določil in se je odločno zavzel za zaščito vseh jezikovnih skupnosti na osnovi 6. člena ustawe; prav to vprašanje pa je, kot smo omenili včeraj, sporno, saj demokristiani nasprotujejo sklicevanju na ustavo, ker menijo, da je 6. člen obvezujoč samo za Nemce, Francoze in Slovence, torej za narodne manjšine, ne pa za jezikovne skupnosti.

Kakšne so, v sintezi, zahteve Furlanov pa je morda še najlepše in najenostavnije povedal v ponedeljek videmski nadšef Battisti, ko je nakazal, na katerih področjih je treba ukrepati za zaščito duha furlanskega ljudstva: na področju solstva, sredstev javnega obveščanja in družbenega življenja sploh. Cerkev je mnenja, da bi sicer prislo do »grobe kršilce pravice«, je poudaril videmski nadšef. Na njegove besede se je včeraj naveljal predsednik komisije Riz, ki je dejal, da je zaščita jezikovnih skupnosti eno najbolj občutnih vprašanj v državi in vsekakor med vprašanji, ki so najbliže pojmovanju svobode nekega naroda, pa tudi posameznega državljanega. In naj ob koncu zabeležimo še željo, s katero je videmski nadšef Battisti končal svoj poseg in ki nedvomno odraža željo velike šečine tistih, ki so sodelovali pri tej dvodnevni avdiciji: z upajanjem, da bodo zgoraj navedeni razlogi upoštevani s pravično skrbojo za razvoj in za zaščito najbolj pristnega duha furlanskega ljudstva.

PD, 11.11.82

BENEŠKI DNEVNIK

Srečanje PSDI o načrtu za Matajur

MATAJUR — Pred nekaj dnevi je krajevni odbor PSDI Nadiških dolin priredil v Matajurju srečanje in razpravo o razvojnem načrtu Matajura (PIP - Piano insediamento produttivo). Uvodno besedo je imel Aldo Mazzola, predsednik krajevnega odbora PSDI. Matajur predstavlja središče Nadiških dolin, je rekel. Vsak razvojni načrt zadeva torej, celotno skupnost in celotni skupnosti mora prineseti korist. Toda ne sme biti vsiljen z vrha, pač pa mora biti avtentični izraz potreb in mnenj domačinov. V svojem posugu je Mazzola predlagal za razvoj tega področja zaščito tipičnih lokalnih pridelkov in zlasti razvoj kmečkega turizma na zadružni snovi.

Nato je izvajal svoje poročilo Giuseppe Paussa, predsednik Avtonomne letoviščarske in turistične ustanove, ki je prikazal stališča socialističnokratarske stranke glede razvojnega načrta Matajura. PSDI se zaveda važnosti načrta in se zavzema za njegovo uresničitev, upoštevajoč seveda potrebe domačinov, saj je njihova zaskrbljeno popolnoma upravičena. Socialdemokratska stranka predлага tudi, da se načrt PIP vključi v širši program razvoja za vse Nadiške doline.

Sledila je razprava v katero so posegli deželnli odbornik Renato Bertoli, tajnik pokrajinske federacije PSDI Gianfranco Sette, pokrajinski svetovalec Camillo Paussa in drugi.

Mladinski film «Sreča na vrvici»

ČEDAD — V okviru tečajev slovenščine za otroke in mladino, ki so tudi v letošnjem šolskem letu stekli po raznih krajih Beneške Slovenije, se je te dni pričelo predvajanje slovenskega mladinskega filma «Sreča na vrvici». V soboto popoldne je simpatična zgodba o otrocih in psu navdušila kakih petdeset malčkov v telovadnici na Lesah, v Rečanski dolini. Poleg predvajanja v Čedadu so zdaj predvidena še predvajanja po drugih krajih Benečije, tako zlasti v Tipani in Bardu.

S filmom, ki ga je posredovala Zveza slovenskih kulturnih društev, in z drugimi podobnimi pobudami želi organizator tečajov

RAZGOVOR S FURLANSKIMA POSLANCEMA FORTUNO IN BARACETTIJEM

Pospešiti razpravo o globalni zaščiti Slovencev

VIDEM — Poslanca Lorisa Fortuno (PSI) in Arnalda Baracettija (KPI) smo ob koncu avdicije poslanske komisije za ustava vprašanja v zvezi z valorizacijo furlanskega jezika in kulture, zaprosili za kratko izjavo v zvezi s postopkom za odobritev globalnega zaščitnega zakona za Slovence v Italiji.

Vpr.: Posl. Baracetti, tudi na tem videmskem srečanju je prišel do izraza poskus, da bi vprašanje slovenske manjšine v videmski pokrajini vključili v širšo problematiko jezikovnih skupnosti v Italiji. Kako gleda komisija na to vprašanje?

BARACETTI: Res je, to vprašanje so postavili predvsem misovci, delno pa tudi nekateri demokristjani iz naše dežele. Mi odločno nasprotujemo tem poskusom. Slovenci, ki živijo v videmski pokrajini, so Slovenci, pa čeprav so več kot sto let ločeni od matične domovine in če je italijanski nacionalizem razbil njihove kulturne, jezikovne in književne stike z matico že leta 1866; vsi priznavajo, da so Slovenci, pa čeprav jih nekateri poskušajo ločevati od preostalega dela sloven-

ske manjšine. Mi bomo torej v bodoče odločno vodili boj, da se vsa vprašanja Slovencev Nadiških dolin, vseh Slovencev v videmski pokrajini, obravnavaajo v okviru globalnega zaščitnega zakona. Morda bo treba upoštevati nekatere razlike, vendar je jasno, da je treba vsem Slovencem v deželi Furlaniji - Julijski krajini, torej tudi tistim v videmski pokrajini, zagotoviti zaščito z enim samim globalnim zaščitnim zakonom.

Vpr.: Posl. Fortuna, zakaj je, po vašem mnenju, tako hitro stekel postopek za zaščito kulturnih in jezikovnih značilnosti Furlanov, medtem ko Slovenci še vedno čakamo?

FORTUNA: Res je, da bi tudi v poslanski zbornici lahko začeli razpravljaljati skupno z ostalimi manjšinami, tudi o problemih Slovencev v Italiji. Vendar smo to možnost opustili, kar je povsem razumljivo, če upoštevamo, da je pri Slovencih šlo za vprašanje globalne zaščite. cesar pa ni mogoče trditi o jezikovnih skupnostih, o katerih razpravlja naša komisija. Med jezikovnimi skupnostmi in narodnimi manjšinami pa obstajajo velike razlike.

V parlamentu smo si dejansko razdelili delo: mi govorimo o jezikovnih skupnostih, v senatu pa se je že začela razprava o globalni zaščiti Slovencev.

Dejstvo, da smo mi tu pred senatorji, je povsem naključno. Upoštevati je treba, da bomo mi zamudili več časa, ker bomo morali zastisati tudi predstavnike drugih jezikovnih skupnosti in ker mi je znano, da bo tudi senatna komisija prisla na avdicijo v našo deželo, bomo z delom verjetno končali istočasno. Mislim torej, da ni mogoče govoriti o zamudi v senatu.

Vpr.: Vendar, ali se vam ne zdi, da Slovenci že zelo dolgo čakajo na zaščitni zakon, medtem ko je pri nekaterih jezikovnih skupnostih prišla zadeva na danštele v zadnjih letih?

FORTUNA: Seveda, jaz sem med prvim vložil zadevni zakonski osnutek, vendar pa so pri tem obstajala velika politična nasprotja. Kot veste, je KD še pred kratkim predstavila svoj osnutek zaščitnega zakona — brez pridevnika globalni — šele letos. Zamude torej niso birokratske, ampak politične: komunisti in socialisti so začeli pred časom bitko

za globalno zaščito. Vedno so zadevo zaustavljali demokristjani.

Vpr.: Posl. Fortuna, ali bi morebitna vladna kriza vplivala na delo obeh komisij?

FORTUNA: Seveda, prislo bi do zamude, še zlasti, če bi predčasno razpustili parlament. Zamuda pa je lahko kratka, mesec ali dva, saj smo vprašanje na politični ravni spravili na pravi tir in se ne bo več zaustavilo.

Vpr.: Ste torej optimist?

FORTUNA: Sem optimist, če govorim o tem, da bo pač moralo priti do izbire, ki bo prišla do izraza z glasovanjem. Prišli bomo do jasnosti, medtem ko je bilo doslej samo zavlačevanje, torej pomaranjanje jasnosti. Sedaj, ko je stekel postopek, v katerem si bo morala vsaka politična sila prevzeti svoje odgovornosti, ne vem, kakšen bo izid glasovanja, ali celovita zaščita, kot jo zahtevam jaz, ali bo zakon parlamentarnih številk dal za izid nekatere poraze ali delne uspehe. Vendar pa bomo prišli do razjasnitve, iz glasovanja bo jasno, kdo je za zaščito in kdo z njo zavlačuje.

PD, 11.11.1982

Včeraj na sedežu društva «I. TRINKO»

Nadškof msgr. Battisti med Beneškimi Slovenci

Vsaki manjšini je treba zagotoviti njene pravice, ne glede na število njenih članov, je rekel videmski nadškof

ČEDAD — Včeraj popoldne je bilo na sedežu kulturnega društva «Ivana Trinka» v Čedadu srečanje med videmskim nadškofom, Battistijem in predstavniki slovenskih organizacij videmske pokrajine. Uglednega gosta je pozdravil predsednik teritorialnega odbora SKGZ prof. Viljem Černo, ki je v svojem govoru orisal sedanji položaj Slovencev videmske pokrajine, poudaril njihovo zahtevo in pravico do globalne zaščite.

Prof. Černo je zaključil svoj poseg z vabilom cerkvi in njenim predstavnikom, naj podprejo zahteve Slovencev videmske pokrajine, kot so podprli tudi zahteve Furlanov. Nadškofa Battistija je prejšnji teden poslušala komisija za ustavna vprašanja pri poslanski zbornici, ki se je mudila v naši deželi, da bi proučila vprašanje furlanske skupnosti.

Ob tej priložnosti sem sprožil tudi vprašanje Slovencev videmske pokrajine, je dejal, saj menim, da je treba zagotoviti vsaki jezikovni in etnični manjšini osnovne pravice in upravno ureditev, neglede na število njenih članov.

Nato je nadškof presegal, da bi slovenski duhovniki sestavili listino na osnovi enotnih zahtev vseh Slovencev videmske pokrajine. Listino bodo potem predlagali duhovniškemu in pastoralnemu svetu, in bo tako izraz celotne cerkvene skupnosti, nato jo bo nadškof Battisti posredoval tudi gorškemu in tržaškemu škofu, tako da bo celotna cerkvena skupnost naše dežele nastopala enotno na avdicijah senatne komisije. (jn)

Primorski olenski,

16. 11. 1982

Novo pojmovanje kulturne dejavnosti v Benečiji

Kako opisati trenutno ozračje v Benečiji? Rekli bi, da vlada v vseh slovenskih organizacijah zaskrbljenost. Bodo v parlamentu sprejeli globalni zaščitni zakon za Slovence? Nas bodo ločevali od Slovencev goriške in tržaške pokrajine? V kakšni meri bo Krščanska demokracija odstopila od naših zahtev? Zaskrbljenost se izraža v vrsti sestankov, na katerih se Beneški Slovenci pripravljamo na avdicije, ki jih je napovedala v naši deželi senatna komisija za ustavna vprašanja. Vsi naši napori gredo v to smer. V tem trenutku je zato delovanje naših dru-

štov potisnjeno nekoliko v ozadje, nadaljuje se skoraj stihjsko. Toda nenehno dokazovanje o lastni eksistenci, o lastni narodni pridnosti, ki se všeče že leta in leta, nas ne sme utrujati in načenjati naših moči.

Vendar so zatišje, upadanje javnih prireditev, občutek nemoči le navidezni in predstavljajo na vsak način le delček današnje beneške stvarnosti. V resnici se dogaja nekaj zelo pomembnega zlasti v kulturnem življenju, kjer se pripravljamo na tisti kvalitetni skok, s katerim ne gre več odložiti. Mladi, ki so sprožili celo vrsto

vprašanj glede naše kulturne dejavnosti, se namreč zavedajo, da je dozorel čas za novo pojmovanje kulture tudi v Beneški Sloveniji. Zavedajo se pomembnosti ohranjanja tradicij in navad, v eni besedi folklora, ljudske kulture. Toda vračanje v preteklost, k kmečkemu načinu življenja je bilo prepogosto nostalgično, osnovano na napačnem prepričanju, da so tisti bili »zlati časi« naše zgodovine.

Mladi Benečani, ki se morajo soočati s celo vrsto problemov in protislovij, tipičnih za sodobno stvarnost, kot so na primer vprašanje zaposlovanja, stanovanj, mamil in podobno, se ne morejo prepoznati v tej sliki Benečije, ki jim je v veliki meri tuja. Iščejo povezavo z ohranjanjem starega in iskanjem novega. Istočasno pa zahtevajo tudi višjo raven kulturnega življenja. Čeprav živimo v času, ko je v naši državi in tudi v Benečiji močno prisotna težnja po zapiranju v zasebnost, se angažiranost mladih in njihova pripravljenost na sodelovanje kaže vsakokrat, ko gre za konkretnne pobude, ki so tudi vsebinsko bogate.

V teku so dela za pripravo razstave knjige v Benečiji in o Benečiji. Pripravlja jo skupina mladih, ki ima že nekaj izkušenj na tem področju in ki si je razdelila delo glede na strokovno podkovanost posameznikov. Namen razstave je podati sistematični pregled del umetnikov in raziskovalcev, ki so delovali v Nadiških dolinah v zadnjih 60 letih. V veliki meri gre za dela, ki so znana le v ožjih krogih in ki bodo ovrednotena na podlagi znanstvene metodologije. Pobuda hoče biti tudi obtožnica proti italijanskim oblastem in javnim ustanovam, ki so do sedaj zanemarile Benečijo iz vseh vidikov in stalno podcenjevale njeno kulturno dediščino in današnjo ustvarjalnost. Velja udariti, da gre pri tej pobudi za sodelovanje s Furlani in za seznanjanje širšega kroga ljudi s kulturo tako furlanske kot benečanske skupnosti.

Druga izredno zanimiva pobuda, ki je doživel velik uspeh, saj se je lepo število mladih odzvalo vabilu Beneškega gledališča, je gledališki seminar, ki se je pred

kratkim zaključil v Spodnjem Tarbu. Vodili so ga mladi režiserji Boris Kobal, Dario Frančolič in Sergej Verč. Ni pretirano govoriti o pravem navdušenju, saj se je seminarja udeležilo približno 15 mladih, med katerimi so bili tudi nekateri, ki so se prvič približali Beneškemu gledališču. Skupina je delala na Delakovi dramatizaciji Cankarjeve povesti »Jernejeva pravica« in vsak »igralec« je za svoji vlogi predelal tekst iz slovenščine v narečje. Zanimanje vseh je pritegnil nov pristop do gledališke dejavnosti, saj so bile vključene v program seminarja tudi vaje za sprostivno tehniko, spoznavanje dinamike telesnih gibov ter seznanjanje z vprašanjem prostora. Poudarek je bil tudi na doživljaju in na doživljajskem procesu pri formirjanju vloge. Kljub temu, da je seminar trajal le tri vikende, je pokazal, kakšne možnosti ima vsak igralec, v kakšno smer se lahko izpopolnjuje in hkrati, da je mogoče delovati, seveda s pomočjo strokovnjakov, na drugačen način in se izogniti najbolj grobemu dilettantizmu. Seminar se je zaključil z željo udeležencev in vodij, da bi se delo nadaljevalo in da bi seminar spet priredili. Upajmo, da niso bile prazne besede, pač pa resna obljuba.

JOLE NAMOR

*Primož
dušnik
14.11.1982*

*Nadomestno iznenaditev
5791.M.14*

51.

BENEŠKI DNEVNIK

SREČANJE KPI - ZKS O NOVIH JUGOSLOVANSKIH UKREPIH

Poudarjena nujnost krepitve medsebojnega sodelovanja

ČEDAD — O zaskrbjenosti, da bi gospodarski ukrepi, ki jih je nedavno sprejela jugoslovanska vlada, otežkočili gospodarsko sodelovanje med Jugoslavijo in Italijo, ki se je še posebej razvilo po podpisu osimskega sporazuma in da bi se zrahljali stiki med ljudmi, ki živijo na obmejnem pasu, med javnimi ustanovami in jezikovnimi manjšinami, je bil pred kratkim govor na srečanju med delegacijo KPI iz Vidma in Zvezo komunistov Slovenije iz Tolmina. Delegacijo videmske federacije KPI so sestavljali tajnik Renzo Travanut, deželni svetovalec Eligio Simsig, pokrajinski svetovalec Pavel Petričič in svetovalec gorske skupnosti Nediških dolin Giovanni Battocletti; v imenu Zveze komunistov pa so se srečanja udeležili tajnik tovarne TIK Zvonko Uršič, direktor Iskre Rejec in drugi gospodarstveniki.

Vlado Uršič je poudaril, da ukrepi o obmejnem prometu nimajo političnega značaja in nikakor nočejo zavirati razvoja dobrih odnosov z Italijo in EGS, so izključno gospodarski, izrednega in začasnega značaja in jih narekujejo notranje težave države. Gospodarsko sodelovanje pa se mora dvigniti na višjo ravneni sloneti na produktivnosti in na naprednejši tehnologiji. Na vsem obmejnem pasu si v Sloveniji prizadevajo za učinkovitejše dvostransko sodelovanje, ki bi moralo prispevati k seznanjanju EGS in italijanskega trga z jugoslovansko proizvodnjo in nasprotno.

Renzo Travanut je predstavil prizadevanja KPI za razvoj gorskih in obmejnih predelov videmske pokrajine. Iz tega zornega kota je sodelovanje s Slovenijo izrednega pomena in mora angažirati podjetnike, sindikate, javne uprave. KPI predlaga tudi, da bi ustanovili poseben sklad za gospodarski razvoj obmejnega področja, ki bi ga morali vključiti v rivo državnih zakonov za obnovo in razvoj. Predstavniki KPI so tudi prikazali posledice, ki bi jih lahko imela omejitve prehodov čez mejo tudi na politični ravni.

stovala za kritje številnih stroškov, ki nas že tradicionalno dučakajo skupaj s koncem leta: poviški tarif, zapadle zavarovalnine, takse, povisane cene prehrane in — letos še izjemno veliko — zvišanje cen oblačil.

Trgovci tak položaj v oblačilnem sektorju opravičujejo z visokimi proizvodnimi stroški in pa z dejstvom, da je Italija primorana skoraj vse tekstilne surovine uvažati in jih plačevati v dolarjih; dolar pa se je v zadnjem letu ovednotil za kar 25 odstotkov z ozirom na liro. Toda združenje potrošnikov se s tako razlagom ne strinja: največji krivci za dragino oblačil so po njihovem mnenju prav trgovci, ki želijo potrošnika kar se da ožeti in tako zvaliti nanj večji del svojih davčnih bremen. Kakor koli že, kdor si bo v zadnjem trenutku zaželel novega plača ali pa bo stari par škornjev primoran za meniati z novim, naj ne bo presečen, če mu bo trinajsta plača shlapela, še preden bo utegnil dodobra premisliti, kako bi jo najbolje obrnil.

PD, 17.11.1982

tovalcev. Še zkritizirali neskladje med vrednostmi in življenjem. Čeprav je bila kritika pravljena, da ne kaže resnega dobra, kiči prilegači pravico, da živijo v skladu s svojimi vrednostmi in načrtujejo resna dela, ne da bi bilo dovolj samo spoznavanje teorije sveta. Ko je vrednost bi zaznamoval, da je vrednost obvezna, da je vrednost manjšina. Nadaljevalo je zato vrednost, da je vrednost tudi dada, da skupi tako veliki kot nekaj, da med navadnimi deli življenja redno spoznavajo, da je vrednost tudi vrednost, ampak bi moral načrtovali. Kot posledica tega je bila predlagana predstavitev.

Videmski nadškof med Beneškimi Slovenci

V soboto popoldne je bilo v Čedadu, na sedežu kulturnega društva »Ivan Trinko« srečanje Beneških Slovencev z videmskim nadškofom msgr. Battistijem. Predstavniki slovenskih organizacij so to svojo srečanje z nadškofom ocenili za zelo pozitivno.

Uglednega gosta je pozdravil predstavnik beneških kulturnih organizacij prof. Viljem Černo, ki je v svojih pozdravnih besedah poudaril pravico in zahtevo po globalni zaščiti Slovencev na vsem področju naše dežele.

Svoj poseg pa je zaključil z vabilom Cerkvi in njenim predstavnikom, da podprejo te želje in zahteve Beneških Slovencev, kot so podprtli zahteve Furlanov. Nadškof Battisti je namreč prejšnji teden govoril pred komisijo za ustavna vprašanja pri poslanski zbornici, ki se je mudila v naši deželi. Povedal je, da je tudi ob tej priliki opozoril komisijo na vprašanje Slovencev v videmski pokrajini. Zavzel se je za pravično ureditev slovenske manjšine, ne glede na njihovo število.

Nadškof je na sobotnem srečanju tudi

predlagal, da bi slovenski duhovniki sezavili listino na podlagi enotnih zahtev vseh Slovencev, ki živijo v videmski pokrajini. Listino bi potem moral odobriti duhovniški in pastoralni svet, tako bi listina postala izraz vse cerkvene skupnosti videmske nadškofije. Nadškof Battisti bi

Mari last,
18. 11. 1982

tako lahko posredoval ta dokument tudi goriškemu in tržaškemu škofu. V tem primeru pa bi lahko vsa Cerkev v deželi nastopala enotno in složno glede tega vprašanja pri senatni komisiji za ustavne zadeve, ki bi morala v kratkem obiskati Furlanijo - Julijsko krajino.

Leto starosti menadžerji umri
je z Morverja, ki so mu rekli go do
novega dobe je bil eden, ki med listinami
članov briskih ljudi, ki se na koncu ro
duje, da živijo, si ustanovijo društvo in do
zadnjega trenutka vzdržijo na svoji zem
i. Toda to zemljo ljubijo, saj so nemojeli
pred vleni vse življenje. Ta briske, kaj
zemlja pri tem je dala živeti, iz nje so
poli svoj vesicljani kruh. Vztrajajoči pri
delu, posum in podjetnost pa so pripono
gli, da je Komjančeva knjižnica postajala
vedno bolj sotida, vedno bolj naprečna
in da je danes ena izmed največih in naj
bolj organiziranih v Sloveniji. Prav go
tovo ima pri tem velike zadnje pokojni.
Jože, naj se te ustvaril Štefanec v osmahu, v
kateri sta zvesti Aleš in Simon, ki nad
ljujeta pčelovo delo, in stari sestre, vklj. zo
skupaj z manjo Afco vsegdano pripomogli,
da se je celotna družina postavila na trdno

SDPA.11.81, trd zval

Bibliografija o slovenski manjšini

Revija »Quaderni del Lombardo Veneto«, ki jo izdaja kulturno društvo »Lombardo Veneto« v Padovi, je izdala pred kratkim kot svojo 14. posebno prilogo brošuro — datirana je z majem letošnjega leta — in ki ima naslov »Bibliografia sulla minoranza slovena in Italia (1970-1980)«, t.j. Bibliografija o slovenski manjšini v Italiji (1970-1980). Brošurica ima z ovtkom vred 16 strani. V kratkem dvojezičnem, italijanskem in slovenskem uvodnem besedilu, je rečeno: »Kot prilogo št. 14 revije Quaderni vam predstavljamo kratko bibliografijo, ki zadeva slovensko manjšino v Italiji. To je le prvi seznam: opravljemo se za napake in vrzeli; zahvaljujemo se Branku Marušiču iz Nove Gorice in Marjanu Pertottu s Kontovela za nujne podatke. Hvaležni bomo našim bralcem, če nam bodo sporočili naslove publikacij za prihodnjo številko.« Podpisani je urednik revije Nino Agostinetti.

Na prvem mestu seznama najdemo prav Agostinettijevo publikacijo iz leta 1977 »L'onorevole Adamo Zanetti, prete contadino (1859-1946)«, t.j. poslanec Adamo Zanetti, kmečki duhovnik (1859-1946), ki je bila objavljena v Vidmu. Sledi ji študija istega avtorja »La contea di Gorizia alla fine dell'800«, t.j. Goriška grofija ob koncu 19. stoletja, objavljena leta 1980. Sledi še kakih 110 naslosov samostojnih publikacij, nanašajočih se na slovensko manjšino. Publikacije zadevajo raznovrstne plati življenja naše manjšine, od etnografije do zgodovine in jezikoslovja, pa tudi na njen politični in gospodarsko-socialni položaj. Upoštevane pa so samo publikacije v italijanskem jeziku in dvojezične. Kot rečeno, gre za samostojne publikacije, zato revije niso upoštevane. V poštev bi prišla kot dvojezična seveda samo Lokarjeva revija »Most«.

Druga drobna publikacija, na katero naj takoj opozorimo, je nova knjižica mariborske založbe Obzorja v zbirki »Naravni in kulturni spomeniki Slovenije«, ki ima naslov »Grad Pišece«. Avtor knjižice je Ivan Stopar. Na 24 straneh nam prikaže zgodovino in žalostno sedanjost gradu Pišece na Štajerskem. Še do zadnje vojne je bil grad popolnoma ohranjen in notranjščina je bila bogato opremljena s starinskim, pristnim pohištвom. Danes grad propada in oprema je izginila. Le malokaj je ohranjeno. Vendar Stopar niti z besedico ne omeni, kaj je bilo vzrok tega propada gradu v povojnih letih, čeprav bralca seveda to zanima. Nazorno pa prikaže prejšnjo zgodovino gradu, ki sega v zgodnji srednji vek. Kogar zanima stara slovenska zgodovina, bo z veseljem prebral to knjižico, ki mu bo marsikaj povedala in je tudi lepo ilustrirana.

Mor. list, 18.11.1982

Akcija v Benečiji

Na svoji zadnji seji je Izvršni odbor tudi nakazal program in realizacijo nekaterih akcij, ki bodo stekle v kratkem. Tako bo tudi letos ZSSDI priredilo plavalni tečaj v Lipici za najmlajše, prav tako so se odborniki domenili tudi za nekatere akcije, ki naj bi jih v tej sezoni izpeljali v Benečiji ter skušali tudi na tem področju vsaj delno poziviti telesnokulturno dejavnost.

Tudi letos bo potekalo v organizaciji ZSSDI nagrajevanje prizadevenih ter najuspenejših športnikov, ki so se v letošnjem letu še posebno izkazali ter dosegli višoke uvrstitve ter blesteče rezultate. Letošnja manifestacija bo še posebno svečanega značaja, saj ZSSDI namerava prav ob tej priložnosti tudi primerno proslaviti 100-letnico Sokola na Tržaškem ter 95-letnico na Goriškem. Svečana prireditev ter slavnostna podelitev nagrad bosta v veliki dvorani Kulturnega doma v Trst.

18. 11. 82

BENEŠKI DNEVNIK

Claudio Adami v pokrajinski komisiji za kulturno dejavnost

VIDEM - Claudio Adami, podžupan občine Špeter' Slovenov, bo predstavljal slovenska kulturna društva v pokrajinski komisiji za kulturno dejavnost. Izvolili so ga z večino glasov na pokrajinskem svetu. V komisiji, ki jo sestavljajo osebnosti iz kulturnega področja, predstavniki krajevnih uprav in jezikovnih manjšin, so poleg Adamija še Ottorino Burelli, Maria Teresa Berlasso, Bruno Tellia, Gilberto Pressacco, Carlo Bressan, Bruno Damiani in Adriano Ceschia.

Na zadnji seji pokrajinskega sveta so tudi izglasovali dopolnila k deželnemu razvojnemu načrtu za leta 1983-85. O dokumentu, ki so ga po posvetovanju s gorskimi skupnostmi, podjetniki, sindikati itd. spremenili in dopolnili, so dolgo razpravljali in mestoma tudi kritično. Vse stranke so soglašale s tem, da mora pokrajina pridobiti nove in specifične pristojnosti, ne da bi se zrušila deželna enotnost. Drugo izredno pereče vprašanje je vprašanje finančnih sredstev. Znano je, da so po potresu iz leta 1976 v naši deželi dobesedno «dežvale» milijarde in da bomo z novim zakonom 546. ki ga je senat odobril, dobili še finančnih sredstev. Kako je treba z njimi ravnati za uresničitev stvarnega razvoja na navi osnovi? Obstoji namreč ne varnost, da bi denar služil samo za zamisitev luknenj, na primer za reševanje težav podjetij, ki so v krizi. Če bi se tega držali bi izključili odmaknjena in obmejna področja in bi tako zamudili priložnost za njihov razvoj. Zato želijo ne le politične sile temveč tudi podjetniki pojasnila glede novega zakona. Na svetu je bil govor tudi o osimskem sporazumu, ki je deležen ponovnega zanimanja zlasti po gospodarskih ukrepih jugoslovenske vlade.

PD, 18.11.1982

BENEŠKI DNEVNIK

V PD Ivan Trinko srečanje s slovenskimi pisatelji

ČEDAD — Slovenski pisatelji Kristina Brenkova, Tone Pavček in Miroslav Košuta so se v Čedadu srečali z učitelji, kulturnimi delavci in pisatelji, ki delujejo v okviru slovenske manjšine v videmski pokrajini. Med njimi naj omenimo Ado Tomasetig, ki zbira in zapisuje v narečju beneške pravljice.

Srečanja so se udeležili tudi predsednik TO SKGZ Viljem Černo, predsednik kulturnega društva Ivan Trinko Crisetig, ravnateljica Zavoda za slovensko izobraževanje Živa Gruden in Marino Vertovec. Gostje so se seznanili s publicistično in literarno dejavnostjo Beneških Slovencev in poudarili, da bi morali vsi Slovenci bolje poznati njihovo kulturno in jezikovno bogastvo. Zato bo treba razviti sodelovanje s Slovenijo tudi na založniški ravni.

PD, 20.11.1982

isana družina otrok, od Benečije do morja

Prvič otroci z Laškega

Skupina otrok iz Ronka na slovenskem poletnem središču 1982

smo letos prvič v poletnem šču in se tu med vami pravno počutimo. Družba je vehrana dobra in vreme nam aklonjeno. V Gorico se vozi s šolskim avtobusom. Prihaja 15 in smo občani kar 4 občin aškega: Starancana, Tržica, in Zagrajs.

otroci iz slovenskega vrtca, ki iz Romjanja in Doberdoba, udi dijaki slovenskih in italijih nižjih srednjih šol.

jbolje, da se vam vsak po predstavi in pove nekaj o začnimo pri najmlajših, ki

poletnem redišču

v Gorici je bilo od konca uja zares živo, celo živuhnej kot v mesecih rednegi šolskega pouka. Poletno središče, os so ga organizirali že perezars odgovarja svojemu nenu. Žal bo danes prijetviranja in učenja ob igri zverili konec, kajti poletno središče se z današnjim konča.

priložnosti bo popolnškem domu zaključevale in ostti središča.

nam bodo zapeli nekaj pesmic. Se imenujem Ivan Pahor, stanujem v Ronkah, hodim v vrtec v Romjan.

Se imenujem Tanja Tonzar, stanujem v Selcah in obiskujem vrtec v Romjanu.

Sedaj pa učenci osnovne šole Romjan in Doberdobj: Erika, Martin, Donatello, Mirjan, Vanja, Nikolaj, Lučano.

Tereza in Tanja prihajata iz Zagraja in obiskujeta italijansko šolo.

Eden od zaselkov v občini Ronke je Romjan. Število prebivalcev se suže okoli 3800 oseb in so predvsem zaposleni v tržiških tovarnah npr. v ladjedelnici, v podjetju Detroit Meteor itd. Slednja ima svoj sedež prav v Romjanu. Nekaj družin se še bavi z vinogradništvo.

V vasi sta dve cerkvi, ena od katerih je iz leta 1500. Med všečanjo štejemo tudi profesorja Silvijo Dominija, ki je napisal več knjig o zgodovini vasi. Nekatere od teh so napisane tudi v narečju. Profesor Domini zelo skrbni za oljanitvenega bogastva. Po zadnjem potresu so staro cerkev restavriralni in med delom odkrijeli freske iz leta 1100.

Andrej Tomšič — ROMJAN

Imenujem se Vanja. Imam deset let. Sem se rodil v Gorici in sta-

obiskovala 2. razred osnovne šole v Romjanu. Moja mama je Slovenska, zato sem šla v slovensko šolo.

Učila nas je učiteljica Sonja Pahor. Z nami so bile tudi tri učence prvega razreda. Jaz sem zadovoljna, ker sem se dosti naučila v slovenski šoli.

Scrazzolo Donatella — TRŽIČ

Tanujem v Selcah. Moja hiša je lepa. Jaz se imenujem Erika. Jaz bom šla v 2. razred osnovne šole v Romjanu.

Erika Ambrosic — SELCE

Moje ime je Lučano. Stanujem v Selcah v ulici Fornaci 99. Imam deset let. Hodim v poletni center. Tu je zelo lepo, ker malo pišemo. Hodim v šolo v Doberdobj. Letos sem končal četrти razred. Imam dve sestri: Erika obiskuje slovensko šolo in Loreta slovenski vrtec v Romjanu.

Lučano Ambrosic — SELCE

Jaz se imenujem Martin Devetak. Imam 7 let. Sem obiskoval drugi razred osnovne šole v Romjanu. Sedaj obiskujem slovensko poletno središče v Gorici. Sem rojen v Gorici, stanujem pa v Starancanu. V šolo se vozim z šolskim avtobusom. Z mano gre tudi brat in vsi tisti, ki obiskujejo sloven-

Živali... živali... in spet živali

Ali veste, katere živali imamo na dvorišču našega poletnega središča? Če ne veste, preberite naslednje:

V poletnem središču imamo mnogo živali: kitajska ribico, ki vedno plava. Kokoško, ki kokodaka. Zneseja je že dve jajci. Jaz bi rada, da bi bile vse živali spuščene. Kobilica, ki jo je prinesla Laura Hvalič, je umrla. Želvica je zelenia in vedno plava po vodi. Jaz imam zelo rada živali, zato mislim, da se vse živali počutijo dobro v poletnem središču. Še boljše bi bilo, če bi bile proste.

Sabrina Martinuč — Gorica

PURANI

Mi poznamo purana kot domačo žival. Vendar puran ni bil vedno domača žival. Divje purane so lovili že Indijanci v Ameriki. Azteki so bili pridni lovci puranov. Lovili so jih ter jih zaprli v posebne celice, da so se pologoma udomačili. Divji purani so bolj vitki kakor udomačeni. Nekatere vrste puranov tehtajo do 18 kilogramov. Samica znesi od 10 do 12 rumenih jajc, ki tehtajo po 75 gramov. Po 28 dneh se zvaljajo purančki. Samica jih varuje, dokler ne odrastejo in sami skrbijo za hrano.

Gabrijel Stiligoj — Pevna

NAŠE PRIJATELJICE

Jaz nimam živali. Stric Silvan ima vola. Moja babica ima kokoši. Ptički pridejo h kokošim in jim pojede zrnje. Moj stric in teta imata psa Murija. Muri je crne barve, je velik in hud. Je zelo dober čuvaj. Zelo rad ima meso in kosti. Vsi ga imamo radi. Stric Pepe ima kanarčka, ki zelo lepo pojede.

Katja Štiligoj — Pevna

PRI DEDU

Moj dedek ima 17 ovac. Vse so bele. Ena ovca ima dva mladiča. Eden izmed kozličev nam zmeraj sledi. Moj dedek ji mora dati biberon, ker mama ovca ima premalo mleka. Dvakrat na leto jih ostrižemo. Ovce, ki imajo mladiče, so v posebnem prostoru. Moj dedek ima tudi prašiča, je rdečkasta barva, če ga le malo popraskaš, se močno razjezi in kruli. Jaz imam rada živali.

Magali Micottis — Benečija

METULJČKI

Metuljčki so lepi. Letajo po travnikih. V Poletnem središču sedim pri mizi, ki se imenuje »Pisani metuljčki«. Naša učiteljica se i-

ŽELVA

Doma imam želvo. Imenuje se Salatina. Oklep ima črn, zelen in rjav. Podarila mi jo je neka gospa. Oče je napravil za želvo tuji ogrado. V njej se moja želva igra, je in pije. Rada bi prinesla želvo v poletno središče a je še majhna, zato mora biti doma.

MAČKA

Doma imam tudi mačka Muca. On je umrli. Mama ga imenuje naš maček pozeruh, to zato, ker je vedno lačen mesa in rib.

Katja Lutman — Štandrež

MOJ PES

Doma imamo psa. Imenuje se Toma in je star 3 leta. Spodaj je svetlo rjav, zgoraj pa črn in sivkast. Ko teče, je zelo hiter. Željo je ljubosumen na hrčke, ker misli, da imamo radi samo njih.

Ko se vrnem iz poletnega središča, ga moram peljati na dvorišče. Pred enim letom nam je ušel. Nasla ga je nona, medtem ko smo ga mi iskali po mestu. Ko smo prisli domov, se je skril pod mizo, ker se je bal oceta.

Laura Hvalič — Gorica

MOJA MUCA

Jaz imam doma muco z imenom Mojca. Je ljubka, ampak zelo nagajiva. Vedno, ko hočem pititi mleko, ga ni več, ker mi muca vse popije. V prihodnje jo bom moral naučiti, da mi ne bo več pila mleka. Muco imamo radi, ker nam lovi miši.

Simon Lutman — Gorica

Naši omizje

Naši omizje se imenuje Pisani metuljčki. Naša učiteljica se imenuje Vida. Njena pomočnica pa Damjana.

Pri mizi sedijo otroci prvega in drugega razreda. Danes smo imeli na obisku pisatelja Ivana Bizijske in tetu Vido Blažko.

Stric Ivan nam je pripovedoval pravljice in uganke. Daroval nam je lepe knjige.

Demis Lisci — Gorica

MOJE ŽIVALI

Moj pes je volče pasme in se imenuje Jack. Jaz sem imela dve mački, ena se je klicala Lili, druga pa Muri. Moja nona ima psa, ki se imenuje Miki. Moj pes je črn in je hudoben. Moja mačka, ki se imenuje Lili, je poginila, tudi mačka Muri 'e poginila.

Nataša Bizaj — Gorica

MOJ PTIČEK BEVČEK

Moj ptiček se imenuje Bevček. Imam ga v kletki. Vsak dan mu mama pripravi kosilo: solato, zrno in jabolko. Ko je vesel, se kopja in skače s palice na palico.

Aleks Pintar — Gorica

IZLET V ŽIVALSKI VRT

ITALIJANSKA TV Prvi kanal

- 22.00 Želja po glasbi
- 22.20 TV dnevnik - Danes v parlamentu
- 17.00 Glasba in zanimivosti
- 17.05 Tom story - Risanke
- 17.50 Strah v New Yorku - 5. in zadnja epizoda
- 18.30 Prosti kotiček
- 19.10 Tarzan
- 19.45 Almanah jutrišnjega dne
- 20.00 TV dnevnik
- 20.40 Tam - Tam
- 21.30 La notte dei diavoli - film
- 23.00 TV dnevnik

Drugi kanal

- 13.00 TV dnevnik ob 13. uri
- 13.15 Dvojno življenje Henryja Phyfa
- 16.30 Šola in vzgoja - Luna park
- 17.00 Popoldanski program - Mednarodni baletni festival
- 17.40 TV za otroke
- 18.30 Risanki: Čarovnica Bia
- 18.30 Dnevnik 2 - Šport - Iz parlamenta
- 18.50 La Duchessa di Duke Street
- 19.45 Vremenske napovedi
- 20.40 79. Park Avenue, 2. nadalj.
- 21.35 Dogodki in problemi naših dni
- 22.25 Obisk na domu - TV film
- 22.50 Bravo 82 - najboljši evropski nogometni igralec
- 23.35 Dnevnik 2 - Zadnje vesti

Tretji kanal

- 19.00 Dnevnik 3
- 19.20 Mystfest 82
- 19.50 Sto italijanskih mest
- 20.10 Pogovor v angleščini
- 20.40 XXV. festival dveh svetov
- 21.30 Dnevnik 3
- 21.55 Španški glasovi v međodramah
- 22.45 Mavrica: Gino Coppédé

JUGOSLOVANSKA TV Ljubljana

- 19.05 Poročila
- 19.10 Radenci 82
- 19.30 Obzornik
- 19.45 Pot v prihodnost
- 20.15 Risanka
- 20.24 TV in radio nočoj
- 20.26 Zrno do zrna
- 20.30 TV dnevnik
- 20.55 Vreme
- 21.00 Strah vlada svetu

Nadaljevanka v treh delih je našla po romanu Corrado Alvara, opisuje pa terorne imaginarno totalitaristične družbe, ki se oblikujejo po revoluciji v neki neimenovani državi; vanjo se vračajo povratniki in privrženci nove ureditve. Med temi je tudi inženir Roberto Dale, poln zanosa in navdušenja. Po sprejemu na železniški postaji takoj odide v svoj projektni biro in zamenja tam na obnovni

Ne prezrite španske operne zvezde Španska televizija je pred nekaj leti posnela serijo opernih, glasbeno-dokumentarnih oddaj s skupnim nativom španske operne zvezde. Nekaj teh oddaj smo že videli, v poletnih mesecih pa bomo nadaljevali s predstavljijo znanih svetovnih zvezd. Različnih opernih gledališč sveta: v veronski areni, v Operi Dallas civic, Deutsche opera Berlin, Hamburgsche Straatsoper, Metropolitan, National Theatre Mannheim, Opera de Montecarlo, tokijski Operi, rimski Operi, milanski Scali, pionerji Operi v Parizu in drugih znanih gledališčih. Sponzori bomo Terezo Berganza, Monserrat Caballe, Jaime Aragall, Vincente Sardínero, Angeles Gulin, Pedro Lavagna, Pilar Lorengar, Alfredo Kraus. Prva oddaja z umetnikom Terezom Berganzom nam predstavlja odломke iz Bizetove operе Carmen, Rossinijeve Pepek, Rossinijeve Šivilskega brivca in Mozartove operе La Clemenza di Tito. Spremljamajo sodelujmo Nočni kino: Poslikani človek Kot literarna osnova za film Poslikani človek: je služila zgodba pisatelja znanstveno-fantastičnih dell Brandburyja. Filmska zgodba se dogaja nekje v Ameriki. Mlad fant na svojem potepanjju sreča čudnega neznanca, ki je po telesu ves tetoviran z različnimi prizori in barvami. Čeprav je neznanec precej skrivnosten, fant le uspe razvozljati ozadje samega tetoviranja in tudi posamezni prizori na neznančevem telesu začno dobivati prave zgodbe. Zanimivost tega filma je, da je v njegovih skrivnostih.

Koper

13.30 Odprta meja

Danes bodo v oddaji »Odprta meja« tudi naslednje vesti: TRST — Zasedanje EGS o prevozih GORICA — Težave Krajevne zdravstvene enote TRST — Razprava o političnem položaju na Festivalu komunističnega tiska TRST — Razstava Lenassi v galeriji TK

BENEŠKI DNEVNIK

Gorska skupnost Nadiških dolin za zaščito slovenske manjšine

Zavzema se tudi za utrditev stikov s tolminsko občino in za koordinacijo ob meji na področju turizma in cestnih povezav - Vključiti opozicijo v delo skupnosti

ŠPETER SLOVENOV — Gorska skupnost Nadiških dolin, ki zaja- ma predvsem občine s slovenskim prebivalstvom, se aktivno vključuje v pomembnejša dogajanja, ki označujejo politično življenje na območju ob meji. Med drugim je vpostavila tesne stike z upravitelji tolminske občine, s katerimi se dogovarja o možnostih za kooperacijo na področju cestnih infrastrukturnih in turizma. V zadnjih mesecih se je to sodelovanje še okreplilo in je pričakovati, da bodo prav kmalu izdelali in sprejeli stvarne programe za ovrednotenje Matajurja.

Gorska skupnost Nadiških dolin je začela posvečati pozornost tudi vprašanjem slovenske narodnostenje skupnosti. Revija gorske skupnosti je pred kratkim objavila zakonski osnutek krščanske demokracije za zaščito naše manjšine s komentacijami poslanca Bressanija. V rezolucijo ob sprejemu proračuna za leto 1982 pa so vključili poseben odstavek, v katerem je izražena želja, naj parlament obravnava to vprašanje in naj se pri tem izogne instrumentalizacijam in radikalizacijam na krajevni ravni.

Predstavniki KPI so glede tega odstavka zahtevali večjo stopnjo jasnosti in večjo mero pretakanja idej, kar bo prispevalo k iskanju primernejših in sprejemljivejših rešitev.

Pripadniki raznih skupin so zahtevali naj se gorska skupnost aktivneje vključi v reševanje problemov na njenem območju in naj posebno pozornost posveti vprašanju cestnega omrežja. Socialisti in neodvisni so še zahtevali, naj se v delo gorske skupnosti v večji meri vključi tudi opozicija naj naveže boljše stike s slovenskimi kulturnimi organizacijami.

ČEDAD — Tržaški dijaški dom Srečko Kosovel je pred kratkim ob sodelovanju Inštituta za proučeva-

nje slovenskega jezika v Čedadu predstavljal v gledališču Ristori animirani balet Ostržek. Predstave, ki so jo pripravili italijanski in slovenski otroci iz Trsta, se je udeležilo večje število osnovnošolcev in srednješolcev.

dnevno turnejo v Grčijo. Rezijski folkloristi so v tej državi gostovali že pred petimi leti, ko so zapustili res odličen vtis, tako da jih je grško ministrstvo za kulturo letos ponovno povabilo v goste.

Ta turneja sodi v okvir širokega delovanja omenjene folklorne skupine, ki požrtvovalno ohranja izvirne rezijske plese, glasbo in pesmi. S svojimi številnimi nastopi v Italiji in po Evropi širi obenem tudi poznavanje kulturnih značilnosti in posebnosti Rezije in krajevnega slovenskega prebivalstva.

Rezijska folklorna skupina v Grčiji

ČEDAD — Rezijska folklorna skupina je v torek odpotovala na deset-

R. dnevnik

M. 06. 09.82

OBNOVA PO POTRESU JE PRIŠLA NEKAKO DO POLOVICE

Samo z odpiranjem novih delovnih mest se bo Rezija mogla gospodarsko razviti

Kar je aktivnega prebivalstva, se bo še nekaj let ukvarjalo z obnovou
Kaj pa bo potem? Kar 60 od sto prebivalstva je starega nad 60 let

Obnovo po potresu so v Furlaniji izvedli do polovice. Potrebnih bo še kakšnih pet let, da se rane, povzročene 1976. leta povsem zaselejo. Vendar obnova pomeni še veliko več. Ne pomeni samo popraviti, kar je potres uničil ali poškodoval, ampak pomeni napraviti v gospodarskem pogledu takšen skok dalje, da bo Furlanija postala, v kolikor to ni že sedaj, v gospodarskem pogledu poglavitna sila v naši deželi, s tem pa tudi vodilna politična sila. Potres je torej, če je to dovoljeno zapisati, prišel kot naročen. Povedati pa je potrebno tudi to, da so iz vsedržavne solidarnosti prejeti denar znali dobro obrniti.

To velja na splošno. Kaj pa obozbni kraji? Kako je z obnovou, denimo v Reziji? Izvedeli smo, da je tudi v tej dolini obnova prispela do polovice počasi. Obnovili so precej zasebnih his in uredili nekatere komunalne naprave, zlasti ceste in vodovode. Po zadnjem štetju je v Reziji kar 61 majhnih zasebnih zidarskih podjetij s 124 delavci. Podatek pove, da se ta podjetja sestavljena iz ene, dveh ali največ treh oseb in da delu-

jejo torej na družinski osnovi. V 34 trgovinah je zaposlenih 63 oseb, našteli pa so tudi 13 potujočih trgovcev.

Največje »podjetje« je občinska uprava, ki zaposluje 23 oseb. Tu so všetki občinski uslužbenci, katerih število se je po potresu povečalo, včetve je osebje, zaposleno v šolah, cestari itd.

Županstvo je še vedno v lesnih barakah. Vse kaže, da bo občinski sedež, vodovode, kanalizacijo, šole, torej po večini objekte javne koristi gradile podjetje Chimentič in Rima. Takšen je bil izid dražbe. Pogoji, ki ga je dalo splošno tajništvo za obnovo s sedežem v Vidmu, je bil ta, da prevzame vse objekte, t.j. tiste, ki prinašajo večji, in tiste, ki prinašajo manjši zasluzek. Na račun tega postopka je bilo slišati kako pripombo. Izveden je bil na način, ki je preskočil krajevno avtonomijo in izključil občino kot pogajalca. Morda so bile nekatere občine res počasne, toda ali ne bi bilo bolje, da bi jih videmska ustanova spodbujala k delu, kot pa da jih je preskočila. V takšnih razmerah je Rezija rimskemu podjetju doslej izplačala okoli pol milijarde lir naprejščine, podjetje pa ni za ta denar se nič napravilo.

Svoj čas dokaj razvito družinsko kmetijstvo je po potresu povsem shiralo. Samo dve kmetiji še obstajata v vsej dolini, ena v Osojanjih, druga pa v Martinjem lazu. Vsaka ima v hlevu po deset glav živine. In ker nimata dovolj lastne zemlje, sta jo vzeli v najem.

Turizma skoraj ni vredno omenjati. Pred potresom sta bila dva hotela, sedaj je ostal samo hotel na Ravanci s 27 sobami. V njem v treh poletnih mesecih, ko je polno zaseden, zaposlijo po tri domača dekleta.

Obrtiška dejavnost, ki so jo skozi stoletja gojili brusarji iz Stolbice doma, gre v zaton. Svoj čas so brusarji obšli pol Evrope in prišli celo do Damaska. Po drugi svetovni vojni so se omejili na Severno Italijo, ki so si jo razdelili po conah. Nekateri so se kasneje motorizirali in vozijo na kombijih celo delavnico. Marsikdo se je stalno naselil, spet drugi pa so postali zastopniki tovarn za nože v Maniagu. V Reziji vedo povedati, da nekateri pred poletno sezono nabrusijo vse nože in popravijo sončnike na italijanskem delu jadranske obale. Potuječih brusarjev, takšnih, ki se jih spominjam iz let med vojnami in kaj po njej, pa je vedno manj.

Poglavitna skrb, ki si jo zastavljajo tisti, ki vidijo nekoliko bolj daleč, se nanaša na čas, ko bo obnova po potresu zaključena. Že sedaj se vozi na delo v okolico Čedad, Tolmeča in v Fužine v Kanalsko dolino okoli 50 delavcev. Odhajajo ob 6. uri zjutraj in se vračajo ob 20. Nekateri se vračajo še isti dan, drugi pa šele konec tedna. Kaj bo s tistimi zidarji, ko bo obnova dokončana?

ali pa jih tam zaupati sorodnikom.

Pogostoma je v pogovorih beseda Osimo izrečena v prazno. V Reziji to ni tako. Osimo tukaj pomeni dve stvari: ureditev 18 kilometrov dolge ceste do Učeje, da bi odprli pot v to dolino še z druge strani in jo tako napravili v smeri vzhod - zahod prevozno v obe smeri. Z ureditvijo te ceste bi se dolina povezala z Jugoslavijo, postala bi najkrajša cestna povezava med Karnijo in zgornjo Soško dolino, kar bi imelo tudi mednarodne turistične ugodnosti.

Druga stvar, ki se povezuje z Osimom, se nanaša na obrtniško dejavnost. Nekdaj izrazito kmetijsko usmerjena je Rezija po potresu dobila pravico do obrtniške cone in jo je tudi odprla na Zmljinu pri Stolbici.

Dogovarjajo se tudi o odprtju manjšega industrijskega podjetja, podobnega podjetju, ki so nastala v Beneški Sloveniji; v vsem bi zaposlili nekaj desetin oseb. V dolini o teh možnostih govorijo z mešanimi občutki. Tisti, ki vedo kaj več o tej pobudi govorijo o njej z optimizmom; drugi, ki ni-

so seznanjeni o njej, če ne iz druge roke, pripominjajo, da poznajo dosti primerov, ko se je veliko govorilo, pa iz tistega ni bilo nič.

Kdo ve, če pri tolikih pašnih in gozdovih (Rezija je po površini četrta največja občina v videmski pokrajini) s pomočjo združenega gibanja ali morda z dejelnim prispevkom nekega lepega dne ne bi zrasla tudi kakšna kmetijska ali gozdarska dejavnost.

«V Reziji ne moremo samo plešati in igrati na citare — je dejal predsednik rezijanske folklorne skupine Luigi Paletti, ki je tudi občinski uslužbenec. — Potrebujemo tudi gospodarsko dejavnost, da si bomo zasluzili kruh. Če na to že sedaj ne bomo mislili, nam se bo dolina v nekaj letih izpraznila in takrat bodo krešenix vsi problemi naše narodne pripadnosti, naše kulture in naše tradicije. Takrat bo prepozno in ne bo imelo več smisla razgibljati, če smo Slovenci, Slovani ali neka ne povsem opredeljena mešanica narodov.»

GORAZD VESEL

R. olvoni

12.06. 1982

Ali se bodo postopoma tudi oni zaposlili v dolini, ali pa bo mogoče zanje ustvariti delovna mesta doma. Že dosedanje statistike o padanju števila prebivalstva v Reziji po drugi svetovni vojni so zaskrbljujoče. V letih 1951., 1961., 1971. in 1981 se je število stalno naseljenega prebivalstva takole znižalo: 3.350, 2.830, 1.805 in 1.500. Okoli 60 odstotkov občanov (900 oseb) je starih nad 60 let. Nanje kot na aktivno prebivalstvo ne računajo več. V desetih letih se bodo njihove vrste sila razredčile. Znašajo se na tistih 200 aktivnih v 92 dejavnostih zaposlenih delavcih in pa na 156 otrok, ki jih s šolskim avtobusom iz vseh vasi vozi na Ravanco v otroški vrtec (40 otrok), v osnovno šolo (74) in v srednjo šolo (42).

Vas Učeja, je v tem pogledu poglavje zase. Sodi sicer pod Rezijo, teži pa na Térsko dolino. V tej vasi nimajo šole, starši pa morajo na svoje stroške šoloobvezne otroke voziti v Tarcent.

D
S
K
A
N
A
L
A
R
E

KOT MLAJ FANT je sodeloval v domačem društvu Marija v Barkovljah. Po razpustu naših društev je Pertot sodeloval v ilegalni pevski skupini, ki jo je sestavil Riko Pertot. V ilegalni je pel tudi v t.i. Narodnem zboru, ki se je sestajal v Ulici sv. Frančiška v Trstu. Po osvoboditvi se je takoj priključil prosvetnemu društvu, ki si je nadelalo ime Marij Matjašič-Milan. Po letu 1948 je deloval v društvu Barkovlje. Še sedaj se aktivno udeležuje vseh prireditev v domači vasi.

KAREL SOSOL je kot vsestranska kulturnopolitična osebnost veliko pripomogel k rasti naše skupnosti ob vznožju Brd in še posebno v Pevmi, kjer se je že v mladih letih vključil v Sokol. Tako po prvi svetovni vojni pa je bil med ustanovitelji društva Naš prapor in aktiven član domačega zborn ter dramske družine. V času fašizma preden so ga aretirali, je vedenost stal v prvi vrsti ob nasploh domačega društva. Po vojni, potem ko še je kot partizan vključil v briško-beneški odred, je bil ponovno med pobudniki pri oživitvi kulturne dejavnosti v vasi in s svojo dolgoletno izkušnjo je še danes vedno prisoten ob vsaki društveni pobudi.

DRAGO MARAŽ je bil med ustanovitelji kulturnega društva Briški gric iz Števerjana. Bil je tudi med najaktivnejšimi člani dramskih vaseh na Goriškem. S svojim delom je v vsem povojnem obdobju veliko prispeval, da je društvo zaigralo v tem predelu Brd pomembno narodnoobrambno vlogo.

MARIJ LAVRENČIČ je eden od žilavih beneških Čedarmacev, ki je vse življenje posvetil svojemu ljudstvu. Kot mlad duhovnik je prišel v Škoblank, kjer je tudi v najhujših časih pridigal slovensko in skrbel za kulturni dvig ljudi, (zaradi česar je bil tudi pregnjan). V povojnem času se je vključil v beneški kulturni preporod

se je vključil v krajevne demokratične organizacije, po preselitvi v Domjo se je pridružil pevskemu zboru Fran Venturini. Po ustanovitvi istoimenskega kulturnega društva je bil izvoljen za predsednika. Na istem položaju je ostal mnogo let in delal z veliko vztrajnostjo.

Žlati krog za dosežke v zadnji sezoni (skupine)

MLADINSKA DRAMSKA SKUPINA KD «PREŠEREN» (BOLJU-NEC) za uspešno postavitev novitete gledališke lepljenke Kravos-Verč «S kakšno pravico ti rečem dober dan?», ki je v pretekli sezoni doživel vzpodbuden uspeh. Nastala je na željo mladih, da ustvarijo nekaj novega.

DEKLISKI PEVSKI ZBOR IGO GRUDEN (NABREŽINA) za izredne dosežke, ki jih je zbor zabeležil v zadnji sezoni: srebrna plaketa, mesta Maribor na zborovskem tekmovanju Naša pesem in prvo mesto v dekliski kategoriji na tekmovanju zborov na RTV Ljubljana.

AMATERSKI ODER JAKA ŠTOKA (PROSEK - KONTOVEL) za vrsto postavitev dramskih iger v več sezona ter za neprekiniteno amatersko dejavnost na dramskem področju.

KINOATELJE (GORICA). Čeprav se je uradno ustanovil pred kratkim je Kinoatelje zaoral ledine v našem kulturnem življaju. Razvil je namreč filmsko dejavnost, ki je doslej nismo poznavali. V letošnji sezoni se je uveljavil predvsem kot soorganizator prve retrospektive slovenskega filma ter kot eden glavnih pobudnikov, da smo v Gorici prisostvovali krstni uprizoritvi slovenskega filma Deseti brat.

BENEŠKO GLEDALIŠČE za uspešno delovanje na področju dramske dejavnosti v Benetčiji. Istočasno Beneško gledališče opravlja na rodnobuditelsko aktivnost in navaja ljudi v Benetčiji k ljubezni do lastnega jezika in kulture.

Predstavitev zbirke Pavla Merkuja

ŠPETER — Nekoliko neobičajna a zato tembolj zanimiva je bila predstavitev zbirke tržaškega skladatelja Pavleta Merkuja «Ljudske pesmi Slovencev v Italiji», ki jo je v četrtek, 27. maja, zvečer organiziral v Špetru tamkajšnji pevski zbor «Pod lipo». Neobičajna zato, ker se je pevovodja Nino Specogna odločil, da zbirko predstavi predvsem s pomočjo strokovne analize dveh pesmi in da se pri tem posluži izvajanj svojega zbora. Tako se je predstavitev spremenila v pravcato glasbeno lekcijo, kjer so prisotni lahko sledili funkciji posameznih glasov in prijemom, ki se jih je skladatelj oslužil pri svojem delu.

Strokovnost pristopa ni presenetila le občinstva, temveč tudi samega skladatelja, ki se je z laskavimi besedami zahvalil organizatorjem in tudi sam orisal načela, ki so ga vodila pri ustvarjanju na osnovi ljudskih motivov.

BENEŠKI DNEVNIK

V Špetru 3. mednarodni ex tempore namenjen «podobam Nadiških dolin»

Ugledna žirija bo ocenila najboljše slike - Rok izročanja del - Oddelek za najmlajše umetnike

ŠPETER SLOVENOV — Združenje beneških umetnikov bo tudi po kroviteljstvu špetrske občine priredilo 3. mednarodni slikarski ex tempore na temo «Podobe Nadiških dolin».

Prireditve se bodo, kot že lani, udeležili umetniki iz naše dežele, Slovenije in Koroške. Najbolj zanimivim delom, ki jih bo izbrala ugledna žirija, ki jo bodo sestavljali slikarji Aldo Colò, Guido Tavagnacco in Klavdij Palčič, kritik Milko Rener, časnikarka Pianuccia Politi in profesor Paolo Pe-

tricig. bodo izročili priznanja in sicer trofeje, pokale, plakete, kolaj-

ijo 26. junija ob 17. uri v «Beneški galeriji» ob prisotnosti deželnih, pokrajinskih in občinskih oblasti

Avtorjem treh prvouvrščenih umetnin bodo podelili posebne nagrade, vsem ostalim udeležencem pa potrdilo o udeležbi.

Posebni oddelek ex-tempore bo do namenili mladim obiskovalcem vrtcev, osnovnih in nižjih srednjih šol. Za njih bodo prireditelji organizirali ločeno razstavo, poskrbeli pa bo tudi, da vsi dobijo priznanja in potrdila o udeležbi.

Zigosanje platen bo v «Beneški galeriji» v Špetru Slovenov od 8. do 12. in 16. do 20. ure v soboto in nedeljo 12. in 13. ter 19. in 20. junija. Slike bo treba izročiti v istih dneh ob istih urah oziroma pred 20. uro 20. junija 1982.

Nagrajevanje najboljših del, ki si jih bo moč na kolektivni razstavi ogledati do 11. junija, bo v nede-

02.06.1982

Pr. dnevnik.

«Naša kultura je kot Pepelka hvaležna za vsako drobtinico»

Poročilo Alda Clodiga, podpredsednika ZSKD za Benečijo, je razgrnila Živa Gruden, glasi pa se v glavnih obrisih takole:

«Če hočemo razumeti današnje kulturne razmere v Benečiji, moramo prej navesti težave, ki ji ne dovoljujejo, da bi se tu začel tak razvoj kot bi bil sicer mogoč. Prva težava je pomanjkanje slovenskih šol. Zaradi tega so naši umetniki in ljudje, ki se danes ukvarjajo s slovensko kulturo, zrasli v italijanski kulturi in se šele pozneje začeli vključevati v slovensko kulturno javnost.»

«Druga težava je v pomanjkanju prostorov. Nimamo dvoran, kjer bi lahko imeli naše prireditev, izvzemši seveda Kulturni dom v Reziji in telovadnico na Lesah ter prostore v Čedadu, ki pa so izven teritorija. Naša društva so stlačena po takih sobah, da ni govora o prijetnem in privlačnem vzdušju, naši zbori vadijo v prostorih, ki so jim jih dali na razpolago fare ali pa zasebniki.»

«Vse naše kulturno delovanje se razvija na prostovoljni osnovi, sploh nimamo človeka, ki bi se pri nas poklicno bavil s kulturo. Razen tega

se sami Benečani še nismo odločili, katera naj bi bila naša kulturna pot, kako naj jo načrtujemo, da bomo kaj dosegli, kako naj po njej stopamo. Pri iskanju kulturne poti imamo težave tudi zato, ker naša duša ni še zrela, da bi v celoti sprejela slovensko, materinsko, kulturo. Naše delo se odvija po večini v domačem narečju, to je zelo težavno, saj moramo prav vsako stvar čisto sami pripraviti. Če bi se pa odločili za osrednjo slovensko kulturo, za slovenski knjižni jezik, bi bili za Benečijo nerazumljivi. Tu je še problem kadrov: tekati moramo iz enega društva v drugo, ker nam manjkajo strokovnjaki, in paziti, kako naibolje zapolniti praznine.»

«V Benečiji imamo danes tri slovenske zbore, toda lahko bi jih imeli veliko več, ko bi imeli zborovodje; da jih pripravimo, bodo potreba na leta in leta — Glasbena matica je odprla šolo v Petragu pri Špetru pred nekaj leti in upamo, da bo čez kakih deset let iz nje izšlo kaj novega.»

«Tisti, ki so prvi zaorali v kulturno ledino v Benečiji, so bili zbori in mislim, da so še danes zbori tisti močni temelji, na katerih se napoljanja vse kulturno delo. Najbolj znani zbori so »Rečan« v Les, »Nadiški puobi« iz Podbonesca, »Pod lipo« iz Barnasa in »Planinka« iz Ukev.»

Kaj pa društva? »Najstarejše društvo je »Ivan Trinko« v Čedadu, ki je v preteklosti bilo povezovalec vsega kulturnega dela v Benečiji in je danes še vedno nosilec naših najpomembnejših prireditev, ki jih pripravlja v sodelovanju z drugimi društvami. Naj omenim Dan emigranta v Čedadu, kulturno srečanje na Kamencu, večer slovenske kulture v Čedadu itd. Društvo »Rečan« je tesno navezano na teritorij in dela večinoma v občini Grmek, vsako leto ima več prireditev, najbolj znane so Senjam beneške pesmi, praznik sv. Jakoba v Klodiču in drugi vaški prazniki. Studijski center »Nedža« iz Špetra se bavi predvsem s šolskimi dejavnostmi (natečaj za spise v beneškem narečju »Moja vas«, letovanje za otroke »Mlada brieza« in popoldanske dejavnosti za šolske otroke), je pa tudi vsakoletni organizator cikla specializiranih predavanj »Benečanski kulturni dnevi«. Center za kulturne raziskave iz Barda v Terski dolini ima prav tako svoje prireditev, a uredil je tudi muzej ljudske kulture, edini te vrste pri nas. Na našem teritoriju delujejo seveda še druga društva, omenim naj samo »Lepi vrh« iz Ukev, »Naše vasi« iz Tipane, »Hum« iz Tarbija in »Studenci« iz Špetra. So še druga, skromnejša in mlada društva, katerih delo se še ni dovolj utrdilo.»

«Imamo pa tudi više organizirana, bolj specializirana društva, ki krijejo bolj ali manj vso Benečijo. Tu mislim na folklorne skupine: stara in globoko zakoreninjena je tista iz Rezije, ki predstavlja »dušico« vseh Rezjanov. Nova je tista iz Nadiških dolin, mlada in polna dobre volje kot ona iz Ukev. Novo, čeprav deluje že kakih deset let, je Beneško gle-

dališče: ob pomoči SSG iz Trsta opravlja z dobrim uspehom veliko delo, ki se tako na odru kot preko radija Trst A razteza skozi vse leto.»

«Nazadnje naj omenim še Društvo beneških umetnikov, ki vrši pomembno kulturno poslanstvo tako doma kot drugod, nenazadnje tudi v Sloveniji, s čimer utrjuje vezi med rojaki na obeh straneh meje in tako zbljuje beneško in osrednjo slovensko kulturo. Beneški umetniki so z lastnimi močmi postavili Beneško galerijo, v kateri razstavljajo skozi vse leto, gostujejo pa tudi drugod po Benečiji in v matični domovini.»

«To je bil kratek pregled kulturnega dela, ki se navadno razvija v Benečiji. Nisem se hotel spuščati v posebnosti, ki jih posamezna društva pripravljajo, ampak sem se raje omejil na tisto, kar je bolj stalno, kar je pomembnejše tudi zaradi kontinuitete in kar torej močnejše vpliva na oblikovanje in razvoj naše beneške slovenske duše. Preden končam, želim še povedati, da so vsa gori omenjena društva povsem avtonomna v svojem delu, da so avtonomna tudi glede svojih ekonomskih in finančnih problemov.»

Živa Gruden

Ne bom omenjal sredstev, ki jih prejemamo, lahko pa rečem, da bi z njimi ne mogli izpeljati niti četrte pobud, ki se odvijajo pri nas na kulturnem področju. V Benečiji je toliko problemov, ki jih je potrebno rešiti, da ostane kultura vedno Pepelka, hvaležna in vesela za vsako drobtinico, ki jo dobi. Da pa dosegemo tisto, kar je minimalno potrebno v naših razmerah, da se ohranimo pri življaju in da ne izgremo, vse to seveda ne more biti dovolj.»

«Če se ne bo v kratkem rešilo vprašanje naše globalne zaščite, če ne bo prišlo do posebnih ukrepov v korist naše manjšine, potem bomo doživelji, da se bo naša lipa, ki je v teh zadnjih letih tako lepo zcvetela, posušila.»

Iz Clodivovega poročila je jasno izvenela želja, naj bi Slovenci, ki živijo drugod v deželi in ki večkrat pridejo v Benečijo, skušali bolje razumeti tamkajšnjo stvarnost, saj danes ne razumejo, zakaj pri nas tečejo stvari nekako drugače.»

Pr. dežnik
01. junija 1982

lioni previsti per miglioramento della viabilità, acquedotto a rete fognaria; 6 miliardi e mezzo per la ricostruzione, settore nel quale lo stesso sindaco prof. Flora-mo riconosce le difficoltà che ancora sussistono per «portare avanti il discorso dello sviluppo per soluzione di problemi di ordine economico, sociale, culturale-politico e partecipativo che possa ribadire il ruolo di San Daniele e del suo territorio.

La somma preventivata non coprirà tutte le esigenze ancora da soddisfare e ciò, in termini pratici, significa che per molte famiglie la soluzione dei problemi connessi alla ricostruzione slitta ulteriormente nel tempo.

Il sindaco, nella sua relazione di presentazione del bilancio, ha fatto anche riferimento all'ancora insolita questione della Pro loco.

A S. Daniele si va manifestando un preoccupante assenteismo politico ed associativo che, a lungo andare, potrebbe rivelarsi la palla al piede di quella auspicata ripresa produttiva e culturale che tutti i settori della vita sociale del paese desiderano. E' auspicabile pertanto che il sindaco promuova al più presto quei ventilati incontri di base e di vertice che consentano la sollecita costituzione ed il rapido insediamento di questo organismo così importante ai fini dello sviluppo sociale e culturale del Paese.

CONSEGNATA ALLA CITTA' DI CIVIDALE DEL FRIULI LA MEDAGLIA D'ARGENTO AL VALOR MILITARE

Presenti alla solenne cerimonia, l'On. Nilde Jotti - Presidente della Camera dei Deputati e il sottosegretario alla Difesa On. Martino Scovacricchi

Non ci sentiamo di illustrare questa solenne cerimonia, per la consegna della Medaglia d'Argento al Valor Militare alla Città di Cividale del Friuli, in quanto riteniamo con questo di formulare una pubblica protesta al sistema che gradatamente si istaura anche sul nostro territorio nazionale.

Pensavo che, dopo le drammatiche esperienze della lotta per la Resistenza armata, la deportazione nei campi di sterminio di Dachau e Buchenwald, di aver collaborato in qualche modo per poter un domani vivere tra uomini liberi. Mi sono sbagliato.

Invitato a questa cerimonia

con tanto di inviti ufficiali, cartellini per ingresso con vettura, e via dicendo, i responsabili mi hanno gentilmente invitato a passare presso gli uffici della caserma dei Carabinieri per ottenere, previo registrazione dati, il cartellino da appendere al bavero della giacca. Non faccio alcun commento. Biasimo in primo luogo il sindaco di questa città principale organizzatore della cerimonia, che si è lasciato coinvolgere nella prassi antiterroristica dai militari.

Se per recarsi all'esplicazione della propria professione giornalistica, dopo gli speciali accrediti ed inviti ufficiali, occorre anche aver attac-

cato al bavero il cartellino personale con tanta di foto, allora il sottoscritto diserta simili manifestazioni e biasima quanti, con volontà o con obbedienza, hanno fatto sì che anche la stampa venga paragonata alla stregua dei brigatisti, oppure si associano alle regole politiche delle cittadinanze poste nei paesi dell'Est, dove la libertà è e resterà soltanto un sogno.

NIMIS
un calvario
nei secoli

Luigi Paoloni

Depositò:

**Birra Moretti
Prodotti Recoaro
Acque minerali
Bibite e vini**

33017 TARCENTO (Udine) - Via Udine, 47 - Tel. 0432/784947

Il suo sorgere è dovuto a motivazioni di ordine militare. I valorosi soldati di Forum Julii dovevano essere conservati validi, sia nella preparazione bellica, sia nel corpo. In ogni centro militare di rilevanza strategica i Romani avevano i «Valetudinaria incastri». Veri ospedali militari, con medici ed infermieri arruolati nell'esercito. Allora i civili si curavano in casa, quanto le condizioni economiche lo permettevano. Soltanto le grandi città avevano centri di raccolta per malati derelitti. I militari erano da considerarsi dei privilegiati sotto questo aspetto. Forum Julii ebbe senz'altro il suo «Valetudinarium», anche se ai tempi nostri di esso non se ne è trovata traccia.

Il Cristianesimo, nel predicare la «charitas» cristiana si preoccupò dei sofferenti, di cui si occuparono i confratelli più ricchi. Dall'attuazione dei precetti evangelici sorse i primi ospedali, chiamati Xenodochi. Essi ospitavano chi aveva bisogno di un ricovero per trascorrere la notte, chi necessitava di un pasto, i poveri, i malati, ma anche i viandanti, i predicatori ed i pellegrini. Una parte dell'antico ospizio spesso era riservata ai «languentes» vera e propria infermeria.

Il succedersi delle dominazioni barbare impoverì il Friuli, aumentò la indigenza delle popolazioni, accentuata dalle pestilenze.

L'autorità civile passò al Patriarca e proliferarono gli ordini religiosi, la maggior parte dei quali con finalità anche assistenziali.

Già in tarda epoca romana presso la località di Leproso, sei chilometri a sud di Cividale dovette esistere un lebbrosario, e da qui il toponimo della località.

Un codice viennese dell'anno 792 ci fa conoscere che verso la fine del VII secolo, dopo le vittorie di re Cuniberto sul ribelle Alachis, il duca Rodoaldo fondò l'ospizio xenodochio di S. Giovanni in città di Cividale. L'Ospizio fu anche un nosocomio, più che un ricovero per pellegrini, dato che l'incertezza dei tempi non consigliava di avventurarsi in lunghi viaggi.

Intorno al 1200 Cividale è un grosso centro culturale, non secondo né alla languente Aquileia, né al nuovo cen-

Padiglione per ostetricia, ginecologia e pensionanti.

tro di Udine.

A Cividale trovano sede vari ordini religiosi che, nell'assistenza agli ammalati ed agli indigenti, cercano una forma di benemerenza evangelica.

A quell'epoca in Cividale c'erano cinque Istituti di ricovero, di altrettanti ordini religiosi.

Il primo ospedale fu quello di S. Martino, attestato da un lascito di 210 marche di denari nel giorno di Ognissanti del 1249 da parte di Madonna Begonia di Spegnimbergo.

Nel 1921 è citato l'Ospedale dei Leprosi o di S. Lazzaro in Borgo di Ponte sul lato sinistro del Natisone ove tuttora esiste la chiesa.

Nel 1299 esisteva l'Ospi-

zio di S. Giacomo, nei pressi della chiesa di S. Martino.

Dei tre ospedali precedenti abbiamo documentato la loro esistenza ma non la loro costituzione.

C'è invece l'atto di fondazione dell'Ospedale di Santo Spirito, che risale al giorno dell'Ascensione del 1324, quando ottanta fratelli e ottanta sorelle si unirono in compagnia per fondarlo in Borgo S. Pietro in via dell'Antica Prepositura di S. Stefano che si chiamò S. Spirito dal 1471. La compagnia era senza luogo d'incontro proprio, perciò si riuniva a S. Giovanni in xenodochio e assistiva gli indigenti nei pubblici ospedali, come presso le case dei privati.

Nel 1347 la Confraternita dei Fabri di S. Spirito ricevette in lascito case e terreni confinanti con le antiche mura della città per costruirvi un luogo di cura. Altro lascito notevole fu quello di Margherita di Pinzano per le povere, ricoverate nell'Ospedale delle donne di S. Spirito. Nel 1260 iniziarono le processioni di un nuovo ordine religioso, quello dei flagellati, che costellerà di Ospedali il Veneto orientale e il Friuli. Dopo una processione di uomini e donne che si flagellavano per le vie di Cividale, il 7 settembre 1290 i devoti si raccolsero nella chiesa di S. Stefano martire e, col consiglio dei frati minori e predicatori, costituirono la confraternita dei Battuti o Battudi in presenza del sacerdote Francesco Tergestino, dei signori Utussio de Portis, Giovannir Cuccagna, Candidusso di Canussio, Bernardo di Cornoledo, Ditruessio di Rubignacco ed Enrico Cervo.

La confraternita dei Battuti edificò un oracolo intitolato a S. Maria nei pressi di S. Martino. Il patriarca Bertrando favorì la società che divenne ben presto ricca e potente estendendo la sua influenza in altre località del Friuli. Nel 1345 la Confraternita poté alienare la confiscata sinagoga di Porta Brossana. Il Consiglio cittadino nel 1444 concesse ai Battuti di ricostruire l'Ospedale e l'Oratorio in Borgo di Ponte e il 19 agosto 1457 approvò la costruzione della nuova Chiesa di S. Maria dei Battuti. Nel 1565 l'Ospedale di San Giacomo fu unificato a quello della più potente confraternita, che riuni in sé tutti i preesistenti ospizi, dando origine all'Ospedale di Cividale.

Numerosi furono i benefattori che, nei secoli, lasciarono in eredità beni per la cura dei citati «Individui».

Nei secoli successivi, in accordo con le autorità comunali i legati furono orientati per garantire le più importanti incombenze di carattere sanitario, attribuite all'Ospedale, in particolare con atto del 1723.

Il 28 dicembre 1837 un decreto dell'Imperial Regio Governo stabiliva «Nell'Ospedale di Cividale hanno diritto di essere ricoverati, assistiti, curati, vestiti ed alimentati i soli individui delle Città e

Chiesa di S. Maria dei Battuti.

Sobborghi di ambi i sessi che combinino li seguenti estremi:

A - miserabilità ed infermità

B - Idem ed impotenza derivata dalle fatiche, dall'età e da altre circostanze per le quali taluno sia reso incapace di lavoro sufficiente a procurarsi la propria sussistenza. I posti letto erano 46.

Con decreto reale 26-4-1883, venivano ammessi al ricovero anche malati di nazionalità italiana o stranieri di

passaggio. I posti letto erano 80.

Nel 1908 lavori di ampliamento portarono la capacità ricettiva a 150 letti. Oggi il nuovo complesso ospedaliero conta 400 posti letto suddivisi in varie specialità che, secondo le esigenze moderne, tramandano alle nuove generazioni la tradizione scolare della medicina in questo angolo orientale della penisola italiana nell'ambito dell'Unità Sanitaria Locale del Cividalese.

Più luce al Tempietto Longobardo

Scolari in visita al Museo Nazionale di Cividale.

Con deliberazione in corso di superiore esame la Giunta municipale di Cividale ha approvato il preventivo di spesa per l'installazione di un adatto impianto di illuminazione del famoso oratorio di Santa Maria in Valle, conosciuto come tempietto Longobardo. L'importante monumento riacquisterà così un volume di luce il più possibile vicino a quella originale quando anche la finestra della parete occidentale e le due poste a Nord dell'aula, erano aperte alla luce solare.

L'impresa che eseguirà tale impianto è specializzata e la collocazione dei proiettori ad effetti speciali sarà studiata per ottenere una illuminazione quanto più possibile a quella naturale. La stesura

delle varie linee elettriche, quadri comando, interruttori ecc. verrà eseguita in economia diretta dagli operai specializzati del Comune con l'assistenza tecnica e l'impostazione del lavoro da parte della prescelta ditta.

Il tempietto longobardo sta diventando un "passaggio obbligato" per i sempre più numerosi turisti in visita alla Città ed ai suoi preziosi monumenti fra cui il Museo Nazionale che custodisce, fra l'altro, alcune fra le testimonianze più significative dei longobardi. Trattasi di un turismo prettamente culturale, di studiosi e tanti studenti di ogni ordine e grado. In questo campo, l'antica Forum Julii, sta riprendendo molta importanza.

antiquariato Bruno Rasolo

MOBILI - OGGETTI VARI E BRONZI ANTICHI

S.S. PONTEBBANA - MONTEGNACCO (CASSACCO) - Tel. 851605

**HOTEL
RISTORANTE**

boschetti

TRICESIMO (Udine) - Telefono (0432) 851230 - 851531

BETON FRIULI prefabbricati

realizzazioni di complessi residenziali ed industriali, impianti sportivi, scuole ...

BETON FRIULI s.p.a.
INDUSTRIA CEMENTI ARMATI
PREFABBRICATI
via vittorio alfieri, 5
33010 tavagnacco (udine)
telefono 681042

di strutture residenziali (la casa dello studente), sia per la naturale esigenza pedagogica di un ambiente culturale omogeneo alla matrice etnico-linguistica dei giovani partecipanti.

Questi potranno usufruire anche di animatori locali per le attività varie e di trasferte culturali nell'area di provenienza, il tutto coordinato dall'Unione Emigranti Sloveni.

CIVIDALE Cooperativa «EMIGRANT»

Su iniziativa dell'Unione Emigranti Sloveni del Friuli-Venezia Giulia è stata costituita con sede a Cividale la Cooperativa «Emigrant» con lo scopo di svolgere un'attività di promozione dello sviluppo della Comunità slovena della Provincia di Udine con particolare riferimento al reinserimento sociale, economico, culturale ed abitativo dei lavoratori e dei loro familiari.

Tra le finalità specifiche della Cooperativa Emigrant troviamo in particolare:

- l'assistenza ai soci che intendono realizzare attività e creare posti di lavoro attraverso la valorizzazione di tutte le potenzialità umane ed economiche del territorio;

- l'acquisto di terreni da mettere a disposizione dei soci e loro familiari desiderosi di reinserirsi nel tessuto comunitario locale;

- il recupero e la valorizzazione delle produzioni tipiche locali, agricole, artigianali ed altre, e la loro commercializzazione, protetta da un apposito marchio depositato.

Le due prime iniziative concrete della Cooperativa consistono nell'avvio di un centro di produzione e vendita dei prodotti di lana e tessuto che si rifanno alla tradizionale produzione locale ed alla realizzazione a San Pietro al Natisone di un progetto-casa per emigrati.

Il tentativo che la Cooperativa porta avanti è molto interessante proprio perché fonda la sua azione economica sulla partecipazione e si ispira ai valori della solidarietà.

E' un discorso difficile questo ma che va tentato soprattutto in un'area che poco ha

da aspettarsi da interventi esterni: questa comunità deve cercare e trovare nel proprio ambito le risorse economiche e le capacità umane per il proprio progresso.

ORIGINI E TRADIZIONI STORICHE DELLO OSPEDALE DI CIVIDALE DEL F.

Secondo la tradizione sarebbe stato lo stesso Giulio Cesare a dare vita a Cividale del Friuli. Egli vi avrebbe posto un «Castrum» sulla riva destra del Natisone, all'imbocco della stretta valle che conduceva alla Rezia e al Norico, terre abitate da sempre

da nomadi e turbolenti popoli in lotta fra loro per la sopravvivenza e alla perenne ricerca di terre migliori. Forum Julii era logisticamente un importante luogo di difesa contro le incursioni barbarie e quindi centro militare, non commerciale come la vicina opulenta Aquileia.

La porta orientale della penisola italiana, allora ancora chiamata Gallia Cisalpina era, come lo sarà nei secoli, accesso facilmente valicabile, perciò andava difesa da milizie esperte e fedeli. Ai tempi di Cesare, Forum Julii ospitava i quartieri invernali della decima legione, leggendaria per le sue imprese contro Galli e Germani, la prediletta da Cesare e spes-

so portata ad esempio alle altre milizie romane.

Forum Julii divenne anche centro abitato in epoca imperiale, come testimoniano le numerose vestigie. Fu risparmiato da Attila, ma occupata da Alboino che nell'aprile '568 la rese capitale del primo ducato longobardo in Italia. Dopo la conquista dell'Italia settentrionale Forum Julii prese il nome di Civitas Austriae e da qui l'odierno nome di Cividale. Fu residenza del patriarca di Aquileia finché Bertrando ne trasferì la sede in Udine. Occupata da Venezia nel 1420, Cividale seguì poi le sorti della Serenissima, cullandosi nel suo passato, ma ormai località di provincia.

Cassa Rurale ed Artigiana Reana del Roiale

Società Cooperativa a Responsabilità Limitata
Codice 8785/8 - Iscriz. Reg. Società 3144 Trib. di Udine
33010 Reana del Roiale
Via Municipio 11 - Telefoni 0432 - 857044/857252

**CORRENTE SILENZIOSA CHE ALIMENTA
LE IMPRESE AGRICOLE E ARTIGIANE**

PIZZERIA - ROSTICCERIA

AUTOGRILL

TRICESIMO Via Nazionale, 32
tel. 851484

bomboniera serenella

di Antonietta Di Giusto

NIMIS - Via Centa - Tel. 780154

CONFEZIONI ARTISTICHE - ARTICOLI DA REGALO

BATTESIMI! - COMUNIONI - CRESIME - MATRIMONI
LIETE RICORRENZE - PREZZI CONCORRENZIALI
VISITATECI

Sì alla variante nel cividalese

Il Consiglio Direttivo del Consorzio per lo Sviluppo Industriale del Friuli Orientale convocato per il progetto di bilancio 1982, ha preso in esame, su proposta del Presidente Iacolitti, il problema della variante alla Strada Statale n. 356 per il tratto Gagliano-Campeglio compreso l'attraversamento del friule Natisone.

In proposito è stato approvato il seguente ordine del giorno, che verrà sottoposto all'Assemblea ed inviato al Sottosegretario ai Lavori Pubblici e Presidente dell'A.N.A.S. on. Giorgio Santuz, all'Assessore Regionale ai LL.PP. Biasutti, a quello provinciale Venier e a tutti i Sindaci dei 14 Comuni consorziati:

«VALUTATA l'importanza che assume l'assetto viario primario del P.U.R. (Piano Urbanistico Regionale), che toglie ai Comuni interessati del cividalese la secolare emarginazione dalle grandi direttive del traffico per: l'Austria (autostrada di Tarvisio), la Jugoslavia (valico di Stupizza), Porto Nogaro-Bassa Friulana e l'autostrada Udine-Trieste;

CONSIDERATO il beneficio che ne deriva anche a favore della XI Zona industriale regionale e del territorio dei Comuni consorziati in quanto pone, a servizio delle industrie insediate, una necessaria quanto urgente infrastruttura viaria di scorrevolezza del traffico pesante ad oggi impraticabile per al-

cuni tronchi stradali quali l'attraversamento della città di Cividale e la «strozzatura» all'interno della frazione di Togliano, venendo a collegare direttamente importanti zone industriali quali: Rivoli-Osoppo, Z.I.U., Ausa-Corno, Malfalcone, Zona industriale e Porto di Trieste, Manzane e polo industriale di S. Pietro al Natisone;

CONSAPEVOLE di un parziale sacrificio di terreno sottratto all'agricoltura necessario per detto attraversamento viario comunque compensato non solo dall'indennizzo d'esproprio ma dai sostanziali benefici socio-economici generali che investono tutte le categorie produttive e del terziario;

FA VOTI affichè, entro i termini stabiliti, si realizzzi la variante alla Strada Statale n. 356 (già finanziata) quale 1° lotto dell'intera viabilità surrichiamata e prevista dalla pianificazione regionale».

PROTEZIONE ANTIGRANDINE

Lo scorso 6 aprile è stato firmato alla Prefettura di Trieste l'accordo italo-jugoslavo per la protezione dalla grandine di una vasta fascia di territorio agricolo a cavallo del confine. L'intesa è stata siglata dal ministro per l'ambiente della Repubblica socialista di Slovenia, signora Maia Zupancic-Vicar, e dall'ambasciatore Carducci, coordinatore per la attuazione degli accordi di Osimo, presenti numerose autorità re-

La famèe furlane dell'Argentina ringrazia il Friuli

La Federazione delle Società Friulane d'Argentina ha, giorni fa, fatto pervenire all'Amministrazione Provinciale di Udine calorose lettere di ringraziamento per il soggiorno culturale offerto, in collaborazione con la Provincia di Pordenone, ai 60 giovani argentini nei mesi di gennaio e febbraio. L'iniziativa, finanziata con la legge 51 della Regione Friuli-Venezia Giulia ha avuto un vasto eco fra le comunità dei friulani d'Argentina, come sottolineato anche in altre lettere pervenute all'Assessore Provinciale ai Servizi Sociali avv. Giovanni Pelizzo.

Nella lettera firmata dal Presidente della Federazione dei friulani d'Argentina Daniel Romanini e dal segretario Rodolfo Cattaruzzi è scritto tra l'altro: «La loro meritevole opera si è espressa in questo grande evento. Le vostre speranze nella crescita dei nostri valori ancestrali, nel cuore dei ragazzi saranno senz'altro retribuite con il lavoro, che già perseguitano con le manifestazioni che esprimono la nostalgia dei giorni passati assieme, che ricordano l'indimenticabile esperienza che forse non ripeteranno mai nella vita».

La famiglia friulana di Cordoba ha scritto: «I giovani rientrati in Argentina dopo l'esperienza vissuta oltreoceano avevano un sorriso più che eloquente e risaltavano la perfetta organizzazione, il cordiale ricevimento, la gioia di aver conosciuto la terra dei loro padri».

Ampia soddisfazione per l'ottimo risultato del soggiorno si è avuta in tutte le comunità friulane dell'Argentina e la lettera è il frutto del Consiglio direttivo della federazione che si è tenuto a Colonia Caroja presso la Casa del Friuli il 5 marzo scorso.

L'Amministrazione Provinciale ha espresso il proprio compiacimento che il soggiorno abbia ottenuto un gradimento ottimo fra i giovani partecipanti ed i loro genitori, ripromettendosi di ripetere l'iniziativa nei prossimi anni e possibilmente anche per un gruppo di anziani emigrati che non hanno mai potuto far ritorno in Friuli da quando sono partiti in Argentina.

latteria di torlano
PRODUTTRICE DI:
MOZZARELLA
Sant'Elena
Burro
naturale Friulano

Caseificio RUSSO-Torlano - Telef. 78.00.21
CASTIONS DI STRADA - Strada Napoleonica

la bomboniera
sorelle pellarini
Vasto assortimento
confetti - bomboniere
articoli da regalo
tutto per nozze - battesimi
comunioni e cresime
visitateci senza impegno
Località Morena
Statale Udine-Tricesimo - Tel. 851710

Onore della Repubblica al Friuli Orientale

La Medaglia d'Argento al Valor Militare è stata appuntata sul Gonfalone del Comune di Cividale in riconoscimento del contributo dato dalle popolazioni e dalle unità partigiane dei Comuni e delle frazioni della gloriosa Zona Libera

Già da tempo era scattata la parte organizzativa della manifestazione per la consegna della M.A. al V.M. alla città di Cividale e per essa ai Comuni e alle frazioni della Zona Libera del Friuli Orientale, per l'alto contributo dato dalle popolazioni e dai reparti partigiani ivi operanti dal 1943 al 1945. Tensi e continui erano stati i contatti fra Ministero della Difesa, Comune di Cividale e ANPI per fare del 25 aprile 1982 una giornata in cui si sarebbe onorata non solo l'antica città, ma tutto il suo ideale mandamento e si sarebbe aggiunta al Friuli un'altra decorazione ambita e da più Comuni richiesta, che si affiancherà da ora in poi a quella Medaglia d'Oro di cui è custode Udine, per tutto il Friuli.

Fin dall'inizio i tempi degli schieramenti, del corteo, delle visite, tutto il protocollo sono stati rispettati in modo esemplare dagli oltre dodicimila cittadini e soldati che prima delle otto del mattino cominciarono a radunarsi in piazza della Resistenza a Cividale, in attesa del Presidente della Camera on. Nilde Jotti, la cui presenza era stata auspicata e richiesta all'unanimità dai promotori della celebrazione e dalla popolazione voluta con profonda simpatia.

L'invito, nella sua forma protocollare, era stato fatto quindi dal Sindaco di Cividale stessa dott. Giuseppe Pascolini.

Il Ministero della Difesa era rappresentato dal Sottosegretario on. Martino Scovacricchi.

La manifestazione, articolata in vari momenti, è apparsa fin dal suo primo atto ufficiale, come un contributo d'onore devoluto alla Resistenza Friulana dalle più alte autorità dello Stato, della Regione, della Provincia, dalle sue Forze Armate.

Si sono richiamate alla memoria altre prestigiose presenze in tempi passati: quelle degli onorevoli Pertini e Ingrao ambedue presidenti della Camera nel momento delle loro visite in terra friulana ed è ritornato chiaro questo legame fra Resistenza e Popolo e Esercito fino da quando nella sala del Consiglio di Cividale il Sindaco ha accolto l'onorevole Nilde Jotti. Infatti, oltre ai rappresentanti del popolo, in tale sede, anche quelli della Resistenza: l'on. Mario Lizzero Andrea M.A. al V.M., il prof. Gino Lizzero « Ettore » M.A. al V.M. comandante di una Brigata della Divisione d'Assalto Garibaldi « Natisone », il prof. Giuseppe Jacobutti, il signor Giorgio Zardi presidente dell'A.P.O., il presidente regionale dell'ANPI Federico Vincenti anche per il Comitato Nazionale dell'Associazione.

E per le Forze Armate significativa la rappresentanza più elevata, la presenza del Comandante del 5° Corpo d'Armata gen. Ennio Santaniello nonché quella del gen. Raffaele Simone, Comandante della Divisione « Mantova » e del Presidio Militare di Udine.

Nella serata precedente, a Udine, l'on. Jotti, aveva sentito il polso di questa complessa realtà friulana, attraverso l'incontro con le

donne della Resistenza, con la qualificata delegazione degli Sloveni della provincia di Udine: era stata informata e posta di fronte ai problemi del Friuli che l'aveva accolta con affetto e stima e che essa visitava per la prima volta.

Ed ora eccola, questa donna austera e affabile, richiamare su di sé ancora una volta gli applausi nella grande piazza della Resistenza al suo arrivo, dopo il ricevimento in Comune, a Cividale. Sono le 9. Rende gli onori militari il 7° Gruppo « Lancieri di Milano ».

I gonfaloni della Provincia, delle città decorate di M.O. Udine, Osoppo, Gorizia, Trieste e

Cividale del Friuli: il corteo attraversa il ponte sul fiume Natisone. Sotto, sempre a Cividale, l'on. Jotti, il Sindaco Pascolini, il Sottosegretario Scovacricchi e il Gen. C.A. Santaniello passano in rivista la numerosa rappresentanza militare.

quello della città decoranda fanno al passeggiò delle autorità.

Vengono resi gli onori, si depongono le corone, cento colombi volano sulla piazza, lanciati dal partigiano Elio Ceschia.

Nella piazza oltre cinquanta i gonfaloni dei Comuni, oltre settanta le bandiere e i medagliere di Associazioni combattentistiche, dei giovani sloveni della Benecia, degli artigiani, di scuole, di Società operaie, striscioni della F.L.M., della FILLEA, di Sezioni lontane e vicine dell'ANPI friulana e carnica e le grandi bandiere rosse delle Federazioni provinciali dei partiti Comunista, Socialista, le bianche bandiere della D.C.

Fra gli ospiti d'onore il Console Generale della R.S.F.J. a Trieste Stefan Cigoj e la delegazione della Z.Z.B. di Tolmin con Rot, Sterling e Blizjak, il Presidente del Consiglio Comunale di Tolmin Marjan Kozman, il sen. Lepre, il cav. Flaibani Presidente della Confederazione fra le Associazioni Combattentistiche, Cavendon, Balbusso, Marzotto e altri per la Federazione Sindacale, il dr. Vitale Vice Presidente dell'Ente Friuli nel Mondo, il Comandante della Divisione Garibaldi « Natisone » Mario

Fantini « Sasso », il Vice Presidente del Consiglio Regionale Del Gobbo, il Sindaco di Udine Candolini, Pelizzo per il Consiglio Provinciale, il dott. Spaziente Prefetto di Udine.

Apri lo sfilamento la fanfara della Brigata « Julia », quindi i gonfaloni comunali e quelli della Regione e della Provincia; il servizio d'ordine dei Carabinieri, della Polizia di Stato, del Comune di Cividale e dell'ANPI coordinati dal col. Sorge e da Adelchi Gobbo Segretario Provinciale dell'ANPI, scortano e dirigono, secondo le norme protocollari convenute, rappresentanze, cittadini e partigiani verso il viale della stazione dove avverrà la cerimonia della consegna della M.A. al V.M.

Sul « ponte del Diavolo » un attimo di sosta: la Presidente Jotti si affaccia alla spalliera a salutare questo antichissimo Natisone.

La città è splendida, si sente che sta vincendo anche l'ultima battaglia, quella contro il terremoto; il clima è meraviglioso e il corteo si snoda nel sole, con i vivi colori dei fazzoletti dei partigiani, mescolati gli uni agli altri, rossi, verdi e tricolori.

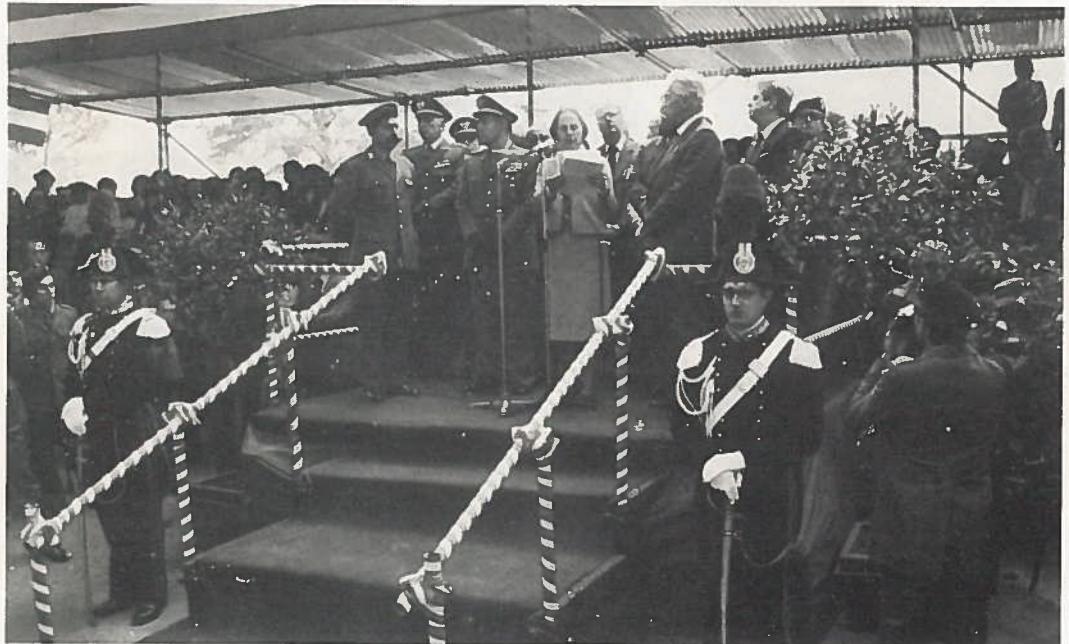
(continua a pag. 14)

LUIGI RAIMONDI

A Udine, incontro del Presidente della Camera con le donne.

Cividale: un momento della grande manifestazione.

(continua da pag. 13)

La Nuova Banda musicale di Orzano suona con vivace continuità.

In piazza Dante si stacca la testa del corteo; le autorità più elevate vanno a deporre una corona al cippo nella caserma Francescato, che ricorda i patrioti fucilati delle Fosse del Natisone. Fra i presenti il prof. Giuseppe Jacolitti del Comitato Provinciale dell'A.N.P.I. che per anni ha condotto studi e ricerche sulle vittime senza nome trucidate dai nazisti occupatori all'interno della caserma.

In viale della Stazione il corteo si scioglie e i cittadini, i partigiani, gli ospiti trovano collocazione dietro lo schieramento delle truppe in armi o di fronte ad esse mentre le auto-

schierati, fra le quali tre della Divisione Mantova che presero parte alla guerra di liberazione nel C.I.L. contro i nazifascisti.

Alle 11.15 gli onori al Presidente della Camera dei Deputati; l'on. Jotti con il Sindaco, l'on. Scovacricchi, il gen. Santaniello, gli on. Fortuna, Baracetti, Colomba, Bressani, Santuz, Cuffaro, il Presidente della Giunta Regionale avv. Comelli, il Presidente del Consiglio Regionale Colli, risponde agli onori con il saluto alle bandiere dei reparti militari.

La cerimonia entra nel suo momento più intimo e commovente: il Sindaco avv. Giuseppe Pascolini prende la parola a nome della città e dei comuni della Zona Libera. Ringrazia il Presidente della Camera per aver accettato di presiedere la cerimonia della consegna, ricordando i momenti salienti della guerra di liberazione, fin dall'inizio del settembre 1943, quando si formarono i primi gruppi di partigiani con il contributo di tutta la popolazione. Un excursus non privo di dati precisi che si riassumono nei 207 partigiani combattenti, nei 134 patrioti, nei 68 caduti, di cui 48 partigiani, 7 militari internati, 12 civili, 116 deportati e fra i decorati 1 M.O. al V.M., 5 M.A. al V.M., 1 Croce di Guerra al V.M.

Delle donne: 8 partigiane combattenti, 11 patriote, 7 deportate di cui 2 cadute ad Auschwitz; a queste vanno accomunate le donne di

ci ha conferito la M.A. al V.M. — nel prosieguo di questa stupria militare — Ella vorrà appunti lone di Cividale».

E più oltre si rivolge ai giovani tino sui valori della Resistenza, ti protagonisti del futuro del P mentichino che libertà, benesse istruzione che oggi essi possor senza discriminazione, sono così sacrificio; che abbiano, quindi, « fortati da questa consapevolezza L'ultimo e più vivo saluto è qu giani ai quali desidera « dire che fiera di loro, sarà loro sempre r vuole assieme a loro constatare no invano profuso sacrifici e so portato il dolore, per gli amici e duti, poiché, al di là della solle tutti sentiamo di contribuire a p nostro Paese, ognuno secondo responsabilità, il nostro Paese è bero per il fondamentale contrib hanno dapprima patito l'esilio e poi dato vita alla Resistenza att hanno lottato perché l'Italia si c Nazioni democratiche e riscuota quanti come noi amano libertà e A chiusura del suo vibrante disc co si impegna a custodire il Go me della Comunità e nel ricord certo che coloro che verranno « troveranno forza ed impegno dall seguita per operare, con l'aiuto bene della nostra popolazione ».

Brevissima stringata, militare, l'a gen. Comandante il Presidio Mil dale del Friuli e la Brigata Mecca zo • Ennio Granai. Il suo dire s 37° anniversario del 25 aprile 19 portato agli italiani, dopo anni di ranze, la libertà, anche per mer ze Armate, della Divisione Acqu a Cefalonia, dei soldati di Mor Monte Marrone, di quelli della che presero parte alle operazioni tro l'occupatore. Di questa pres no fede, sulle otto bandiere di gu nei reparti schierati, ben tre app Divisione Mantova, del Corpo li berazione.

La odierna cerimonia, oltre a ric sta dei combattenti, è occasione za fra forze armate e cittadini in altissimo valore.

Vengono quindi dati l'« Attenti » e tat'arm ». Sono le 11.36. Le band faloni sono alzati; il silenzio e ne invadono i presenti: si legge ne della concessione della M.A. ne suonato l'inno nazionale.

Alcuni elicotteri lanciano fiori e Alle 11.40 al Gonfalone della Citt scortato dai Vigili Urbani e dal S lini, viene appuntata la M.A. al sidente della Camera on. Nilde J co e il Presidente baciano il Gor gno di profondo rispetto.

Per il discorso ufficiale prende il Presidente della Camera con zione del 25 aprile quale momen decisivo nella storia dell'Italia mi gandolo alla storia recente del Fi struzioni della 1^a guerra mondiale

Faedis, Attimis, Nimis, Torlano, Sedilis e « di altri paesi distrutti che diedero una superba prova di dignità e di grande coraggio quando inermi dovettero assistere dalle altezze su cui si erano rifugiate alla distruzione delle loro case e dei loro focolari, pressate dalle insidie del rastrellamento e tutte dediti a soccorrere gli uomini feriti ».

I partigiani trassero forza dal comportamento delle loro donne e non furono scoraggiati neppure dalla preponderanza numerica e di mezzi che la Wermacht scagliò contro la Zona Li bera.

Proseguendo nel suo dire il Sindaco Pascolini ricorda le innumerevoli sofferenze che la cit tā e la zona dovettero sopportare.

« Per questi fatti, dice il Sindaco Pascolini ri volto allo on. Nilde Jco e il Presidente

I problemi della "terza età" in Italia e nel mondo

Il 90% degli anziani intervistati in un recente sondaggio ha dichiarato di preferire senz'altro la morte all'entrata in una casa di riposo: dato emblematico quest'ultimo, delle condizioni di vita dei vecchi negli ospizi del nostro Paese, che si trova all'ultimo posto in Europa per quanto concerne il numero di questi istituti (sono circa 2400), ma anche, purtroppo, per le loro condizioni igieniche e ambientali che risultano spesso carenti, e soprattutto tendono a farne, il più delle volte, veri e propri ghetti, completamente avulsi dalla realtà circostante. Metà delle case di riposo, peraltro, accoglie solo ospiti pienamente autosufficienti; così come estremamente limitata, in realtà, è la percentuale dei malati cronici non autosufficienti fra gli anziani che vivono stabilmente in ospedali o case di cura private. Il ricorso sistematico all'ospedalizzazione o al ricovero in istituti, dunque, spesso non risponde affatto a reali esigenze terapeutiche delle persone anziane, fungendo invece da semplice rimedio a situazioni di povertà, solitudine o disgregazione familiare.

Per rispondere in modo più efficace alle necessità di assistenza, riabilitazione e reinserimento sociale di questa categoria di cittadini, tuttavia, è necessario soffermarsi anzitutto sulle scelte fondamentali compiute in questo campo negli altri Paesi industrializzati. Termine di paragone obbligato, naturalmente, sono in primo luogo i Paesi scandinavi, e in particolare la Svezia, che negli anni sessanta sembrò imporsi all'attenzione di tutto il mondo come vero e proprio «paradiso della terza età».

Ciò era dovuto, in realtà, soprattutto all'estrema perfezione delle celebri «città per anziani», enormi centri residenziali forniti di tutte le comodità (ristoranti, sale di soggiorno e ricreazione, servizi estetici, ecc...) e di efficientissime strutture di assistenza sanitaria. Negli ultimi anni, tuttavia, anche la Svezia ha cambiato rotta, accogliendo pienamente il principio che l'anziano non deve vivere isolato, sia pur in «ghetti dorati»: e ogni Comune ha creato una rete di centri d'aggregazione sociale, organizzando inoltre efficaci servizi d'assistenza domiciliare, completamente gratuiti. Analogo discorso va fatto in parte per gli Stati Uniti, dove le scelte di creare «comunità modello» di anziani, omogenee per età e condizioni socio-culturali, si sono rivelate valide, nell'ultimo ventennio, solo quando ciò ha riguardato un numero ristretto di persone, e in condizio-

ni di vicinanza a insediamenti abitativi normali. Attualmente, invece, stanno diffondendosi sempre più le case-pensione e le case-albergo, e soprattutto — nonostante le note misure di riduzione della spesa sanitaria adottate dall'amministrazione Reagan — i «day-hospitals», intesi come centri d'assistenza medica ambulatoriale o di assistenza sociale per anziani parzialmente inabili, o anche in buona salute. Paese tradizionalmente all'avanguardia in questo campo è il Regno Unito, dove da lungo tempo si sta attuando l'integrazione fra «day-hospitals», che forniscono un'assistenza sanitaria di tipo per lo più riabilitativo e «day-centers». Questi ultimi, sorti sia all'interno che all'esterno degli ospedali, svolgono al tempo stesso funzioni di medicina preventiva, di struttura-filtro nei confronti dei presidi sanitari di livello superiore e di disassuefazione per i soggetti psicologicamente dipendenti dal ricovero ospedaliero, avvalendosi dell'operato di operatori sanitari e sociali. Negli ultimi anni sono sorti anche molti «clubs» sovvenzionati in parte dallo Stato, che fungono da luoghi di ritrovo e socializzazione. La Francia, infine, ha conseguito da diverso tempo ottimi risultati nel campo dei servizi d'assistenza domiciliare. Nei Paesi dell'est, invece, prevalgono ancora, complessivamente, criteri di vecchio tipo, e agli anziani si continuano ad offrire in prevalenza ricoveri in case di riposo e soggiorni di vacanza. In Italia, il primo Piano Sanitario Nazionale indica nella crescita dei presidi di medicina preventiva di base e nella graduale integrazione tecnico-amministrativa fra servizi sanitari e socio-assistenziali le direttive fondamentali della politica per la terza età nei prossimi anni, secondo i criteri precisati già nel 1978 dall'OMS nella conferenza di Alma-Ata. Varie Regioni — come la Lombardia, l'Emilia-Romagna, la Toscana, il Lazio e ultimamente anche la Calabria e la Puglia (basti ricordare per quest'ultima il grande esperimento-pilota del «Centro aperto per anziani» di Calimera, descritto nell'ultimo numero di «Patria») — stanno già perseguitando questo tipo di soluzioni, mediante apposite disposizioni legislative e considerevoli stanziamenti di bilancio. Nel Lazio, ad esempio, la Giunta regionale ha varato nel 1980, allegato al piano triennale di sviluppo dei servizi socio-sanitari, uno specifico progetto-obiettivo per la creazione di una rete territoriale di strutture d'assistenza, riabilitazione e reinserimento sociale degli anziani, che preve-

de inoltre la loro partecipazione a cooperative agricole e artigiane e a varie attività di rilievo pubblico. L'impegno dei Comuni e delle USL, inoltre, dovrà rivolgersi sempre più nei prossimi anni all'organizzazione di efficienti servizi d'assistenza domiciliare (medica, paramedica e di semplice collaborazione domestica), che in diverse città, infatti, sono già in funzione, gestiti direttamente dall'ente locale oppure (come a Roma e a Bologna) da cooperative convenzionate.

In tutte le società industriali, capitaliste e collettiviste, comunque, la vecchiaia continua ad essere regolarmente caratterizzata da un'oggettiva condizione di «marginalità» sociale, economica e familiare, da una perdita complessiva di ruolo e d'identità. Gli aspetti più immediati della problematica della terza età restano ancora, purtroppo, il bisogno sanitario e il bisogno economico. E per quanto riguarda quest'ultimo, se consideriamo la povertà come stato non di disuguaglianza sociale ma proprio d'insufficienza economica, di squilibrio fra risorse e bisogni, dobbiamo sinceramente includere nella popolazione povera almeno tre quarti dei pensionati italiani. La lunga marcia della nostra politica previdenziale e assistenziale, dunque, ben lungi dall'essersi conclusa col raggiungimento del famoso «standard sociale garantito», nell'attuale congiuntura economica se ne allontana in realtà sempre più, malgrado l'istituzione della pensione sociale e i ripetuti aumenti dei minimi pensionistici. Chi dovesse vivere esclusivamente dell'importo di tali pensioni, infatti, si troverebbe spesso in una condizione non di povertà relativa, ma addirittura assoluta, cioè nella reale impossibilità di soddisfare compiutamente gli stessi bisogni primari.

Emerge chiaramente da tutto ciò l'assoluta necessità, per i prossimi anni, di un impegno continuo e approfondito della pubblica amministrazione, sia statale che degli enti locali, a favore di questa categoria di cittadini. Sono indispensabili anzitutto l'istituzione di una precisa anagrafe pensionistica e una riforma generale del sistema ispirata a criteri di maggior equità e capace d'assicurare un più stretto e adeguato raccordo fra pensioni e scala mobile. Occorrerà potenziare anche gli altri interventi di assistenza economica, intesi come corrispondenze da parte degli enti locali — analogamente a quanto disposto dalla legge 18 del 1980 per i cittadini handicappati — di assegni o indennità d'accompagnamento.

Komunistični deželní svetovalci obiskali Špeter Slovenov

ŠPETER SLOVENOV Delegacija komunističnih deželnih svetovalcev, ki so jo sestavljali načelnik komunistične skupine Pascolat ter svetovalca Miani in Simsig, se je predvčerajšnjim v Špetru Slovenov sestala s krajevnimi upravitelji. Župan Marinc in odborniki so predstavili delovanje novega odbora, ki je odraz levicarskih in laičnih strank ter neodvisnih. Pri tem so še posebno pozornost posvetili doseženim uspehom in problemom, ki so povezani z obnovo po potresu. Obenem so izrazili potrebo, da bi jim pristojni organi omogočili, da bi dokončali za začeta dela.

Na srečanju so spregovorili tudi o vlogi slovenske narodnostne skupnosti na tem področju in o potrebi po uveljavljanju njenega kulturnega bogastva.

Re. obvezek

27.05. 1982

Kako bo rešen problem globalne zaščite v Benečiji

Prejeli smo novo številko mesečnika »Dom«, ki ga izdajajo slovenski duhovniki v Slovenski Benečiji.

Na uvodnem mestu prinaša v italijanščini napisan članek o šoli v Nadiških dolinah. Avtor M. Q. opozarja, da ponekod v tamkajšnjih krajih zapirajo šole, ker ne dosegajo zakonitega, t.j. minimalnega števila učencev. Vzrok je v izseljevanju iz dolin in v manjšanju rodnosti. Članek se zaključuje z žalostno ugotovitvijo: »Naj nam bo dovoljena še zadnja pripomba, ki ji ni potrebno mnogo razlage. Tako grozljivo manjšanje števila otrok bo imelo za predvidljivo posledico izumrtje

človeka v tistih dolinah. Te doline bodo postale spetano teren divjih živali. Čez malo let bodo hodili od drugod na safari — lovskie pogone — v naše kraje, potem ko bomo mi izginili in bodo drugi postali lastniki naših zemljišč in naših gozdov. In tako se bo na omikan in miren način rešil problem globalne zaščite Slovencev v videmski pokrajini. Nikoli več ne bo nobene pritožbe in nobenega glasu ugоварjanja.«

Na prvi strani je natisnjen tudi članek istega avtorja pod naslovom »Osma stoletje rojstva svete Frančiška«. Stran pa krasi lepa fotografija starodavnega mlinskega kolesa iz Slovenske Benečije.

Na prvi strani se tudi začenja daljši članek, napisan v italijanščini »A upravičeno se nekaj gibelje«, ki govori o ekciji staršev in občin proti ukinjanju šol. Ta članek zavzema tudi večino druge strani. Na tretji strani pa najdemo 24. nadaljevanje razprave o krajevnih imenih v nadiških dolinah. Tam je objavljeno tudi nadaljevanje ponatisa Obalovega članka iz preteklega stoletja. Nekaj o Benečanskih Slavjanih.

Na četrtri strani je objavljeno nadaljevanje razprave o slovenskih napisih v Nadiških dolinah, pa tudi članek o »občinskih sodnikih«.

Na peti strani nam vzbudita pozornost članek o maju, mesecu, ki je posvečen Mariji, napisan v narečju. Zadnje tri strani so prihranjene za druge prispevke, ki jih spremlja nekaj zanimivih fotografij.

Mari Lest,
27.5.1982

Sklepne priprave natečaja «Moja vas»

ČEDAD — Kljub številnim interpelacijam in vprašanjem v parlamentu je ministrstvo za izobrazbo in šolstvo poslalo študijskemu centru Nedža iz Špetra Slovenov sporočilo, s katerim mu tudi to leto ne dovoljuje, da bi se slovenski narečni natečaj «Moja vas» odvijal med rednim poukom.

Letos bodo priredili že devetič ta natečaj, ki je namenjen otrokom Beneške Slovenije. Rezije in Kanalske doline, podobno kot to dela, prav tako izven šolskih prostorov, za furlanščino Furlansko filološko društvo. Cetrti Nedža skuša z «Mojo vasjo» vzbuditi med solskimi otroci in mladino zanimanje za narečno izražanje.

Slepna prireditev natečaja «Moja vas» bo z nagrajevanjem najboljših izdelkov. Prireditev, ki bo namenjena vsem otrokom, bo zadnjo nedeljo v juniju v Špetru Slovenov. Medtem se nadaljuje zahtevno delo prebiranja, ocenjevanja in urejanja prispevkov, tako pismenih kot likovnih, ki polnoštevilno prihajajo po pošti in neposredno iz šol. Zastopani so vsi kraji Beneške Slovenije, prispevki pa prihajajo tudi iz številnih mest Italije in celo iz Belgije, Nemčije in Švice, iz krajev, kjer živijo slovenski izseljenci.

Pp. dnevnik
26. maj 1982

DELOVNI PROGRAM SKGZ ZA BENEŠKO SLOVENIJO

Živahna in razvejana dejavnost Slovencev v videmski pokrajini in zlasti v Beneški Sloveniji zahteva vse več naporov za učinkovito usklajevanje pobud obstoječih organizacij in struktur. Vprašanja, ki so s tem povezana, posebej s področij obveščanja in tiska, izobraževanja in gospodarstva, so na svoji zadnji seji v Čedadu poglobili člani izvršnega odbora Slovenske kulturno-gospodarske zveze.

V vsakodnevni borbi za uveljavitev enakopravnosti in pospešenega družbenogospodarskega ter kulturnega razvoja Slovencev v videmski pokrajini je vloga sredstev javnega obveščanja, ki odražajo interes krajavnega prebivalstva tudi različne idejne pripadnosti, zelo pomembna. Vse večjo pozornost zahtevajo tudi pobude na področju izobraževanja, čeprav so nekatere organizacije že opravile doslej v tej smeri veliko dragocenega dela. Nujnost ustavovitve slovenskih šol postaja iz dneva v dan večja, kar povečuje odgovornost tistih sil, ki reševanje tega življensko važnega vprašanja še vedno osporavajo.

Izvršni odbor SKGZ je razpravljal tudi o dosedanjih naporih zveze za skladen in učinkovit pristop k vprašanjem gospodarskega razvoja Benečije, ki je dolgoročne narave. Potrjene so bile dosedanje usmeritve in izbire organov zveze in njenih članic in poudarjena važnost usklajevanja gospodarskih pobud na celotnem ozemlju. Člani izvršnega odbora so podčrtali pomen zadružnih in povezovalnih oblik, za katere je opaziti vedno več zanimanja na različnih gospodarskih sektorjih.

*GOSPODARSTVO
maj 1982*

VČERAJ V VIDMU

PREDAVANJE PROF. IVANOVA O REZIJANSKEM VPRAŠANJU

Večer je pokazal, da politika skuša izpodrivati znanost

V dvorani tehničnega zavoda Malignani v Vidmu je kulturno društvo Rosojanska dolina v sodelovanju z univerzito v Vidmu sinoc priredilo predavanje univerzitetnega profesorja Alessandra Ivanova, ki poučuje na fakulteti za jezike v Vidmu, predavanje o vedno aktualni rezijanski temi, ki so ji dali naslov »Slovensko zakulisje rezijanskega vprašanja«. Za to priložnost so se v dvorani zbrali številni Rezijani, ki živijo v Furlaniji in tudi v svoji dolini. Prišli so župan Antonio Barbarino, Aldo Madotti, pesnica Silvana Paletti, iz Ljubljane pa proučevalec Rezije Milko Matičetov. Prisoten je bil tudi univerzitetni prof. v Vidmu Frau, velik prijatelj Rezijanov. Sestanek je odpril predsednik: društva Sergio Barbarino, takoj za njim pa je prof. Ivanov v svojem kratkem toda zgoščenem govoru bolj nakazal stališča kot pa da bi se do njih opredelil. Povedal je, da Rezijani pripadajo slovenskemu deblu, potem pa je podrobno govoril o zgodovini Slovencev od naselitve do danes, kar bi lahko bilo razumeti tudi kot zgodovino Rezijanov. Svoje izvajanje je sklenil z ugotovitvijo, da je tako v Benečiji kot tudi v Reziji zelo občutiti vpliv italijanske kulture. Omenil je prizadevanja Slovenije in še zlasti Milka Matičetovega, da bi rešila, kar se s kulturnega vidika v tem kraju rešiti da. Navedel je odločno Cronijevo stališče, da so Slovenci na Videnskem bolj otok slovenskega jezikovnega prostora, in dodal, da zaradi bližine meje vprašanje Rezije povzroča provokacije. Prof. Ivanov je nadalje dejal, da ima trditev o ruskem izvoru Rezijanov svoje korenine v letu 1799, ko so Kozaki z Avstrijci po porazu Napoleona prišli v Rezijo. In ker so jih kot Ukrajinci Rezijane dobro razumeli, so rekli: »To so naši«. Od tistih časov dalje se je v ljudeh ohranilo preričanje, da so potomci Rusov.

V diskusiji, h kateri ga je povalil prof. Ivanov, je Matičetov rekel, da se razprave o rezijanskem vprašanju razvijajo brez poznavanja bogate bibliografije in dokumentacije, zaradi česar se dajejo psevdoznanstvene izjave. Zavnrlj je Ivanovo trditev, da bi imeli ob naši meji slovensko - hrvaško in srbsko narečje, in dejal, da gre za slovenska narečja, ki so se oblikovala v specifičnih geografskih pogojih.

Prof. Frau je izval polemiko in jezo pri nekaterih, ko je brez ovinjanja poudaril, da so zdaj Rezijani del slovenskega naroda in da bi rezijanščino morali pisati s slovenskimi, ne pa z italijanskimi pismenkami. Takšno je pač mnenje jezikoslovcev, je dejal. Pisati rezijanščino v italijanščini bi za profesorja pomenilo delati nepotrebne akrobacije. Zelo odločno se je za resnični interes Rezije zavzel mladi Di Leonardo, ki je dejal, da se v tem

vprašanju močno čuti vpliv politike. Toliko je res, da jih hitro proglašajo za »tistine«, brž ko se izjavljajo za pripadnike slovenskega naroda. Za pisanje s slovenskimi pismenkami se je zavzela tudi pesnica Silvana Paletti. Očitno je bilo, da je način pisanja še vedno odprt in pekoče vprašanje.

R. dnevnik

22.5.82

POGOVOR S FURLANSKIM PISATELJEM LUCIANOM MORANDINIjem

Potrebne so konkretne pobude za čim večje zblížanje slovenske in furlanske kulture

Jutri in v nedeljo bo v Ogleju dvodnevno srečanje na temo »Furlani in Slovenci - dva naroda, dve kulturi«. Srečanje, ki ga prirejajo pobrajeni oglejska in piranska občina ter Kraška gorska skupnost, predvideva vrsto prireditev na visoki kulturni ravni, obenem pa predstavlja prvi važnejši korak na poti množičnega zblíževanja med dvema narodoma, ki že več let živita drug ob drugem. Manifestacija se bo začela jutri dopoldne na oglejskem županstvu z okroglo mizo, po kateri je dobila ime, zvezcer pa bo v baziliki Popone koncert priznanega polifonskega zvora iz Rude in or-

«Mislim, da bi na srečanju morali zelo stvarno, neakademsko razpravljati o podobnostih in razlikah v slovenski in furlanski kulturi, predvsem pa bi morali sprejeti zelo konkretne sklepe. Taki konkretni sklepi bi po mojem mnenju lahko bili tisti: ustanoviti mešano komisijo, ki naj koordinira različne zblíževalne pobude na obeh straneh meje in naj ustanovi neko dvojezično informativno sredstvo za pospeševanje preteka idej ter kulturnih dobrin.» Luciano Morandini, furlanski pisatelj, ki od nekdaj zagovarja tezo odpiranja furlanske kulture in soočanja zlasti z najbližjimi sosedji, ocenjuje zelo pozitivno pobudo oglejske in piranske občine ter Kraške gorske skupnosti o srečanju Slovencev in Furlanov. «Prvi stiki med furlanskimi in slovenskimi intelektualci, sicer na osebni ravni, sodijo v začetek šestdesetih let — pravi in pri tem mu oči ponosno žarijo — in vesel sem, da smo od tedanjih na-

kestra Slovenske filharmonije. V nedeljo se bo manifestacija nadaljevala z okroglo mizo na športno tematiko, na sporednu bo nadalje vrsta športnih srečanj, popoldne pa se bodo slovenske, furlanske in italijanske gledališke skupine predstavile na Trgu Capitolo. Manifestacija se bo končala s folklornim nastopom in ljudsko veselico.

Razprava o Slovencih in Furlanih, ki bo trajala jutri skoraj ves dan, bosta uvedla slovenski pesnik Ciril Zlobec in furlanski pisatelj Luciano Morandini, s katerim je naš sodelavec Vojmir Tavčar imel daljši pogovor.

«Šihih prvih korakov prišli na različno, kvalitetno novo raven, veliko širšega, rekel bi skoraj množičnega razgovaranja in soočanja.»

Morandini, ki je že večkrat sodeloval z našim založništvom in ki bo imel skupaj s pesnikom Cirilom Zlobcem uvodno poročilo na jutrišnjem srečanju v Ogleju, rad seže s spominom nazaj v začetek šestdesetih let. «V tistem času — pripoveduje — ko se je začelo nekaj premikati v italijanskem kulturnem in političnem življenju, smo s skupino prijateljev začutili potrebo, da se pobližimo s slovensko in na splošno z jugoslovansko stvarnostjo.

«Spominjam se — nadaljuje Morandini — da smo prav šestdesetega leta organizirali obisk Leonarda Sciascie v Kopru. Sciascia je takoj in navdušeno pristal na naš predlog. Mislim da nas je v tem odpiranju in iskanju dialoga z neko novo stvarnostjo družil tudi občutek e-

marginiranosti in dela v provinci. Naj dodam tudi, da smo v Sloveniji naleteli takoj na zelo odprta vrata. Z obiskom Sciascie pa so se začeli tudi prvi stiki med jugoslovanskimi in italijanskimi literarnimi ustvarjalci.»

Medtem ko tako pripoveduje, mi Morandini s ponosom kaže nekaj številki revije »Politica e cultura«, ki je izhajala približno dve leti in ki je nato »umrla« zaradi pomanjkanja sredstev. Še danes, dvajset let po objavi, so nekateri članki in nekatera razmišljanja zelo aktualna, še zlasti poglabljanja o pretikanju in medsebojnem oplajanju dveh kultur, o vlogi dežele kot mostu med zahodom in vzhodom, o iskanju dialoga s katoličani. Bil smo, in smo še — pojasnjuje Morandini — globoko navezani na svoj furlanski jezik in na svojo kulturo, prepričani pa smo bili, kot smo še danes, da odpiranje sosedom, svetu in najbolj žgočim problemom, ob vrednotenju last-

nih značilnosti, nudi vsaki kulturnim življenjskim sokov in moči.»

Toda vrnilo se k oglejskemu srečanju. Mislim — zaključuje Morandini svojo misel — da ima to srečanje veliko in odgovorno nalogo, saj mora spodbuditi razpravo in reševanje zelo važnih problemov. Ven dar razprava in reševanje naj bosta stvarna, konkretna, nikakor ne na ravni, sicer zanimive, vendar nekonstruktivne akademske debate. Kot sem že poudarjal na začetku, mislim, da se pobuda ne sme ustaviti pri tem oglejskem srečanju, pač pa se mora nadaljevati in mora imeti neko periodičnost. Obenem se mi zdi potrebna ustanovitev nekega koordinacijskega telesa, ki naj usklajuje pobude v tem smislu, predvsem pa se mi zdi ujuna ustanovitev nekega sredstva za informiranje. Obzorje se lahko nato razširi: še zlasti ob današnji mednarodni napetosti Evropa potrebuje takih krajev, takih območij sodelovanja, dialoga, sožitja in miru, območij, ki naj bodo prepovedane kakršnim koli strumentalizacijam. Želim tudi, da bi tudi na ravni kulturnega sodelovanja in pretoka med sosednjima deželama dosegli tako visoko stopnjo sodelovanja, kot na političnem in gospodarskem področju. Saj je ravno kultura tista, ki lahko pomete s pred sodki in resnično poglobi prijateljske vezi.»

VOJMIR TAVČAR

Re: dne 1982
21. maja

21. maja 1982

BENEŠKI DNEVNIK

ŠOLNIKI IZ KRŠKEGA NA OBISKU V ČEDADU

Pred dnevi je prišel v Čedadu društvo Benečije na obisk njihove čiteljski zbor nižje srednje šole Krško. Bilo je okoli petdeset šolnikov, katere sta vodila prof. Marjan Klemenčič in ravnatelj Niko Žibert. Na sedežu društva Ivan Trinko so jih sprejeli predstavniki kulturnih društev Benečije prof. Viljem Černo, Pavel Petricig, Ferruccio Clavora, Lucia Costaperaria in Izidor Predan. Najprej jih je pozdravil Izidor Predan, ki jim je obrazoval sedanji politični, gospodarski, socialni in narodnostni položaj beneških Slovencev, njihovo zgodovinsko preteklost in sedanjost, njihov boga za narodnostne in človečanske pravice. «Važna etapa našega boja za priznanje vseh pravic je bila nedavna konferanca o manjšinah, ko je priredila videmsko pokrajinska uprava» je zaključil Predan, katerega izvajanja sta še izpopolnila Černo in Petricig. Šolniki iz Krškega so se zahvalili za prispevkom in povabili kulturni

društva Benečije na obisk njihove šole in njihove doline.

Tudi letos otroci na Debelem rtiču

Na srečanju, ki ga je Rdeči križ Slovenije organiziral 16. maja na Debelem rtiču pri Kopru, so razpravljali in se domenili o oblikah in datumih poletnih počitnic v tem istrskem središču, ki veljajo za vse skupnosti v republiki. Na srečanju, ki so se ga udeležili predstavniki študijskega centra «Nedija» iz Špetra Slovenov in Slovenske kulturno-gospodarske zveze, so potrdili pripravljenost Rdečega križa Slovenije, da tudi v letosnjem poletju zagotovi in omogoči letovanje ob morju približno sto otrokom iz Beneške Slovenije. V poštev bi prišlo obdobje od 26. avgusta do 3. septembra, po tradicionalnih počitnicah v hribih, ki jih priredi Mlada brieza. Pri posameznih krožkih v Nadiških dolinah so že sedaj na razpolago posebni obrazci za rezervacije. Na vsak način je treba že ob vpisu pravnavi del stroškov. Za manj premožne pa so predvidene posebne olajšave.

P. Škorosnik

18. 05. 1952 ?

OB ŠTEVILKI 200 NOVEGA MATAJURJA

V Čedadu je 30. aprila izšla 200. številka «Novega Matajurja», glasila beneških Slovencev, ki se vztrajno bojuje za njihove pravice. List je objavil vrsto čestitk slovenskih organizacij v zamejstvu za naporno delo od prvih številk pa do danes. Pravzaprav so list ustavili, sicer pod imenom «Matajur» že v gozdovih, ko so se Slovenci bojevali za svobodo z orožjem.

Kakor ugotavlja njegov sedanji urednik Izidor Predan, je Matajur izhajal nad 20 let v težkih raz-

merah, v začetku januarja 1974 pa je izšla prva številka «Novega Matajurja». Jole Mamor je zapisala, da je «Novi Matajur» opravljal svojo nalogu na področju informiranja in združevanja beneških Slovencev, bil je življenjsko pomembno sredstvo za zbujanje in razvoj narodne zavesti. V določenem smislu je še danes organizacijski center v boju, ki ga Slovenci vodijo za priznanje svojih pravic.

80 podelstvo,
14.5.1982

Jubilej Novega Matajurja

Ob izidu 200. številke Novega Matajurja, glasila beneških Slovencev, je bilo v nedeljo, 9. t.m., v dvorani hotela Roma v Čedadu srečanje z bralci. Kljub izredno slabemu vremenu se je ob tej priložnosti zbral lepo število Benečanov in

SZDL iz obmejnih občin v Sloveniji, jugoslovanski generalni konzul v Trstu Štefan Cigoj in predstavniki slovenskih organizacij iz zamejstva.

Po pozdravnem nagovoru glavnega in odgovornega urednika lista Izidorja Predana sta nastopila pevski zbor iz Topolovega in pevski zbor »Pod lipo«, čemur je sledil slavnostni govor župana iz Grmeka inž. Fabia Bonimija. Ta je poudaril pomen tiskane besede in zlasti petnajstdnevnika Novi Matajur za Benečane, ki so doma ali delajo na tujem. Pozdrave in čestitke je posredoval predsednik Slovenske kulturno - gospodarske zveze Boris Race, nato pa je sledil kulturni spored z nastopi kar 20 mladih beneških harmonikarjev iz šole Antona Birtiča, z recitacijami beneških dijakov, ki so gojenci Dijaškega doma v Gorici, in z zaključnim nastopom ansambla »Beneški fantje« Antona Birtiča, ki letos praznuje 30-letnico delovanja.

Novi list
13.5. 1982

Kaj piše »DOM«

*Mon
list
13.5.82*

Mesečnik »Dom«, ki ga izdajajo slovenski duhovniki za Slovensko Benečijo, prinaša v zadnji številki na uvodnem mestu v italijanščini napisan uvodnik o zakonskem osnutku Krščanske demokracije za zaščito slovenske manjštine. Na prvi strani pa objavlja tudi v narečju napisan članek o Veliki noči. Stran krasí lepa fotografija z značilnim motivom križa iz tamkajšnjih krajev. Sploh je list zelo lepo ilustriran s fotografijami.

Na drugi strani najdemo razne krajše članke o aktualnih zadevah, med drugim o resoluciji sveta srednje šole »A. Angeli« v Čenti o ustanovitvi tečajev za furlanski in slovenski jezik za dijake te šole. Tečaj slovenščine bo obsegal štiri ure na teden, razdeljene v dva dela po dve uri, za nižje in višje razrede.

Na tretji strani nadaljuje B.Z. svojo v italijanščini pisano razpravo o imenih krajev v Nadiških dolinah. Zanimivo in hvalevredno je, da se je znal avtor izogniti skušnjavi, da bi npr. razlagal ime zaselka »Kobilca« iz besede kobila, namreč v pomenu te živali, ampak ga išče veliko bolj stvarno v izrazu za opornike mostu v tistem kraju. Velika večina drugih slovenskih etimologov bi se nedvomno takoj odločila za razlago po kobilci, živali, kot se ne pomicajo razlagati npr. priimka Kos po ptiču Kosu ali pa priimka Zajc po zajcu. Sijajno podkovanega se pokaže avtor tudi pri razlagi drugih krajevnih imen, npr. pri razlagi imena Podgora in ga najde v izrazu »gorica«, ki je pomenil oziroma pomeni »zaprt prostor, obdan od hiš«, t.j. vaški trg.

Zgodovinsko zelo zanimiv je tudi spis Ivana Obala »Nekaj o benečanskih Slavjanov«, ki je prvotno izšel leta 1849 v ljubljanskem časniku »Slovenija«. Ivan Obala je bil duhovnik in sodobnik Petra Podreka. V svojem omenjenem spisu opisuje Beneške Slovence in njihove kraje. Na isti, to je četrti strani, se nadaljuje iz prejšnjih številk razprava »Slovenski napisni v Nadiških dolinah«.

Na peti strani najdemo v italijanščino prevedeno razpravico o Cankarjevi povesti »Hlapec Jernej in njegova pravica« in nadaljevanje razprave »Benečani po svetu«. Mišljeni so seveda slovenski Benečani. Spis prika-

zuje čudno usodo neke beneškoslovenske družine, ki jo je svojčas zaneslo v Rusijo.

Šesta in sedma stran prinašata samo v italijanščini napisane spise, ki pa se ukvarjajo z zadevami Slovenskih Benečanov in branijo njihove jezikovne in narodnostne pravice. Na osmi in deveti strani najdemo spet krajše stavke, ki govorijo med drugim o tem, kako se moramo kot kristjani truditi za nov svet; o

Mon list ,

13.5.1982

12. maja 1982

BENEŠKI DNEVNIK

V portoroškem Avditoriju razstava del umetnikov iz Beneške Slovenije

Pobuda spada v okvir kulturnega sodelovanja med Slovenijo in Beneško Slovenijo

ČEDAD — V trenutku, ko postajo kulturne izmenjave in drugo sodelovanje med obmежnimi območji vse pomembnejše, daje svoj aktivni doprinos tudi Združenje umetnikov Beneške Slovenije. Do sedaj smo že poročali o številnih razstavah združenja v raznih krajih Slovenije in o pravih kulturnih prireditvah, kot je bila v Ilirske Bistrici, kjer je nastopil šentlenartski pevski zbor.

Zadnja tovrstna razstava združenja je bila v piranski občini, kjer so v veži portoroškega Avditorija razstavljali likovna dela beneških umetnikov in lesene kipe Paola Manzinija. Na otvoritveni svečanosti, ki so se je udeležili občinski predstavniki, so nastopili krajevni ženski pevski zbor, rezijanska pesnica Silvana Paletti, Marta Trinko, ki je prebrala pesmi Andreine Trausgnach in beneški harmonikaš Liso Jussa.

Kulturne izmenjave med Beneško Slovenijo in Istro trajajo že dalj časa. Dovolj je, da pomislimo na dejavnost koprske radiotelevizije, na pobude kot so «Primorska poje» in na letovanja otrok «Barčica moja». Tako sodelovanje je prišlo do izraza tudi v izgradnji Veplasa, prvega primera gospodarskega sodelovanja v okviru smernic osimskega sporazuma. Ob tem ne bo odveč omeniti tudi napore medobčinskih organov Pirana, Izole in Kopra v korist italijanskega jezika in kulture na tem območju.

V ta nadve zanimiv okvir spada tudi sedanja razstava beneških umetnikov, ki je rezultat osebnih naporov in pobud posameznikov kot predsednika združenja Vogriga, ki so v celoti razumeli vlogo in pomen umetnosti, saj so tovrstne pobude naletete na medel odziv dežele Fur-

lani-Julijske krajine in videmske pokrajine.

Poleg novih gostovanj po Sloveniji bodo beneški umetniki, katerim so se pridružili tudi številni Furlani, pripravili prihodnjega 12. junija ex tempore «Prizori iz Nadiških dolin».

Pr. dnevnik M.S

V ČEDADU PROSLAVA OB 200. ŠTEVILKI NOVEGA MATAJURJA.

Glasnik volje beneških Slovencev za uveljavitev narodnostnih pravic

Novi Matajur mora še nadalje pozorno spremljati vsa dogajanja in zastopati stališča vseh beneških Slovencev - Bogat kulturni spored

ČEDAD — Proslava dvestote številke Novega Matajurja je v nedeljo izvenela kot potrditev hotenja beneških Slovencev po obstoju in po razvoju v sklopu celovite slovenske narodostne skupnosti v Italiji, brez diskriminacij glede na pokrajino. Ta misel je bila večkrat poudarjena na nedeljski proslavi tega sicer skromnega, a pomembnega jubileja. Sicer pa Novi Matajur ne izhaja samo deset let. Že dolgo pred njim, leta 1943, je bil v ilegalni tiskan prvi Matajur, v povojnih letih pa je dvajset let izhaljal Matajur, preden se je preimenoval v Novi Matajur. Glavni urednik Novega Matajurja Izidor Predan je na nedeljski svečanosti povezel te tri liste v eno samo nit, nit boja beneških Slovencev za lastne narodostne pravice.

O pomenu tega jubileja je spre-govoril grmiški župan inž. Fabio Bonini, ki se je zaustavil pri sedanjem stanju v Beneški Sloveniji in dejal, da se je po desetletjih za-

tiranja politično stanje spremenilo in da obstaja sedaj formalno prisotjanje na upravičene zahteve beneških Slovencev, kar pa v resnici ne daje konkretnih rezultatov. «Tako je danes stanje še težje kot včeraj. Pred odkritimi in deklariranimi pritiski vsakdo, tako posameznik kot skupnost, jasno reagira. To pa se ne zgodi, ko gre za farizejsko obnašanje. Taka je nova stvarnost, v kateri dela Novi Matajur,» je dejal Bonini, ki se je nato vprašal, kakšna naj bo politična opredelitev tega lista in poudaril, da mora Novi Matajur ostati sredstvo vseh slovenskih političnih komponent v Benečiji, kajti nespametno bi bilo, da bi prišlo do delitve že itak skromnih sil.

V imenu Slovenske kulturno-gospodarske zveze je nato prinesel pozdrav in čestitke ob 200. številki predsednik Boris Race, ki je poučil, da je Novi Matajur viden in otipljiv dokaz prisotnosti in pripravljenosti beneških Slovencev, da se

spopriemejo s tistimi silami, ki hočejo priznati, da so del slovenskega naroda v nič manjši meri kot katerikoli drugi njegov del. «Smo v prelomni dobi, kar zadeva celotno našo manjšino v Furlaniji-Julijski krajini, je dejal Race in nadaljeval: Ni še premagano trmatost vztrajanje tistih, ki bi nam hoteli vsiliti omejeno zaščito, vas pa potisniti na zadnjo stopnjo narodnostnih pravic. Čakajo nas še hudi boji, zato da bomo dobili, kar je neobhodno potrebno, da se kot slovenska manjšina ohranimo in da bomo vsi Slovenci v deželi uživali enake pravice. Zato je tudi Novi Matajur v tem obdobju pred velikimi napadami, za katere želimo, da bi jih dobro opravil.» Ob koncu je Race čestital kolektivu Novega Matajurja ob 200. številki, glavnemu uredniku Izidorju Predanu pa ob njegovi 50-letnici.

Novemu Matajurju in Izidorju Predanu je nato čestital glavni urednik Primorskega dnevnika Jože Koren, ki je bil med ustvarjalci Matajurja, ciklostiliranega lističa iz leta 1943. Dejal je, da je bil že tisti listič glasnik novih časov in sedanji Novi Matajur je glasnik istih teženj in istih hotenj, odraz volje beneških Slovencev, da postanejo res enakopravni Slovenci na tem koščku zemlje pod Matajurjem. V spomin na 200. številko je uredništvu Novega Matajurja poklonil mačo Palčičeve serije Ikarus.

V bogatem kulturnem sporedu sta najprej nastopila dva pevska zbor, zbor iz Topolovega, ki je bil prav pred kratkim ustanovljen, in zbor Pod lipo iz Gorenjega Barnasa. Sledile so recitacije, ki so jih podala tri dekleta iz Fojde, ki so gojenke dijaškega doma v Gorici, nato pa so nastopili gojenci glasbeno šole Antona Birtiča iz Mečane. Dvajset mladih harmonikarjev je pokazalo, kaj so se naučili v kratkem obdobju, kolikor se pač učijo harmonike. In reči je treba, da je rezultat res zavidljiv. Ob koncu je nastopal še ansambel Beneški fantje pod vodstvom Antona Birtiča, ki je tudi po koncu uradnega dela slovenski skrbel za res prijetno vzdušje.

11.5.82

f. durov

Nel 1974 usciva
per la prima volta
il periodico «Novi
Matajur»

**200 NUMERI
PER GLI SLOVENI
DELLA SLAVIA
FRIULANA**

CIVIDALE, 7 — Il «Novi Matajur», quindicinale degli sloveni della Slavia friulana, celebrerà domenica 9 maggio l'uscita del suo duecentesimo numero. E' una ricorrenza importante per il periodico uscito per la prima volta nel 1974 per continuare l'opera di tre precursori: il bollettino ciclostilato «Matajur», curato dai partigiani nell'estate e autunno del '43 del bollettino ciclostilato intitolato sempre «Matajur», edito in versione bilingue come «Settimanale del Veneto sloveno» e uscito per tutto il 1944, infine del settimanale «Matajur» edito dal 1950 in poi da un consorzio di sloveni della Slavia. Questo foglio, uscito per vent'anni e di cui il «Novi Matajur» continua l'opera ha avuto un ruolo importantissimo nella rinascita sociale della Slavia friulana e ha dato un grosso contributo alla riscoperta delle radici etniche e sociali della comunità slovena.

Alla manifestazione di domenica che si svolgerà alle ore 17 all'albergo Roma di Cividale, parteciperanno un complesso di giovani fisarmonicisti, cori della Benecia e il complesso musicale «Beneški fantje». Il ruolo del giornale sarà illustrato dal sindaco di Grimacco ing Fabio Bonini. S.L.

*la voce
del popolo*

8/9 - 5 - 1983

Res razveseljiva poprečna raven desetih zborov v Kulturnem domu.

Nekateri zbori so odlično napredovali - Zbori pa, ki so bili pred časom očični, niso pokazali nadaljnega napredka - Kako so se izkazali posamezni zbori

Nastop tretje skupine zborov na reviji »Primorska poje« je bil v Trstu v Kulturnem domu, kjer je nastopilo devet zborov in en oktet: mešani zbor »Pod lipo« iz Barnasa, oktet »Boris« iz Pivke, moški zbor »Vesna« iz Križa, Zgornjeipavski mešani zbor iz Podnanosa, moški zbor iz Postojne, deklinski zbor »Igo Gruden« iz Nabrežine, mešani zbor iz Divače, moški zbor »Tabor« iz Općin, mešani zbor »Soča« iz Kanala in Tržaški partizanski pevski zbor »Pinko Tomažič«.

Ce bi bile vse revije na tako zadovoljivi povprečni ravni, kakšna je bila v Trstu, bi lahko rekli, da se v primorskem in zamejskem petju dogaja nekaj razveseljivega, nekaj, kar odraža živa stremljenja po čim lepšem petju, trud in delo ter hotenja po dobrih pesmih ne glede na njihove zahtevnosti, sveda gledano z vidika ljubiteljstva in danih zmogljivosti. Saj je bilo nekaj presestljivih uspehov zborovske repreducije in več dobrih pesmi ter priredb med sporedi te revije, bodisi izbranih med najboljšimi iz starejšega obdobja, bodisi iz polpreteklosti ali še živečih avtorjev oziroma priejedvalcev ljudskih pesmi. Take smo poslušali iz zapuščin slovenskih skladateljev Gallusa, B. Ipavca, Kocjančiča, Mirka, Simonitja, Arniča, Lavrinja, E. Adamiča in iz opusa Ubalta Vrabca, narodne pa v priredbah P. Merkuja, N. Šperha, J. Pavčiča, J. Ježa in U. Vrabiča.

Ta revija je pokazala kakovostni napredok nekaterih zborov, sedava v medsebojnem določenem

sorazmerju, vendar pri tistih zborih, od katerih bi, v primerjavi z drugimi, vredno že potrejčimi, ne pričakovali posebnih presenečenj. In vendar nas je prav prijetno presenetil Zgornjeipavski mešani zbor iz Podnanosa; zapustil je najmočnejši vtis: osvežen z lepimi mladimi glasovi, ki pojo čisto; dosežena je potrebnna homogenost v skupinah in dokaj zadovoljiva celotna zvočna uravnoteženost. Zbor obeležuje posebna barvitost, izjemno enovita je sopranska skupina, ki dobro obvlada tudi visoke tone, kakor že dolgo nismo slišali kaj podobnega — pač pa le pripombe, da ni več pravil soprano pri nas. Mislim, da je to posebno poglavje, ki zadeva vprašanja vokalne izobrazbe; ta večkrat ubira pota le površnega znanja in zmedenosti, ki vodijo marsikdaj k slabljenju tudi že po naravi lepih glasov, namesto k dobremu oblikovanju le-teh. Interpretacije tega dobro pripravljenega zobra so odražale poglobljeno dojetost pesmi, ki so jih pevci neposredno doživljali in so se prav tako neposredno odzivale pri poslušalcih, saj so takoj zaslutili njihov izrazni žar.

S svojimi izredno mladimi pevci in pevkami se je zelo uspešno predstavil tudi zbor iz Barnasa. V okviru svojih trenutnih pevskih možnosti si je izbral primeren spored, ki pa ga je izobiloval z vso pevsko preprčljivostjo. Ta zbor, ki razpolaga z lepimi glasovi, se utegne razviti v še bolj kakovostno pevsko skupino, ki bi zlasti v svoji ožji domovini lahko pomembno vplivala na razvoj pevske zborovske umetnosti. Zbor zveni precej ubrano, le v večjih dinamičnih razponih, kakor v višinah, bo treba posvetiti pri nadalnjem delu razvijajočim se glasovom pozornost in težnjo k zllosti. Sicer pa so interpretacije odsevale iskreno doživljanje mladih pevcev.

Oktet iz Pivke je pel čisto in ubrano, deluje disciplinirano, interpretacije so bile muzikalno utemeljene — brez okrasja z vrtov nepristne izrazne prefranosti. Seveda je bil tudi glasovno zelo dobro pripravljen, zlit in enoten v delovanju, le malce je izstopal drugi tenorist v ff, Lep napredek!

Na tretjem nastopu pevskih zborov v okviru revije Primorska poje v tržaškem Kulturnem domu je nastopilo deset zborov, med katerimi so bili tudi mešani zbor »Pod lipo« iz Barnasa v Beneški Sloveniji

Moški zbor »Vesna« iz Križa

in TPPZ Tomažič, ki je večer tudi zaključil

PRIZORSKA
DIREKCIJA,

27. 3. 1882

JUBILEJ NOVEGA MATAJURJA

Ob izidu 200. številke Novega Matajurja bo v nedeljo, 9. t.m., ob 17. uri, v hotelu Roma v Čedadu srečanje bralcev. Slavnostni govornik bo grmiški župan inž. Fabio Bonini. V kulturnem programu bodo sodelovali Beneški harmonikarji, beneški pevski zbori, recitatorji in ansambel »Beneški fantje« Antona Birtiča.

—o—

Novi list, 6.5.1982

BENEŠKI DNEVNIK

V Fojdi srečanje o problematiki slovenske in furlanske manjšine

O problemih manjšin so spregovorili pokrajinska svetovalca Sbuelz (PSI), Petričič (KPI), predstavnik furlanskega gibanja Ceschia in predsednik krožka Studenci Ruttar

FOJDA — Sekcija KPI iz Fojde je v nedeljo pripravila prvo srečanje z naslovom Aktualni problemi slovenske in furlanske manjšine. Krajevni tajnik komunistične partije De Luca je v uvodu povedal, da je namen te pobude, ki se bo nadaljevala z okrogimi mizami o različnih vprašanjih, razjasnitvi številne probleme, ki zadevajo prebivalstvo tega območja. Na nedeljsko srečanje so povabili socialističnega pokrajinskega svetovalca Giampietra Sbuelza, profesorja Adriana Ceschia, ki je predstavljal Furlansko gibanje, predsednika katoliškega kulturnega krožka Studenci Riccarda Ruttarja in komunističnega pokrajinskega svetovalca Pavla Petričiča.

V prvem krogu posegov so vsi udeleženci srečanja predstavili posebnost obuh narodnostnih skupnosti, obenem pa so poudarili potrebo po

boljšem medsebojnem informirjanju in izrazili željo po skupnih pobudah. Še posebej pa je prišlo do izraza, da je treba slediti razvoju zahtev po zaščiti v parlamentu (o teh vprašanjih razpravljalna komisiji za ustavna vprašanja v poslanski zbornici in senatu), istočasno pa morata manjšini še naprej razvijati svoje delovanje in krepliti narodno zavest.

Riccardo Ruttar je pojasnil, da Slovenci zahtevamo globalni zaščitni zakon, ki bi moral veljati za vso manjšino in obravnavati vse spekter njenega delovanja. Iz teh predpostavk je kritiziral zakonski osnutek krščanske demokracije in podprtstališča Petričiča in Sbuelza.

Ceschia pa je še enkrat svetoval Slovencem, naj združijo svoj boj z ostalimi jezikovnimi manjšinami v Italiji in še posebej s Furlani. Pri tem pa ni upošteval različnih stališč

slovenskih organizacij. V razpravi je spregovoril tudi Giampaolo Goriup, ki je poudaril, da mora zakonska zaščita vsebovati tudi norme za varstvo družbenogospodarskih značilnosti slovenske manjšine. Podobno mnenje je izrazil tudi Ado Cont, ki pa se je posebej zaustavil pri potrebnih normah, ki bodo omogočile beneškim Slovencem oživitev jezikovnega bogastva.

Komunistični senatorji o natečaju v beneškem narečju «Moja vas»

RIM — Komunistični senatorji Gerbčeva, Bacicchi in Conterno degli Abati so vložili interpelacijo prosvetnemu ministru glede natečaja «Moja vas». Komunistični senatorji so poudarili, da študijski center Nediža že devet let uspešno organizira natečaj v narečju, ki je namenjen slovenskim šolarjem iz videmške pokrajine. Podoben natečaj za furlanske šolarje je pripravilo tudi furlansko filološko društvo. Šolske oblasti so klub številnim ugodnim ocenam raznih družbenopolitičnih organizacij iz Furlanije - Julijske krajine prepovedale, da bi šolarji pisali v narečnem jeziku za omenjena natečaja med solskimi urami.

Gerbčeva, Bacicchi in Conterno degli Abati so zahtevali od prosvetnega ministra, naj jim odgovori, če namerava dovoliti, da bosta oba natečaja potekala med solskimi urami, da bi se tako omogočilo šolarjem in učiteljem sodelovanje na natečaju «Moja vas» in furlanskega filološkega društva.

P. dnevnik

05.05.1982

200. Novi Matajur

Beneški list «Novi Matajur» je z izdajo, ki nosi datum 1. maja 1982, dosegel svojo dvestoto številko. Za petnajstdnevnik je to lep in pomemben jubilej, pomemben toliko bolj, ker gre za list naših beneških rojakov v Nadiških in Terskih dolinah ter v zdomstvu, v emigraciji. Pod tem naslovom je začel izhajati v začetku januarja 1974 kot naslednik dveh, oziroma treh svojih predhodnikov: «Matajurja», ki so ga začeli izdajati partizanski propagandisti na ciklostil v jeseni leta 1943 v odročnih beneških vaseh; drugega partizanskega «Matajurja», ki je začel izhajati poleti 1944 in je izhajal do pozne jeseni istega leta ne več kot glasilo partizanskih enot, pač pa kot dvojezični tedenik (še vedno na ciklostil) najprej s podnaslovom «Beneški tedenik - Settimanale della Carnia» in nato s podnaslovom «Beneški tedenik - Settimanale del Veneto sloveno»; in končno tretjega «Matajurja», ki je začel izhajati leta 1950, ko so zavedni in napredni beneški Slovenci ustanovili konzorcij za njegovo izhajanje in ki je potem v dvajsetih letih svojega izhajanja v težkih razmerah in okoliščinah - kot piše Izidor Predan, sedanji urednik «Novega Matajura», v uvodnem članku jubilejne številke, ki izide danes - «codigral važno vlogo prebujanja našega življa za svobodo in demokracijo, za kulturni, gospodarski in socialni razvoj Slovencev videmske pokrajine».

In še piše Izidor Predan v istem uvodniku: «Novi Matajur je torej podedoval zgodovinsko vlogo prvega in drugega Matajura, razširil in utrdil poslanstvo, za katero je začel izhajati v gozdovih. Tega se ne smemo stranovati, nasprotno, ponosni moramo biti zaradi uspehov, ki smo jih dosegli v imenu teh idealov. Če je prišlo v Italiji do pozitivnih premikov, tudi kar zadeva našo narodno skupnost, je to zasluga sil, ki se sklicujejo na te ideale. Tega ne smemo nikdar pozabiti! V tem pogledu smo politični časopis, ki se zavzemamo za napredne rešitve vseh problemov človeške družbe. Smo glasnik slovenske skupnosti videmske pokrajine, ker branimo in zagovarjamo narodnoštne interese. Se borimo za kulturni, gospodarski in politični razvoj naše skupnosti».

Mladá sodelavka «Novega Matajura», Jole Namor, pa v tej jubilejni številki, izhajajoč iz enakih ali podobnih ugotovitev kot odgovorni urednik Izidor Predan, zre tudi v prihodnost časopisa in pravi: «Okrepitev našega tiska je že neodložljivo uprašjanje. V najkrajšem času se bomo moralni z vso resnostjo spoprijeti s tehničnimi, organizacijskimi in kadrovskimi problemi, ki tarejo Novi Matajur. Samo tako bomo lahko zagotovili, da bo časopis tudi v bodoče opravljal svojo vlogo pospeševalca kulturne, družbene in politične rasti Slovencev v Benečiji. Samo tako bomo dosegli večjo razširjenost časopisa in mu zagotovili pomembno in nenadomestljivo vlogo na informacijskem področju».

Ko pa se dotika uprašanja jezika kot «rodja in orožja našega boja», Jole Namor pravi: «V tem smislu opravlja «Novi Matajur» sicer težko, a izredno pomembno nalogu, saj večina beneških Slovencev najde svoj prvi in večkrat tudi edini stik s slovenskim jezikom prav v našem časopisu. Ob upoštevanju »čolske« funkcije, ki jo časopis opravlja, je potrebno pozorno spremljati jezik, ki ga časopis posreduje bralcem. Dialekt je bogastvo, je humus, iz katerega jezik pogosto dialekt ohrani v časopisu mesto, ki ga že ima. Toda dialect je tudi jezik podrejenih družbenih slojev in gotovo ni najprimernejše sredstvo za posredovanje kulture. Zato je po mojem mnenju potrebno okrepiti napore za kreplješi razvoj izražanja v slovenskem jeziku in to kljub naporu in delu, ki ga zahteva.»

Namenoma smo hoteli z besedami predstavnikov starejše in mlajše generacije ustvarjalcev Novega Matajura samih, z besedami tistega, ki je nosil in še nosi breme pionirja in z besedami tiste, ki se šele vključuje na jasno zatisano pot, označiti pomen in vlogo «Novega Matajura», ker so njune besede najbolj pristne, ker so avtentičen odraz gledanja beneških rojakov samih na vlogo tiskane slovenske besede med njimi, ker so obenem vez izročil tradicije prek današnjosti s prihodnostjo.

In kako ne bi mogli in morali z njima soglašati tudi mi pri Primorskem dnevniku, ki nas na «Novi Matajuru» ne veže samo stanovsko tovarstvo, marveč tudi široka politična platforma skupnega boja za pravice Slovencev v Italiji pousod tam, kjer živimo kot avtohtona narodna skupnost? Kako se ne bi mogli iz srca veseliti njegovega pomembnega jubileja, ki je od njegovih prednikov dalje, pa še prej, od beneških Čedermacev in prvoborcev za svobodo, zgovorno pričevanje trdive narodnostne klice, ki pod ledeno skorjo prisile nikoli ni prenehala živeti in ki je, kar je ta bila prebita ali otajana, začela poganjati bujno rast, ki smo ji v teh zadnjih desetletjih priča?

Zato ob vseh številnih čestitkah, ki jih je prebratskemu «Novemu Matajuru» ne moreta biti častni poti za izbojevanje narodnostnih in socialnih pravic beneških rojakov, za njih enako obravnavanje in upoštevanje v globalnem zaščitnem zakonu za vse Slovence v Italiji, za njihov narodnostni, kulturni, gospodarski in socialni napredek, za ustvarjanje vzdružja medsebojnega spoznavanja in prijateljskega sožitja, za novo, lepše, pravičnejše življenje pod Matajurjem.

JOŽE KOREN

Pr. dnevnik

of. 05. 1982

OB PRISOTNOSTI PREDSEDNICE ZBORNICE JOTTIJEVE

Čedadu srebrna kolajna

Nihče od govornikov se ni spomnil na beneške Slovence

ČEDAD — «Beneški Slovenci za svobodo in globalno zaščito! — Gli Sloveni della Benezia per la libertà e la tutela globale!». «Gradbeni delavci iz Benečije — Gli edili sloveni della provincia di Udine». «Žene za mir in enakopravnost — Le donne per la pace e l'uguaglianza!» S temi tremi transparenti so beneški Slovenci v nedeljo v Čedadu pozdravili predsednico poslanske zbornice Nilde Jotti in vse druge predstavnike osrednjih in krajevnih uprav ter vojske. Beneščani so transparente dvignili prav pred glavno tribuno, na kateri so bili zbrani vsi predstavniki oblasti. In vendar se ni nihče nanje v govorih spomnil.

Na veliko svečanost v Čedadu so prihiteli ljudje iz vseh krajev naše dežele. Prišli so zastopniki občin Furlanije s svojimi praporji, prišli so zastopniki partizanskih združenj z bojnimi zastavami, prišlo je veliko bivših garibaldinskih ter ozopovskih borcev, prišli so tudi slovenski partizanski borcevi iz Benečije, Goriške ter Tržaške, prišla je tudi skupina bivših partizanov iz Slovenije.

Oddelki italijanske vojske in županstev ter borčevskih organizacij so se najprej zbrali tam kjer je postavljen velik spomenik odporniškemu gibanju. Tja je dospevala predsednica poslanske zbornice Jotti v spremstvu čedadskega župana Pascolinija, podpredsednika poslanske zbornice Fortune, podtajnika v obrambnem ministrstvu Scovacricchija, vojaških poveljnikov. Položila je venec pred spomenik, ki spominja na več sto prebivalcev Čedada in bližnjih krajev, ki so padli v času borbe proti fašizmu in nacizmu.

Zatem je dolg sprevod šel čez Hudičev most skozi starodavno mesto do Ulice Libertà, skoraj pred kolodvorom, kjer so bili postrojeni razni oddelki vojske in kjer so bile postavljene tribune za goste ter kjer je precej prostora za večtisočglavo množico, ki se je bila tam zbrala.

Predsednik republike je počastil s srebrno kolajno za hrabrost v borbi proti nacifašizmu mesto Čedad. To ker je bil Čedad skupno z okoliškimi beneškimi občinami že od vsega začetka borbe proti nacifašizmu, skupno s Karnijo, eden izmed prvih krajev v Italiji, kjer se je razplamela oborožena vstaja in kjer je prišlo sredi leta 1944 do ustanovitve svobodnih področij. Predsednica Jotti je v svojem govoru povedala, da se je v teh krajih ustvarjala demokratična italijanska država, da je partizanska civilna oblast, ki so jo garantirali oboroženi garibaldinski in osopovski oddelki, ustvarjala zakone, ki jih je potem osvojila italijanska republika. V Čedadu in okolicu je bilo več sto padlih v partizanskih vrstah, talcev, v taboriščih. Zaradi tega je srebrna kolajna namenjena tudi okoliškim občinam.

V svojem govoru se je Jotti dotaknila tudi današnjih vprašanj od socialnih do političnih, od terorizma do škandalov, in dejala, da je povojna republikanska in demokratična Italija uresničila marsikaj tistega, za kar so se med vojno ljudje borili v gorah in gozdovih, veliko stvari pa je še vedno treba uresničiti in zato potrebujemo mir in nujna je volja, da se te ideje odporništva uresničijo.

Na svečanosti sta spregovorila tudi čedadski župan Pascolini in vojaški poveljnik general Granai. Po mimohodu bojnih vojaških zastav in praporov mest naše dežele, ki so nagrajene z zlató kolajno, je predsednica poslanske zbornice pripela srebrno kolajno na prapor čedadiske občine in ga zatem poljubila.

Še pred svečanostjo se je predsednica zbornice na županstvu sešla z zastopniki občinske uprave in župani beneških občin ter se poklonila spominu ustreljenih v Čedadu pred spomenikom v neki vojašnici.

MARKO WALTRITSCH

Pre. dnešnik

27.04.1982

TRST, nedelja, 25. aprila 1982

D od 5. do 17. septembra 1944 se je tiskal v tiskarni «Doberdob» je edini tiskani partizanski DNEVNIK v zasužnjeni Evropi.

SINOČI V VIDMU

JOTTIJEVA SPREJELA BENEŠKE SLOVENCE

Zagotovila jim je, da si bo prizadevala za pospešitev postopka za sprejem zaščitnega zakona

VIDEM — Predsednica poslanske zbornice Nilde Jotti, ki se ob priložnosti podelitev srebrne nagrade občini Čedad za zasluge v odporiškem gibanju mudi na dvodnevnu obisku v Furlaniji - Julijski krajini, je sinoči v videmskem hotelu Astoria sprejela delegacijo beneških Slovencev. Delegacijo so sestavljali predsednik teritorialnega odbora SKGZ za videmsko pokrajinou Viljem Černo, pokrajinski svetovalec Pavel Petričič, predsednik mladinskega odbora SKGZ za videmsko pokrajinou Maurizio Namor, predsednik društva Lepi vrh iz Kanalske doline Salvatore Venosi, predsednik kulturnega društva Ivan Trinko iz Čedada Beppino Crisetig, urednik Novega Maturija Izidor Predan, predstavnica Zveze beneških žen Marina Cernetig, podžupan občine Tipana Elio Berra, predstavnik SLORI iz Čedada Riccardo Ruttar in predstavnica društva Ivan Trinko Lucia Trušnjak. Na pogovorih s predsednico poslanske zbornice je bil prisoten tudi komunistični poslanec Arnaldo Baracetti.

Najprej je spregovoril Viljem Černo, ki je orisal položaj slovenske manjšine v videmski pokrajini. Pri tem je še posebej odločno podčrtal dosedanje neupoštevanje zahtev in potreb Slovencev v Italiji s strani uradnih oblasti.

Do nedavnega številne politične sile sploh niso hotele priznati beneških Slovencev za sestavni del slovenske manjšine in so praktično zanikale obstoj teh vprišanj. V zadnjih letih so se razmere na tem področju postopoma izboljšale, vendar Slovencem v videmski pokrajini še vedno ni priznan status manjšine. Zato si beneški Slovenci obetajo in zahtevajo, da bo italijanski parlament čimprej sprejel zakonsko zaščito za slovensko manjšino v Italiji, ki pa ne sme ločevati Slovencev na podlagi territorialne razdelitve po pokrajnah.

Za njim je spregovoril profesor Pavel Petričič, ki je svoj poseg omejil na parlamentarni iter za sprejem globalnega zakona za zaščito manjšine. Pri tem je poudaril, da se vprišanje varstva slovenske manjšine razlikuje od zaščite drugih manjšin in ga je treba zato obravnavati ločeno.

Predsednik mladinskega odbora za videmsko pokrajinou Maurizio Namor je spregovoril o vlogi manjšine kot zveze med državami in narodi in kot skupnosti, ki lahko veliko prispeva k demokratičnemu razvoju družbe, v katerem živi.

Nilde Jotti je z velikim zanimanjem poslušala predstavnike slovenske delegacije in zagotovila, da bo napravila vse, kar je v njeni moči, da bo pospešila postopek za sprejem takega zakona, ki bo ustrezal zahtevam slovenske narodnostne skupnosti v vseh treh pokrajinah. Obenem je omenila tudi nevarnost parlamentarne krize in predčasnih volitev, kar bi za več časa zavrl spremem zaščitnega zakona.

*Pz. dnevnik
25.4.82*

NA POVABILU BENEŠKIH SLOVENCEV

Tomšičeva in Šinigoj na obisku v Benečiji

*V Čedadu sta se sestala s predstavniki sloven-
skih kulturnih društev iz videmske pokrajine*

ČEDAD — Članica predsedstva SR Slovenije in predsednica družbe nega sveta za mednarodne odnose Vida Tomšič ter podpredsednik izvršnega sveta skupščine Slovenije Dušan Šinigoj sta se včeraj mudila na obisku v Beneški Sloveniji. Na pogovorih s predstavniki Slovencev v videmski pokrajini sta bila prisotna tudi predsednik Slovenske kulturno - gospodarske zveze Boris Race in jugoslovanski generalni konzul v Trstu Štefan Cigoj.

Vida Tomšičeva in Dušan Šinigoj, ki sta dopotovala v Beneško Slovenijo že zgodaj dopoldne preko mejnega prehoda Rateče, sta se najprej sestala v Ukvah in Žabnicah z Mariom Gariupom in Salvatorejem Venosijem, ki sta ju seznanila s položajem Slovencev na tem območju.

Med temi pogovori so še posebno pozornost posvetili vlogi in pomenu prosvetnega in kulturnega delovanja pri ohranjevanju in utrjevanju narodne zavesti.

Iz Ukev sta gosta iz Slovenije odpotovala v Tersko dolino, kjer sta se ustavila v Bardu. Tu sta si ogledala etnografski muzej in naselje novih hiš, ki so jih zgradili po potresu s pomočjo Jugoslavije. Na območju Špetra Slovenov sta nato obiskala tovarni BENECO in Veplas, ki sodeluje z begunjskim Elanom in mirenskim Cicibanom, oziroma s koprskim Iplasmom.

Popoldne sta se Vida Tomšič in Dušan Šinigoj v dvorani Ivan Trinko v Čedadu sestala s predstavniki beneških kulturnih društev, ki so ju podrobno seznanili z razmerami, v katerih živi slovenska manjšina na tem območju in z ovirami, s katerimi se srečujejo društva pri svojem delu. Posebna pozornost je veljala zahtevam, naj italijanski parlament čimprej sprejme potrebno zakonsko zaščito za Slovence v Italiji in naj pri tem ne dela razlik glede na teritorialno razdeljenost manjšine.

Vida Tomšič je v svojem posegu poudarila zanimanje Slovenije za položaj slovenske manjšine v Italiji in se je zaustavila pri vlogi manjšin v razvoju odnosov med državami in pri tem je še posebej pozorila na odnose med večinskim in manjšinskim narodom.

Obstoj in položaj manjšine sta namreč v marsičem odvisna prav od teh faktorjev.

Gosta iz Slovenije sta se v Čedadu sestala tudi s predstavniki krajevnih oblasti in sicer na uradnem košilu na čedadskem gradu. Kosila so se med drugim udeležili videmski pokrajinski svetovalec Petricig, predsednik gorske skupnosti Terskih dolin Sinicco, namestnik čedadskoga župana Fantino, župan občine Grmek Bonini, župan iz Rezije Barbarino, monsignor Birtič, podžupan iz Špetra Slovenov Adami, predsednik teritorialnega odbora SKGZ za videmsko pokrajino Viljem Černo in drugi.

KARLO DEVETAK

Pr. dnevnik
26.04.1982

BENEŠKI DNEVNIK

Videmska pokrajina ne upošteva problemov in zahtev Benečanov

Premalo pozornosti gradnji in vzdrževanju cest ter krajevnemu gospodarstvu - Srečanje predsednika pokrajine Englara z župani Nadiških dolin in vodstvom gorske skupnosti

ČEDAD — Videmski pokrajinski svet je že tretjič zaporedoma razpravljal o gospodarskih razmerah v Reziji ter Nadiških in Terski dolini. Razprava se je začela na temelju ocen nekaterih manj pomembnih pobud pokrajinskega odbora v korist mlekarn, zadruž, zadružnih hlevov in za vzdrževanje podeželskih cest na hribovitem območju pokrajine. Poleg drugih je ponovno spregovoril tudi Petricig, ki je s podatki dokazal, da pokrajinski odbor ne upošteva potreb Benečije.

Na območju kjer živijo Slovenci je pokrajina podprla le rezisko zadrugo «To rožina dolina» in štiri manjše mlekarne v Nadiških dolinah.

Stevilni pokrajinski svetovalci so kritizirali tudi uresničevanje načrta o gradnji cest pokrajinskega pomena.

Ceste v Hlodiču, Zamiru in Sovodnjah, ki so bile precej poškodovane med gradnjo novega vodovoda, ostajajo še naprej le na seznamu neuresničenih želja.

Nezadovoljstvo prebivalstva Nadiških dolin z delovanjem pokrajine na njihovem območju je prišlo do izraza tudi na srečanju predsednika videmske pokrajine Englara z župani Nadiških dolin in vodstvom gorske skupnosti za te kraje, ki ga je vodil predsednik Chiuch. Župani in Chiuch so Englaru podrobno orisali probleme in težave v omenjenih občinah in zahtevali večje angažiranje pokrajine za njihovo razrešitev. Predsednik pokrajine je sicer odgovoril na vsa vprašanja, vendar se je obvezal samo glede gradnje mostov v Ibanu in Ažli.

Na srečanju so nato pregledali

še možnosti za ohranitev otroškega vrtca v Srednji in mesto učitelja v Hlodiču ter razširitev finančnih podpor manjšim kmetom in živinicem.

Seja VZPI-ANPI iz Nadiških dolin

ČEDAD — V nedeljo, 18. aprila, so se sestali na društvu «Ivan Trinko» v Čedadu bivši partizani, vpisani v sekcijo ANPI Nadiških dolin. Sestanku je prisostvoval tudi predsednik pokrajinskega in deželnega odbora ANPI Federico Vincenti. Na sestanku je bil največ govor o ojačanju organizacije, razširitvi članstva, o večjem sodelovanju z obmежnimi organizacijami ZB Slovenije, ter o pomembnih manifestacijah v videmski pokrajini v tekocem letu.

Predsednik Vincenti pa je napravil v svojem posegu podrobno analizo o političnem položaju doma in v svetu ter stališča ANPI do določnih problemov.

P. dnevnik

23. okt. 1982

**Amaterji Slovenske
Benečije
v Portorožu**

Včeraj so v portoroškem Avditoriju odprli razstavo amaterjev Slovenske Benečije. V kulturnem programu so nastopili mešani oktet Svoboda iz Izole, glasbena skupina Aliansa iz Pirana in predstavniki iz Benečije. Razstavo so priredili v počastitev kongresa slovenskih in jugoslovenskih komunistov.

*Priuromske novice
23.4.1982*

Zaključek revije »Primorska poje«

V nedeljo, 18. aprila, se je v občinski telovadnici na Lesah v Beneški Sloveniji zaključila letošnja revija »Primorska poje«. V enem mesecu in pol so v dvanajstih krajih, na tej in na drugi strani meje, nastopili skoraj vsi primorski pevski zbori. Ta množičnost pa se ne odraža samo v številu pevskih zborov, ki so letos peli, in v številu pevcev, ampak tudi v zanimanju, ki ga vsakoletna pevska revija vzbuja pri občinstvu.

Število novih ali obnovljenih pevskih zborov, številni mladi pevci, ki iz leta v leto z vedno večjim veseljem pomlajujejo pevske vrste, in drugi znaki kažejo, da zanimanje za to obliko udejstvovanja stalno raste. Zborovsko petje doživlja svoj preporod. Zbori se predvsem številčno krepijo in to je prvi pogoj, da se bo pri petju izboljšala tudi umetniška raven. Prav take množične pevske revije, kot je Primorska poje, kažejo resnično stanje vsakoletne pevske, kulturne in glasbene rasti. Če upoštevamo najrazličnejše okolnosti, ki lahko vplivajo na kvaliteto izvajanja pri posameznih zborih, lahko rečemo, da se stanje počasi, a vztrajno boljša. Boljša v smislu,

vati, ker jih pač stvar zanima. Prav zaradi tega, ker je sedaj petje spet zadobilo vlogo vodilnega kulturnega udejstvovanja med našim ljudstvom, je nujno, da organizatorji začnejo misliti na neko obliko, ki bo pevske zbole in tudi poslušalce še naprej spodbujala, da bodo sledili in se udeleževali te dejavnosti. Dobiti primerno rešitev seveda ni lahko, je pa nujno, kajti pogoji za to so in vsi moramo izkoristiti čas in prilike, da se zborovsko petje v naših krajih spet razvije v kulturno mednarodno reprezentativno dejavnost.

*Novi list,
22.4.1982*

Novemu Matajurju, zasluznemu glasilu beneških Slovencev iskreno čestitamo za pomembni jubilej. Prepričani smo, da bo tudi v prihodnosti z enako odločnostjo branil koristi našega ljudstva v Benečiji, tolmačil njegove želje in pričakovanja ter še dalej prispeval svoj nepogrešljivi delež v prizadevanjih za vsestransko osveščanje naših rojakov v videmski pokrajini.

Novi list

da vsi stremijo za čim boljšo izvedbo, ta volja pa bo zbole, ob marljivem delu, vajah, primerni izbiri zborovske literature, glasovni izobrazbi, smiselnemu muziciraju itd., privedla do vedno popolnejšega, lepšega petja.

Organizacija tako množične pobude, ki je tudi zemljepisno razvijana po vsem primorskem ozemlju, je zahtevno in nelahko izvedljivo delo. Kaže pa, da so ljudje za zborovske revije pripravljeni veliko žrtvo-

ČEDADSKI OBČINSKI SVET PODPRL ZAŠČITO MANJŠIN

V resoluciji je poudarjena zahteva po hitrem sprejemu globalne zaščite za slovensko manjšino

ČEDAD — Čedadski občinski svet je z veliko večino glasov sprejel resolucijo, s katero se je seznanil z začetkom parlamentarne razprave o zakonskih osnutkih za zaščito slovenske narodnostne skupnosti in o okvirnem zakonu za jezikovne manjšine v Italiji. V resoluciji, ki jo je predstavil načelnik komunističnih svetovalcev odvetnik Giovanni Battocletti, se je čedadski občinski svet zavzel za hiter sprejem potrebnih zakonov.

Komunistični svetovalec je v predstavitvi načrta resolucije poučil večstoletno sožitje na območju Čedada med pripadniki furlanske in slovenske skupnosti. Kulturne, etnične in jezikovne razlike so lahko povezane z različno stopnjo narodne zavesti, kar pa kljub temu obvezuje italijansko državo, da s potrebnim zaščito uresniči navodilo iz ustave.

V široki in poglobljeni razpravi so nato spregovorili načelnik socialistične skupine Alessandro Pasta, ki je omenil zakonski osnutek, ki ga je v parlamentu predstavil poslanec Fortuna, in predstavnika krščanske demokracije Specogna in Namor. Kljub razlikam med posameznimi zakonskimi osnutki in v teh predstavljenimi reštvami so udeleženci razprave potrdili prisotnost tega problema. Razpravo sta zaključila župan Giuseppe Pascolini in odvetnik Giovanni Battocletti, ki sta se sporazumela za dopolnitev resolucije. Le-ta sedaj vsebuje stališča iz različnih zakonskih predlogov in zahtevo naj se to vprašanje končno le reši.

Občinski svet je obenem odločno zavrnil predlog resolucije neofašistične stranke, ki ga je predstavil svetovalec MSI grof D'Attimis Maniago. V katerem je bila zanikana prisotnost slovenske manjšine na območju Čedada.

Tudi v razpravi o proračunu za leto 1982 so komunistični in socialistični svetovalci poudarili potrebo širše akcije za razširitev gospodarskega dela osimskih sporazumov na območje Čedada. Župan je

sprejel te predloge in zagotovil, da jih bo občinska uprava upoštevala.

Pr. oluešnik

21.04.1982

14.4.82

Delegacija beneških Slovencev gost gorske skupnosti za Tersko dolino

Profesor Viljem Černo podrobno orisal zahteve Slovencev iz videmske pokrajine po globalni zaščiti - Podpora predsednika gorske skupnosti Sinicca

ČEDAD — Številna delegacija slovenskih kulturnih organizacij iz videmske pokrajine se je v sredo, 7. aprila, v Čenti sestala z upravnim svetom gorske skupnosti za Tersko dolino. Prisotni so bili predsednik gorske skupnosti Sergio Sinicco, čentski župan Giancarlo Cruder, župan iz Pavoletta Angelo Compagnon, župan iz Ahtena Enzo Degano in geometr Carlo Ponchia ter tajnik skupnosti Ivo Degregorio.

V imenu slovenske delegacije je spregovoril profesor Viljem Černo, ki je opozoril na soodvisnost varstva narave z ohranjevanjem etničnih in kulturnih značilnosti določenega območja. Podrobno je nato navel etnične in jezikovne pravice beneških Slovencev, ki obvezujejo državo, da čimprej sprejme zaščitni zakon za slovensko narodnostno skupnost, s katerim bo izpolnila tudi obvezo iz šestega člena italijanske ustawe. Pri sprejemu tega zakona bo treba upoštevati gospodarske in socialne značilnosti območja videmske pokrajine, na katerem živijo Slovenci in odpraviti dosedanje pomanjkljivosti, ki so zavirale gospodarski razvoj teh krajev. Zato bo trebo še naprej vztrajati, da bo parlament sprejel tak zaščitni zakon, ki bo ustrezal zahtevam tudi beneških Slovencev.

V razpravi so sodelovali še Maurizio Namor, Riccardo Rutar, Fabio Bonini, don Božo Zuanella, Giampaolo Goriup in don Paskal Gujon, ki so potrdili to kar je povedal profesor Černo in so se zavzeli, naj parlament zagotovi enake pravice vsem Slovencem v Furlaniji - Julijski krajini. Obenem naj zagotovi tudi potrebne družbeno-gospodarske pogoje za ponovno oživitev slovenske kulturne identitete in naj ustanovi dvojezične šole.

Predsednik gorske skupnosti Sergio Sinicco je v odgovoru dejal, da se bo zavzemal za popolno ovrednotenje kulturnih in gospodarskih značilnosti Terske doline. Podprt bo tudi kulturno sožitje, ki prispeva k demokratizaciji in humanizaciji družbe.

je zanikati, da Miroša, mlada sovjetska papiga, ni dovolj zgovoren. Pametna živalca je še zlasti ljubiteljica poezij in sovjetske ljudske glasbe, ne trpi pa jazzza in pop glasbe. Ko ju sliši na ves glas začriči: «Dovolj s takšno glasbo, povzroča mi glavobol».

R. dnevnik
14. aprila 1982

V Čedadu odkrili spominsko ploščo «očetu» slovitega Teatro dei Piccoli

Na pročelju hiše, ki je bila nekoč last družine Podrecca v Čedadu, so pred nedavnim odkrili spominsko ploščo enemu najbolj znanem meščanov, Vittoriu Podrecci, ustvarjalcu najlepših lutk na svetu.

Vittorio Podrecca je bil sin Carla Podreccie, čedadskega odvetnika, ki je bil po poreklu Slovenec iz Špetra. Carlo Podrecca pa se ni ukvarjal le z odvetništvom, pač pa je bil tudi časnikar, zgcdovinar in pisatelj, bil je tudi avtor dela «Slavia italiana». Njegov brat Guido pa je bil direktor satiričnega lista «L'asino».

Vittorio Podrecca, ki je bil tudi sam odvetnik se je že leta 1914 odpovedal svojemu odvetniškemu poklicu in se posvetil lutkarstvu. Bil je idejni vodja, režiser in pobudnik znanega «Teatro dei Piccoli», s katerim je obšel pol sveta, saj je z njim gostoval tako v Ameriki, kot tudi v Sovjetski zvezzi in na Daljnem vzhodu.

Podreccov «Teatro dei Piccoli» je s svojo pravljično privlačnostjo ter s svojo izbrano glasbeno spremljavo pritegnil pozornost vsega in vsakega občinstva, celo velika gledališča, da ne govorno o velikih umetnikih, kot na primer slovito odrsko umetnico Duse ali Charlia Chaplina, pa tudi samega velikega dirigenta Toscaninija. O njem so pisali veliki časopisi in to še v času, ko je bil pobudnik in vodja tega gledališča Vittorio Podrecca še živ, pa tudi po njegovi smrti, torej po letu 1959.

Pe. obeslik

09. aprile 1982

**«TRINKOVEMU
KOLEDARJU»
NAGRADA
ČERNETOVEGA
SKLADA**

V Peterlinovi dvorani na sedežu DSI je bila v ponedeljek prisrčna slovesnost ob podelitevi nagrade iz sklada Dušana Černeta. Časnikar Saša Martelanc se je v uvodnih besedah spomnil pred sedmimi leti umrlega prijatelja, javnega delavca in demokrata: spomin nanj je bil pobuda za ustanovitev sklada, iz katerega vsako leto, tokrat že sedmič po vrsti, podeljujejo denarne nagrade ljudem ali organizacijam, ki v zamejstvu skrbe za rast slovenstva, krščanstva in demokracije. Nagrade so doslej dobili list Dom, ki izhaja v Benečiji, nato tržaška revija Zaliv, Goriška Mohorjeva družba, pevski zbor Planinka iz Ukev, Slovenska zamejska skavtska organizacija in Zveza cerkvenih pevskih zborov.

Letošnji nagrajenec je Trinkov koledar, ki letos praznuje svoj jubilej ob 30-letnici izhajanja, nagrada pa je bila podeljena Jožku Kraglju, župniku v Podkraju pri Colu, ki je duša in gibal tega koledarja. Kratko, a v svoji navedzni neznatnosti bogato zgodovino Trinkovega koledarja, ki je kot osamela priča življenja v deželici, ki ji ni bilo dano izraziti svoje življenjskosti drugače, je v odsotnosti pisca prof. Pavleta Merkuja prebral Danilo Pertot.

Kot je bilo rečeno v utemeljitvi nagrade, je Trinkov koledar v času svojega izhajanja na domač in prikupen način obravnaval zgodovino, zemljepis, ljudi in običaje Beneške Slovenije in v manjšem obsegu tudi Rezije. S posebno vnemo je bil prikazan Ivan Trinko, duhovnik, profesor, mislec in simbol Beneške Slovenije. Koledar je žeplinega formata, namenjen pa je predvsem izseljencem v zahodnih evropskih državah. Župnik Jožko Kragelj se je ob prejemu nagrade zahvalil za priznanje ter opisal težavno pot Trinkovega koledarja, ki je zagledal luč sveta ob 90-letnici Ivana Trinka in so ga vse do danes pestile tako hude težave, da bi kljub požrtvovalnemu in neplačanemu trudu sodelavcev kmalu prenehal izhajati.

GOSPODARSTVO,
9.4.1982

Srečanje NSKS in SSK v Ukvah

Za pogostejsa srečanja in te-snejše sodelovanje so se dogovorili zastopniki Národnega sveta koroških Slovencov in Slovenske skupnosti iz Trsta in Gorice na skupnem sestanku prejšnjo soboto v Ukvah v Kanalski dolini. Namen sestanka je bil medsebojno informiranje o položaju in problemih slovenske narodne skupnosti tako v Avstriji kot v Italiji. Sestanka sta se udeležila tudi župnik Mario Gariup in prof. Slavatore Venosi, ki se oba zelo prizadevata za ohranitev in poživitev naravnega in kulturnega življenja Slovencev v Kanalski dolini.

Zastopniki so ugotovili, da so vprašanja, s katerimi se imajo bavit Slovenci tu in tam, zelo podobna in da bi bila koristna močnejša povezava med NSKS in SSK tudi glede idejnih izhodišč.

Po pozdravnih besedah predsednika Slovenske skupnosti A. Bratuža so deželni tajnik dr. Drago Štoka in pokrajinski tajniki ter drugi člani delegacije SSK informirali predstavnike Národnega sveta predvsem o najnovejših dogodkih v zvezi s prizadevanji za globalno (celovito) zaščito Slovencev v Italiji, o vstopu SSK v deželno večino in da se pripravlja SSK na občinske volitve 6. junija 1982.

O okoliščinah vstopa SSK v deželno večino (koalicija šestih strank) na ravni deželnega sveta dežele Furlanija-Julijnska Benečija je Naš tednik obširno poročal v obliki intervjuja z dr. Štoko že 18. februarja 1982 — na sestanku v Ukvah je Štoka potrdil pravilnost koraka SSK in poudaril važnost, da je prevzel kot zastopnik SSK pred-

sedniško mesto v sedmi komisiji deželnega sveta, pristojni za vprašanja prometa, turizma in prista-nišč.

Predsednik Národnega sveta koroških Slovencov dr. M. Grilc (v delegaciji NSKS so bili še podpredsednik mag. Filip Warasch, poslo-vodeči tajnik Franc Wedenig ter tajnik Nužej Tolmajer in odbornik

Herbert Seher od Krščanske kul-turne zveze) je podal sliko o situa-ciji na Koroškem, ki da je že leta nespremenjena, in to v negativnem smislu. Kljub obljudbam namreč še ni prišlo do razgovorov z vlado o rešitvi konkretnih vprašanj. Situ-acija se je medtem celo zaostriла z diskriminatoričnem zadržanjem oblasti predvsem na šolskem po-dročju. Predstavniki NSKS in KKZ so opozorili na potrebo po tesnej-šem sodelovanju na podlagi skup-nega koncepta.

Moj teolnik, 8.4.1982
(celovec)

BENEŠKI DNEVNIK

Pokrajinski svet podprl starše iz Grmeka in Hlodiča

*Resolucijo v zvezi z vrtcem v Grmeku
in šolo v Hlodicu so sprejeli soglasno*

VIDEM — Ob koncu dolge in po-
globljene razprave o ustanovitvi no-
vih višjih srednjih šol je videmski
pokrajinski svet soglasno sprejel
tudi resolucijo z zahtevo, da se o-
hrani otroški vrtec v Srednjem in
drugo mesto učitelja v oshovni šoli
v Hlodiču. Istočasno so tudi zahte-
vali, da se ohrani osnovna šola v
Saurisu, na italijansko - avstrijski
meji.

V resoluciji, ki so jo predložili
svetovalci Petričič (KPI), Melissa
(PŠDI) in Sbuelz (PSI) ter katero
sta kasneje, po uvedbi popravkov,
podpisala še Berlasso (KD) in Bu-
relli (PRD), je izražena želja, da
bi ministrstvo za šolstvo upoštevalo
dejstvo, da so pogoji Nadiških do-
lin, glede na družbene in kulturne
značilnosti ter v pričakovanju po-
sebnih določil za zaščito manjšin,
izredni ter da bi zato spremenilo
svoje skele v skladu z zahtevami
zainteresiranih krajevnih uprav, šol-
skih svetov in staršev otrok obeh šol.

V razpravi, kateri je sledil tudi
župan občine Srednje Crisetig, je
svetovalec Petričič opozoril predsed-
nika pokrajine Englara, da je že
pred časom sprejela obveznosti do
prebivalstva Nadiških dolin ter da

mora te obveznosti spoštovati oziro-
ma izpolniti. Ob tej priložnosti je
Petričič tudi kritiziral pokrajinski
odbor, ker je skoraj povsem izključil
Nadiške doline iz seznama uprav-
čencev za posebne prispevke za ra-
zvoj kmetijstva.

V Benečiji se tla še vedno tresejo

TRST — Naprave geofizikalnega
observatorija v Trstu so včeraj ob
13.51 zabeležile potres 4. jakostne
stopnje po Mercallijevi lestvici (2,7
Richter). Hipocenter potresa je bil
pod hribom Ivanec ob jugoslovansko -
italijanski meji, severozahodno od Matajurja.

Re. dnevišnik

06. aprila 1982

Kmetijstvo in narodna zavest v Beneški Sloveniji

Na nedavnem občnem zboru Kmečke zveze je Renato Quaglia, predsednik kmetijske zadruge «Ta rožina dolina» v Reziji in podpredsednik deželne zveze kmetijskih zadrug, povedal nekaj odločnih besed o globalni zaščiti Slovencev in o stanju v kmetijstvu.

Ob vprašanju zakonske zaščite slovenskega naroda, ki živi v Italiji (izraz manjšina mi ni všeč, je pripomnil), je podčrtal dejstvo, da smo prisiljeni razpravljati o zaščiti še danes, po 37 letih ustave in demokratične republike. Če naj demokracijo presojamo po njenem odnosu do splošne zaščite vsega prebivalstva v državi, moramo žal ugotoviti, da smo imeli v teh letih opraviti le z neko formalno demokracijo, ne pa s vsebinsko demokracijo.

Glede razlaščanja slovenske zemlje je opozoril na to, kar se dogaja v videmski pokrajini. V Benečiji, v Terskih dolinah, v Kanalski dolini in v Reziji se ne razlašča samo zemlja, ampak kar je še bolj hudo, «razlaščali» so vedno tudi možgane oz. zavest ljudi. Težave pri izražanju lastne istovetnosti izhajajo prav iz tega.

Na našem ozemlju, je dejal Quaglia, je vprašanje kmetijstva tesno povezano z vprašanjem narodnostne zavesti: zato je prav, da se odločno postavimo v obrambo našega ozemlja in našega gospodarskega razvoja, kajti s tem branimo lastno identiteto. Nazadovanje svetovnega gospodarstva in posebej kmetijskega sektorja je naravnano v funkciji velikega kapitala, ki zasleduje svoje specifične interese. V okviru nove mednarodne delitve dela pa bo gotovo najbolj oškodovano prav kmetijstvo, ki je najšibkejše področje gospodarskih dejavnosti. O tem priča podatek, da se je realni dohodek kmetijskih delavcev v lanskem letu znižal za celih 8%, bruto proizvodnja pa le za 2%.

Pri vsem tem pa je pristojna ob-

last odsotna, ukrepov v korist kmetijstva ne izvajajo, ali jih ni, ali pa so neučinkoviti. Kmetijski strokovnjaki in tehniki so postali birokrati v raznih službah javnih organov namesto, da bi opravljali potrebno vlogo resničnih delavcev v korist kmetijskega sektorja. Nenavorno je, je zaključil Quaglia, da zaradi posledic take usmeritve, že čez nekaj let izginejo s tržišča vsa manjša kmetijska podjetja, ki bodo obsojena na omejeno kmetijsko proizvodnjo za lastno potrošnjo.

BENEŠKI DNEVNIK

Nevarnost okrnitve pouka v občinah Srednje in Grmek

Odločen protest vseh prizadetih

ČEDAD — Odločitev šolskega skrbnika, da s prihodnjim šolskim letom ukine edini otroški vrtec v občini Srednje in da ukine eno delovno mesto učnega osebja v osnovni šoli v Hlodiču je izzvala val protestov po vsej Beneški Sloveniji. Že dalj časa namreč prebivalstvo teh krajev poudarja posebne pogoje, v katerih morajo delati šole, še zlasti zaradi majhnega števila otrok, ker je mnogo otrok, sinov izseljencev, pač v tujini. Proti temu nenadnemu sklepu, sprejetemu po vsej verjetnosti na osnovi birokratškega pojmovanja neke ministrske okrožnice so nastopili obe občinski upravi, izvoljeni šolski organi in združenja staršev.

V odločnem in ostrem pismu, ki ga je vsem pristojnim predstavnikom oblasti naslovil okrožni šolski svet iz Svet Lenarta je med drugim rečeno, da je vse ozemlje zaradi gospodarskega in družbenega propadanja zelo prizadeto ter da morajo številni starši, zaradi pomankanja delovnih mest v Beneški Sloveniji, v službo vsak dan tudi v 70 do 100 kilometrov oddaljene kraje. Geografska lega posameznih vasi, visoko v hribih, vse to še otežkoča, tudi zaradi pogostoma nepričasnih cestnih povezav.

V teh pogojih so ustrezne socialne službe neobhodno potrebne. Te žave so namreč že sedaj tolikšne, da bi njihovo povečanje onemogočilo reden pouk, upoštevajoč tudi dejstvo, da govori večina otrok slovensko narečje, kar povzroča seveda dodatno obremenitev v pouku. Poleg tega je treba poudariti da so večrazrednice že sedaj velik problem za opravljanje vzgojne funkcije, ki jo mora imeti šola. V občini Srednje naj bi po takem predlogu imeli le eno učno moč za vseh pet razredov; čeprav šteje šola le deset otrok, je to premalo za reden pouk. V Hlodiču, kjer je šola s celodnevnim poukom, pa bi bilo znaujanje števila učiteljev celo proti logiki eksperimentalne šole. Ob tem velja opozoriti, da je prišlo v preteklih letih do združitev več manjših šol v občini Grmek, seveda z namenom, da bo v novi združeni šoli pet učnih moči in da je bil to pogoj, pod katerim so starši in tudi krajevne oblasti sprejeli predlog za združitev teh šol. Danes se šolska uprava ne sme izogniti izpolnjevanju sprejetih obveznosti, kajti sicer bodo starši in šolski izvoljeni organi zahtevali, da se ponovno odprijo vse zaprte šole.

In končno še vprašanje otroškega vrtača v Srednjem. Zaprtje tega vrtača bi prisillo deset otrok, da ostanejo doma. Gre namreč za edini otroški vrtec v občini, v katerega se nekateri otroci vozijo celo iz 30 kilometrov oddaljenih krajev. Ni mogoče misliti, da bi se ta razdalja povečala, upoštevajoč, da gre za otroke od 3. do 5. leta starosti. Nasprotno, predstavniki šolskega sveta opozarjajo, da je taka odločitev v nasprotju z deželnimi določili, ki predviedvajo, da je treba vsem otrokom omogočiti zahajanje v otroške vrtece. Zato predstavniki okrožnega sveta odločno protestirajo proti takim stališčem in so celo zagrozili z odstopom, če oblasti ne spremenijo sklepa.

Nič manj odločni nista stališči obeh zainteresiranih uprav, ki v pismih šolskemu skrbniku potrjujejo, da so šolske oblasti v zvezi s tem vprašanjem sprejele konkretno obvezne in da jih sedaj ne morejo svojevoljno spremnijati.

Pr. dnevnik
02. aprila 1982

Srečanje o osnutku zakona o jezikovnih skupnostih

*Sodelovali so poslanci Fortuna (PSI),
Baracetti (KPI) in Bressani (KD)*

VIDEM — V preteklih dneh se je začela razprava o okvirnem zakonu za jezikovne manjštine in etnične skupnosti v Italiji, ki ga sedaj preučuje komisija za ustavna vprašanja v poslanski zbornici. Razne zakonske osnutke so razdelili na več skupin in se predvsem od razprave ločili osnutke zakonov za zaščito slovenske manjštine. O teh osnutkih namreč razpravljajo v senatu, tudi na izredno zahtevo predstnikov manjšin samih. Poleg tega je bila ločitev razprave potrebna tudi zato, ker gre za drugačna vprašanja, saj predstavlja zaščita Slovencev tudi izpolnitev nekaterih mednarodnih obveznosti.

V poslanski zbornici sami pa so nato ločili osnutke ustavnih zakonov od ostalih osnutkov, kajti postopek je različen. Sedaj so imenovali ožjo skupino in tej skupini poverili nalogu, da pripravi enot-

no besedilo, ki bo med drugim za devalo tudi Furlane.

To je, v skopih besedah, vsebina posegov furlanskih poslancev Fortune (PSI), Baracettija (KPI) in Bressani (KD) na razpravi, ki jo je organiziral «Corriere del Friuli» v dvorani videmskega občinskega sveta. Tриje parlamentarci so objasnili tudi vprašanja s katerimi se bo morala komisija v kratkem spoprijeti: ugotovitev, za katere manjštine gre oziroma katere manjštine je treba vključiti v okvirni zakon, določitev postopka za uvedbo določil, vprašanje, če naj bo furlanščira v šolah obvezni jezik ali ne. Komunistični in socialistični poslanci so mnenja, da bi morala biti furlanščina obvezni jezik, če bi tako sklenili pristojni občinski sveti, vendar tega vprašanja ne postavljajo strogo prejudicialno, tudi zato ker se zavedajo, da bi s tem povzročili precej težav. Bressani je bil nekoliko drugačnega mnenja, vendar pa je poudaril pomen začetka razprave o takem okvirnem zakonu. Bressani je tudi spregovoril o vprašanjih Slovencev in obrrazil, zakaj je prepričan, da je treba za slovensko manjšino izglasovati posebno besedilo. Po Bressanijevem mnenju gre namreč za narodno manjšino, ki je ni mogoče poenostavljeno vključevati v splošni normativ jezikovnih skupnosti, ki so raztresene po vsej Italiji.

V razpravo je med drugimi posegel tudi pokrajinski svetovalec Petričič, ki je dejal, da bi morala biti krščanska demokracija dosledna na načeli, ki jih je na tem srečanju zagovarjal Bressani in da bi morala torej opustiti stališče delitve Slovencev v tri kategorije, kot tudi noben zakonski osnutek ne predлага, da bi delili Furlane na kategorije. Kar pa zadeva okvirni zakon je Petričič, ki je soglašal s stališčem, da je treba Slovence ločeno obravnavati, mnenja, da je treba sicer v zakonu navesti posamezne manjštine, vendar da je treba predvideti možnost, da kasneje posamezne dežele odločajo o dodatnih zaščitnih ukrepih.

P. Benešnik
01. aprila 1982

Z VČERAJŠNJE SEJE DEŽELNEGA SVETA

Na openski šoli «France Bevk» kmalu vseljiva nova učilnica

Kako je z natečajem «Moja vas» v Špetru Slovenov - V ospredju problemi tovarne Sem-Detroit in nižinskih predelov Furlanije

Na včerajšnji seji deželne skupščine je odbornik za šolstvo in kulturno Barnaba odgovoril na interpelanco svetovalca SSk Štoke o stiski z učnimi prostori na openski osnovni šoli «France Bevk». Odbornik je v tej zvezi dejal, da je na openski šoli sedem učilnic in osem razredov, zaradi česar so v začetku šolskega leta res nastale resne težave. Tržaška občina je prevzela nalogo da preuredi v učilnico prostor, kjer so bile poprej prhe in ustrežna dela bodo zaključena čez nekaj dni. Med tem časom se osmi razred šole «France Bevk» poslužuje učilmice, ki jo je dala začasno na razpolago italijanska šola.

Odbornik Barnaba je odgovoril tudi na vprašanje komunističnih svetovalcev Simsig in Bratine v zvezi z natečajem z naslovom «Moja vas», ki ga vsako leto organizira krožek «Nedija» v Špetru Slovenov. Ministrstvo za javno vzgojo — je v tej zvezi dejal Barnaba — je tudi ob upoštevanju mnenja predsedstva ministrskega sveta odredilo, da «natečaj v slovenskem narečju ne more potekati med rednimi učnimi urami, temvec le v okviru pošolskih dejavnosti, in sicer tako, da se elaborati izročijo ustanovam, ki pobudo organizirajo».

Deželni svet je obravnaval tudi pereč problem obrata Sem Detroit v Tržiču in v tej zvezi je odbornik za industrijo De Carli dejal, da se po odstopu industrije Dal Vere pojavitajo v zadnjem času za prevzem obrata nekateri drugi industrijski. Dežela bo dala tem novim morebitnim operaterjem vsoto 9 milijard lir, ki jo je namenila

za to, da reši tovarno in zagotovi nadaljnjo zaposlitev 400 delavcem.

Nato je skupščina začela razpravo o poseglih, ki naj bi jih po načrtu, ki ga je izdelala KPI prevezli deželni organi za gospodarski razvoj zaostalih območij nižinskih predelov Furlanije. Razprava se bo nadaljevala in zaključila na današnji seji skupščine.

Pr. deesnik

31. marca 1982

Na skupščini študijskega centra «Nediža» zahteva po dejanski zaščiti vse manjšine

Kritična ocena zakonskega osnutka KD - Arh. Valentino Simonitti o zgodovini Slovencev videmske pokrajine in o njihovih zahtevah - Bogata razprava - Brzjavka v Rim

ČEDAD — «Vse kaže, da je Krščanska demokracija po svoje priredila 6. člen ustave in besedilu, ki se glasi: Republika s posebnimi določili ščiti jezikovne manjšine, dodala: Če izrazijo voljo po zaščiti, in še: Če posamezni predstavniki manjšin to zahtevajo». Tako je arh. Valentino Simonitti na skupščini študijskega centra Nediža ocenil zakonški osnutek Krščanske demokracije za zaščito slovenske manjšine. Simonitti je v svojem razmišljanju ugotovil, da ustava enostavno določa, da ima republika naloge in dolžnost, da izdela določila za zaščito manjšine, krščanska demokracija pa je mnenja, da je ta dolžnost odvisna od posameznih primerov in da ne velja za vse enako. Poleg tega KD zahteva od Slovencev videmske pokrajine, da se izrečejo, potem ko so jih desetletja fizično, psihološko in gospodarsko zatirali.

Uporost in vztrajnost slovenske manjšine proti tem zatiralnim silam sta bili vsa ta dolga leta res izredni in sta omogočili Benečiji, da je ohranila skoraj nedotaknjeno svojo slovensko kulturno osnovno. Gre za veliko potrditev volje po obstoju, po ohranitvi, po zvestobi svoji identiteti in svoji preteklosti.

V preteklosti je bila namreč Benečija vredni člen med dvema svetovoma, ki sta si bila zelo daleč, med dvema nadvse različnima stvarnostima in zaradi te vloge ji je beneška republika priznala posebne pravice. Ti kraji so dolga stoletja predstavljali pomemben primer slovenske kulture znotraj meja beneške republike. Italija ni priznala teh značilnosti in je pokazala celo sovraštvo do slovenske, kot sicer tudi do drugih jezi-

kovnih skupnosti. Znani dogodki so prisilili Italijo, da je uvedla zaščitna določila za manjšine v Dolini Aosta in na Južnem Tirolškem. In sedaj zopet mednarodno določilo — osimski sporazum — terja Italijo, naj izpolni svoje obveznosti do slovenske manjšine.

Pridobitve jezikovnih manjšin bodo vsekakor naraščale; minilo je obdobje v katerem so cvetele nacionalne težnje. Odpira se doba krajevnih skupnosti in številne velike in majhne države so že nakazale pot, ki ji moramo slediti. Te države so razumele problem bogastva, ki ga predstavljajo etnične skupnosti, in so v nekaterih primerih, kot v SŽ, obnovile jezike, tradicije in literaturo, ki bi sicer krenili v pozabo. Sama Slovenija, ki je s tega vidika »velika« dežela v malem, priznava v celoti dve narodnosti, madžarsko in italijansko ter jima pripisuje veliko vlogo.

Simonittijevemu poročilu je sledila dolga in bogata razprava, v kateri je bila poudarjena nujnost enotnih prizadevanj vseh naprednih sil Nadiških dolin do »zmage« v bitki za ostvaritev novih odnosov slovenske skupnosti v Furlaniji z italijansko državo, »na visoki ravni«. Giuseppe Blasetig je zakonški osnutek KD ocenil kot »predlog za zaščito tistih, ki nasprotujejo zaščiti slovenske manjšine«. Dejal je, da je pri tem bistvena vloga Slovencev samih, kajti KD hoče izkoristiti šibkost manjšine. Odgovor mora biti torej okrepitev manjšine same in poziv prebivalstvu naj so deluje pri vseh pobudah za dosegno ustreznega zaščitnega zakona. Mino Ciccone je prav tako kritiziral zakonški osnutek KD, zaustavil pa se je tudi na nekaterih pojavih negotovosti v furlanski levici, kar pomeni, da je

potrebno široko slovensko politično gibanje, ki bi opustilo birokratski strankarski značaj, tako, da bi slovensko prebivalstvo imelo resno zastopstvo v boju za svoje pravice.

Bepinno Crisetig, Graziella Dogna in Valentina Petricig so govorili predvsem o vprašanju slovenskega solstva. Renato Qualizza, starejši odbornik špetrske občine pa je podaril dvojno vlogo Benečije, kar pomeni, da je treba v teh krajih enako razvijati obe kulturi in torej omogočiti vsem, da v državah in institucijah, to je v soli, spoznajo tudi drugo, slovensko kulturo.

Pavel Petričič, odgovorni za ta vprašanja pri študijskem centru Nediža, pa se je zaustavil pri razpravi o raznih zakonskih osnutkih za zaščito manjšine, ki se je začela v senatu. Dejal je, da je treba pričakovati od strank predvsem pozitivnih predlogov in političnih dejanj, pri čemer so se doslej stališča levičarskih strank bistveno razlikovala od stališča KD. Predlogi, ki jih demokristjani postavljajo sedaj, so neprimerni, kar jasno izhaja že iz nekaterih osnovnih ocen. Dovolj je da, pomislimo na gospodarski sektor ali na solstvo kjer ni predvideno nič več od tistega kar bi moralno biti že sedaj v veljavi na osnovi obstoječih zakonov. S tem se je krščanska demokracija izognila odgovoru na osnovno zahtevo, to je zahtevo po soli s slovenskim učnim jezikom, ki bi bila avtonomna in funkcionalna.

Ob koncu skupščine, ki sta se je udeležila tudi župan Marinig in podžupan Adami, so sprejeli tudi besedilo brzjavke, ki so jo nabolj predsedstvu senatne komisije za ustavna vprašanja z zahtevo, da se nadaljuje razprava o osnutek zakona za zaščito manjšine.

Slovenska beseda živi

Največ slovenske manjšine v deželi Furlaniji—Julijski krajini živi v tržaški, goriški in videmski pokrajini. Veliko se piše o tržaških in goriških Slovencih, malo pa o Sloveñih v videmski pokrajini. Zakaj? Slovenci v Trstu in Gorici se zelo dejavni na kulturnem in političnem področju. V Trstu in Gorici so slovenske šole, tržaški in goriški Slovenci pa imajo tudi nekatere pravice, ki jih Slovenci v Benečiji še niso dobili. Treba bi bilo ustanoviti slovenske šole tudi v videmski pokrajini in tako zagotoviti tamkajšnjem Slovencem kulturni razvoj. Toda kljub številnim zahtevam Sindikata slovenske šole, da bi ustanovili slovenske šole v videmski pokrajini, se to žal ni zgodilo, ker šolske oblasti v Rimu nočijo ugoditi njihovim zahtevam.

Kljub vsem težavam pa so Slovenci v videmski pokrajini čedalje bolj dejavni in lahko rečemo, da je postal kulturno življenje slovenske manjšine v teh krajih v zadnjih letih izredno živahno. V Čedadu deluje slovensko kulturno društvo »Ivan Trinko«, ki pripravi vsako leto literarni natečaj v domačem beneškem narečju za vse učence in dijake osnovnih in srednjih šol, ki so slovenske narodnosti. Otroci, ki se prijavijo na ta natečaj z naslovom »Moja vas«, napišejo nalogu o rojstni vasi in o navadah njenih prebivalcev. Poleg tega natečaja je v vasi Lese vsako leto festival beneške pesmi, na katerem nastopajo Beneški Slovenci s svojimi pesmimi v beneškem narečju.

Poleg teh dveh osrednjih kulturnih prireditev se v Kamenici pod Matajurjem vsako poletje stičajo prebivalci treh delež: Beneški Slovenci z Italijani in Furlani ter Avstrije. Na tem srečanju nastopajo domači in drugi zbori, folklorne skupine in domače narečno gledališče. V Benečiji delujejo tudi slovenski mešani zbor, folklorna skupina in amaterska gledališka skupina. Vse to veliko prispeva k širjenju slovenske besede med Beneškimi Slovenci in čedalje bolj utrujuje njihovo narodno zavest. V Čedadu izhaja tudi slovenski časopis Matajur, ki prinaša predvsem novice iz Benečije in

drugih krajev v videmski pokrajini, kjer živijo Slovenci. Obravnava neštete probleme Benečije, med temi pa je najbolj pereče izseljevanje v tujino. Veliko domačinov, povečini mladi ljudje, odhaja po zašlužek v Belgijo, Švico in druge evropske države. Ti mladi bi se sicer radi vrnili v domači kraj, toda Benečija je revna, nima tovarn in zato morajo po kruh na tuje.

Videmska pokrajina pa ni oziroma samo na kulturnem, temveč tudi na gospodarskem področju. Lansko jesen so jugoslovanske in italijanske oblasti skupno položile temeljni kamen za graditev dveh tovarn, ki bosta zgrajeni z jugoslovanskim in italijanskim kapitalom. V njih bo dobito delo sto domačinov.

Poleg Beneških Slovencev živi v videmski pokrajini precej Slovencev tudi v Kanalski dolini, ki je blizu avstrijske meje. Največ Slovencev živi v vases Ukve, Žabnici, Ovčja vas in Bela peč. Tudi Slovenci iz te doline so se začeli pred leti sodelovati v kulturnem in narodnostnem življenu. Požrtvovalnima domačinoma, župniku iz Ukev Mariu Garjupu in prof. Venosiju Salvatoreju, se je po dolgotrajnem boju posrečilo ustanoviti popoldanski tečaj slovensčine. Domači šolski in politični dejavniki so na vse mogoče načine ovirali ustanovitev tega tečaja, toda vztrajnost in potrežljivost narodnostno zavednih domačinov je premagala nasprotovanje konservativnih italijanskih sil. Dve leti uspešno deluje tečaj slovenskega jezika, ki ga obiskuje več kot 20 otrok. Ti sodelujejo tudi pri folkloru in igrajo kratke igrice. Slovenski jezik se tako širi in oživilja. V Ukvah deluje tudi mešani zbor »Planika«, ki uspešno nastopa ne samo po domačih krajih, ampak tudi na pevskih revijah v Gorici in Trstu. Ta kulturni prerod Slovencev v videmski pokrajini nas navdaja z vseljem in z upanjem, da slovenska beseda v teh krajih ne bo še zamrla, čeprav Slovenci tod nimajo pravice. Živeti želijo v slogi in miru z večinskim narodom, zahtevajo pa spoštovanje, svobodno delovanje in ohranjaњe tradicij svojih prednikov.

MARKO PAULIN

Moški zbor iz Križa ima dobre pevce redko tako po naravi blesteče barve. Seveda je tu tudi rezultat pevske vzgoje oziroma vsaj dosežene določene stopnje glasovne izobrazbe. Zaradi tega je lahko spored, ki je bil razpet v precej velik dinamicen lok, izvedel v kar zadovoljivi homogenosti sestavnih glasovnih skupin kakor v celotni zvočni ubranosti. Pa tudi interpretativno je prepričal, posebno s pristno občuteno Kocjančičeve skladbo «Oblačku».

Korak dalje glede zlitosti in pevske discipline je pokazal moški zbor »Tabor« z Opčin. Odstopanja so bila le v basih, ko so se v ff prepustili glasovni odprtosti in je zaradi tega skupina prešla v razpršenost. Kar pa zadeva oblikovanje in gradnjo, je le-ta bila precej bolj nazorna kakor pri ženskem zboru.

Do tu zbori, ki so napredovali. Drugača je s tistimi, ki so se že prej potrdili v pogojih kultiviranega petja, moči in odmevnosti interpretacij, kar so dosegli že v pomembni meri. Od teh smo pričakovali več oziroma vsaj tisto, kar je bilo že doseženega v vseh ozirih estetsko pogojenega, musicalno utemeljenega oblikovanja. Moram pa takoj reči, da zbori,

ki jih bomo zdaj obravnavali, niso slabi zbori, nasprotno, dobri zbori so to in imajo za seboj krajšo ali daljšo pozitivno tradicijo. V tej so zoreli in dosegli vsak svojo določeno kakovostno raven, tako v samem petju in njegovih lepoti, kakor glede izrazne oblikovalne prednosti. Venendar so se pojavile razne okolnosti, bodisi pri dirigentih bodisi pri zborih samih, ki so vplivale večji del na vpnašanje oblikovanja.

Moški zbor iz Postojne je imel nekak namolkel zvok, za kar sta lahko dva razloga: prehlajenost ali pa namerno zadrževanje večje osvetljenosti iz bojazni, da ne bi prišlo do razpršenosti še ne dovolj čvrsto glasovno utrjenih mladih pevcev, ki osvežujejo dopolnjujoč zbor. Ta je bil drugače skrbno pripravljen, ni pa v delovanju še dovolj šproščen, v čemer tudi dirigentka ni uspela in to prav zaradi osredotočenja v osnovne potrebe zpora, ki je sicer kar solidno pel, ni pa dosegel večje interpretativne nazornosti; zlasti zahtevna Mirkova Katrica ni še odražala prave musicalno vsebinske strnjenoosti.

Dekliški zbor iz Nabrežine je, nasprotno kot na nastopu pred dobrim mesecem dni v Kopru, kjer je pravzaprav izvajal zahtevnejše Kogojeve pesmi z močnim učin-

kom, bil v interpretiraju manj prepričljiv. Prib-Gallusovi Pueri Hebreorum je motil nelhomogen prvi sopran, ki ga je povzročal intonacijsko nepravilen in po barvi izstopajoč glas tudi več ali manj pri ostalih dveh pesmih. Lavrihova Teloh je bila prehitra in izvenela je neprizadeto: po vsebinini besedila in po muzikalni danosti ni doseglja prepričljive osmišljenoosti. Prepričala nas tudi ni preprosta narodna v zelo dobrimi Ježevi priredbi Ena ptička prileta, ker je v izkazanju nekih posebnih izraznih učinkov preskočila okvir enostavnosti, ijudske topline in prisrčnosti, ki dihata iz besedila in glasbe. Zbor je glasovno, z navedeno izjemo, zvenel v celoti dobro, le več prave poustvarjalne zbranosti smo poglešali.

Mešani zbor iz Divače ima toliko dobrega pevskega materiala, da bi bilo škoda ne izkoristiti ga kar najbolje, to je utrditi ga v vokalni izobrazbi, čim bolj je mogoče in ga naučiti tudi boljše izgovarjave, ki je zlasti v moškem delu šepava. Ne moremo zanikati uspehov prej pri mešanem, letos pri moškem. Potrebno pa je usporediti tehnično in umetniško zahtevno literaturo. Todela čast zboru, ki si jo osvaja, s sposobnostmi zpora, da le-to kar najučinkoviteje poustvari. Zaradi izpopolnjevalnih potreb za posojanje dobrih izvajanj na eni in očitnega pevskega veselja ter zdravih hotenj po novem in osvežajočem programu na drugi strani ne bi bilo odveč, če bi se zbor in njegovo vodstvo odločilo za bolj sistematičen pristop k vokalni izobrazbi. Kajti ob taki pevski zahotnosti, kakršno že nekaj let spremljamo pri tem zboru, bi bili dosežki gotovo večji umetniško zrelejši in za razvoj primorske pevske kulture pomembnejši. Pojgi so tako rast so torej očitni!

Mešani zbor iz Kanala sta za boljšo sonornost in večji volumen ukanila prehod in spored, ki zahteva od zpora večje zvočne gmote, kakršne pa pevci v takem stanju niso zmogli. Zaradi tega je že po tej plati bilo onemogočeno večje dinamično razlikovanje. Kot posledica tega se tudi izvajanje ni moglo sprostiti v globlje občuteno poustvarjalno snovanje, ker je pevce in dirigentko očividno stiskala skrb, da bi ohranili osnovne pogoje in zahote ubranega petja. Škoda, da zbor ni mogel ponoviti lanskega uspeha, toda to se bo lahko ponovilo v kratkem, ko se bo čas nekoliko odmaknil in se bodo v nadalnjem pesmi bolj dojeto vpile v pevsko izvajalsko zavest.

Tržaški partizanski pevski zbor v svojem posebnem poslanstvu zbirja v svoje sporedne pesmi in uvršča med nje recitacije, ki izvirajo iz duha svobodoljubne zgodovinske ali polpretekle borbenosti in sodobnega odporništva ter jih posreduje v svojstveni pevski zanesenosti, to pa še bolj podpira instrumentalni blesk. Kot tak ne sodi v okvir ocen zborov a čapelja. Njegova izvajanja so učinkovito zaključila tretjo pevsko revijo.

IVAN SILIĆ

MOSTRA ITINERANTE IN SLOVENIA DEGLI ARTISTI DELLA BENECIA

Diciassette artisti delle arti figurative della Benecia esporranno le loro opere in una Mostra itinerante in Slovenia che abbracerà le seguenti località: 4 marzo Postumia; 19 marzo Ilirska Bistrica. Una prima esposizione, che ha destato il massimo interesse, è avvenuta il 19 di questo mese a Dutogliano (Dutovlje).

Sono ben note le qualità di questi artisti per l'immediatezza cromatica e la spontaneità interpretativa che evidenziano le caratteristiche e le peculiarità della gente delle Valli del Natisone con la loro storia, le loro tradizioni, il loro folclore inimitabili.

(h. n.)

26/27-2-82

La voce del
popolo

SKENIK
BISOKR

3. 3. 1885

PUBLIKACIJA MILKA MATIČETOVEGA

Bibliografija Rezije za razdobje 1927 - 1979

Zbranih je 238 naslovov objavljenih del o tej dolini

V Vidmu je izšla broširana izdaja bibliografije o Reziji za razdobje 1927 - 1979, ki jo je pripravil poznavalec te doline Milko Matičetov. V tem zvezku je zabeleženih 238 naslovov publikacij, ki so jih v tem razdobju v različnih jezikih objavili najrazličnejši pisci, poznavalci in tudi nepoznavalci Rezije in njenega ljudstva ter njegovih navad. Gre za nadvse koristno zbirko, brez katere si skoraj ni mogoče več zamisliti pravilnega pristopa k spoznavanju in obravnavanju tega kraja.

Prave vzroke za objavo te bibliografije, ki pa še ni dokončna in popolna, avtor sam navaja v uvidu, in to prav na njegovem začetku, ko pravi, da so se okoli Rezije po njenem odkritju pred 190 leti (znanstveno jo je pričel takrat odkrivati Jan Potocki) spletle najrazličnejše legende in fantazije, porojene na mentalni lenobi, oportunitetu, čustvenosti in politiki. Na takšni osnovi se podaljšuje povsem neznanstveno špekuliranje okoli zagonetnosti izvora Rezjanov.

Milko Matičetov se v nadaljevanju svojega uvoda dotika avtorjev, ki so pomagali ustvariti nekakšno svojevrstno narodno čudo okoli Rezjanov, ki so jim prisojali hrvaško-srbsko, rusko in staroslovansko poreklo. To je trajalo vse do tolej, dokler ni zadevi naredil konec profesor Arturo Cronia z univerze v Padovi, ko je zapisal, da je Rezija «preprosto samo slovenski jezikovni polotok».

Zbirka vsega, kar je o Reziji bilo napisanega in napisanega v razdobju 1927 - 1979 bo usakogar, ki bo hotel karkoli še napisati o Reziji, privedla do tega, da se ne bo mogel sklicevati na neke nepreverjene vire, da se ne bo izgovarjal, «tako so mi povedali», ali pa «nisem vedel», za čemer so se ponavadi skrivali slabii nameni, ampak bo moral vsakdo, ki bo o Reziji kaj napisal, hujno izhajati iz znanstvenih raziskav, iz spoznanja, kaj Rezija dejansko je, in da se bo k temu vprašanju približal res lahko samo tisti, ki ima kaj povedati in ki hoče pomagati k nadaljnemu razčiščevanju rezijanskega vprašanja.

Kakor zaključuje Milko Matičetov, bo ta bibliografija nadvse koristna zlasti za mlajše generacije, od katerih on sam in tudi vsi, ki jim je Rezija pri srcu, veliko pričakuje. Podobno kot to pričakuje tisti pisec v Trinkovem koledarju ki je 1955. leta zapisal, da «bodo nove generacije s svojo ustvarjalnostjo rešile rezijansko kulturo». (gv)

Primož
Obrežnik,

14.3.1982

P. duevnik

20.3.82

V NEDELJO NA SEDEŽU GLASBENE MATICE

Zanimivo predavanje o «violini v Reziji»

Predava prof. Pavle Merkù, sodelujejo rezijanski citiravci

Baročno violino lahko vidimo v muzeju. Kaj pa baročnega violinista? Iz obdobja baroka imamo tako zapisov o igranju, da lahko brez težav obnovimo vse značilnosti takratnega igranja, čeprav je bila tradicija prekinjena. Vendar lahko prav glede violine odkrijemo še zelo zanimive stvari: v bližnji Reziji imamo violiniste, ki se optrajajo izključno na tradicije — njihovo igranje pa kaže več značilnosti baročnega igranja. Pojav citiravcev (kot imenujejo v Reziji violiniste) je edinstven, zato so ga strokovnjaki že večkrat proučevali, vendar bo na nedeljskem predavanju najbrž prvič, da rezijansko igranje na violino primerjamo z baročnim. O violini v Reziji nam bo govoril Pavle Merkù, citiravci Silvio Buttolo - Palà, Elio Micelli - Kit in Antonio Buttolo - Palà pa bodo z izvajanjem žive glasbe njegovemu predavanju dali še poseben vomen.

Luigi Rovighi, najpomembnejši italijanski strokovnjak za baročno violino pa bo lahko odločilno vripomogel, da rezijanski način igranja proučimo tudi s tega zornega kota. K čimboli popolni osvetlitvi tega problema bosta s svojim strokovnim znanjem gotovo prcopomogla tudi Luigi Paletti - Bertul, vodja rezijanskih citiravcev ter videmski glasbenik Bruno Rossi.

1^a prilog

TRST, sobota, 20. marca 1982

rknim, razmnožen na ciklostil. Od 5. do 17. septembra 1944 se je tiskal v tiskarni «Doberdob», kjer je izšla zadnja številka. Bil je edini tiskani partizanski DNEVNIK v zasužnjeni Evropi.

PREDSEDNIK SKGZ BORIS RACE O ŠTUDIJSKEM ZASEDANJU ISGRE V GORICI

Globalno zaščito zahtevamo tudi zato ker ni bilo niti obljudljene postopnosti

Predsednika Slovenske kulturno-gospodarske zveze Borisa Raceta smo vprašali za oceno sobutnega študijskega dneva, ki ga je ob udeležbi pokrajine inštitut ISGRE predil v Gorici z namenom, da bi osvetlil vprašanje zaščite manjšine.

ODG.: Študijski dan je bil koren, ker je omogočil razpravo o naših vprašanjih. Pozitivno je bilo tudi to, da je profesor Mor, ki ni iz teh krajev, zastopal bolj odprt stališče kot pa predstavniki ISGRE ali nekateri drugi razpravljalci. Nam je ta dan dal priložnost, da smo v bistvu ponovili, kako gledamo na našo zaščito, in tudi povedali, kaj je sprejemljivo in kaj ne. Z organizacijskega vička je bila pomankljivost v tem, da ni bilo med poročevalci nobenega Slovence, kar odraža določen odnos do manjštine. Sicer pa so že voprej znana stališča prišla ponovno do izraza. Slabost tega shoda je bila tudi v tem, aa se je omejeval zgolj na robo jezika in na šolstvo, kot da bi se manjšinsko vprašanje rešilo samo s tem ditema zadevama, kot da bi se obstoj in razvoj manjšine zagotovil zgolj samo z rešitvijo teh dveh vprašanj. Zanimivo pri vsem tem je tudi to, da se krščanska demokracija v svojem zakonskem osnutku ravna po tem na-

čelu, se pravi, da se omejuje samo na ti dve področji.

VPR.: Deželni tajnik KD dr. Paolo Braida je v svojem posegu na tem shodu zatrjeval, da je naša zahteva po globalni zaščiti otežkocala nastanek ugodne klime in da je s tem tudi preprečevala možnost pričetka razprave o zakonskih predlogih.

ODG.: To izjavo je mogoče razumeti tako, da bi nekatere pravice že uživali, ce bi manj zahtevali. Pri tem bi rad spomnil na to, da je KD pred 10 leti zastopal stališče o postopnosti reševanja manjšinskega vprašanja. Mi smo seveda bili proti in smo zagovarjali, in še danes zagovarjamo globalno zaščito, kar pomeni rešitev glavnih vprašanj, ki zadevajo našo manjšino, z enim samim zakonom. Takeno naše stališče ni izključevalo, da bi se v tem obdobju lahko sprejemali določeni ukrepi nam v korist. Mi se takšnim ukrepom v nobenem primeru ne bi upirali ali jih odbiiali. Svoje stališče po globalni zaščiti smo utemeljevali z veliko zamudo italijanske države pri izpolnjevanju njenih obveznosti do naš. In danes, po 10 letih je naša zahteva še bolj utemeljena in zahtevamo globalnost, tudi zato, ker ni bilo postopnosti. Zaradi vsega

tega po mojem mnenju ni osnova za očitek, da smo s svojimi zahtevami zamudili razne priložnosti.

VPR.: Sergio Coloni je na proslavi 25-letnice SKGZ v Gorici obljudil sprejetje zaščitnega zakona v letu 1981. Paolo Braida je v soboto v Gorici obljudil sprejem zakona v letu 1982. SKGZ je zahtevo postavila že pred 12 leti, ustavne obveznosti pa so še neprimerno sta-

Vlada pripravlja osnutek zakona za zaščito Slovencev

RIM — Iz dobro obveščenih virov je prodrla vest, da predsedstvo vlade svoj osnutek zakona o zaščiti slovenske manjšine v Italiji. Osnovno besedilo osnutka je že izdelano in se sedaj vlada posvetuje o njem s predstavniki političnih strank vladne večine.

Za sedaj ni mogoče reči, kdaj bo vlada predložila svoj osnutek v senatu, kjer se je v sredo začela v komisiji za ustavna vprašanja razprava o osnutkih, ki so jih predložile KPI, PSI, SSk in KD. Vsekakor pa bo od tega v veliki meri odvisen nadaljnji potek razprave, kajti v skladu s parlamentarnim poslovnikom bo postal vladni zakonski osnutek osnova za izdelavo dokončnega besedila osnutka, ki bo predložen v razpravo in odobritev najprej senatu in nato poslanski zbornici.

rejše. Zakaj zavlačevanje in kaj lahko še vpliva na podaljševanje sprejetja zakona?

ODG.: Coloni je takrat obljubo nedvomno dal v dobi veri. Za nas pa je že skrajni čas, da se vprašanje reši še v tem letu, celo do poletja. Ne moremo sprejeti izgovorov, da zaradi tržaških volitev ne bi bilo umestno govoriti o pravicah Slovencev.

VPR.: Tajnik Braida je govoril o maksimalizmih. Očitno je pri tem misil na tvoja izvajanja in na stališča Slovencev na splošno. Sam je ponudil zelo malo: ureditev šolstva, da se zaustavi asimilacija, in to, da mora vsak posameznik zahtevati zaščito zase. Kaj sodiš o teh stališčih?

ODG.: Očitek o maksimalizmu ni na mestu. Če bi italijanska država desetletja sem sproti reševala naša vprasanja, kot sem poprej rekel, bi danes zahtevali samo tisto, česar še nimamo, da postanemo enakopravni, da naša skupnost postane enakopravna v odnosu do večinskega naroda. 34-letno čakanje na pravice ne more odvezati tistih, ki danes nam očitajo maksimalizem. Omejevanje zaščite zgolj na šolstvo in na rabo jezika sloni na zastarem pojmovanju o pravicah manjših in predstavlja oviro, da bi se manjšina razvijala na vseh področjih, na gospodarskem, kulturnem in podobno. Brez tega se manjšina ne more obdržati. Predlog, naj se vsak posameznik izreče o svoji pripadnosti, lahko primerjamo s štetjem po narodnosti. Če smo bili proti preštevanju, potem moramo biti tudi proti takšni obliki izjavljanja po narodnosti. Takšen predlog zahteva vzdusje, ki je zelo ugodno za manjšino. česar pa ni ne v videmski pokrajini pa tudi drugje ne. Zato je še vedno najbolj sprejemljivo objektivno stanje, torej način določanja območij, kjer manjšina živi.

VPR.: Predstavnik stranke relativne večine je nadalje govoril o mostovih in o možnostih dopolnjevanja njihovega zakonskega osnutka. Očitno se zaveda, da so v njem pomankljivosti.

ODG.: Meni se zdi pripravljenost, za dopolnitev njihovega vrednoga umestna prav zaradi tega, ker je njihov predlog tako zelo omejilen. Priznati moram, da smo pričakovali večjo odpriost KD v nem zakonskem osnutku. Ob takšnem predlogu se človeku vsiljuje misel, da so ga zato tako sestavili, da bi na osnovi omejitvenega izhodišča v parlamentu popuščali in tako pokazali dobro voljo.

VPR.: Glavna bitka se biće okoli priznanja pravic Slovencem na Videmskem. Kje so največji odpori, kakšnega značaja so in kakšne cible zasledujejo?

ODG.: Sredinske stranke nočejo priznati, da so Slovenci v videmski pokrajini del naše manjšine. Kje so vzroki, da to odrekajo, je težko ugotoriti. Najboli verjetno slonijo na premisi, da so ti Slovenci že skoraj 120 let pod Italijo in da je asimilacijski proces vri nih dosegel že visoko stopnjo. Iz demokratičnega in humanega vidika nima tako odklonilno stališče nobene utemeljitev. Prvemu asimilacijskemu nasilju sedaj sledi drugo, ki obstaja v tem, da jih karakterizira kot posebno skupnost. To drugo nasilje je manj agresivno, zasleduje pa isti cilj kot vrvo: asimilacijo.

Pohod v Benečijo

Spomini Edija Kodriča iz Nove Gorice

Te dni mineva 37 let, od kar se je začela splošna ofenziva borcev IX. korpusa na območju Beneške Slovenije. Edo Kodrič iz Nove Gorice je napisal spomine o skrbnih pripravah na te zaključne boje. V Beneško Slovenijo se je v začetku januarja 1945 odpavil z nalogo, da s pomočjo tovarišev in tamkajšnjih prebivalcev prouči razmere in ugotovi razsežnost sovražnih dejavnosti. Pot v beneške kraje ni bila lahka, bila je polna presenečenj, prerek. Obveščevalne skupine IX. korpusa so se morale večkrat spopasti z močnimi sovražnikovimi enotami. V bitkah je več tovarišev izgubilo življene. Spominsko obeležje na pokopališču v Čeneboli, ki so ga postavili septembra lani, priča, o bitkah pogumnih partizanov. Zaradi pomanjkanja prostora smo Kodričev zapis o poti v Benečijo skrajšali.

Nekaj dni pred iztekom leta 1944 sva se z Jožetom Markljem vrnila iz Metlike, kjer sva se udeležila izrednega obveščevalnega tečaja pri glavnem štabu NOV in POS. V obveščevalnem centru 9. korpusa v Gačniku pri Vojskem so nama zaupali, nove, zahtevne naloge. Milan Osredkar iz obveščevalnega centra je prebral dopis, ki sva ga prinesla v zapečateni kuverti iz Metlike. Dejal je: Ti, Edi si določen za Slovensko Benečijo, ti, Joško pa greš na Koroško! Moram reči, da me je sporočilo presenetilo. Živo sem se še spominjal naporné hoje iz Bele krajine v Trnovski gozd in že sem se moral v mislih osredotočiti na nov pohod — tokrat že drugič v Benečijo. Prvič sem bil tam z borgi brigade Srečka Kosovela, sredi najhujše zime. Tudi tokrat me je čakala težka pot v strupenem mrazu.

6. januarja smo s kurirjem in pomočnikom (Miha Kosmačin-Boris iz Breginjskega kota) krenili na pot. V Zadlazu nad Zatolminom smo dohiteli 3. bataljon Bazoviške brigade, ki se je prav tako odpavljaj v Benečijo. V hudem mrazu smo pri Gabrijah prebredli Sočo. S komandantom Vojkom sva imela še to nezgodno, da sva omahnila s konja Liska v ledeno mrzlo vodo — z vso prtljago vred. Pot smo nadaljevali preko Kolovrata, Sovodenj, Gornjega in Spodnjega Marsina v dolino reke Nadiže. Nad vasico Stupico smo se morali umakniti na varno, ker so na glavni cesti Cedad-Kobarid opazili štiri sovražnikove tovornjake. Končno smo prispeli v Logje, kjer so nam Kosmačinovi postregli s polento in mlekom. Naslednjo noč smo prespali na varnem v Robidišču. Zatem smo v treh nadaljevali pot preko Stola v Rezijo. V Sv. Lovrencu sem zvedel, da se obveščevalni center, ki ima tudi radijsko mrežo, nahaja ...

razmere v tem kraju. Priovedoval je o naših partizanih — Učakarju, Slovenku, Marici, Francu, Sandiju in drugih, ki delujejo v Čeneboli. Prebivalci v tem kraju so dobri, zaupljivi. Nestrpno sem pričakoval srečanje z njimi.

Egidij, moj spremmljevalec, se je pred vasjo ustavil in dejal: Vidiš, tovariš, v prvi hiši smo pa mi doma. Po prihodu v Čeneboli sem se predstavil tovarišem in že smo se pogovarjali o razmerah na osvobojenem ozemlju...

Tako smo nadaljevali z obveščevalno dejavnostjo. Zbirali smo informacije o sovražniku, partizana Slovenka Velušček in Stane Gimel pa sta jih posredovala večkrat dnevno štabu 9. korpusa. Ugotovili smo, da so sovražnikove enote budno pazile na vsakršno sumljivo aktivnost prebivalcev teh krajev. Zato smo se še posebej zavarovali, prebi-

zana Andrea Licera, ki mi je vneto priovedoval o razmerah in ljudeh v Benečiji, ki so zelo naklonjeni partizanskemu gibanju.

Sovražnikove enote so se zachele premikati iz nižine proti hribovitih krajih v vedno večjem številu. 20. marca so že začele obkoljevati beneške vasi. Nad Čeneboli so Nemci začeli streljati na pripadnike Garibaldijske brigade in nastala je splošna zmeda. Mi smo se v temi skušali umakniti v dolino. Vso noč smo se prebijali skozi gozd in ko se je pričelo svitati, so udarili po nas. Tovariš Staneta je krogla zadela v stegno. S Sandijem in Bradaško smo krenili proti vasi Klap. Sam pa sem se odločil in jo mahnil v dolino, kjer se mi je zdela bolj varna pot. Za menoj je šel tudi Bradaško. Srečno sva se prebila iz obroča, kljub toči svin-

Z leve proti desni Franc Faganel, Marija Šuligoj, Janez Učakar in Edo Kodrič

valci pa so nas nenehno obveščali o sovražnikovih vdorih iz bližnjih postojank v Fojdi, Čedadu Atimisu. Naš obveščevalni center še ni mogel ugotoviti, če Nemci kaj vedo o naši navzočnosti. Do 15. marca je bilo dokaj mirno. Tega dne pa je naš stražar ustavil nekega možakarja, ki je povedal, da namерavajo sovražnikove enote, sestavljenе obkoliti Čenebolo. Tako smo ukrepali in s pomočjo pripadnikov brigade Garibaldi izselili vas. Dopoldne smo opazili sovražnikovo patrullo, ki se je bližala vasi. Opazili so nas in iztreli proti nam nekaj rafalov iz brzostrelke. Na sovražnikove rafale sem tudi jaz »odgovoril« z ognjem. Kaj kmalu so se umaknili v vas. Ugotovili smo da so sovražnikovi vojaki iskali prav nas.

Položaj je bil veden slabši. Z vseh strani so v Benečijo priha-

čen, ki so udarjale vsevprek, v drevesa, zemljo... Prispela sva v Fojdo in naprej v Kolorado, kjer so nama terenci poskrbeli najnovje informacije.

Naslednji dan smo v vasi Podroza zvedeli, da so se sovražnikovi vojaki umaknili iz Čenebole. Iskali smo ostale tovariše. Žal smo zvedeli, da sta v borbi izgubila življenje Stane in Slovenko. Več dni smo iskali pogrešanega Sandija. Vaščani so kasneje našli njegovo truplo med skalami, kjer se je branil do zadnjega diha. Ugotovili smo, da si je vzel življenje sam, s strelo v glavo. Aktivisti iz Fojde so povedali, da se je Sandi dolgo branil in povzročil med sovražnikovi vojaki pravzmedo. Tudi Slovenko in Stane sta bila pogumna, z eno samo bombo sta ubila štiri sovražne vojake, nazadnje pa sta si vzela življenie. Takn se je končalo

»DOM« o glagolitski liturgiji v Slovenski Benečiji

Nova, februarska številka mesečnika »Dom«, ki ga izdajajo duhovniki Slovenske Benečije, objavlja na uvodnem mestu članek v italijanščini pod naslovom »Odprtje Krščanske demokracije za vprašanje Slovencev«. List pozitivno komentira dejstvo, da se je tudi Krščanska demokracija odločila predložiti parlamentu osnutek zakona o zaščiti Slovencev. S tem je manjšinsko vprašanje postalo tudi del kulturno-politične dediščine Krščanske demokracije.

Na prvi strani najdemo tudi članek o novem katekizmu za odrasle, ki so ga januarja predstavili in širili po vsej videmski škofiji. Na drugi strani prinaša list nekaj poročil in krajiških komentarjev, med drugim o smrti Karla Šiškoviča in o obisku argentinskega mladinskega zборa v naši deželi, sestavljenega po večini iz otrok izseljencev iz naše dežele.

Tretja stran je posvečena v celoti zgodovini. Nadaljuje se italijansko pisana razprava »Toponomastika Nadišnih dolin«, polovico strani pa zavzema slovensko pisana razprava »Čedajski trg in Beneški Slovenci«. Obe razpravi sta zelo zanimivi in škoda je, da sta avtorja podpisana samo z začetnicama. Razprava o imenih v Nadiških dolinah je prišla že od 22. nadaljevanja in bi tako napolnila že celo knjigo. Avtor razprave o toponomastiki Nadiških dolin B. Z. je podpisani tudi pod razpravo, napisano v italijanskem jeziku, o »glagolitski liturgiji v Nadiških dolinah«. Avtor skuša razložiti, odkod izvira glagolitska liturgija v tistih krajih, in meni, da izvira še iz časa svetih Cirila in Metoda oziroma njunih u-

čencev. Razprava je izredno zanimiva in pomembna za najstarejšo slovensko zgodovino, a bo verjetno šla brez odmeva mimo slovenskega uradnega zgodovinopisja, ki zagrizeno vztraja tudi pri sto let starih tezah in sploh ne vzame na znanje nobenega novega zgodovinarskega odkritja, če ne pride od uradnih zgodovinarjev in njihovih publikacij. »Dom« pa je seveda preskromen list, zato ni verjetno, da bi njegov glas segel do izdajateljev kakih osrednjih zgodovinarskih publikacij.

V listu najdemo še nekaj drugih prispevkov, ki so zgodovinsko zanimivi, npr. o Petru Podreki.

Dolg italijansko napisan članek obravnava vprašanje, kako naj bi se poučevala slovenščina v obveznih šolah v Slovenski Benečiji. Članek je posebno zanimiv in aktualen že zaradi tega, ker ga je napisal domačin, pozanalec razmer doma, ki se je podpisal samo z začetnicama R. R. V italijanščini je napisan tudi članek o »pozabljeni nosivki zgodovine naših dolin«, to je o slovenski ženi v Slovenski Benečiji. Članek je napisala ženska, ki se je tudi podpisala samo z začetnicama svojega imena; napisala ga je v zvezi z ženskim praznikom 8. marca. Daljši članek prikazuje manjšine na področju vzhodnih Alp. Naj omenimo še razpravo o Reziji, njenemu narečju, govorici zemlje in kruha. »Dom« pa vsebuje tudi nekaj religioznih in razvedrilnih člankov ter krajiših poročil in komentarjev. Tako pomeni res zanimivo branje za vsakogar, od izobraženca do najbolj preprostega človeka. Lahko se celo reče, da se list vsebinsko dviga od številke do številke.

Marin Lint 18.3.1982

Marin Lint, 18.3.1982

Renato Quaglia

**Predsednik zadruge
Ta rožina dolina
podpredsednik deželne
zveze kmetijskih zadrug**

Renato Quaglia je občnemu zboru prinesel pozdrav Slovencev iz Rezije in pa Zveze zadrug, ki je na zadnjem deželnem kongresu v sklepnu političnem dokumentu podčrtala važnost vprašanja manjšin in sodelovanja z Jugoslavijo. V svojem pozdravnem nagovoru se je zaustavil ob dveh vprašanjih; najprej je spregovoril o vprašanju globalne zaščite slovenskega naroda (beseda manjšina mi ne ugaja, je dejal) v Italiji. Dejstvo, ob katerem se moramo zamisliti in spregovoriti ustrezne zaključke je to: po 37 letih ustave in demokratične republike smo še vedno tukaj, ko govorimo o zaščiti. To pomeni, da če se demokracija prepozna in meri v odnosu do splošne, globalne zašči

P. obvešnjnik

14.03.1982

Osmi marec v Benečiji

Mednarodni praznik žensk so, kot smo včeraj obsirneje poročali, proslavili tudi v Beneški Sloveniji. V nedeljo so se v organizaciji Zveze beneških žen zbrale v Špetru v občinski dvorani (gornja slika). V kulturnem sporednu sta nastopila tudi rezijanska pesnica Silvana Palletti in Canzoniere di Aiello (spodnja slika). (Foto G. Pecchia)

Priroški gledališčki,
12. 3. 1982

atmosfera
gledališče
591.8. SK

%

TO SKGZ O SPOREDIH RAI V VIDEMSKI POKRAJINI

Pomanjkanje oddaj o slovenski stvarnosti v Benetiji

ČEDAD — Teritorialni odbor SKGZ za videmsko pokrajinu je na svoji zadnji seji preučil tudi vprašanje televizijskih in radijskih sporedov RAI v slovenskem jeziku. V zvezi s tem vprašanjem so ob koncu seje izdali dokument, v katerem teritorialni odbor obsoja pomanjkanje ustreznih oddaj, ki bi zadevale območje in dejavnost Slovencev, ki živijo v videmski pokrajini z izjemo redkih oddaj kulturnega značaja. TO obenem ugotavlja, da je v nekaterih območjih pokrajine sprejemanje oddaj slovenskega radija Trst A še vedno zelo moteno ali celo sploh nemogoče. V dokumentu nadalje TO SKGZ zavrača vladne načrte, ki ne predvidevajo nobenih konkretnih ukrepov oziroma celo omejujejo nadaljnji razvoj radiotelevizijskih sporedov v slovenskem jeziku samo na tržaško in gorjško pokrajinu.

V dokumentu se teritorialni odbor SKGZ obvezuje, da bo sprejel vse potrebne pobude, da se okrepi jakost sporedov v slovenskem je-

ziku na vso območje, kjer živijo Slovenci v videmski pokrajini in da bi to območje ne bilo več zapostavljeno pri sprejemaju novih razvojnih načrtov za radiotelevizijski spored v slovenskem jeziku. TO SKGZ zahteva nadalje okrepitev oddaj v slovenskem jeziku, ki zadevajo vse poglede gospodarskega, kulturnega, političnega in družbenega življenja Slovencev iz videmske pokrajine.

V Čedadu ustanovili zadrugo «Emigrant»

ČEDAD — Na pobudo Zveze slovenskih emigrantov iz Furlanije - Julisce krajine je bila v Čedadu ustanovljena zadruga Emigrant. Poglavitni cilj zadruge je pospeševanje razvoja slovenske skupnosti v videmski pokrajini zlasti kar zadeva ponovnega vključevanja zdomev in njihovih družin v družbeno, gospodarsko in kulturno stvarnost rodnega kraja. Med nalogami te ustanove bo tudi pomoč članom, ki nameravajo z izkoriščenjem krajjevnih sredstev sprožiti razne dejavnosti in zagotoviti nova delovna mesta. Zadruga bo tudi kupovala zemljišča, ki bodo na razpolago članom-povratnikom iz tujine in njihovim družinam, ki se namegravajo ponovno vključiti v tkivo krajevne skupnosti. Velik pomen pa bo imelo tudi ovrednotenje in komercializacija (z uvedbo lastnega zaščitnega znaka) tipičnih krajjevnih kmetijskih, obrtniških in drugih izdelkov.

Prvi konkretni pobudi zadruge sta ustanovitev proizvodnega in prodajnega središča volnenih in drugih tekstilnih izdelkov ter gradnja stanovanj za zdomec v Špetru. Gospodarska dejavnost zadruge temelji na sodelovanju in solidarnosti članov.

Primož
Dmervik
12.3.1982

Trideset let

Trinkovega koledarja

Letošnji slovenski kulturni praznik so v Čedadu povezali s praznovanjem tridesetletnice izhajanja Trinkovega koledarja, pomembne publikacije, ki spremila beneške Slovence že skoraj vsa povojna leta. Na proslavi tega za Benečijo pomembnega dogodka — bila je pred tednom dni v prostorijah društva Ivan Trinko v Čedadu — in ki so se je udeležili številni beneški Slovenci in gostje, so poudarili velik odmev, ki ga ima Trinkov koledar, in njegovo vlogo zlasti med beneškimi rojaki po svetu. Odprli so tudi razstavo o samem koledarju in o publicističnih delih Ivana Trinka, s proslave pa so poslali tudi telegrame pristojnim osebnostim, od katerih zahtevajo naj zakon o globalni zaščiti ne diskriminira Slovencev v videmski pokrajini.

Pri moreške
vorice
12.3.1982

»Osнutek meče temno senco«

**Strankin osnutek o zaščiti manjšine je naletel
na oster odmev med Slovenci v Italiji**

OD NAŠEGA DOPISNIKA

TRST, 7. marca – Osnutek krščansko-demokratske stranke o zaščiti slovenske narodne skupnosti v Furlaniji-Julijski krajini, ki je bil objavljen sredi prejšnjega tedna, je naletel med političnimi in kulturnimi organizacijami Slovencev na izredno kritičen sprejem. V teh dneh naravnost dežujejo telegrami v senatno komisijo za ustavna vprašanja z zahtevami, da je treba sprejeti globalni zaščitni zakon, ki ne bo diskriminiral Slovencev v različnih pokrajjinah.

Predsednik slovenske kulturno gospodarske zveze Boris Race je v današnji številki Primorskega dnevnika strnil kritična gledanja pripadnikov slovenske narodne skupnosti na osnutek zakona krščanske demokracije v poseben komentar. V njem ugotavlja, da »se človeku že ob prvem branju njegove vsebine najčejo lasje«, kajti osnutek se ne ravna po ustavnem načelu, da »mora država zaščititi narodne skupnosti, marveč daje le možnosti, da se z velikansko organizacijskimi naporji in posebnim pogumom pripadnikov slovenske skupnosti pribogijo le nekatere

narodnostne pravice«.

Po Racetovem mnenju se pojmovanje zaštite, kot si jo zamišlja krščanska demokracija prevraca v svoje nasprotje, ki meji že na grotesko. Na ta način se obveznost, da država ščiti jezikovne manjšine, spremeni v potrebo, da se država oziroma italijanski narod brani pred njimi. »Kaj pomeni taka politika, dobro vemo«, pravi Boris Race, »namesto, da bi zavarovala pripadnike manjšine pred assimilacijo, jih peha vanjo.«

Ob teh ugotovitvah, poudarja Boris Race, bo razprava o zaščiti Slovencev v parlamentarnih telesih živahna in trda, ker se bodo soočala stališča komunistične partije, socialistične stranke in slovenske skupnosti s stališči krščanske demokracije, ki so si daleč narazen. Upati je, da bodo Slovencem naklonjene sile v obeh domovih parlamenta in Slovenci sami ter njihove organizacije, uspeli prepričati krščansko demokracijo, da odstopi od svojih stališč, »ki ji prav gotovo ne delajo časti in mečejo temno senco na njen demokratični značaj.«

Z vsebino osnutka zaščitnega zakona krščanske demokracije se danes sooča tudi slovenska skupnost. Potem, ko je njen dejelni odbor te dni dokaj kritično spregovoril o njem, je priredilo danes v Trstu poseben seminar, na katerem njeni aktivisti razpravljajo tako o vsebini osnutka, kot tudi o splošnem gospodarskem in socialnem položaju Slovencev, s posebnim ozirom na razlaščanje zemlje za javne potrebe.

I OŽE KANTE

(Lj)
Delo, 8.3.1982

alefag lib 201.4
S89.3.8

%

**Udine
LA POESIA
RESIANA
VISTA DA
MILKO
MATIČETOV**

UDINE — Il direttore dell'Istituto sloveno di etnologia presso l'Università di Lubiana e maggior conoscitore della lingua e della cultura resiane, Milko Matičetov, ha tenuto, presso l'Accademia di scienze e lettere d'arti di Udine, una conferenza sul tema: «Il passaggio della poesia di tradizione orale alla poesia d'autore in Val Resia».

Nonostante il continuo calo demografico — ha rilevato Matičetov — la comunità resiana si caratterizza per il suo persistente rigoglio culturale; suo ultimo frutto, un gruppetto di poeti con i quali forme e temi caratteristici della lunga tradizione della poesia popolare resiana vengono per la prima volta decisamente separati. Tra i nomi segnalati: Rino Chinese, Renato Quaglia, Silvana Paletti.

Di Chinese — che canta le sue poesie accompagnato dalla chitarra — sono state sottolineate alcune continuità tematiche con la poesia tradizionale; Quaglia invece si caratterizza per il suo autobiografismo e per la polemica sociale, mentre i componenti della Paletti sono maggiormente rivolti al versante idillico. L'analisi linguistica condotta sui testi dei tre poeti rivela però, ha detto Matičetov, alcune incertezze grammaticali: le esperienze diverse di quelle dei padri e la vita lontano dal paese, se da una parte hanno avuto un peso decisivo per la nascita della nuova poesia d'autore, dall'altra portano quasi inevitabilmente ad annacquare alcune peculiarità della lingua resiana.

S. L.

*la voce del popolo
8.3.1982*

**BRZOJAVKE
V RIM**

Senatorjema A. Murmuri
in V. Vernaschiju

Beneško gledališče, dramsko
društvo iz Beneške Slovenije
(Videm), zahteva, naj se čim-
prej sprejme zaščitni zakon za
Slovence v Italiji brez diskri-
miniranja Slovencev v videm-
ski pokrajini.

Rijmoceski plesnik

OP. marec 1982

Osnutek nesprejemljiv

Beneški Slovenci bodo osnovali posebno delegacijo, ki bo odgovorne dejavnike v zvezi s pripravo zaščitnega zakona seznanila z dejanskimi razmerami

OD NAŠEGA DOPISNIKA

ČEDAD, 5. marca – Zakonski osnutek krščanske demokracije o »zaščiti in vrednotenju slovenske jezikovne skupine v Furlaniji-Julijski krajini« ne zadovoljuje Beneških Slovencev.

To je temeljni zaključek, do katerega so prišli včeraj v nekaterih organizacijah in društvi takoj, ko so se seznanili z njegovo vsebino.

Že sinoči sta se sestala na skupnem zasedanju komisija za jezikovno izobraževanje pri teritorialnem odboru Slovenske kulturno-gospodarske zveze in vodstvu zavoda za slovensko izobraževanje. Na sestanku so ugotovili, da bi predstavljeni osnutek krščanske demokracije – če bi bil sprejet v parlamentu – ne lajšal njihovih naporov za jezikovno izobraževanje in kulturni napredok Beneških Slovencev, pač pa bi oviral njihovo nadaljnje delo.

Zato so ob telegramu, ki so ga naslovili na predsednika senata in senatne ustavne komisije z zahtevp, da je treba vse Slovence v Furlaniji-Julijski krajini enako zaščiti, sprejeli tudi sklep, da se pridružujejo odločitvi, po kateri bodo osnovali posebno delegaci-

jo iz predstavnikov kulturnih društev in naprednih občinskih uprav, da bo obiskala najodgovnejše ljudi v parlamentu ter jih seznanila z dejanskim položjem v Beneški Sloveniji.

Izrazili so začudenje, kako je mogla stranka, ki je močno navezana na volilno bazo v Beneški Sloveniji, sprejeti tako omejevan zakonski osnutek za njeno prebivalstvo.

Svojevrsten odgovor sestavljalcem zakonskega osnutka, ki menijo, da prebivalcev Beneške Slovenije ni mogoče opredeljevati za pripadnike slovenske narodne skupnosti, pa je bila sinočna manifestacija na sedežu kulturnega društva Ivan Trinko ob trideseti obletnici izhajanja »Trinkovega koledarja«.

Prireditev, ki se je odvijala pod nazivom Dan slovenske kulture, je skupaj z veliko razstavo

Trinkovih del in pričevanj o njegovi človeški in umetniški osebnosti, predvsem pokazala, da se je največji mož Beneške Slovenije daljnovidno zavzemal v vsem svojem delovanju za prijateljstvo med sosednima narodoma. Ne le, da je pisal v lepi knjižni slovenščini, marveč je med drugim tudi prevedel v italijanščino Prešernov Sonetni venec in napisal za Italijane dokaj obsežno zgodovino Jugoslavije.

Kar dobrih 3700 strani Trinkovih koledarjev, ki so izšli v treh desetletjih, predstavlja poseben dokument, ne le o slovenski pripadnosti Beneških Slovencev, marveč tudi o njihovem kontinuiranem povezovanju s slovenskim narodom, ki ga je nasično prekinil fašizem.

Tudi z manifestacije v počastitev tridesete obletnice izdajanja Trinkovih koledarjev so poslali telegram predsedniku senatne ustavne komisije z zahteko po enaki zaščiti vseh Slovencev v Furlaniji-Julijski krajini.

LQJZE KANTE

Delo, 6.3.82

V senatni komisiji začetek razprave o globalni zaščiti slovenske manjšine

Poročilo Jelke Gerbec - Iz razprave v poslanski zbornici izločili osnutke, ki zadevajo Slovence - Zavrnjen poskus Gruber Bencove, da se razprava prekine

RIM — S počasnimi koraki, skoraj v zatišju in celo malce sramljivo se je včeraj v komisiji za ustavna vprašanja v senatu končno začela razprava o predloženih zakonskih osnutkih za zaščito slovenske manjšine v Italiji to je o zakonskih osnutkih za globalno zaščito KPI, PSI in SSk ter o osnutku zaščitnega zakona, ki so ga sedaj predložili tudi demokristjani. Rekli smo počasi, tisto in sramežljivo, kajti zasedanje komisije je bilo nepopolno, saj je poleg poročevalca Vernaschija (KD), ki je zbolel, manjkal tudi predsednik komisije Murmura, prav tako demokristjan. Podpredsednik komisije, komunist Flamigni, pa je kljub temu odprt razpravo in dal besedo senatorki Jelki Gerbec, ki je dejala, da je prišlo do velike zamude pri uresničevanju ustawe, kar zadeva pravice Slovencev, ki živimo v Italiji, kajti že pred časom so bila sprejeta določila, ki zadevajo zaščito franco-ske in nemške manjšine ter da edino Slovenci še ne uživajo primerne zaščite. Odlašanja je bilo dovolj, je poudarila Gerbčeva, in sedaj, ko je tudi KD predložila svoj zakonski o-

snutek, res ni več izgovorov, da bi z razpravo odlašali. Jelka Gerbec je nato predlagala dvoje: prvič, naj prideta čimprej do poročila v komisiji in drugič, naj takoj, že včeraj, sestavijo ožji odbor, ki naj bi pripravil načrt avdicij; nobenega dvoma namreč ne more biti, da mora komisija ob razpravi o tako važnem vprašanju slišati tudi mnenje direktno zainteresiranih, to je predstnikov manjšine same.

V razpravo je nato posegel demokristjan Mancinc, ki je dejal, da soglaša s predlogom o imenovanju ožjega odbora, vendar mora do tega imenovanja priti šele po poročilu; socialist Barsacchi pa je de-

jal, da soglaša s predlogom Gerbčeve in da je treba torej odbor sezaviti takoj. Na seji komisije so tako ob koncu razprave sporazumno sklenili, da se odbor sicer ne imenuje takoj, vendar so se dogovorili, da bodo predstavniki vseh strank do prihodnje seje komisije že zbrali predloge za člane ožjega odbora in bi torej ta odbor lahko začel z delom takoj po poročilu. Sejo so nato odložili na prihodnji teden v upanju, da poslanec Vernaschi, ki je v bolnišnici, medtem okreval.

V zvezi z včerajšnjo razpravo v senatu je treba tudi poudariti, da se je včeraj v komisiji za ustavna vprašanja poslanske zbornice nadaljevala razprava o zakonskih osnutkih za zaščito ostalih manjšin v Italiji. Pretekli teden je bila ta razprava prekinjena prav zaradi težnje, da bi vanjo vključili tudi problematiko slovenske manjšine. Včeraj je prišlo na seji ponovno do poskusa, da bi vprašanje Slovencev »zamrznili«. Tokrat ga je treba pripisati predstavnici Liste za Trst Gruber Bencovi, ki je predlagala, naj se razprava o vseh zakonskih osnutkih, torej tudi o tistih, ki zadevajo Slovence, prekine in naj komisija predlaga vladi, da naj prej izdela okvirno zakonsko besedilo, ki naj bi veljalo za vse manjšine v Italiji in se šele nato začne z obravnavanjem posameznih primerov. Ta predlog je bil zavrnjen in sprejet je bilo stališče, ki so ga zastopali med drugimi socialist Fortune, komunist Baracetti in demokristjan Bressani, po katerem so vprašanje zaščite slovenske manjšine ločili od ostalih zakonskih osnutkov in bodo odslej nadaljevali z razpravo o zaščiti ostalih manjšin v Italiji. Komisija je imenovala ožji odbor, kateremu so zaupali nalog, da se posvetuje z zainteresiranimi deželami in kulturnimi organizacijami ter nato pripravi skupuno besedilo zakonskega osnutka.

Primož
dežel,

4.3.1982

Muravč
Slovenec
S81.E.N

96

Zakonski osnutek KD ne upošteva naših zahtev

Deželno tajništvo Krščanske demokracije je včeraj objavilo besedilo zakonskega osnuteka z naslovom »Zaščita in ovrednotenje slovenske jezikovne skupine v Furlaniji - Julijski krajini«. Zakonski predlog, ki so ga v senatu podpisali Di Giuseppe, Mancino, Beorchia, Giust Tonutti in Toros, v poslanski zbornici pa sam vsedržavni tajnik KD Piccoli, poleg njega pa še Bianco, Bressani, Maria Piccoli, Veronca, Ciannamea in Gitti, sestavlja trinajst členov ter daljši, devet gosto tipkanih strani obsegajoči uvod, v katerem utemeljuje potrebo po zaščiti slovenske manjšine, predvsem pa najprej neke diferensirane zaščite, češ da je treba upoštevati različnosti, ki obstajajo v sami manjšini. Na osnovi trditve, da je pripadnost manjšini stvar »volje«, ne pa neke danosti, priznava osnutek določeno stopnjo razlike samo tistim, ki to zaščito zahtevajo.

Osnutku sta tudi priloženi dve tabeli, od katerih prva našteva občine, kjer imajo pripadniki manjšine pravico do uporabe materinega jezika v odnosu z javnimi oblastmi — uradi in sodišča — še to pa le preko prevajalcev in tolmačev, ne pa z namestitvijo oseb z znanjem slovenščine v javne službe, to pa so vse občine tržaške pokrajine, v goriški pokrajini pa sama Gorica, Doberdob, Krmin, Števerjan in Sovodnje. Druga tabela pa našteva občine ali dele občin, kjer naj bi bila slovenščina dovoljena tudi v izvoljenih telesih in kjer naj bi uvedli tudi dvojezično toponomastiko. V tej tabeli, z razliko od prve, ni Milj, področje Trsta pa je omejeno le na območji obeh kraških rajonskih sestov. Za občino Krmin predvideva ta tabela le okrožje Plešivo, za občino Gorica pa Pevmo - Oslavje, Štandrež in Podgoro. V celoti spadajo v to tabelo občine Doberdob, Števerjan in Sovodnje.

Osnutek torej sploh ne upošteva vseh 35 občin, v katerih žive Slovenci, pač pa je predvidena možnost, da bi v omenjeni tabeli vključili še nekatere druge občine, toda s tako močnimi omejitvami in tako zapletenim postopkom, (zahtevo v tem smislu naj bi na primer podpisalo najmanj 25 odstotkov vpihanih v volilne sezname, ustrezan postopek bi moral voditi vladni komisar za deželo Furlanijo - Julijsko krajino po predhodnem mnenju občinskega in deželnega sveta, vso stvar bi prevzelo predsedstvo vlade, ustrezni dekret pa bi moral podpisati predsednik republike), tako da bi bila sprememba območij, v katerih se zaščita izvaja, praktično skoraj nemogoča.

Osnutek obravnava nadalje samo neznaten del zahtev slovenske narodnosti skupnosti, saj sploh ne omenja na primer problemov teritorija, sociogospodarskih vprašanj ter vprašanja razvoja kulturne in založniške dejavnosti. Prvi členi govorijo o uporabi jezika, dobršen del osnuteka je posvečen šolstvu, sledijo pa nekatere obrobne določbe, kot na primer one o povratku popačenih imen in priimkov v izvirno obliko.

vanja slovenskega jezika v osnovnih šolah pa osnutek predvideva le — seveda prav tako na zahtevo staršev — »v okviru organskega programa didaktičnega eksperimentiranja«. Na nižjih srednjih šolah bo možna uvedba tečajev s slovenskim učnim jezikom le pet let po uvedbi že omenjenega »eksperimentalnega programa« in le za učence, ki so obiskovali osnovne šole s tem programom.

Skratka: demokristijanski zakonski osnutek niti v najnajnji meri ne upošteva zahtev slovenske narodnosti skupnosti. K osnutku se bomo vsekakor še povrnili z bolj razčlenjeno analiza in njegovo celotno objavo.

Primož
Gmevnik,
4.3.1982

Toda tudi glede šolstva je zakonski predlog KD omejevalen, saj se sploh ne govori o avtonomiji slovenske šole ampak v tej zvezi predvideva samo umestitev dveh viceproveditorjev v Trstu in Gorici.

Kako pa s slovenskimi šolami v Beneški Sloveniji, ki predstavljajo eno glavnih zahtev naše skupnosti? Glede vrtec osnutek predvideva le možnost, da bi — ra zahtevo staršev — vključili v vzgojni program tudi vprašanja običajev in tradicij ter kulture »krajevnih skupnosti«, kar naj bi poučevali v »krajevni slovenski govorici«. Možnost pouče-

TEČAJ SLOVENŠCINE
IN FURLANŠCINE
ZA ČENTSKE SREDNJEŠOLCE

V teh dneh nas je zelo razveselila vest, da je zavodski svet državne nižje srednje šole v Čenti sprejel pomemben sklep, da za zaščito in ovrednotenje jezikovno-kulturnega bogastva slovenske in furlanske skupnosti uvedeta tečaja slovenščine in furlanščine na šoli. Namenjena sta vsem dijakom, ki so vpisani na srednjo šolo »Angeli«. Tečaja se bosta začela z marcem in bosta trajala do konca šolskega leta. Dijaki, ki se bodo vpisali v tečaj slovenščine, bodo poslušali 104 ure pouka slovenskega jezika. Sklep zavodskega sesta je gotovo velikega pomena, saj se bodo lahko slovenski dijaki, doma iz Terske doline, naučili knjižne slovenščine in se seznanili s slovensko kulturo in zgodovino. Da bo delo v tem smislu lahko lepše steklo, se je šola že pozanimala za potrebljeno bibliografsko gradivo, ki bo na razpolago dijakom.

Pobuda čentske nižje srednje šole pa bo gotovo imela tudi širši odmev v deželi. Odločitev zavodskega sveta je pokazala, kako more in mora ta izvoljena ustanova skrbeti za kulturno obogatitev dijakov tudi zunaj rednega šolskega pouka. Tečaja slovenščine in furlanščine sta tudi s tega vidika lep uspeh.

—

Ganljiv praznik v Bardu

V nedeljo, 21. februarja, je cerkveni pevski zbor z Opčin pri Trstu pel pri maši v Bardu v Terski dolini v Beneški Sloveniji. Bardo, ki je bila skupaj z ostalimi terskimi vasmi hudo porušena ob nedavnem potresu, obhaja še vedno slovo od svojcev, ki v tem času ponovno odhajajo na delo v tujino. Zato se priporočajo božjemu in Marijinemu varstvu, njenemu materinemu srcu. Ob lepem vremenu imajo celo procesijo po vasi. Tokrat pa je odpadla, kljub sončnemu vremenu, zato ker je bil pritisnil mraz.

Tu pa tam stojijo še lesene barake, a v glavnem so si ljudje postavili prav lepe hiše. Sosednja Slovenija jim je pri tem zares materinsko pomagala. Tudi drugod se vidi ta ljubezen matične domovine. Cerkvico so jim postavili s pomočjo vernikov iz Barija. Župnik je mlad, zavzet furlanski duhovnik. Pri somaševanju — potekalo je v italijanščini — je pel, kakor že omenjeno, Openski zbor, in sicer v slovenščini. Zborovo petje je navzoče, tudi slovenskega duhovnika iz sosednje župnije, globoko ganilo. Hvaležnost, ki so jo izražali, pa nas je skoraj spravila v zadrego.

Skromni medžupnijski list, ki ga izdaja, je vidni izraz neustavljevega vrenja svobode in obenem klic na pomoč. Samo stran, ki jo je v italijanščini napisal slovenski duhovnik o svoji materi, mora pokriti s sramoto slehernega, ki jih je lokavo oropal najdražjega, kar človek nosi v sebi, to je dostojanstva svobode; nas pa do dna presune. Med drugim piše: »... moja mati je (umirajoča) ... zmolila kesanje v furlanščini: tako se ga je bila morala naučiti kot otrok. ... Toda jaz sem jokal ... tudi zato, ker sem gledal v njej ves svoj narod in njegovo mučeništvo. ... Svoj narod, nad katerim so se vsi čutili poobla-

šcene, da se nad njim divje znašajo ter nas smatrajo za poskusne zajce, kakor kirurgi 'in corpore vili'«.

Zato naj se nadaljuje povezanost z našimi beneškimi Slovenci na vseh ravneh. Pri tem ne smemo zamolčati zahvale vsem brez izjeme, ki se že od nekdaj in na toliko načinov zavzemajo za te naše sestre in brate.

Tudi cerkvene pevske zbore, mogoče v majhnih sestavah, pričakujejo s pravim hrepenenjem. Taki obiski se dajo združiti, posebno v toplih časih, s pripravo telensrega okrepčila kar na prostem in v samopreskrbi. Venec gorskih očakov nudi vsem naraven domač počutek.

Udeleženec

Marin Lint,
25.2.1982

Dan slovenske kulture

in 30. obletnica «Trinkovega kolesarja». Večera se bodo udeležili Marjan Brecelj, Jožko Kragelj in profesor Marino Vrtovec. Sodeloval bo pevski zbor «Rečan» iz Lese v občini Grmek. Priredili bodo tudi razstavo dokumentov. Vabljeni.

Pawlowski
deutsch, 24.2.1982

Slovenski raziskovalni inštitut o nujnosti poučevanja slovenščine v Beneški Sloveniji

Najbolj sprejemljiva pobuda bi bila ustanovitev dvojezične šole, kjer bi bili italijanščina in slovenščina enakovredni

ČEDAD — Šolsko vprašanje je nedvomno temelj vsega izobraževalnega in vzgojnega sistema. V vsebinsko in stimulativno bogati šoli (kjer niso preuranjeno pretrgali popkovine, ki veže človeka z okoljem, kjer sola bogati človeka v njegovi celoti) so ljudje dobro vključeni v družbo, zreli in se lahko poslužujejo svobodnih izbir, ki so koristne tako za njih kot za družbo. Šola bi morala torej pomagati posamezniku pri njegovi rasti, pri pridobivanju gotovosti in samopresoji. Bržkone so za marsikoga to le neuresničljivi ideali. Vse pa postane skrajno dramatično šola ne izpoljuje samo svoj poslanstva, temveč ga celo ovira.

Tako protislovje prihaja do izraza prav ob potrebi nudenja kulture najbolj potrebnim, saj se sprevrača v nič tako prikrit kulturni kolonializem, ki nima nobene veze s pedagoškimi cilji. To se dogaja s Slovenci v videmski pokrajini, kjer ni uspelo enoletni italijanizaciji zadušiti domače kulturo, ne je zamenjati z italijansko kulturo, še manj pa uvesti take dvojezičnosti, ki bi odpravila značilnosti avtohtonega jezika.

Čedajski sedež Slovenskega raziskovalnega inštituta je iz teh družbenih izhodišč izvedel raziskavo o možnosti ustanavljanja slovenskih šol, ali šol, v katerih bi poučevali tudi slovenščino na območju Beneške Slovenije. V raziskavi so bili soudeleni starši šoloobveznih otrok in otroških vrtcev sedmih občin Nadiških dolin.

Iz odgovorov v vprasalnikih je razvidno, da se 50 odstotkov delavcev vsak dan vozi na delo iz svojih dolin, da je zelo visoka ženska brezposelnost in da je večina delavcev zaposlenih v gradbeništvu.

Glede izključno šolskih vprašanj

pa izhaja zelo visok odstotek ponavljavcev v obvezni šoli (v nižji srednji šoli v Špetru Slovenov je bil v šolskem letu 1978-80 odstotek zavrnjenih 27,5 odstotka, leto kasneje pa kar 28 odstotkov, medtem ko so bili odstotki v usredzavnem merilu 7,2 (in 7,9), šolske pomanjkljivosti pa so sprevete v popolnem nezanimanju in neznanju, za vse se krivi nezanimanje dijakov, nihče pa si ne upa kritično oceniti obsoje strukture. Etnično-kulturni izvor učencev in dijakov je često smatran kot ovira pri pridobivanju italijanske kulture, kar povzroča občutek nemoči in peha ljudi, da se vdajajo v usodo. Nekdanji marljivi kosec lahko danes upa, da bo le pošten zidar.

Jezikovna problematika

85 odstotkov spraševanih smatra, da bi imeli kako korist, če bi se v šoli skupaj z italijanščino učili tudi slovenski knjižni jezik.

90 odstotkov staršev je v svojih odgovorih navedlo, da se poslužuje slovenščine v vsakodnevnom občevanju. Odstotek pada na 50 v odnosih z otroki. Ko otrok obiskuje otroški vrtec, marsikdaj preneha odgovarjati v slovenščini, kljub temu da razume slovenščino.

34 odstotkov navaja, da so se njihovi otroci udejstvovali v pobudah kot sta bili »Moja vas« in »Mlada brieza«.

Skoraj vsi pozitivno ocenjujejo prisotnost slovenskih struktur v Nadiških dolinah pri ohranjanju slovenskega kulturnega bogastva in bogatemu krajevnemu jeziku in kulturi. Na žalost je poznavanje teh struktur pomanjkljivo, še manjša pa je udeležba pri njihovih pobudah.

Vprašanje šole. Kakšne slovenske šole?

Ob tem je treba posebej poudariti, da je precejšnja razlika pri spraševanju mnenja o mogočih predlogih kot pri konkretnih pobudah.

91 odstotkov spraševancev je pritrilno odgovorilo na vprašanje: »Smorate, da se jezik izgubi, če ni prisoten v šoli ali doma? Mislite, da bi pri nas potrebovali šolo za slovenščino?«

Pri tem je treba poudariti, da se je 59 odstotkov zavrela za zasebne šole, 16 odstotkov je bilo proti, ostali pa se niso razjasnili. Razni predlogi:

Otroški vrtec, v katerem bi vzgojitelj z otroki rabil tako slovenščino kot italijanščino. 34 odstotkov staršev se ogreva za tako rešitev, ki jo med drugim predvidevajo tudi ministrski programi.

Zasebna ali javna osnovna šola podobna slovenskim šolam v Trstu in Gorici. Predlog je naletel na malenkostno podporo (4,5 odstotka) in na hude kritike.

Celodnevna dvojezična šola, v kateri bi imela oba jezika enako vlogo. Zanjo se je pozitivno izrekla polovica staršev, obenem je tudi izrazila pripravljenost, da bi v tako šoli poslala svoje otroke.

Kulturno-rekreacijske pobude, ki bi vključevalе tudi izvensolski pouk slovenščine sprevema kot alternativo prejšnjim predlogom 31,8 odstotka.

Popoldanski tečaji slovenskega jezika in kulture. Za njih se ugrevajo 20 odstotkov, k pobudi pa prispeva 14 odstotkov.

Ugotovitve raziskave odražajo to, rej stališča, ki jih ne smemo negativno sprevemati zaradi naključnih predlogov in ob upoštevanju skrajno občutljive tematike.

Celodnevni dvojezični pouk izhaja iz študije kot odgovor na realne krajevne potrebe, prav zato si motivacije za to izbiro izredno za nimive. Starši, nekateri več drug manj, se zavedajo, da je šolsko po učevanje slovenščine potrebno.

Skupni imenovalec izbire dvojezične celodnevne šole je ugotovitev koristnosti slednje pri ohranjevanju slovenskega jezika in kulture, noda bi izbira povzročila travmatičnih zapletov, ki bi bili prisotni pri izbiri popolnoma slovenske šole saj je na tem ozemlju italijanščina še vedno edini šolski jezik, krajevna kultura in jezik pa sta še vedno v različnih oblikah sinonim barbarstva.

Kljub vsemu pa odraža 45-odstotna podpora raznim »popoldanskim tečajem« in »kulturno-rekreativnim pobudam« nesigurnost do na nekačin istitucionalizirane strukture. Glede koristi, ki bi jih imeli otroci zaradi znanja slovenščine, je treba poudariti, da niso starši pri tem navedli konkretnih in materialnih koristi, temveč so to očitno kot ponovno pridobitev kulturnih in etničnih vrednot, kot sredstvo za preprečevanje izgube lastne identitete (62 odstotkov navajajo samo koristi, 16 odstotkov pa tem nasprotuje).

Ovire pri uresničevanju teh pobud so za večino (57 odstotkov) »sljudeh«, kar daje precej jasno sliko, kako so se v dolgih letih včerajnile grožnje. Na manjka v zrelih ocen in trenostni o resničnosti razsežnosti tega vprašanja. Zavest o pripadnosti zemljepisno pomembnemu območju

84 odstotkov vprašanih je pričlan v koristnost znanja slovenske ščine za svoje otroke ob upoštevanju »vedno bolj tesnih stikov bližnjo Jugoslavijo« (9 odstotkov)

Priporočki skorajk
23.2.1982

vsem v gospodarstvu — med obeh republikama. Vseeno pa volo vica uprašanih izraža upanje v na daljevanje po dosedanjih izkušnjal (Benecio - Veplas) in v uresničevanje določil osimskega sporazuma Redki so primeri sredobeznih si in še ti so bolj odraz družbenih napetosti, kot rezultat živiljenjskega standarda.

Položaj

Po statističnih podatkih ISTAT iz leta 1971 je bilo v Beneški Sloveniji le 0,53 oseb z akademsko izobrazbo (v pokrajini 1,15 odstotka in 4,31 odstotka z višješolsko izobrazbo (v pokrajini 5,5 odstotka). Povsem razumljivo je število izobražencev, ki so po rodu iz Beneške Slovenije, višje, a na žalost živijo druge.

Nezanimanje za solo, kulturno obubožen ambient (zaradi nezanimanja in celo odpora do notranje dinamične krajevne kulture) povzročata, da so vse družbeno-kulturne vrednote iz uvoza, kar povzroča etnično alienacijo posameznika in skupine.

Gospodarsko stanje Beneške Slovenije omogoča le v manjši meri opravljanje kvalificiranih poklicev, to pa spet zaradi odsotnosti sposobnih kadrov še bolj obuboža kulturni ambient.

Iz tega sledi zunanja odvisnost za vse družbene in gospodarske strukture ali pa za take, ki lahko izvajajo neke vrste oblasti. Tiste družbenopolitične strukture, ki se že poudarile svoj «protektorat» ne samo, da ne dovoljujejo novih možnosti notranjim silam, ki se izoblikujejo, temveč zavirajo njihovo utrjevanje, izkorisčajoč prednostke in podzavesten strah med trebilavljstvom, napovedujoč temačne naklepe in nedoločene strumentalizacije.

Toda... zavest o etnični pripadnosti ni odsotna: strah biti Slovenc postopoma premagujejo najširši krogi, zanimalje za kulturno-družbeno in gospodarsko obnovo raste z rastjo politične zrelosti. Vse to se enkrat dokazuje slovensko tega območja, kar pa je najpomembnejše, do izraza prihaja potreba po institucionaliziranem poučevanju slovenskega jezika, seveda to tega pa je treba priti «cum grano salis». RICCARDO RUTTAR

335/1885
Primožnik: Branko

BENEŠKI DNEVNIK

ZAGOTOVITI SREDSTVA ZA SLOVENSKA DRUŠTVA

Slovenski kulturni delavci iz videmske po-krajine zahtevajo ovrednotenje svojega dela

ČEDAD — Kulturna društva iz Beneške Slovenije so izdelala programe za letošnjo sezono, ki jih bodo predstavila videmski pokrajinski upravi. Le-ta je bila pooblaščena od dežele, da skrbi za finansiranje krajevnih kulturnih društev v okviru deželnega zakona iz leta 1968.

Slovenska kulturna društva so predstavila celo paletlo delovanja, ki gre od tečajev za slovenski jezik in likovnih natečajev vse do fotograf-skega, literarnega, knjižnega in glasbenega ustvarjanja ter znan-stvenega raziskovanja socialnih in gospodarskih razmer na območju, na katerem živijo Slovenci. Poleg tega je v Bardu tudi etnografski muzej, ki je poleg Beneškega gle-dališča ena pomembnejših kulturnih ustanov v Beneški Sloveniji.

Vendar pooblastilo pokrajini na tem področju lani ni izboljšalo položaja slovenskih kulturnih društev kot bi se dalo sicer sklepati iz zaključkov deželne konference o kulturni dejavnosti iz leta 1981. Združitev zakona o krajevnih govoricah z zakonom o kulturnih dejavnostih je namreč imelo za posledico, da so bila vsa slovenska kulturna društva prikrajšana pomoči, ki jih predvi-dela drugi zakon.

Nobenemu kulturnemu društvu iz Beneške Slovenije niso priznali sta-tusa kulturnega društva deželnega pomena, kar bi jim omogočilo, da bi lahko neposredno črpala sredstva iz deželnih fondov. Zato so sloven-ska društva lani dobila prema-lo sredstev in kulturni delavci ocenju-jejo, da s tako pomočjo ne bodo uspeli uresničiti zastavljenih ciljev na področju ovrednotenja jezikovne-ga bogastva slovenske manjštine v videmski pokrajini in tudi splošnega kulturnega delovanja.

P.

gov prijatelj 16-letni Domiziano On-garetto bil hudo ranjen. Kaže, da sta se mladeniča peljala z motornim kolesom po cesti, ki pelje ob leta-lišču, ko je iz vhoda v letališče pri-vozil ameriški vojak Jackie Eley, ki se je zaletel v motorno kolo.

*Primerki
delavnik,
18.2.1982*

O vprašanju manjšin

V soboto so se v Športu Slovencev v Slovenski Benečiji končali letošnji že 9. po vrsti Benečanski kulturni dnevi, ki sta jih tako kot vsa leta doslej organizirala Benečki študijski center »Nedža« iz Špetra in Slovenski raziskovalni institut (SLORI) iz Trsta. Sobotna okroglata miza je pomenila lep zaključek — tema je bila Predlogi za zaščito slovenske narodnostne skupnosti in drugih manjšin v Italiji — tega več kot mesec dni trajajoče znanstvenokulturne predavljive. Katere osnovna misel je bila posvečena razpravam o položaju narodnostnih skupnosti in manjšin na alpsko-jadranskem območju. Več samih temah predavanj o okrogli mizi bomo pisali v naslednjih stvilkah našega časopisa.

Pripravke
novice, 16.2.1982

BENESKI DNEVNIK

Pogovori o sodelovanju Slovenije s Furlanijo

Delegacija videmskega tajništva komunistične partije se je sestala z vodstvom slovenskih komunistov

VIDEM — Delegacija videmskega tajništva komunistične partije, ki so jo sestavljali tajnik Toschi, namestnik tajnika Travanut, Lizzero, Puntin, oglejski zupan in Petricig, se je pred dnevi sestala v Ljubljani s predstavniki centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije. Pogovarjali so se o razvoju sodelovanja med Slovenijo in Furlanijo, v okviru katerega bodo verjetno že konec letosne pomlad pravili v Ogleju na pobudo občinske uprave manifestacijo, na kateri bodo sodelovala razna združenja iz Furlanije in Slovenije.

Delegacijo videmskih komunistov sta nato sprejela predsednik komisije za mednarodne odnose Jože Smole in predsednik mestnega centralnega komiteja ZKS Marijan Orozen. Predstavniki videmskih komunistov so se pogovarjali tudi z Vido Tomšič in Antonom Vratušo.

Na srečanjih so se pogovarjali o navezavi stikov med Ljubljano in Vidmom in to še posebej glede na dosedanje stike med ljubljansko in videmsko univerzo. Izmenjali so tu-

di gledišča o številnih mednarodnih problemih in razmerah v svetovnem delavskem gibanju.

Številna posredovanja za natečaj Moja vas

ČEDAD — Po pismu Študijskega centra Nediža iz Špetra Slovenov prosvetnemu ministrstvu so se številne osebnosti zavzele za nemoten potek natečaja Moja vas. Svetovalca Furlanskega gibanja d'Agostini in Puppini sta zahtevala pojasnil od dejelnega odbora, skupina komunističnih dejelnih svetovalcev se je prav tako pozanimala za vzroke oviranje natečaja Moja vas.

Pri prosvetnem ministrstvu so posredovali komunistični poslanci Giulio Colomba, Baracetti, Migliorini, Cuffaro in Ferri ter poslanka Liste za Trst Aurelia Gruber Benco. Predsednik Evropskega centra za izobraževanje, profesor Aldo Visalberghi pa je sporočil, da je pozval namestnika sekretarja pri prosvetnem ministrstvu poslanca Zita, naj čimprej ukrene vse potrebno za odobritev prošnje. Podoben ukrep je sprejelo tudi tajništvo demokrščanskega poslanca Santuza.

Študijski center Nediža je medtem že začel z natečajem in računa, kot je sicer že napravil prejšnja leta, na občutljivost staršev in učiteljev.

Srečanje komunistov iz Nadiških dolin.

SPETER SLOVENOV — Predstavniki sekcij komunistične partije v Nadiških dolinah se strinjajo s kritikami na račun izrednega stanja na Poljskem, kjer poskušajo generali s silo rešiti probleme milijonov delavcev, ki se ustavili neodvisni sindikat Solidarnost. Sindikat s podmočjo katerega so delavci namernavali reševati nakopičene težave. Enotno so obenem obsodili vse oblike nasilja v svetu (Turčija, Salvador, Afganistan).

Enotno stališče so izrazili tudi glede kritike držav «realnega socializma», kjer vladam še ni uspel ustvariti pogoje za svobodo, blagostanje, demokracijo in samoupravljanje.

Na podlagi teh ugotovitev se je razvila razprava o političnih, teoretičnih in moralnih sredstvih za uredništvo socializma, torej o tako imenovani tretji poti.

V okviru 9. Benečanskih kulturnih dnevov bo drevi ob 20.30 v sejni dvorani špetrske občine večer, namenjen slovenski manjšini v Italiji. Govorila bo sta predsednik SKGZ Boris Rabe in predsednik mladinskega odbora iz Čedadu Maurizio Namor.

V soboto ob 16.30 pa bo prav tako v Špetru okroglata miza o temi «Predlogi za zaščito slovenske manjšine in drugih manjšin v Italiji», pri kateri bodo sodelovali poslanci Arnaldo Baracetti (KPI), Loris Fortuna (PSI) in Martino Scovacricchi (PSDI). Posegla bosta tudi prof. dr. Alessandro Pizzorusso in prof. dr. Ernest Peščič.

Polnopravni
11.2.82

Videmska KD vztraja pri delitvi slovenske manjšine na kategorije

Živahna razprava o odnosu demokristjanov s komunisti in socialisti - Furlani hočejo večje vlogo v deželi Furlaniji - Julijski krajini - Poziv kulturnega krožka Studenci

VIDEM — Pokrajinski kongres Krščanske demokracije se je končal, kot pričakovano, z odobritvijo poročila pokrajinskega tajnika Daniela Bertolija, ki je bil z veliko večino glasov potrjen za tajnika. V zelo dolgi razpravi, ki je trajala ves nedeljski dopoldan in se končala sredi pocelneveva, je prišlo najbolj do izraza vprašanje vloge, ki jo mora imeti KD v sedanjem političnem trenačku v državi. Pri tem je bila razprava o notranjih odnosih v stranki tesno povezana z razpravo o odnosih, ki naj jih imajo krščanska demokracija z obema levicarskima strankama, to je s komunisti in s socialisti.

Pravzaprav je bilo »komunistično vprašanje« precej odmaknjeno, saj se je večina delegatov strinjala z ugotovitvijo, da je Krščanska de-

mokracija alternativna politiki komunistične partije in da je torej zadnji dogodki, še zlasti spor med italijanskimi in sovjetskimi komunisti, pravzaprav ne zadevajo. Kljub temu pa je prevladovalo mnenje, da gre za pomembno evolucijo v italijanski politiki, ki ji je pač treba slediti z veliko pozornostjo. Mnogo konkretnejša je bila razprava o odnosu s socialisti. Ob potrjevanju pomena »sedanjé vladne in deželne večine je namreč mnogo delegatov poudarilo potrebo po razčiščenju odnosov s socialisti in izreklo kritike nad politiko PSI in sekretarja Craxija ter nad dvojniimi zavezništvi socialistične stranke, ponekod z demokristjani, drugod pa s komunisti.

Mimo teh vsespolnih političnih vprašanj razprava ni zajela dejan-

skih problemov dežele Furlanije - Julijskih krajine. Tako ni bil govor o obnovi potresnega področja, le predsednik deželne vlade Comelli je mimogrede omenil, da je treba misliti na tistih 30 ali 40 tisoč ljudi, ki še vedno žive v montažnih hišah. Pač pa je bil govor o vlogi Furlanije v deželi F-JK in večkrat je bilo, pa čeprav »med vrsticami« rečeno, da bi morala biti ta vloga večja.

Ob razvezani razpravi o splošnih političnih vprašanjih problematika slovenske narodnosti skupnosti pravzaprav ni prisla do izraza. Navedli smo že stališče, ki ga je pokrajinski tajnik Bertoli navedel v svojem sobotnem poročilu na kongresu: KD ne more biti odsotna pri razpravi o slovenski manjšini in mora torej predložiti svoj zakon. Pri tem pa bo upoštevala, da je del Slovencev (na Tržaškem in na Gorjiskem) narodna manjšina in del Slovencev (v Videmski pokrajini) le etnična skupnost, ki se od večinskoga naroda loči le po jeziku in ne po zgodovini. To pa pomeni, da stopnja zaščite ne bo povsod enaka ampak bo odvisna predvsem od pristopa posameznikov in raznih skupnosti, ki delujejo na krajevni ravni. Glede na dejstvo, da drugih alternativnih stališč ni bilo slišati v razpravi in da je bilo Bertolijevo poročilo odobreno, bi lahko sklepali, da so to smernice, na katerih bo osnovan osnutek zakona za zaščito manjšine, ki ga bo predstavila KD v parlamentu. Jasno je, da manjšina takega stališča ne sprejema, saj je do nje diskriminatorsko in delu Slovencev celo zanika pripadnost matičnemu narodu.

Prav v zvezi s tem vprašanjem je treba omeniti stališče, ki ga je pred dnevi objavil kulturni krožek Studenci, ki združuje slovenske katoličane iz Beneške Slovenije. Kulturni krožek Studenci poziva KD naj se v skladu z lanskim dokumentom deželnega vodstva, odločeno in brez nadaljnji odlašanj zavzame »za skladnejšo rešitev vprašanja globalne zaščite Slovencev«. Pokrajinski odbor KD naj bi obvezal svoje parlamentarce naj čimprej predložijo v parlamentu zakonski osnutek za zaščito slovenske manjšine v vseh svojih aspektih in v okviru demokratičnih struktur države. V tem okviru naj bi posebno pozornost namenili zahtevam Slovencev v videmski pokrajini. V zvezi z njihovimi specifičnimi potrebami predlaga kulturni krožek uresničitev naslednjih petih točk. Prvič bi moral zakon ustvariti družbenogospodarske razmere za zagotovitev pojava zdomstva in postaviti temelje za razvoj pokrajine, zlasti ob upoštevanju njenega geografskega položaja. Drugič je potrebno zajamčiti svobodo izražanja svoje lastne kulturne identitete z uresničitvijo že obstoječih norm na šolskem področju. V dokumentu je rečeno, da je vzpostavitev splošne uporabe slovenskega narečja v šolah trdno sredstvo za celotno kulturno rast. Tretjič bo moral zakon ustvariti takšne šolske strukture, ki bodo omogočale vsem, ki si to želijo, da se seznanijo s slovenskim knjižnim izvirkom. Da hi se izaznili

neupravičenim getizacijam bi morale biti šole dvojezične. Četrtič bi moral zakon zajamčiti razvoj vseh kulturnih, družbenih in znanstvenih pobud, ki so neodpovedljivo sredstvo za skladen in celovit razvoj skupnosti. Petič pa bi moral ustvariti politične in administrativne pogoje, s katerimi bi slovenska skupnost lahko neposredno nadzrovala načinom in rokom uresničitve zaščitnega zakona.

P. dnešnik
09.02.1982

Prikaz sodobne poezije in glasbe v Kulturnem domu na Ravanci v Reziji

Pozdravne besede župana Antonia Barbarina - Žilava navezanost Rezijanov na svojo besedo

RAVANCA — V «Kulturski hiši», kakor Rezijani pravijo kulturnemu domu, v objektu, ki so ga skupno z nekaj stanovanjskimi hišami s solidarnostnim skladom iz Slovenije po potresu zgradili v tej osrednji vasi v Reziji, sta predstinočnim domača folklorna skupina in Zveza slovenskih kulturnih društev priredili večer sodobne rezijanske poezije in glasbe, globoko občuteno preditev, prav gotovo prvo te vrste v Reziji, prireditev, ki je zaradi novzmožnosti godalnega orkestra RTV Ljubljana in predstavnikov slovenske znanstvene misli, tistih, ki se že dolgo časa uspešno ukvarjajo z Rezijo, njenim bogatim pripovednim, pesniškim, glasbenim in plesnim izročilom — prireditev, ki je ob prazniku slovenske kulture simbolično povezala Slovenijo z eno najoddaljenejših, toda še vedno slovenskih krajev, z Rezijo, to prelepo in v tolkih pogledih zanimivo dolino, ki je tako kot furlanski kraji in sama Benetčija, po potresu od-

krila v sebi skrite sile in pokazala sposobnost, da ne odpravi samo gmotne škode, ampak da poišče v sebi tudi moč za duhovni napredok. Župan Antonio Barbarino je domačine in goste, med katerimi naj omenimo vicekonzula Nevenko Kovacič in člana TO SKGZ Pavila Petričiča pozdravil na »rezijanskem večeru«. Začel je dobrodošlico vsem, ki so prišli v hišo našo to kultursko, in poudaril, da kultura nima meja, da se širi od tam, kjer sonce vzhaja, do tja, kjer zahaja. Zadocenjen je bil, ker so po Matičevem v Merkuju, ki se zanimata za Rezijo, sedaj tudi sami Rezijani postali ustvarjalci kulture in da nastopajo na tem večeru.

Predsednik folklorne skupine Luigi Paletti je v predstavitvi manifestacije dejal, da gre za prvi takšen dogodek in nadaljeval, da mu bodo sledili še drugi, ker samo tako se rezijanska kultura in beseda ne bo sta izgubili.

Sledil je nadvse pester večer, v

katerem so sicer imeli glavno besedilo trije domači narečni umetniki, vendar je tudi orkester RTV Ljubljana v svoj program vključil rezijanske »vitezze«. Orkester, ki ga je vodil dirigent Anton Nanut, je s Strajnjarjevo Rezijansko citaro požel aplavr se preden jo je odigral.

Potem sta recitirala Silvana Paletti in Renato Quaglia, svoje pesmi pa je zapel kantavtor Rino Chilene. Vsako delo so prevedli v slovensčino in italijsčino.

Spregorovil je še preučevalec Rezije Milko Matičetov. Dejal je, da je skoraj neverjetno, kako se 1500 oseb, kolikor jih sedaj še živi v Reziji, žilajo poteguje za lastno neokrnjeno jezikovno in človeško podobo. Opisal je zanimanje za živo umetniško besedo v preteklih časih in v rezijansčini dodal, da sedanji naporji dokazujejo, »kako ta rpojanška basida na nima uoča še umrit.«

Poslušanje pesmi in petja treh umetnikov iz Rezije je bil svojevrsten užitek. Utrdil je spoznanje o

njihovi veliki pripovedni moči, o bogatosti njihovega jezika, o globokem čustvovanju in o njihovi nelobjivosti na deželo pod Kaninom, dasiravno vsi trije živijo v Furlaniji.

V drugem delu je orkester RTV Ljubljana zaigral štiri skladbe Janeja Goloba in Slovensko rapsodijsko Pavla Merkuja: obe vsebujejo tudi rezijanske motive. (gv)

Madžari in Slovenci

»Madžari v Sloveniji in Slovenci na Madžarskem« je bila tema četrtega srečanja »benečanskih kulturnih dnevov« v Špetru Slovenov. O položaju dveh narodnosti skupnosti je govoril dr. Ferenc Hajos, predsednik komisije za narodnosti pri pomurski konferenci SZDL.

Prioverske urice
5.2.1982

Zaradi nenačne smrti dr. Karla Šiškoviča, danes ne bo načavljenega predavanja v občinski dvorani v Špetru.
Ob isti uri se bomo poklonili njegovemu spominu.

Prioverski obesnik,
5.2.1982

OB PRAZNOVANJU DNEVA SLOVENSKE KULTURE

V nedeljo v dvorani Kulturnega doma osrednja proslava, posvečena Reziji

Že drevi pa bo v baru KD ob 20.30 pomembna manifestacija z naslovom «Okrogle od Prešerna do Šifrerja»

Domala vsa naša društva, šole in ustanove se pripravljajo na počastitev dneva slovenske kulture, ki je obenem tudi Prešernova proslava. Zato se skuša v tem času izoblikovati razne programe, da bi bile proslave čim bolj žive aktualne in vabljive. Uvod v praznovanje bo prazaprav že drevi, ko prireja Zveza slovenskih kulturnih društev svojevrstno manifestacijo v baru tržaškega Kulturnega doma.

«Okrogle od Prešerna do Šifrerja» je na naslov prireditve, s katero organizatorji skuša vzbudit pozornost predvsem pri mlajšem občinstvu. Kaže, da bo oriredeitev zares sveža in «nova», zato pa vla- da zanjo veliko zanimanje. Kako bi bilo tudi drugače, saj je spored pester živ in raznolik, potekal pa bo nekako takole: uvodoma bo za- igrala glasbena skupina iz Milj «TOZD Lopovi», ki bo posredovala nekaj svojih skladb in popevke slovenskih kantavtorjev. Nato bo Marij Čuk spregovoril nekaj pri-

ložnostih besed, za tem pa bodo nastopili mladi tržaški književniki, ki bodo v kratkem izboru predstavili svoje delo. Posebno mikaven bo tudi nastop gledaliških igralcev Stojana Colje in Silvija Kobala, ki bosta recitirala nekatere «erotične» in okrogle Prešernove, Jenkove in Šmitove poezije, spored pa bo sklenil znani in priljubljeni slovenski kantavtor Andrej Šifrer. Drevišnega gosta najbrž ni treba posebej predstavljati, saj ga predvsem mlajše občinstvo prav dobro pozna, lahko pa kljub temu oprišemo, da so njegovo plošče in kasete v Ljubljani in Sloveniji sploh razprodane. Skratka, večer, ki se bo začel ob 20.30, se obeta dokaj razgiban in pester, organizatorji pa so tudi poskrbeli, da grla ne bodo suha.

V nedeljo pa bo v Kulturnem domu ob 17. uri osrednja Prešernova proslava Zveze slovenskih kulturnih društev. Tokrat je spored v popolnosti posvečen rezijanski u-

stvarjalnosti. Občinstvu se bodo predstavili rezijanski pesniki, simfonični orkester RTV Ljubljana pa bo izvajal rezijansko glasbo. Spored bo povezoval Milko Maticetov, slavnostni govornik pa bo dolgoletno predsednik ZSKD slikar Klavdij Palčič. Naj opozorimo, da bodo v nedeljo pred začetkom proslave (ob 16. uri) odprtli veliko antološko razstavo Avrelja Lukežiča.

Ob velikem naporu, ki so ga organizatorji vložili v postavitev obeh manifestacij je pričakovati tudi masovni obisk občinstva, saj gre za pomembne novosti v našem kulturnem življenju.

O črkarski pravdi in še o čem drugem

Te dni mineva poldruge leta od tistega obetavnega avgusta 1980, ko se je na Ravanci, v središčni vasi Rezije, začel tridnevni shod o praktični pisavi rezijanščine, shod, ki je po svoji vsebinii, dasiravno skromnejši po razsežnosti, v nekaterih pogledih spominjal na črkarsko pravdo, na tisti kulturno - politični spopad v naši narodni zgodovini, ki smo se ga učili v šoli.

Priznati moram, da je po zasnovi, po vsebinii in tudi po takratnih namenih shod na Ravanci veliko obeta. Skorajda je predstavljal prelomico v narodno - političnem življenu v tej dolini pod Kaninom, prelom za ljudi, ki so zaradi svojevrstnega slovenskega narečja od nekdaj mikali znanstvenike, v zadnjem času pa pritegovali tudi znanje politikov.

Prelomico bi ta shod utegnil predstavljati tudi zato, ker se je v političnem pogledu izvršil ponlad napovedujoči preobrat. V tej dolini so si namreč pozrtvovalni in odprtii aktivisti znali pridobil simpatije prebivalstva in odprieti novo stran v dogajanju v tej dolini: sprožili so zavestni proces narodne identifikacije Rezijanov. Najbolj osveščeni so se zaradi svoje družbene zavzetosti srečevali z drugimi pripadniki naše skupnosti. V stiku z njimi so primerjali svoj položaj in ugotovili, da niso diskriminirani samo v odnosu do vseh Slovencev v Italiji, ampak celo v odnosu do samih beneških Slovencev, ki so glede uživanja pravic na najslabšem.

Iz teh stikov se je v srcih poštinih domaćinov porodil odpor proti pravljicam, ki jih drugi kujejo, češ da so potomci Rusov, da so mešanca latinskega (furlanskega), germanškega in slovanskega sveta. Če to niso bili pred davnimi časi, pa so zaradi zgodovinskih razmer, ki so oblikovali njihovo življenje, to zagotovo danes. Da so, skratka, lahko vse, samo sestavni del slovenskega narodnega in kulturnega prostora ne smejo biti ali postati.

In prav na tem vprašanju kot na osnovnem vprašanju opredeljevanja istovetnosti Rezijanov so se na tridnevem posvetu avgusta 1980. leta na Ravanci o praktični pisavi rezijanščine pričela lomiti kopja med zagovorniki različnih rešitev, lomiti iavno, demokratično in zavzeto.

Kako pisati rezijansko narečje, to je postal vprašanje. Ali ga pisati z italijanskimi pismenkami, kot ga piše Giovanni Clemente, na italijansko kulturno izročilo navezani domaći učitelji, ali pa ga pisati s slovenskimi simboli za pisavo, kakršne (z malenkostno obogatitvijo obecide) predlagata domaćin Aldo Madotto, uvojeni matičar. Nasproti sta si dejansko stala dva, vsak v svoj kulturni svet zazria človeka, vsak s svojim čustvovanjem in vsak s svojim zaledjem. (Pojavil se je še predlog ameriškega znanstvenika Hempa, izumetenega, od življenja odmaknjem in od vseh, celo s posmehovanjem zavrnjen predlog.)

Kako torej pisati, so se spraševali in poskušali utemeljiti ta in oni predlog. Prvega kot koncesijo ita-

diti se moramo, da bomo odstranili številne tujke, ki so se vrinile v našo govorico. Mene so povojni v šoli kazovali, ker sem govoril v rezijanščini. Domačine, Stolbici pa so zaradi istih razlogov gnali v zapor.»

Tako je govoril avgusta 1980. leta Renato Quaglia, potem pa so, kot po predstavi, spustili zastor in ga imeli spuščenega vse do prednekaj dnevi, spuščenega navzlic prigovorom članov odbora, ki so se, kot Luigi Paletti, zavzemali za nadaljevanje dela. Imeli so spuščenega vse do dneva, ko sem se odpeljal na prizorišče dogajanja, na Ravanci, in zastor prav, narahlo privzdignil, da bi izvedel, če so kakšno, in katero obljubo so uresničili. Izvedel sem, da sedem magnetofonskih zapisov, vsak po 90 minut, niso prepisali, da se odbor sploh ni več sestal, kaj se, da bi se sestal nekaj mesecev po shodu kot so javno napovedali.

Giovanni Rotta, mladi in dinamični pobudnik shoda (ki ga je spremeno vodil, to priznanje mu dolgujem), je na obljube povsem pozabil.

«Popis prebivalstva smo imeli in kot matičar imam obilico dela še po njem. Posledice potresa so naš vsakdanjik. Skrbi nas neverjeten padec števila rojstev. V enem letu smo imeli samo 8 rojstev na 30 smrti. Mar to niso preostrosti uprašanja? Kar zadeva shod o pisavi, čakam na odgovor profesorja Lenčka iz Amerike,» mi je odgovarjal Rotta.

Medtem je domači župnik Alfonzo Barrazzuti v župniškem listu z dvojezičnim naslovom, ki se v rezijanščini glasi «Pod Tjaninovo sinco», kmalu po sklenitvi shoda kategorično in brez možnosti priziva odredil, da bo uporabljal obe pisavi. To je sporčil z avtoritetno lističa, ki v nakladi 1.500 izvodov oblikuje javno mnenje v dolini.

«Storili smo veliko napako — je nadaljeval Rotta — ker smo se preveč zagrizli v vprašanje, preveč smo ga spolitizirali. Morali bi se ga ločiti s pohevnje plati. Ne bi smeli nastopati kot znanstveniki, ker to nismo,» se je opravičeval Rotta in me hotel žejnega peljati čez vodo.

Toda odnosi se kljub temu in vsem ostalem postopoma in nezadržno spreminja. Ta dolina ni več svet zase. Ni več mogoče preklicati 1978. leta v Rim odposlano pismo občinskega odbora na Ravanci, da Rezijani pripadajo slovenski narodni skupnosti, da tej skupnosti pripadajo kljub Cossigovi kot kuriozitetu podani izjavi ob njegovem bivanju v naši deželi, da «se je srečal z Rusi».

V Rim poslano pismo, pomemben zgodovinski dokument, ki je današnji čas v Reziji zaznamoval za prelomni čas, zavezuje domaćine; zavezuje pa tudi vso našo skupnost v Italiji, in tudi vse slovenski narod, da imamo stvar Rezijanov vedno pri srcu, kot jo zagotovo tudi imamo — vsem razdaljam navkljub.

Tako naj bo na praznik kulture, ki ga bodo jutri proslavili v «Kulturski hiši» na Ravanci; tako naj bo tudi v prihodnje, ko bo praznik mimo in nam bo ostalo delo, trdo delo za narodno osveščanje — Slovence — tudi v tem odročner, ito pa lepem predelu videmske pokrajine.

GORAZD VESEL

*Pravoski akcenik,
5.2.1982*

Jutri, v soboto, ob 16.30 bo v Kulturnem domu na Ravanci

VEČER SODOBNE REZIJANSKE POEZIJE

Nastopajo pesnica Silvana Polletti, pesnik Renato Quaglia in kantavtor Rino Chinesi. Uvodne besede Milko Maticetov. Sodeluje orkester RTV Ljubljana.

lijanski kulturi, ki se bohoti po dolini, drugega pa kot nekaj naravnega, kar jeziku ne bi delalo sile. Toda tisto naravno je v očeh za italijansko rešitev pisave zagretih zagovornikov, pa tudi v italijanskih nacionalističnih kropih predstavljal provokacijo, na katero so reagirali s temile besedami: «Kako naj se mi, Rezijani, oslanjam na slovenščino, torej na tuj jezik, ko pa živimo v Italiji.»

Toda, naj ponovim in nadaljujem, demokratizacija odnosov je vdrla v to dolino in prinesla kanček svo

%

Trinkov koledar za leto 1982

Ob novem letu je izšel tradicionalni Trinkov koledar, ki je dalj časa izhajal v založbi slovenskih delavcev v Belgiji, nato v samozaložbi, letos pa je kot založnik podpisano Kulturno društvo »Ivan Trinko« v Čedadu. Koledar je s to številko stopil v XXX. letnik, doslej pa so ga urejali Josip Rustja, Rado Bednarik in od leta 1975 dalje Jožko Kragelj. Čeprav v žepni obliki in skromen po obsegu, se že od vsega začetka uveljavlja kot nekakšen letni zbornik Beneške Slovenije, saj vedno objavlja spise, pomembne za preteklost te najzahodnejše slovenske dežele, še posebej pomembni pa so tisti članki, ki se dotikajo življenja in dela msgr. Ivana Trinka. Koledar redno beleži tudi sedanje dogodke, pomemne za narodni razvoj beneških Slovencev. Važno je tudi ilustrirano gradivo, zlasti kulturnozgodovinskih spomenikov dežele in važnejših dogodkov ter prireditev.

Tudi letošnji koledar je zvest običajni zasnovi: Uvodnemu kalendariskemu delu sledi več priložnostnih sestavkov ob njegovi 30 letnici, ki nam nazorno približajo težavno vzdušje ob nastanku, govorijo pa tudi o vsebinski usmeritvi. Zdravko Reven, nekdanji izseljenski duhovnik v Belgiji, ki je tu izdajal glasilo za beneške Slovence in bil v prvih letih sozaložnik Trinkovega koledarja, obuja spomine na čas, ko je vzniknila zamisel o koledarju. Isti avtor v posebnem članku spregovori tudi o lističu za beneške Slovence v Belgiji. Tomaž Pavšič je prispeval toplo napisan članek ob 30-letnici koledarja, v katerem nizza nekaj misli o pomenu koledarja, ob tem pa neprisiljeno dodaja vzpodbudne besede, ki naj bi ~~vzdržamile narodno zavest in samozavest beneškoslovenskega ljudstva~~. Avtor, ki se je podpisal s kraticama A. B., je podal strokovno poglobljen pregled vsebine in temeljne usmeritve vseh 30 zvezkov koledarja.

Letošnji Trinkov koledar objavlja pismo iz leta 1951, ki sta ga msgr. Trinku poslala v Ljubljani živeča beneška Slovenca dr. Marjan Zdravljiv in prof. Avgust Černetič, pridružil pa se jima je podpolkovnik Franc Črnugelj-Zorko, ki je med zadnjo vojno kot partizan deloval tudi v Beneški Sloveniji. Pismo je nastalo v času, ko je v italijanskem časopisu potekala huda gonja proti slovenskim duhovnikom in tistim beneškim ljudem, ki so sodelovali s partizani. Evelina Parhor objavlja nekaj osebnih spominov na msgr. Trinka, Martim Jevnikar pa je napisal članek o Ivanu Trinku in Andreju Budalu v Vidmu; kot je znano, je prof. Budal od leta 1923 do 1946 živel in poučeval v Vidmu, tu je dolga leta prebival tudi Ivan Trinko, tako da je furlanska prestolnica za daljšo dobo gostila dva pomembna slovenska izobraženca, ki sta tu ustvarila velik del svojega literarnega in znanstvenega opusa. Marijan Breclj je objavil pet pisem Marice Nadlišek-Bartlove Ivanu Trinku iz leta 1896, opremljenih s komentarjem in opombami. Prispevek pomeni dopolnilo tistem v lanskem koledarju, ko je Breclj objavil dve Trinkovi pismi Marici Nadlišek-Bartlovi; celotna objavljena dokumentacija nam približa dve osebnosti iz naše kulturne preteklosti ne samo po literarno-zgodovinski, ampak tudi po človeški plati.

Sledi objava govora dr. Emila Cenčiča na Kamencici 1981, deset let zborovanj na tej planoti v bližini Stare gore se spominja Izidor Predan. Ljubka Šorli je napisala pesem »Stara gora v Beneški Sloveniji«. Marij Maver je objavil vtise iz popotne beležnice leta 1975, ko je skupaj z umetnostnima zgodovinarjem Emilijanom Cev-

tu je dr. Cevc, ki je nekatere stare gorske cerkvico prvič obiskal, prišel do presenetljivih ugotovitev o delovanju slovenskih mojstrov v tej deželi. V naslednjem razdelku so objavljene narečne pesmi domačinke iz Rezije Silvane Paletti in Benečanke Valentine Petričič. Marijan Breclj je prispeval krajši spominski zapis na nedavno umrlega Edvarda Kocbeka, s katerim sta pred časom obiskala Trinkov grob, kamor je veliki slovenski pesnik postavil šopek rož. Tonca Ponediščak, znani beneški ljudski pevec in pripovedovalec, je objavil v domačem narečju svoje spomine na pre Luigija Clinjona (1859 - 1942). Še posebej razveseljivi so sestavki otrok, napisani v beneškem ali rezijanskem narečju, ki pričajo, da slovenska govorica v teh krajih še zdaleč ni mrtva. Zanimivo je tudi prebiranje kronike dogodkov v Beneški Sloveniji, ki so dokaz živahnega kulturnega in političnega delovanja med našimi rojaki.

Posebej velja omeniti tudi likovno opremo koledarja; ovitek je okrašen s fotografijami ovitkov Trinkovih koledarjev prejšnjih let, med besedilo pa so vključene aktualne fotografije oseb in dogodkov, pomembnih za Beneško Slovenijo. Letošnji koledar je skrbno uredil Jožko Kragelj, kot vedno pa ga je lično natisnila tiskarna Budin v Gorici.

M.V.

Maribor, 4.2.1982

Boris Race-Žarko:

KAJ POMENI BITI SLOVENEC V ITALIJI

Naš sobesednik je Boris Race-Žarko, predsednik Slovenske kulturno gospodarske zveze v Trstu, ki kot nadstrankarska organizacija združuje številna slovenska kulturna, gospodarska, športna in druga društva ter organizacije. Znotraj slovenske narodne skupnosti razvija predvsem duh narodnega osveščanja, v odnosih z večinskim narodom pa se bojuje za uzakonitev enakopravnosti Slovencev z Italijani. Boris Race-Žarko se je rodil v neposrednem zaledju Trsta – Herpeljah. Šolal se je v Gorici in Ljubljani, po partizanskih letih na Primorskem pa se je naselil v Trstu in se s tem zapisal boju za narodnostne pravice Slovencev. Po osemletnem aktivističnem delu je stopil v gradbeno podjetje, ki ga sedaj zapušča. S krajšim vmesnim presledkom vodi

Problemi narodnih skupnosti imajo povsod svoje specifičnosti in mimo njih ne morejo v nobeni večnacionalni državi. Slovenci v Italiji, ki živijo strnjeno ob meji, od Miljskih gričev pa do Kanalske doline, že od konca vojne zahtevajo, naj jim država zakonsko prizna narodnostne pravice. V svojem boju za pravice so vseskozi v dialogu z vsemi demokratičnimi silami v družbi, slabo pa je to, da se številna zagotovila odgovornih, ki bi morali poskrbeti za zaščitni zakon, vlečejo v nedogled, čeprav se je italijanska vlada med drugim tudi v osimski pogodbi obvezala, da bo slovenski narodni skupnosti zagotovila največjo možno mero zaštite.

Slovensko kulturno gospodarsko zvezo že dve desetletji, uveljavil pa se je tudi kot pisec poglobljenih del in kot predavatelj o manjšinski problematiki.

Rekel bi, da ste Racetovi pravi gradbeniki ne le v poklicnem, marveč tudi v prenesenem pomenu, če pojmemojemo gradbe-

ništvo kot mobilizacijo, združevanje sil in ustvarjanje novega?

Res je, da so se v mojem rodu generacije zapisale gradbeništvo. Oče je bil zidarski mojster, jaz sem gradbeni tehnik, od mojih sinov je eden arhitekt in drugi gradbeni inženir. Med gradbeniki

imam tudi dve nečakinji. Morda je res nekaj skupnega med gradbeništvo in politično mobilizacijskim delom, hkrati pa so med tem dejavnostima izredno velike razlike. Ko se človek sooča s političnimi vprašanji, mora izpreči iz osnovnega poklica. To pa ne gre zlahka.

Trst je vaša usoda. Kako gledate manj in kako presojate življenje v deželi z njegovih perspektiv?

Trst je zame mesto, ki pripada tudi naši skupnosti in mesto, kjer sem doma. Želim mu vse dobro. Prav zaradi tega sem v skrbah zradi ljudi, ki se prav zaklinjajo, da hočejo mestu samo dobro, a ga pehajo v osamo in propadanje. Trst bi bil lahko razgledna točka za mnoga vprašanja, če bi ohranil sloves in pomen mednarodnega

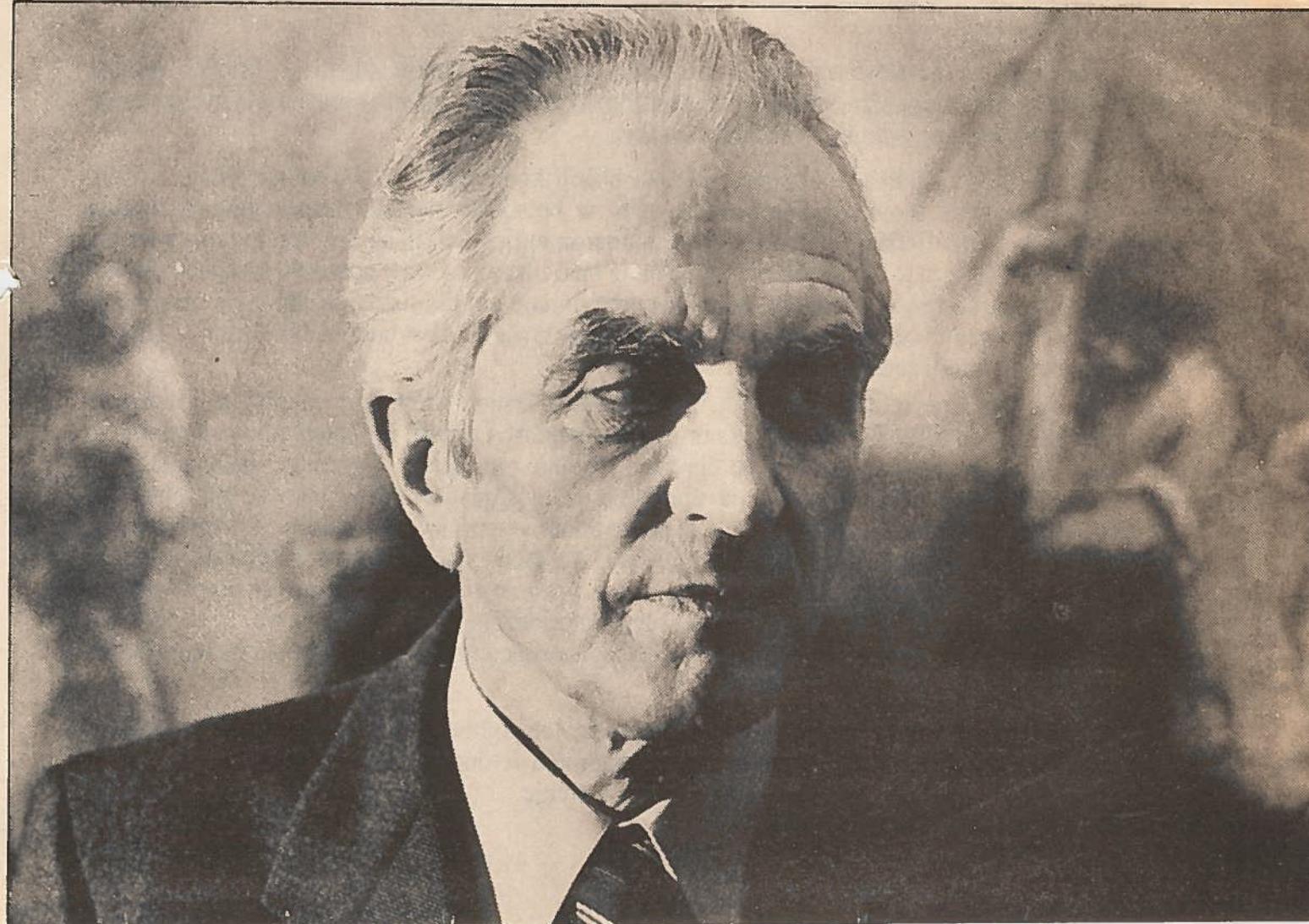

Foto Miško Kranjec

SOCIALNA VARNOST NI MILOŠČINA

Gre za to, da postavimo jasne meje med zdravo, se pravi potrebno socialno politiko, in med škodljivo solidarnostjo, ki prizadene pridne delavce in daje potuho tistim, ki jim ni do dela

Danes je redno zaposlenih že več kot 40 odstotkov vseh Slovencev. Ta podatek je še toliko bolj spodbuden, če vemo, da je v naši republiki vsega aktivnega prebivalstva, torej za delo sposobnih ljudi, le nekaj odstotkov več.

V zadnjih petnajstih letih je predvsem na kadrovskem področju izredno napreovalo tudi slovensko zdravstvo in z njim zdravstveno varstvo. Tako smo imeli leta 1980 v naši republiki več kot 20 tisoč zdravstvenih delavcev, od katerih je bilo 3.358 zdravnikov; tako da smo se s številom prebivalstva na enega zdravnika približali najbolj razvitim državam.

Lani je bilo v naši republiki že več kot 600 tisoč stanovanj. V zadnjih desetih letih se je povečala tudi povprečna stanovanjska površina od 15,8 na 18,5 kvadratnih metrov.

Podobnih podatkov bi lahko še našeli. Lahko bi povedali, da v skoraj 700 vrtcih vsak dan obi varstvo več kot 60 tisoč otrok, da je na visoki ravni tudi opremljenost slovenskih gospodinjstev s tako imenovanimi trajnimi potrošnimi dobrinami, da ima že več kot polovica gospodinjstev osebni avto in podobno.

Kljud vsem omenjenim in številnim drugim dosežkom, ki nedvomno pričajo o precej visoki stopnji razvoja in s tem tudi socialne varnosti v naši družbi in kljud vsem sistemskim možnostim (samoupravno odločanje, delegatski sistem), da to kar imamo kar najbolje izkoristimo, pa so se v zadnjih letih, ko se spopadamo s težavnimi gospodarskimi razmerami, začele pojavljati v socialni varnosti precejšnjega dela Slovencev nevarne razpoke. Razpoke, ki bi, če bi se v prihodnje povečevale, lahko resno ogrozile doseženo življenjsko raven.

Prav zato so se slovenski sindikati odločili pripraviti konferenco, ki bo kritično ocenila dosežene rezultate in zdajšnji položaj v naši socialni politiki, hkrati pa bo celovito obravnavala uveljavljanje delavcev kot nosilcev socialne politike in socialne varnosti.

Očitno je, da sindikati ne nameravajo na bližnji konferenci – ta bo konec tedna, 5. in 6. februarja – zasnovati neke svoje socialne politike. Niti ne bo njihov namen, da bi zaradi zaostrenih gospodarskih razmer, zaradi inflacije in ogroženega standarda apriori terjali za delavce dodatne socialne pravice in korektive. Gre le za to, da bi postavili jasne meje med zdravo, se pravi potrebno socialno politiko, in med škodljivo solidarnostjo, ki prizadene pridne delavce in daje potuho tistim, ki jim ni do dela. To se pravi, da gre za oblikovanje take socialne politike, ki bo zagotavljala, da si bodo delavci sami, z lastnim delom lahko zagotavljali tudi socialno varnost.

To pa samo po sebi še ni dovolj. Z nekaterimi širšimi, sistemskimi ukrepi se mora v to aktivnost uspešneje kot do zdaj vključiti tudi vsa družbena skupnost. Čimprej je namreč treba odpraviti vse negativne pojave pri zaposlovanju, ki zdaj že ogrožajo ugodno zaposlenost Slovencev; manj mora biti nadurnega in dopolnilnega dela, zaposlovanja upokojencev in študentov. Prav tako je potrebno pri izobraževanju med drugim zavreti preusmerjanje iz proizvodnih v neproizvodne poklice. Pri sprejemanju programov zdravstvenega varstva je še mogoče varčevati. Na račun ekonomistične miselnosti ne smejo splahneti večletna prizadevanja za varstvo pri delu. Več pozornosti moramo nameniti preprečevanju delovne invalidnosti. Zagotoviti je potrebno enotno socialno evidenco, da ne bo več zlorab. In končno: na podlagi znanstvenih dokazov se moramo spopasti s preslabo izkoriščenim delovnim časom in iskati možnosti za produktivnejše delo.

Le če bodo dovolj čvrsto zasidrani ti temelji socialne politike, bomo v prihodnjih letih lahko s pridom uporabili vse dosežke, ki smo jih na socialnem področju že dosegli. In le na teh temeljih si bodo delavci z lastnim delom gradili socialno varno in udobno življenje.

Gregor Pucelj